

KAD JŪS SUGEBĒTUMĒT VISUS SUBURTI PRIE SAVO "VARPŪ"!

Monsinjoras KAZIMIERAS VASILIAUSKAS

ISSN 1392-0669

Varpai

**LITERATŪROS
ALMANACHAS**

'2013

Vyriausiasis redaktorius
LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

Redaktorė
SILVIJA PELECKIENĖ

Dailininkas
BRONISLOVAS RUDYS

Redakcijos kolegija:
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ
ALGIRDAS GLUODAS
DONALDAS KAJOKAS
VYTAUTAS MARTINKUS

GENERALINIS RĖMĖJAS:
UAB „RŪTA“ (direktorius ALGIRDAS GLUODAS)

PAGRINDINIAI RĖMĖJAI:

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

SRTRF remia projektą „Kultūros, meno, mokslo procesų atspindėjimas ir analizė „Varpu“ almanache“.
Remiamos rubrikos: *Mūzos, Debiutai, „Varpu“ svetainė, Literatūrinis palikimas, Kūrėjai ir kūryba, Filosofija, Proza, Publicistika, Pasaulis.*

Paramos suma 2013 m. – 15000 Lt.

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS RĖMIMO FONDAS

RĖMĖJAI:

Lietuvos Respublikos Seimo narys Valerijus SIMULIK
UAB „Telebaltikos importas ir eksportas“ (generalinis direktorius Arvydas APERAVIČIUS)
UAB „Sabalin“ (direktorė Regina ARCIŠAUSKAITĖ)

© **VARPAI, 2013 (28)**

Almanachas sumanytas 1942 metais
Leidžiamas nuo 1943 metų

„Varpu“ sumanytojas – lingvistas prof. Algirdas Julius GREIMAS (1917-1992)
Pirmasis redaktorius – prozininkas Kazys JANKAUSKAS (1906-1996)
Leidimas atnaujintas 1989 metais

PETRAS VAIČIŪNAS	4	Ateis diena. <i>Senujų „Varpų“ skambesys</i>
PRANAS MARKELIS	5	Bendrinės lietuvių kalbos kultūra. <i>2013-ieji – tarmių metai</i>
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ	10	Bendrinė lietuvių kalba – nesubendrinama
LIŪNĖ SUTEMA	14	Keturi eilėraščiai. <i>Mūzos</i>
MYKOLAS SLUCKIS	16	Sandėris. <i>Romanas</i>
	62	Renata Šerelytė: „Viską žinantiems – nuobodui“. <i>„Varpų“ svetainė</i>
RENATA ŠERELYTĖ	69	Kvapo nešėjas. <i>Ištrauka iš novelių ciklo</i>
DONALDAS KAJOKAS	73	Kaip koks mėnulis danguje. <i>Rašomos knygos fragmentai</i>
LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS	81	Ant didžiųjų kūrybos svarstyklių
VLADAS KALVAITIS	96	Penkios novelės
RAIMONDAS KAŠAUSKAS	123	Vyliai. <i>Apsakymas. Iš ciklo „Būsenos“</i>
JURGIS JANKUS	141	Niekam nereikalingi. <i>Neskelbtas romanas (pabaiga)</i>
	169	Jonas Juškaitis: „Mudviejų gyvenimai buvo nelengvi, o laikai - nelaimingi“. <i>Kūryba ir gyvenimas</i>
VIKTORAS RUDŽIANSKAS	183	Eilėraščiai. <i>Mūzos</i>
VLADAS BRAZIŪNAS	190	Kadangel
BIRUTĖ GRAŠYTĖ, TOMAS PETRULIS, SAULIUS VASILIAUSKAS	196	<i>Debiutai</i>
STASYS STACEVIČIUS	207	Darom traukinį. <i>Esė</i>
MINDAUGAS PELECKIS	215	Mulla Sadros „ieškojimo ir radimo“ egzistencinė filosofija. <i>Filosofija</i>
ALBINAS BERNOTAS	236	Laiškai Arvydui Galginui. <i>Epistolinis palikimas. Parengė Danutė Bernotienė</i>
VIRGINIJA ŠIUKŠČIENĖ	257	1863 metų sukilimo istorinė atmintis Lietuvos muziejuose. <i>Istorinė atmintis</i>
LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS	274	Beveik lietuvis Markas Roduneris. <i>Pasaulis</i>
VYTENIS RIMKUS	284	Fotografas Hubertas Smilgys. <i>Kūrėjai ir kūryba</i>
	292	Kronika

PETRAS VAIČIŪNAS

ATEIS DIENA

*Ateis diena, gal ryt poryt –
Ir lieps tau atgailą daryt.*

*Pažvelgs mirtis tau į akis –
Ir žengt iš žemės įsakys.*

*Ir eisi ten, kur nežinai,
Iš kur negrįši amžinai.*

*Be brolio eisi, be sesers –
Ir nieko rankos nešt nestvers.*

*Be turtų eisi, be naštos –
Ir niekas einant neužstos.*

*Raudosi vaiko gal brangaus,
O tau varpai liūdnei tik gaus.*

*Gal verksi vyro ar žmonos.
Kuo guostis siela nežinos.*

*Nes ji per amžius gal nemirs,
Bet kūnas, kūnas dulkėm virs.*

*Ir viskas tau kape pražus.
Tik liks gal tavo aš gražus.*

*Tad kol šioj žemėj dar esi,
Turtėk širdim, žydėk dvasia!*

Varpai-1943

PRANAS MARKELIS

BENDRINĖS LIETUVIŲ KALBOS KULTŪRA

Mes įpratę didžiuotis savo gimtosios kalbos senumu, turtingumu, gražumu. Bet keli iš mūsų ją nuoširdžiai brangina, gerai moka ir gražiai lietuviškai kalba ar rašo?

Prireikus mes mokame pašnekėti, kad kalba yra brangiausias mūsų tautos turtas, kurį mes turime gerbti ir saugoti nuo svetimų įtakų. Bet visa pasibaigia tuščiais žodžiais. Mes net teoriškai negalim išsąmoninti, kaip reikia branginti savo kalbą, kokiu būdu parodyti jai savo pagarbą ir meilę. O praktikoje savo kalbos visai negerbiam ir nebranginam. Tas savosios kalbos negerbimas labiausiai pasirodo susidūrus su svetimtaučiais. Juk atsimename, kad pirmaisiais mūsų nepriklausomo gyvenimo metais Kaune viešpatavo rusų ir lenkų kalbos. Bolševikmečiu taip pat visi labai greit šokome mokytis rusiškai. Ta pati istorija kartojasi dabar Vilniuj, mes daug greičiau išmokstame ir imame kalbėti lenkiškai, negu lenkai lietuviškai.

Mūsų miesčionių kalba dažnai yra nepakenčiama. Tai yra žargonas, sudarytas per pusę iš slaviškų žodžių, dažnai parentas slaviška sintakse, tariamas slavišku akcentu. Čia reikia sistemingos kovos. Kiekvienas savo viduje turėtų pajusti dabartinio miesčionių žargono bjaurumą, kiekvienas turėtų suprasti savo pareigą kovoti su slavų įtaka, kuri gadina mūsų kalbą. Koks lietuvis gali žavėtis įvairiais *bachūrais*, *blatnais*, *fainais*, *chebromis* ir panašiais žodžiais, nekalbant apie nelietuviškus posakius sintaksės atžvilgiu.

Savosios kalbos negerbimas ypač pasirodo varduose. Mūsų mergaitės tiesiog nė viena neturi žmoniško vardo, visos šaukiamos kažkaip keistai, lyg šuniukai. Tik paklauskim kad ir gimnazisčių: *Hėlė*, *Nėlė*, *Hanė*, *Lenka*, *Genka*, *Felka*, *Milka* ir t. t. Visuomenėje susidariusi tokia opinija, kad grynai lietuviški vardai yra „neinteligentiški“, kad būtinai turi savo vardą iškreipti, prisegti jam slavišką galūnę, jeigu nenori atsilikti nuo kultūros. Ir skaudžiausia, kad tie „egzotiški“ vardai patenka ir į literatūrą. Yra

rašytojų, kurie savo veikėjams būtinai sugalvoja nepaprastus ir nelietuviškus vardus, nors jų didvyriai yra paprasčiausi žmogeliai.

Kalba yra gyvas organizmas, ji nuolat kinta, auga, tobulėja ar išsigimsta. Kylant tautos kultūrai, paprastai kultūrėja ir jos kalba. Nykstant tautai, nyksta, išsigimsta ir jos kalba. Kalba, būdama gyvas žmogaus dvasios kūrinys, reikalauja ir sąmoningo auginimo, puoselėjimo. Tiesa, ji ir savaime auga, bet mūsų pareiga tą augimą prižiūrėti, pagreitinti, reikiama linkme pakreipti. Nepriziūrima kalba gali apaugti piktžolėmis, kurios ilgainiui gali visai ją nusmelkti. Prisiminkime tik mūsų bažnytinių raštų kalbą, kur daugiau buvo slaviškų žodžių negu lietuviškų.

Kultūringa kalba ne tik turi būti gyva, be svetimų priemaišų, bet ir skambi, aiški, tiksli, vaizdinga. Bet kalbos gyvybė, jos kultūra apsisireiskia tik kalbančiųjų lūpose (ar jų raštuose). Jeigu mes stengsimės vis gražiau, vaizdingiau savo mintis išreikšti, tuo pačiu tobulinsime savo kalbą, kelsime jos kultūrą. Kad kalba kultūrėtų, pirmiausia reikia ją gerai mokėti. Nebūtinai reikia, kad tobulai lietuviškai kalbėtų visa mūsų šviesuomenė. Šiuo tarpu užtektų, kad savo kalbą gerai mokėtų nors tie, kurių pareiga kitus mokyti gražios kalbos, duoti jiems pavyzdį. Kultūrą vis dėlto kuria ne minia, o išrinktųjų intelektualų viršūnės. Jos mokyklų, spaudos pagalba priverčia ir kitus žengti pirmyn, kultūrėti. Mūsų visa nelaimė ir yra, kad net ir viršūnės nemoka gražiai lietuviškai kalbėti ir rašyti. Ir dar skaudžiau, kad ne tik nemoka, bet dažniausiai net nesistengia išmokti, neįsisąmonina, kad savąją kalbą reikia mylėti, auginti, nuolat ją rūpintis. Keli kalbininkai ir rašytojai, kurie sąmoningai rūpinsis savo kalbos gražumu, jos kultūra, gali stebuklus padaryti.

Lietuvių kalba, būdama gyvas organizmas, taip pat auga, keičiasi: senosios formos miršta, atsiranda naujų. Tiesa, mes nedaug težinome apie senąją lietuvių kalbą: raštų paminklų tėra likę iš 16 amžiaus. Bet ir tų nesenų laikų kalba gerokai skiriasi nuo šių dienų kalbos. Neminant kitų dalykų, reikia pažymėti, kad evoliucija eina trumpėjimo, vienodėjimo linkme. Pirmiausia, trumpėja patys žodžiai: buvo *norētumbime*, *vaikamus*, *tamui*, dabar yra norėtume, vaikam, tam. Ypač mėgsta žodžius trumpinti žemaičiai: ten sakoma *vaks*, *bėg*, *galė* vietoj vaikas, bėga, galėjo. Nyksta painesnės formos; išnyko

dviskaita, siekiniai, įvairūs vietininkai, mažėja dalyvių vartojimas. Su šiais faktais mes turime skaitytis, bet kartu turime atsiminti, kad rašomoji kalba yra bendrinė kalba ir tam tikra prasme negyva kalba. Ji visada kiek skirsis ir turi skirtis nuo gyvosios liaudies kalbos. Ji paprastai esti įvairesnė ir turtingesnė negu liaudies kalba, nes ji juk mokytų inteligentų kalba. Jos augimas, tobulėjimas nėra visai savaimingas, bet sąmoningos kalbininkų ir rašytojų rankos tvarkomas. Rašomoji kalba čia kartais gerokai gali skirtis nuo šnekamosios. Pavyzdžiu gali būti anglų ir prancūzų kalbos, kur rašoma vienaip, o skaitoma visai kitaip.

Mūsų bendrinė kalba iš tikrųjų tebėra dar kūrimosi stadijoje, jai daug ko trūksta. Liaudies kalba, visumoj paimta, yra daug įvairesnė ir turtingesnė už bendrinę kalbą, turi daug daugiau žodžių ir įvairių prasmės niuansų. To liaudies kalbos turtingumo mes jokiu būdu negalime išsižadėti, visa tai turime suvartoti bendrinei kalbai. Tiesa, suvalkiečių termė beveik atsitiktinai virto bendrine kalba, bet užtat mes jau labiau turime dėkoti likimui. Ši termė kaip tik turi seniausias, ilgiausias ir įvairiausias formas bei galūnes (išimčių, žinoma, pasitaiko). Net ir vadinamieji žemaičių rašytojai, pvz., S. Daukantas, niekadose grynai žemaitiškai nerašė ir kaip tik todėl, kad nenorėjo išsižadėti ilgųjų galūnių, dvibalsių ir kitų kalbos įvairių, be kurių tiesiog būtų sunku išskirti linksnius ir kitas formas. O M. Valančius visada stengėsi rašyti ir rašė bendrine kalba, t. y. aukštaitiškai, nevengdamas, žinoma, ir tam tikrų žemaitiškų. Vadinasi, bendrinės kalbos pagrindus mes jau senokai turime, belieka pasirūpinti tik išorės puošnumu ir detalių išbaigimu.

Bendrinės kalbos plėtoj visur galime pastebėti dvi tendencijas: viena – artyn prie paprastumo, prie liaudies kalbos, antra – tolyn nuo liaudies, arčiau prie rafinuotumo, puošnumo, retorikos, arčiau prie „poniškos“ kalbos.

Lietuvoj liaudiškas stilius ypač ėmė įsigalėti nuo M. Valančiaus, kuris taip pat rinko tautosaką (jos daug yra *Palangos Juzė*). Beliaudindamas kalbą M. Valančius kartais net per toli nueidavo. Savo *Šventųjų gyvenimų* jis taip suprofanavo, kad kiti ėmė net pikintis. Čia romėnai ir graikai šventieji prie progos pasikalba grynai žemaitiškai ir visai nešventai, pvz., romėnų vadas sako kareiviams apie vieną šventąjį:

varykit jį, it ožį iš kopūstų; arba kitoj vietoj: *aukok dievams, štai baisiai ikiši savo kailį*. Net *Žemaičių vyskupystėj*, grynai moksliniame veikale, pilna tokių posakių: *vyskupas išdardejo į Vilnių, kunigas badu nestimpa* ir pan. Bet užtat M. Valančiaus raštų kalba labai vaizdinga, graži, lengva ir liaudžiai suprantama. Deja, spaudos draudimo laikais M. Valančium mažai sekta. Dauguma rašytojų vis dėlto norėjo būti inteligentais ir rašė aukštesniu stiliumi. Raštų kalba vis tolo nuo liaudies kalbos, abstraktėjo, nustojo vaizdingumo. Daugiausia kalbą gadino vertėjai, kurie nesugebėjo išvengti svetimų įtakų. O tais laikais beveik visą mūsų literatūrą ir sudarė vertimai. Šiuo atžvilgiu būklė nedaug tepagerėjo ir spaudą leidus.

Lietuvoj visada buvo žmonių, kurie stengėsi, kad mūsų kalba būtų gryna, be svetimų priemaišų. Pirmas toks puristas buvo M. Daukša. Jo kalba žodyno atžvilgiu labai gryna; jo tikibinė terminologija lietuviška, slaviskų žodžių jis vengia; prirėikus sugalvoja net naujų lietuviškų žodžių. Dar didesnis puristas buvo K. Sirvydas, kurio nemaža sugalvotų žodžių išliko iki mūsų laikų. Kalbos grynumu rūpinosi ir S. Daukantas. Dar daugiau tas dalykas rūpėjo aušrininkams. Tiesa, aušrininkai taip pat daugiausia rūpinosi žodyno reikalais, į sintaksę jie mažai dėmesio tekreipė. Jie patys lietuviškai dar silpnokai temokėjo, per daug buvo pasidavę svetimųjų įtakai. Vis dėlto „Aušra“ pirmoji ėmė sąmoningai kurti terminologiją. Tiesa, iš aušrininkų nukaltų naujadarų nedaug kas išliko, bet jie suragino į darbą kitus. Griežtai į liaudį pasuko J. Jablonskis. Jis visur rėmėsi žmonių kalbos faktais, o ne miglotomis teorijomis. Jis ir patiesė tvirtus mokslinius pagrindus mūsų bendrinei kalbai, todėl teisingai ir vadinamas jos tėvu. Kalbos taisyklingumo kriterijus yra liaudies kalba. Tik remiantis liaudies kalbos dėsniais galima pasidaryti naujų žodžių. Lietuviškos kalbos turime mokyti iš liaudies. Šiuo keliu ėjo ir eina visi mūsų kalbininkai ir kiti kalbos mėgėjai.

Tiesa, netrūko ir J. Jablonskio priešininkų. Jie aiškino, kad liaudies kalba esanti labai neturtinga, neturinti pakankamai žodžių gilesnėms mintims išreikšti, joje trūksta abstraktinių žodžių. Jie kartais norėtų ir svetimomis kalbomis pasiremti, norėtų inteligentų kalbą padaryti puošnesnę, rafinuotesnę. Kalbininkai tą reikalą suprato,

todėl jie ir stengėsi sudaryti naujus žodžius įvairiems minčių niuansams išreikšti. Pats J. Jablonskis niekada nebuvo M. Valančiaus tipo žmogus – jis nė nemanė kalbos vulgarizuoti, nepeikė aukšto stiliaus, tik reikalavo, kad sakiniai ir žodžiai būtų lietuviški, sutiktų su žmonių kalbos dėsniais. Dažnokai ginčai eidavo kaip tik dėl to, kad esą J. Jablonskis ar kiti kalbininkai nepakankamai „liaudiški“. Čia būdavo užmirštama, kad ir liaudies kalba nėra visai laisva nuo svetimų įtakų. Visa kova iš tikrųjų ėjo ir eina tarp kalbos mokėjimo ir nemokėjimo. Kalbininkams įvairiausius priekaištus daro tie, kurie lietuviškai gerai nemoka; jie visai stengiasi savo klaidas pateisinti ir jas kitiems primesti. Kiekvienam iš mūsų turbūt ne kartą teko girdėti, kaip juokiamasi ir piktinamasi, jeigu kas ima netikusiai kalbėti lenkiškai, rusiškai ar kaip kitaip. Kiti tuoj pastebi klaidas ir reaguoja. Ir mes tuo nesistebime, tai net ir mums suprantama. Užtat mums visai nesuprantama, kaip būtų galima ir reikėtų pikintis, kad daugelis nežmoniškai darto lietuvių kalbą. Čia mes klaidų nepastebime ir pastebėję nereaguojame.

Lietuva kalbos kultūros atžvilgiu yra labai atsilikusi. Reikia visada atsiminti, kad iki pat Didžiojo Karo iš viso niekas mokyklose nemokė lietuvių kalbos. Nebuvo tam reikalui ir jokių vadovėlių. Tai iš kur lietuvių rašytojai, žurnalistai ir šiaip inteligentai galėjo išmokti lietuviškai? Reikia tik stebėtis, kad dauguma vis dėlto išmoko ir rašė pakenčiama kalba. Rašytojams iš tikrųjų nedaug tegalima prikišti, jų dauguma rašė gan gera kalba. Daug didesnis vargas buvo su vertėjais ir žurnalistais. Verčiant labai sunku išvengti svetimų kalbų įtakos. Čia reikia nemaža mokslo ir įgudimo. O prityrusių laikraštininkų ir vertėjų mums visada trūko. Prasti vertėjai daugiausia ir gadino lietuvių kalbą. Jie, versdami dažniausiai pažodžiui, bruko mums daugybę svetimų posakių ir nežmoniškai sudarytų terminų bei žodžių. Atsirado aibės *pirmsėdžių, rankvedžių, laišknėsių, tolkalbių, sandarbininkų, viršžmogių, rašėjų* ir t. t.; visi jie buvo pažodžiui išversti iš rusų, lenkų ar vokiečių kalbų. Ir čia pasidarė maišatis – vienam daiktui pavadinti atsirado keli terminai, nes vieni vertė iš rusų, kiti – iš vokiečių, o Amerikoj – iš anglų kalbos. Vėliau kalbininkai turėjo daug vargo, kol visas tas šiukšles iš mūsų kalbos išvalė. Neleistina, kad naujus terminus imtų sudarinėti

nemokšos vertėjai. Čia visada reikėtų pasiklausti kalbininkų patarimo. O pirmiausia, žinoma, reikia susipažinti su tuo, kas jau padaryta. Užtat niekas negali pykti, jeigu koks jo naujai „nukaltas“ žodis pasirodys nevykęs. Net ir taisyklingai sudaryti naujadarai ne visi prigyja kalboj.

Žodyno, terminų reikalais mes jau rūpinamės nuo „Aušros“ ar dar senesnių laikų. Čia jau daug padaryta. Daug blogiau yra su kitais kalbos kultūros klausimais. Sakysime, kirčio reikalais imta sielotis tik nepriklausomybės laikais ir tai gana vėlai. Pirmieji kirčio mokslo vadovėliai pasirodė tik 1929 m. Dar vėliau prof. A. Salys ėmė stipriau judinti tarties klausimą. Šių dalykų nespėjo dar gerai išmokti nei mokytojai, o ką jau bekalbėti apie mokinius. Tiesa, kirčio srity nemaža jau padaryta: turime pakankamai neblogų vadovėlių, turime kirčiuotų žodynelių ir chrestomatijų. Visuomenė su tuo klausimu taip pat gerokai susipažinusi, supranta jo svarbą. Tik reikia daugiau noro mokytis.

Sunkiausias ir gal svarbiausias yra tarties klausimas. Čia, tiesą sakant, net ir išmokti ne visi gali. Tam reikia geros klausos ir lankstaus liežuvio. Mokytis reikėtų pradėti nuo pradžios mokyklos. Tik iš mažens pratinami jaunuoliai ilgainiui išmoks visai taisyklingai tarti bendrinės kalbos žodžius. Turės praeiti nemaža laiko, kol visi mūsų inteligentai ims grynai suvalkietiška kalbėti.

Yra tokių profesijų, kur lietuviai turi švariausiai kalbėti, kur neleistini ir mažiausi nukrypimai nuo bendrinės tarties. Čia pirmoj vietoj stovi radijo pranešėjai, po to – artistai, lietuvių kalbos mokytojai, pagaliau vis tie, kurie viešai kalba – kunigai, advokatai, politikai ir kiti oratoriai. Radiofonai ir bent pora didesnių teatrų tiesiog turėtų būti pavyzdys, kanonas, iš kurio visi galėtų mokytis taisyklingos tarties ir kalbos. Pradžia čia jau padaryta, tik toliau reikia nesustoti vietoje, bet vis tobulėti. Žinoma, ir čia pirmiausia reikėtų gero tarties vadovėlio, kurio, deja, iki šiol neturime.

J. Jablonskio nuopelnas, kad mums jau visur užtenka savų lietuviškų žodžių, nebereikia svetimybių. Mūsų knygos ir laikraščiai rašomi kultūringa kalba. Svetimos dvasios beveik nebejaučiame. Užtenka tik palyginti dabarties spaudą su *Aušra* ar net *Varpu*, ir kiekvienam bus aiški pažanga. Net ir vertimų kalba dažniausiai visai gera. Čia daugiausia nuopelnų turi Barono

rusų kalbos žodynas. Mūsų vertėjai paprastai verčia iš rusų kalbos ir, žinoma, naudojasi Barono žodynu. Čia jie susiranda ne tik daugybę gražių žodžių, bet nemaža ir lietuviškų posakių. Deja, vertimai iš vokiečių kalbos dažnai esti labai silpni, nes čia mums trūksta didesnio žodyno. Tiesiog nedovanotinas apsilėidimas, kad niekas dabar nepasirūpino sudaryti ir išleisti plataus vokiečių kalbos žodyno, panašaus į K. Jokanto lotynų k. žodyną arba į tą patį Baroną. Kišeninis K. Almino žodynėlis čia nieko neužkiša – su juo ir laikraščio nepaskaitysi.

Bendrinės raštų kalbos kultūrai daugiausia įtakos turi rašytojai ir žurnalistai. Jie kaip tik nulemia vartoseną. Spauda visur šiais laikais paplitus, ja viskas paremta. Mūsų didžiausias rūpestis ir turėtų būti, kad visi rašytojai ir bent žymesnieji žurnalistai pavyzdinčiai mokėtų lietuviškai ir sąmoningai prisidėtų prie mūsų bendrinės kalbos kultūros kėlimo. Bet iš kur jie gali išmolti nors pagrindinių savo kalbos dėsnių? Juk mes neturime nei gero žodyno, nei gramatikos, nei sintaksės. Susigaudyti tarp įvairių brošiūrų ir straipsnių labai sunku. Žinoma, kiekvieno pareiga nuodugniai išstudijuoti kad ir J. Jablonskio gramatiką ir kitus jo kalbos mokslo raštus. Bet to nebeužtenka. Reikia dėti visas pastangas, kad greičiau pasirodytų jei ne J. Balčikonio didysis žodynas, tai bent Akademijos žadėtasis mažasis. Būtinai reikalinga ir bendrinės kalbos gramatika, bent porą kartų didesnė už senąją J. Jablonskio. Deja, net ir šių būtinų ir elementarių dalykų neturime vilties greit susilaukti.

Bet juk gyvenimas nestovi vietoj. Ir bendrinė kalba auga, tobulėja. Mes negalime atsilikti. Čia visiems mūsų rašto darbininkams lieka vienintelis kelias – kelias į kaimą, į savo gimtinę. Mes turime visi gerai išmolti savo tarmę, savo tėvų kalbą, pajusti jos dvasią, jos grožį. Kiekvienas mūsų rašytojas turėtų užrašinėti pasakas ir dainas, tyrinėti jų kalbą ir stilių, na ir pats kartais tuo stiliumi kurti. Juk taip darė Puškinas, Tolstojus (apsakymėliai liaudžiai), taip darė O. Ludwigas ir G. Hauptmanas (*Audėjai*). Tik išgyvenęs į savo tarmės dvasią, supratęs lietuvių kalbos esmę, jos sielą, rašytojas gali tobulinti kalbą, kelti jos kultūrą. Kito kelio nėra. Mes neturime kitų šaltinių, iš kurių galėtume išmolti gyvos lietuviškos kalbos.

Tiesa, ir kaimo kalboj yra truputis šiukšlių –

visokių barbarizmų, bet jos nepaliečia kalbos dvasios, jos plūduriuoja tik paviršių ir yra lengvai atskiriamos. Senujų žmonių kalba yra nuostabi, tik mes nemokam jos klausyti. Mokslininkas kalbininkas niekada taip nepagaus jos dvasios, kaip gali pagauti rašytojas menininkas. Čia pavyzdžiais galėtų būti Žemaitė, M. Valančius arba ir Vaižgantas. Nemokėdamas žmonių kalbos, joks rašytojas nesukurs žymesnio veikalo. Kiekvieno kalba yra skirtinga, turi specifinių atspalvių, tuo tarpu daugumos mūsų rašytojų kalba yra panaši.

Tik plačiai vartodami gyvus žmonių pasakymus, rašytojai gali savo kalbai įkvėpti gyvybės ir vaizdingumo. Žemaičio rašytojo kalba turi skirtis nuo suvalkiečio ar rytiečio. Visiška niveliacija būtų mirtis. Bet kartu reikia atminti, kad ir aukštaičiai, ir žemaičiai yra lietuviai ir turi vieni kitus suprasti. Rašyti vis dėlto turime bendrine kalba, o ne žemaitiškai ar rytietiška. Čia kaip tik geriausias pavyzdys ta pati Žemaitė. Jos raštai taisyti ir išleisti paties J. Jablonskio, bet jos kalboj išlikęs žemaitiškas koloritas. Jeigu jau J. Jablonskis Žemaitės raštuose paliko tiek žemaitiųjų, tai mes galime kitur jų dar daugiau palikti. Jeigu Žemaitė galėjo rašyti žemaitiškai, tai Šeinius ar Vienuolis drašiai gali rašyti rytietiška. Žinoma, tam tikrą saiką reikia turėti. Bet apskritai kalbant, juo daugiau tarmiško kolorito, juo geriau. Žinoma, tie tarmiškumai turi būti žodyno ar sintaksės, o ne fonetikos ir morfologijos. Deja, kito tokio rašytojo, kokia buvo Žemaitė, mes, rodos, neturime. Mūsų jaunieji rašytojai per daug pasinešę kalbos niveliavimo keliu. Jų kalba labai abstrakti. Retai jų raštuose sutiksi drąsesnį, gyvesnį, vaizdingesnį posakį, ištrauktą iš pačių liaudies kalbos gelmių. Nerasi čia nei liaudies patarlių, priežodžių ar palyginimų. O pažiūrėkim, kokia liaudiška yra M. Valančiaus ar net Don Kichoto kalba! Mes greit atitrūkom nuo liaudies, pasidarėm per dideli inteligentai.

Savo tarmę reikia pamėgti ir jos pagrindus pažinti jau mokykloje. Čia daug galėtų padėti savosios tarmės tekstai. Mokytojų pareiga būtų per kalbos pamokas daugiausia dėmesio kreipti į savosios tarmės rašytojus. Svarbu ir sunku yra išmolti gerai **lietuviškai**, o bendrinės kalbos išmolti yra lengviau. Mes ir klydome, kad pirma mokėmės bendrinės kalbos, užmiršdami savo tarmę. Tokiu būdu patekome į raštų kalbos įtaką, o jos dvasia yra tarptautinė. Mes ėmėme mokytis

ne lietuviškos kalbos, bet kažkokio žargono, sudaryto per pusę iš tarptautinių žodžių. Mes bijom pasakyti žemaitiškai *vaikas kriokia*, bet nebijom *trotuarų šlifuoti*.

Prie kalbos kultūros kėlimo daugiausia turėtų prisidėti mokykla. Deja, mūsų mokyklose kalbos reikalai gana prasti. Čia kaltas ne tik silpnas mokytojų parengimas, gerų vadovėlių ir pavyzdingos lektūros stoka, bet ir visa mūsų mokyklų politika ir jų programos. Man rodos, kad mokyklose tiesiog per mažai skiriama pamokų lietuvių kalbai, be to, aukštesnėse klasėse ir tas pamokas „suėda“ literatūra. Literatūros pamokas reikėtų atskirti nuo kalbos pamokų (žinoma, jas galėtų ir net turėtų dėstyti tas pats mokytojas). Kalbos programą reikėtų išplėsti. Pradžios mokyklose ir žemesnėse gimnazijos klasėse daug laiko reikėtų skirti tarties pratyboms. Aukštesnėse klasėse reikėtų smulkiai nagrinėti dainų, pasakų kalbą ir jų stilių. Į lietuvių kalbos programą reikėtų įdėti tokius skyrius: Daukanto kalba, Valančiaus kalba, Krėvės kalba, Šeiniaus kalba ir t. t. Dabar per literatūros pamokas apie dainų, pasakų ar atskirų rašytojų kalbą ir stilių paprastai neužsimenama. Reikėtų panagrinėti ir senųjų raštų kalbą. Mūsų gimnazijos savo kalbai (ir literatūrai) turėtų skirti beveik du kartus daugiau pamokų, negu skiria vokiečiai ar prancūzai. Juk pirmiausia mūsų kalba yra sunkesnė ir nenusistojusi. Antra, kitų dalykų mokytojai į lietuvių kalbos taisyklingumą beveik nekreipia dėmesio; tuo tarpu aišku, kad joks vokiečių matematikas neleis, kad mokinys uždavinio sąlygas rašytų su didžiausiomis kalbos klaidomis. Pagaliau kitų tautų mokiniai skaito tik pavyzdinga kalba parašytus raštus ir knygas. Tuo tarpu mūsų mokyklose net įvairių dalykų vadovėliai ne visada gera kalba parašyti, o ką jau bekalbėti apie laisvąją lektūrą. Pagaliau senesnieji mūsų raštai turi visai kitokią rašybą ir net abėcėlę. Dėl visų šių priežasčių kalbos mokymas pas mus labai sunkus, todėl reikia skirti daugiau laiko. Žinoma, kartu reikia rūpintis ir vadovėlių bei kitų kalbos mokslo priemonių leidimu ir tobulinimu.

Nepažindama savo tautosakos mūsų šviesuomenė nepažino ir liaudies kalbos, nesuprato savo tautinės dvasios. Mokytojai šnekėjo apie lietuvių dainų ar pasakų gražumą, o mokiniai šypsojosi, nes patys aiškiai matė, kad svetimos gražesnės, gražiau išleistos. Apie savąsias pasakas tik girdėjo ir, žinoma, netikėjo.

Gal pagaliau jos ir gražios, bet kad negali paskaityti. Tautinė kultūra mums iš tikrųjų nerūpėjo. Visur gaudyta mados, bijota atsilikti nuo kitų, savo kūryba niekinta. Taip elgėsi šviesuomenė, taip elgėsi ir liaudis. Viskas turėjo būti iš Paryžiaus. Kas čia leis lietuviškas pasakas ar dainas, jeigu skubiai reikia versti Zevako ar Wallace raštus. Nors dabar reikėtų surimtėti ir nuoširdžiai susirūpinti tautinių brangenbių išlaikymu.

Tautosakos rinkiniai svarbūs yra kalbos dvasiai pažinti, praktikos reikalams svarbesni žodynas ir gramatika. Ir kitur kiekvienas inteligentas nežino visų rašybos, kaitybos ir kitų kalbos mokslo gudrybių. Užtat kiekvienas vokiečių rašydamas turi pasidėjęs savo Dudeną, prancūzas turi savo Larousse'ą. O mes iki šiol neturėjom ir neturim ne tik vienos griežtai ir aiškiai nustatytos rašybos, bet ir jokio rašybos vadovėlio. Tiesa, 1930 m. pasirodė pakenčiamas V. Kamantausko kirčio žodynelis. Jis nedidelis, bet tiko ir rašybos žodyneliu. Deja, mūsų inteligentams ir jis pasirodė nereikalingas. Tai ir yra liūdniausia, kad net tomis priemonėmis, kurios buvo ir yra, mūsų šviesuomenė menkai tesinaudoja, bet geriau rašo „iš galvos“. Vis dėlto visuomenės per daug kaltinti negalima; kad ji norėjo savos kalbos išmokti, rodo didelis susidomėjimas „Gimtosios Kalbos“ žurnalėliu. Kalčiausias čia mūsų viršūnės, kurios nesirūpino kalbos kultūros reikalais ir to darbo visai nerėmė. Seniai rengiamas Didysis lietuvių kalbos žodynas, bet neišleistas mažasis, nors apie jį daug šnekėta. Rimčiau jį rengti pradėta tik prieš pat karą, dabar vėl girdėti, kad darbas nutrūkęs. Tiesa, neseniai išėjo puikus Fulsto, Scholzo ir Talmanto žodynelis, bet dar tik pirma dalis. Kol išeis visas, jis bus tuo tarpu nepavadojamas kirčio ir rašybos vadovas.

Kada mes liausimės vaikyti svetimas madas, imsime branginti savo tautines tradicijas, savo atgimimui stiprybės ieškosime savo tautos gelmėse, tada tik sutvirtės mūsų tautos dvasia, ims augti savita lietuviška kultūra, tada ir mūsų kalba ims sparčiai tobulėti ir kultūrėti. Pirmiausia mes turime išmokti mylėti ir gerbti visa, kas sava.

Pranas MARKELIS

Varpai-1944

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

BENDRINĖ LIETUVIŲ KALBA – NESUBBENDRINAMA

Pradėjau savo lituanistinį darbą stiliste-korektore. Dar studentė Vilniaus universiteto laikraštyje. Paskutinę valandą prieš išleidžiant tuometinėje „Tiesos“ spaustuviėje (kur dabar „Titanikas“) sugebėdavau metaliniame puslapyje atpažinti atspaudę pastebėtą korektūros klaidą. Buvo įdomu: supratau, kas yra ir kas tuo metu galėjo būti korektūros klaida – netgi politinė diversija. Kalbos kultūroje slypėjo kalbos politikos pavojų, kurie nepriklausė tik kalbai. Panašų darbą dar gerą pusmetį dirbau ir „Pergalėje“ („Metuose“). Gal ir iš tos patirties, suaugusios su domėjimusi kalbos, tarmių dalykais, ir dėmesys Pranui Markeliui, „Varpų“ korektoriui, mokytojui lituanistui, galėjusiam kalbėti ir apie kalbą, ir apie literatūrą, apie pirminį, neišskaidomą vienį. 1973 metais iš antikvariato Dominikonų gatvėj nusipirkau pirmuosius „Varpus“, sumokėjau 5 rublius... Išidėmėjau jauną Algirdą Julijų Greimą, rašantį apie Cervantes'ą, puikią mintį apie juoką: „Ir Don Kichotas mus pamokys, kaip įsigyti nemirtingumą pasirodant juokingu. Nes gi kiekvienas, kuris negyvena su savo amžiumi, rodosi juokingas: ir tas, kuris nori sugražinti išsvajotą praeitį, ir tas, kuris trokšta priartinti tolimuose horizontuose matomą žmonijos aukso amžių“. Atkreipiau dėmesį ir į Praną Markelį, pirmiausia į jo straipsnį „Kaip suprasti Vydūną?“¹ Atsargiai tuo straipsniu rėmiausi rengdami paskaitoms, iš jo sužinojau apie E. Schure veikalą „Didieji pašvęstieji“, įsigijau kserokopiją rusų kalba.

Karas, pasaulis, priėjęs kritinę ribą, egzistencinis siaubas, persmelkęs daugelio Europos žmonių patirtį. Už ko kabintis, už ko laikytis, kaip išsaugoti dvasinę pusiausvyrą, be kurios neįmanomas nei kasdienis gyvenimas, nei kokie aukštesni dvasios rūpesčiai. Šiauliuose susitelkęs bendraminčių būrelis imasi leisti „Varpus“, kaip sakoma „Redakcijos žodyje“, rūpinasi išlaikyti leidinį „pakilesnėj plotmėj, iš kurios toliau matyti“. Gali būti, kad šita formuluoatė apie pakilesnės plotmės būtinybę priklauso ir A. J. Greimui ar bent yra jam artima; įdomus paradoksas, kad vienam kritiškiausių lietuvių intelektualų kartais būdavo būdingas ir kalbėjimo pakilumas, ta pakiluma, nuo kurios (kaip nuo kalno) *toliau matyti*. Nedaug tebuvo praėję laiko nuo paskutiniųjų „Varpų“, kuriuose Pranas Markelis dar paskelbė straipsnį „Bendrinės lietuvių kalbos kultūra“, kai Greimas, kaip ir dauguma almanacho bendradarbių, jau palikęs Lietuvą, rašė straipsnį „Lietuvių kalbos senumas ir jaunatvė“ (1949). Pradėjo straipsnį nuo pakilumos: „Atgimstančiai tautai reikia pirmiausia pačiai sau įrodyti savo aukštas dvasines vertybes, savo teisę į egzistenciją, ir tik vėliau jų pagalba ugdyti tautinę sąmonę, kuri yra būtina prielaida valstybinės minties susiformavimui“¹. Mitų, tarp jų lietuvių kalbos senumo ir turtingumo, susidarymas pirmiausia yra būtinas pačiai tautai; dėl to mitai ir atsiranda, tarsi savaime susikuria. Lietuvių kalbos senumo mitas per visą moderniosios lietuvių tautos gyvavimo laiką liko bene patvariausias, gyvas iki šiol.

Prie šio mito formavimo, savaip ir sklaidymo, yra prisidėję ir „Varpai“. Svarbiausia kalbinė almanacho figūra – Pranas Markelis (1905 – 1950), trumpai tegyvenęs mokytojas lituanistas, kilęs iš Dusetų krašto, „Varpų“ korektorius ir redakcijos bendradarbis, pasitraukęs į Vakarus, bendradarbiauęs kultūrinėje spaudoje, daugiausia dėmesio skyręs Vydūnui, savitajai lietuvių dvasinės kultūros pakilumai. „Varpuose“ skelbtas straipsnis vadinosi problemiška – „Kaip suprasti Vydūną“? Pranas Markelis pirmasis pasakė mintį, kad Vydūnas priklauso žmonijos mokytojų kategorijai, pagrįstai priminė E. Schure veikalą „Didieji pašvęstieji“ – apie dvasinius žmonijos mokytojus. Žmogus gyvena, kad sužinotų, ką jis žino. Tam pamatiniam žinojimui kelią

¹Greimas A. J., *Iš arti ir iš toli, Vilnius, Vaga, 1991, 341.*

grindžia tauta, užimanti labai svarbią vietą žmonijos evoliucijos kelyje. Tauta ir jos kalba yra neišskaidomas vienis. Tautos kalba yra tautinės kultūros pamatas.

Pirmuosiuose „Varpuose“ Pranas Markelis recenzavo Juozo Balčikonio redaguotą „Lietuvių kalbos žodyną“ (I tomas, A-B), pažymėjo, kad jo pasirodymas esąs svarbiausias paskutinių metų lietuvių kultūrinio gyvenimo įvykis. Pasakojama Žodyno istorija – nuo Kazimiero Būgos, fiksuojama, kas pasikeitę programinėse nuostatose. Pastebima, kad Žodynui trūksta talkininkų. „Yra daugybė lietuvių kalbos mokytojų, kurie neatsiuntė nė vieno žodžio, o ką bekalbėti apie studentus lituanistus ir kitus šviesuolius, kurie labai lengvai galėtų ir turėtų užrašyti iš žmonių kalbos žodžių“. Primenama, kad Žodyno autorius buvo ir pasiliks visa tauta. Numatyta, kad žodyno būsią 8–10 tomų. (O turime dvidešimt). Gražiai pastebima, kad šis žodynas – „sakiniių žodynas“. Bet pavyzdžių daugiau iš prozos. Ir iš žmonių užrašyti daugiau šabloniški posakiai, trūksta poetiškesnių, vaizdingesnių. Tarsi ir vėl pasigendama nors pakilumėlės, iš kurios būtų toliau matyti. Ir sutelktesnio tautinio darbo kultūros, kalbos labui.

„Varpams“ Pranas Markelis dar parašė ir Prano Skardžiaus „Lietuvių kalbos žodžių darybą“, išleistą 1943 metais, Lietuvių kalbos instituto. Nuoširdžiai pasidžiaugiam: „tokie dydžio mokslo veikalai apie lietuvių kalbą iki šiol pasauly nebuvo“. Išvalgiai prognozuojama: „Ir po kelių dešimtų metų prie šio prof. Pr. Skardžiaus veikalai nedaug bebus galima pridėti“. Su didele viltimi recenzentas žvelgia į Prano Skardžiaus pasiryžimą parašyti istorinę lietuvių kalbos gramatiką. Ar galime pasakyti, kad tokią lietuvių kalbos gramatiką jau turime? Tik su išlygom, vadovėliais, dalimis. Iš recenzijos matyti, kad jos autorius yra dusetiškis, motyvuoja vieną savo pastabą tuo, kad su priesaga – *ėnas* dusetiškiai pasidarą labai daug žodžių. Knygos platinimo sunkumai, šiauliškiai Skardžiaus dar neturi. „O gal teks po karo pirkti iš antikvariato (bus labai pigus, jeigu tiražas yra bent pora tūkstančių)?“. Taip, Vilniaus ir Kauno antikvariatuose po karo dar ilgai buvo galima aptikti storą Prano Skardžiaus veikalą – „Lietuvių kalbos žodžių darybą“. Kainavo ji gana brangiai – 10 rublių ne kiekvienas tos knygos reikalingas galėjo sumokėti. Bet lietuvių kalbininkams ir kalbos brangintojams buvo garbės reikalas šį veikalą turėti.

Kokios šviesios sąmonės (pagal Vydūną) būta anos Lietuvos mokytojų lituanistų. Pasirengusių ir platesniam kultūros darbui, gebančių recenzuoti kalbos mokslo veikalą ir patraukliai pakalbėti apie Vydūną, jį išstudijavus, suvokus, suinteresuotai raginant tautiečius skaityti nelengvus mąstytojo tekstus, o teatrus domėtis jo sceniniais veikalais. Buvo ir *korektorius*, tas kiekvienai jau praėjusio laiko redakcijai svarbus asmuo, kuris taiso spaustuvinio rinkinio klaidas, patikrina, sutikrina abejotinas vietas, moka korektūros ženklus, pažįstamus ir spaustuvininkams, raidžių rinkėjams.

Kalbėdamas apie Vydūną, Pranas Markelis atkreipė dėmesį į „vydūnišką“ kalbą bei rašybą, pastebėjo, kad jo sintaksė ne visada lietuviška, bet tai neturi užstoti jo esmės, jo filosofijos. Netikėta ir iki šiol gal dar visai neišskleista mintis (nors Vaclovo Bagdonavičiaus ji niekur neišleista iš akių), kad Vydūnas yra „tautiškiausias mūsų rašytojas“. Kaip susidaro tas kūrybos branduolys, kurio skleidžiamos prasmės gali būti pavadintos tautinėmis, tautiškomis? Ir kaip tai yra, kai rašytojas, kaip šiuo atveju Vydūnas, išsimokslinimą įgyja kitakalbiuose universitetuose, veikia plačiuose kultūrinuose kontekstuose – nuo indų „Bhavadgitos“ iki moderniosios savo laiko vokiečių filosofijos? Ir kiek čia lemia prigimtoji kalba, anot Vydūno, „atskira žmoniškumo giesmė“. Pranui Markeliui savotišku kelrodžiu kalbos dalykams suprasti galėjo būti Vydūno mintis, kad žmonės „išvysto savo kalbą, kiekvienas turtindamas savo nuotaikos ir protavimo gyvenimą ir kurdamas tam tikrus balselius kaip minčių ir jausmų nešėjus savo asmenybės gyvumui ir esmės šviesai apreikšt“². Kalba yra bendras tam tikros žmonių grupės, besiformuojančios į atskirą etnosą, kūriny. Ir Pranas Markelis vis pabrėžia, kad lietuvių kalba yra

² Vydūnas, Raštai, t. 1, Vilnius, Mintis, 1990, p. 487.

lietuvių tautos sukurtą ir kuriama, todėl kalbos turtai turi būti nuolat renkami, dedami į žodynus.

Lietuvių kalbos įvairumą ir gyvybingumą sudaro tarmės, etninių sričių savitumas pirmiausia reiškiasi kalbėjimu. Recenzuodamas Skardžių, atkreipdamas dėmesį į priesagas, Markelis sako, kad žmonės (kalbama apie rytų aukštaičius) „griežtai skiria bernėną, bernioką ir berniuką, tiesa, tas skirtumas sunkoka apibrėžti ir išaiškinti. Gaila, kad autorius į šią priesagų filosofiją nesigilina. Paprastieji skaitytojams (ypač literatams) tai įdomiausias ir svarbiausias dalykas; jie iš šio veikalų ir tikėtos sužinoti, kokius reikšmės atspalvius turi bernužis, bernelis, berniūkštis, bernėnas, berniokas ir t. t.“. Šia mintimi Pranas Markelis išsiduoda labiau esąs literatas, bet ir humanitaras, kurio akiratyje nuolat yra ir kalba.

2013 – ieji metai Lietuvoje – tarmių metai. Ir šis akcentas iš užmaršties skatina iškelti Prano Markelio straipsnį „Bendrinės lietuvių kalbos kultūra“, išspausdintą 1944 metų „Varpuose“. Ar nebus tai vienas pirmųjų bandymų apskritai kalbėti apie *kalbos kultūrą*, vėliau išplėtotą kalbos tyrimų sritį, tapusią net akademinė disciplina. Jos principai šiame straipsnyje gana aiškūs. Pirmuoju sakiniu tarsi pasakoma mintis, prie kurios po penkerių metų grįžta Greimas: „Mes įpratę didžiuotis savo gimtosios kalbos senumu, turtinumu, gražumu. Bet keli iš mūsų ją nuoširdžiai brangina, gerai moka ir gražiai lietuviškai kalba ar rašo“? Pasekama bendrinės lietuvių kalbos formavimosi istorija, peržvelgiami svarbesni autoriai, siekė derinti tarmę ir bendrinę kalbą. Neabejojama, kad rašyti turime bendrine kalba, o ne žemaitiškai ar rytietiškai. Stengiamasi atskleisti gana nelinksmą lietuvių kalbos kultūros padėtį. Pasakoma ir šiandien aštriai skambanti mintis: „savosios kalbos negerbimas ypač pasirodo varuose“. Tarsi išsijungiamą į vydūniškąją kalbos supratimą: „Kalba yra gyvas organizmas, ji nuolat kinta, auga, tobulėja ar išsigeria. Kylant tautos kultūrai, paprastai kultūrėja ir jos kalba. Nykstant tautai, nyksta, išsigeria ir jos kalba. Kalba, būdama gyvas žmogaus dvasios kūrinys, reikalauja ir sąmoningo auginimo, puoselėjimo“. Pranas Markelis siūlo mokyklose daugiau dėmesio kreipti į tarmę, į savosios tarmės rašytojus. Neabejoja, kad kalbos taisyklingumo kriterijus yra liaudies kalba. Pasitiki Jonu Jablonskiu, kuris visur rėmėsi žmonių kalbos faktais, o ne miglotomis teorijomis. Išsako originalią poziciją, kurią dar reiktų permąstyti: „Svarbu ir sunku yra išmokyti gerai *lietuviškai*, o bendrinės kalbos išmokyti yra lengviau“. Tai reiktų, kad turi būti lavinamas, ugdomas lietuviškumo, lietuviško kalbėjimo pajautimas, nesutapatinamas tik su bendrine kalba. Tarmė ir bendrinė kalba nėra skirtingi dalykai, juos sieja lietuviškumas.

Taip, tebeturime didelį kultūros turtą – neįtikėtiną kalbinį įvairumą. Žemaičiai ir radijui (ypač šiuo požiūriu turiningos laidos kaimui, pradėdant ankstyvu rytu – nuo šeštos valandos) kalba savo prigimtinę kalbą, *savo kalbą* (nė vienas nepasakytų, kad tarme). Bet neabejoja, kad kalba valstybinė lietuvių kalba. Tikrai taip – ir tarmė yra valstybinės lietuvių kalbos buvimo, reikšimosi būdas. Kiekvieno žmogaus prigimtinė teisė kalbėti savo tėvų, savo genties, savo namų kalba. Valstybė negali būti atskirta nuo žmonių namų, namų kalbos. Iš čia valstybė išskyla, susiformuoja atskirais dariniais. Stipri valstybė, jei ji nenutolusi nuo žmonių namų. Tarmė yra vienas kanalų, užtikrinančių namų ir valstybės ryšį. Bendrinė lietuvių kalba, didelis mūsų turtas, tą ryšį turi palaikyti, stiprinti.

Laimingas aplinkybių sutapimas, kad tautinio atgimimo metais tautos, jos kalbos svarbos idėjos laiku rado atgarsį ir intensyvios kalbinės sąmonės žmonėse. Kalba labai rūpėjo Antanui Baranauskui, suvokusiam tarmės ir bendrinės lietuvių kalbos tarpusavio ryšį. „Anykščių šilelis“ gyvas ir tarminiu, ir bendrinio kalbos būdu. Kazimiero Būgos įtaka ir įtaiga lietuvių kalbos kaip giliausio senovės atspindžio suvokimui, lietuvių kalbos tyrimams ir dalyvavimui lyginamojoje kalbotyroje nė su kuo nesulyginama. Jonas Jablonskis, su dideliu dėmesiu ir pripažinimu skaitęs Žemaitę ir lyginęs jos kalbą, iškilo kaip lietuvių kalbos praktikas, bendrinės lietuvių kalbos kūrėjas. Šiandien, kai jau turime bendrinę lietuvių kalbą sukurtą lietuvių literatūros klasiką,

galime sakyti, kad svarbiausias bendrinės kalbos požymis, jos gyvybės garantija yra tai, kad ji yra nesubendrinama. Ne tik todėl, kad rašytojo kalba iš principo yra individuali, bet ir todėl, kad bendrinė kalba tebėra kintanti, vis dar maitinama ir tarmių. Tiesa, vis mažiau į literatūrą beateina žmonių, turinčių lyg atskiros namų, artimiausios aplinkos kalbos patirtį. Bet dar ateina – Donatas Petrošius iš Bijotų, iš Dionizo Poškos krašto, dar gali pasakyti: „prie savo namų durų rankenos / prisirišęs esu“ („Šaknys“). Dabar padaugėjo bandymų rašyti tarne, bet rimtos literatūros ja sukurta tikriausiai nebus. Perspektyviausia tai, kas kadaise bandyta kad ir Pulgio Andriūšio (aukštaitiškosios pasaulėvokos įteikėjimai į tekstą kalbiniais būdais, persmelktais gamtos), o dabar daroma Romualdo Granausko: nepaprastai tikslūs, nors tik vos vos žemaitinami niuansai, sintaksės, morfologijos. Užtenka parašyti *mūsų šulinė*, ir žemaitiškasis pasaulis tarsi atsikuria iš priesagos. Tikrai, Pranas Markelis buvo teisus, kalbėdamas ir apie priesagų filosofiją.

1898 m. lapkričio 25 d. laišką Povilui Višinskiui Žemaitė užbaigė priedašu: „Gal įsistebėjai, jog čyst žemaitiškai parašiau grometą“. Tai gali reikšti, kad laiške nėra lenkiškų intarpų, bet galima ir plačiau suprasti: Žemaitė tarsi jaučia, kad pagauna žemaitiško kalbėjimo intonacijas, ilgą sakinį, žodžių formas, priesagas, kad kalba apima tikrovę: „Daugiau viskas po senovės, išsikūlėm, išsimynėm, dabar braidom purvynus pasiraite; lyna maž kožną dieną, paplūdo visi pašaliai, o niekaip nešąla, kelias dienas su tokiu vėju lijo, net stogus visų nudraskė, mislijom, kad ir trobesius nuvartys“. Aukštaitis Pranas Markelis yra gražiai atsidusęs: „Deja, kito tokio rašytojo, kokia buvo Žemaitė, mes, rodos, neturime“. Bet Žemaitę turime, gyvas reikalas daugiau apie ją kalbėti, tirti, aiškinti, interpretuoti. Pažvelkime į „Lietuvių frazeologijos žodyną“ – kiek pavyzdžių jam išrinkta iš Žemaitės. Kokia gyvybė!

Grįžkime prie A. J. Greimo, debiutavusio pirmuosiuose „Varpuose“. Kazio Binkio nekrologe „Binkis – vėliauninkas“ sakoma, kad Binkiui ne literatūrinę mokyklą sukurti rūpi, ne eksperimentus poezijoje daryti: „jis kovojo už tautinę kultūrą ir už kultūringą tautą“. Tai bendrasis principas, atsiliepiantis ir Prano Markelio straipsniuose, – tautinę kultūrą gali turėti tik kultūringa tauta. Tad ir jau minėtame Greimo straipsnyje „Lietuvių kalbos senumas ir jaunatvė“ kritiškai pervertinant bendrą, neįpareigotą ir neišpareigojantį didžiavimąsi lietuvių kalbos senumu ir turtingumu, siekiama tautos kultūrėjimo, paremto gilesne, tad ir kritiškesne refleksija. Kalba ne tik tautos kūrinys; kalba ir socialinis faktas, ją vartojančios socialinės grupės įrankis. „Žinoma, juokinga būtų ginčytis, kad lietuvių kalba – viena iš seniausių indoeuropiečių prokalbės atskalų, kad ji „gimininga sanskrito kalbai“ ir t. t. Senumas, tradicijos yra gražūs dalykai. Tačiau tai yra kapitalas, kuris neneša palūkanų“. Bet ateis laikas, kai ir šią „kapitalistinę“ mintį Greimas dekonstruos; už gražumą gali nelikti nieko svarbiau. Mitų paneigti neįmanoma ir nereikia. Su tuo sutiks ir Vytautas Kavolis. Skirtingai negu Vydūnas ar Jonas Jablonskis, o jais sekdamas ir Pranas Markelis, Greimas siūlo ir kalbos keliu labiau skverbtis ne į praeitį, o į ateitį. „Kriterijumi, kartojuame, kalbininkas turi imti ne praeities, bet ateities kalbą“. Greimas siekia, kad dėl lietuvių kalbos, jos politikos būtų diskutuojama: „Lanksti, liberali kalbos politika, atvirumas vakarietiškomis idėjoms, atsikratymas naivaus kalbinio šovinizmo, dažnai atsistojančio skersai kelią pirmaeiliam tautinės reikšmės darbui – savitai kultūrai kurti, yra tie keli principai, kuriuos atrodo, reikėtų pastudijuoti ir gerai aptarti diskusijose“.

Pranas Markelis kalba apie iš esmės vyduiškai suprantamą *kalbos kultūrą*, Algirdas Julius Greimas apie lanksčią ir liberalią *kalbos politiką*, ieškančią modernių, vakarietišku motyvacijų. Abi tas kalbos ideologijos šakas, atsišakančias iš tautinės kultūros kamieno, galima sieti ir su „Varpu“ almanacho tradicija.

Viktorija DAUJOTYTĖ

Jau baigiant maketuoti "Varpus", iš Čikagos atskriejo liūdna žinia: mirė Lietuvos nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatė poetė Liūnė SUTEMA (Zinaida Nagytė-Katiliškienė), ištikima "Varpų" autorė ir skaitytoja nuo 1989 metų. Tai - eilutės iš jos paskutinio laiško, kuriame radome ir naujausius kūrinius: "Malonus "Varpų" Redaktoriau, siunčiu 4 eilėraščius, kurie viešai niekur nebuvo pasirodę. Jie "išblyškę" todėl, kad kompiuterių amžiuje negaliu surasti naujos juostelės rašomai mašinėlei. Viso gražiausio ir geriausio! Z. Katiliškienė". O ant naujausios knygos - Liūnės Sutemos padėka už jai iš Lietuvos atsiųstas "Varpų" knygas: "Tikrai miela ir netikėta staigmena. Vartau, skaitau, džiaugiuosi. Širdingas didelis ačiū".

Nusiuntėme poetei naują juostelę. Deja, deja...

Tai – vieni paskutinių, o gal ir paskutiniai Liūnės Sutemos kūriniai.

LIŪNĖ SUTEMA

KETURI EILĖRAŠČIAI

*

Kūčių vakaras. Sniego nėra. Tamsu.

Laukiam.

Prie stalo trys tuščios kėdės,
ketvirtoj aš su juoda kate.

Laukiam.

Spindi staltiesė balta,
kažkada tetos austa.

Laukiam.

O kai vidurnakty staiga
pasipila žvaigždžių kruša,
sukapodama tamsą,
žinau,
sulaukėme –

*

Kai Tu nešei kryžių į Golgotą,
aš jo nešt Tau nepadėjau,
tik bailiai iš tolo lydėjau –
ir kaip Tu man atleist galėjai,
nesupratau –

kai suklupai su kryžium,
ne aš Tau atsikelti padėjau,
tik labai Tavęs gailėjau –
ir kaip Tu man atleist galėjai,
nesupratau –

kai pradėjo kalti vinis,
aš delnais užspaudžiau ausis,
kad negirdėčiau,
užmerkiau akis,
kad nematytčiau Tavo kančios –
Kristau,
Tu ir vėl man atleidai,
ir dabar, pagaliau, supratau –
be atgailos –

*

Susirinkim vėl visi kaip tada,
kai lauke siautė sniego pūga,
o mes karštą vyną gėrėm
ir gailėjomės, kad patys save ištrėmėm
į indėnų žemę, kuri renka visus
savo žemėje vietos nerandančius –

Susirinkim vėl kaip visada,
kai bus indėnų vasara,
kai voratinkliai draikysis ore
ir, susėdę prie laužo, suskaičiuokime
kiek savųjų jau praradom

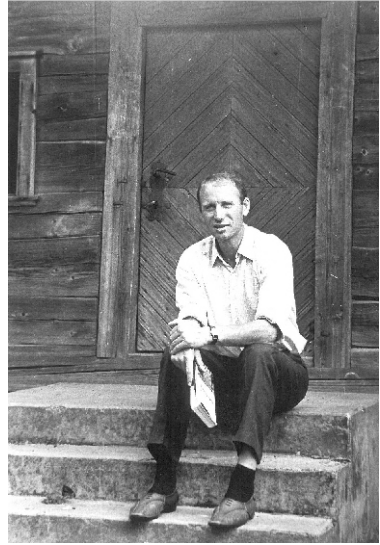
*

Visos raukšlės veide:
tai slaptas dienoraštis –
jis sudegs kartu su manim
ir visom paslaptim,
kurias žino tik Jis
VIENINTELIS –
ir todėl nebijau,
kad savaip gyvenau

MYKOLAS SLUCKIS

SANDĖRIS

Romanas

Ji paslaptinga.

Ji nenuspėjama.

Ji, žvelgiant pro mano patėvio langelį iš Anapus – *nemoralis*, tai, beje, švelnoka nuomonė, nes apie kitą – kaip čia pasakius, lengvabūdė – yra išsireiškęs (aišku, jam tinkamu nuotoliniu būdu) – *amoralis*. Prefiksai, mūsiškai priešdėliai, jam ypač svarbūs, dėl jų linkęs atbusti ir išiklausyti į lingvistinę gyvųjų painiavą. Jei prie būdvardžio kariatos prilipęs *ne*, tai, pasak jo, viltis išvysti moterį skaistuolės vaidmeny neprarasta, jei prie kinkinio prisisegė *a* – tokia galimybė labiau nei abejotina, betgi ... neteiskite, kad nebūtumėt teisiami!

Ji gyvena nepaisydama, kaip artikuliuojama ar linksniuojama kitų. O pati permaininga, kaip rudenėjanti diena prie vandens. Štai rūkas – iki amžiaus pabaigos, berods – nekalbant apie tai, jog skelbtoji giedra ilgam palaidota – bet, va, švystelė iš aukštybių saulė, dar ne visiškai išsimiegojusi, o jau nutiesusi sidabro lieptą, kuriuo šaunu būtų pabėgėti, suskambėtų garuojanti plynė ir, vėl nespėjus atsitokėti, be garso atslinktų, kaip belangė cisternų vilkstinė, juodut juodutėlis debesis. Dar nenusiminkim, kaip nelauktas užropojo, taip nevaromas išskis. Taip ir Ji – vienokia sau, dar kitokia man. Vaidmenys persipina, susiplaka, klaidina ją pačią.

Mane suklaidint lengviausia, nes aš ją myliu.

O ji ar tave myli? Nebūk juokingas, atsako kerinčiu šypsniu nuo ausies ligi ausies, bene iki blizgesio nutrinti „myli nemyli“ ką nors reiškia?

Dar nežinau, kas ji, kur lankosi ir kur gyvena, o nesiviešina – leidžia vakarus vienumoj ar su koku draugeliu. Tiktų, be abejo, prašmatnus kotedžas. Priimtina būtų riešutmedžio tvirtovė su palmėmis statinaitėse. Bet gal ir geležinė lovelė bendrabučio spūstyje?

Viena aišku, ji ne *karalaitė ant žirnio*, kad ir ne mažiau aikštinga.

Palydų metas, laikrodžio rodyklė peršoko dvylika, ji neperkalbama – nelydėsi! – o man tai kaip nuosprendis. Kitą dieną susitikus – priekaištų liūtis, nesirūpinai ja, nebuvai šalia, kai kvapo neatgaudama, sprukusi nuo tipelio juodu antsnukiu, išsiritusio iš parko tankmės. Galėjo sužeisti, išprievartauti, užmušti!

- Tu juk uždraudei – *nelydėsi!*

- Tai aš kalta?

- Pasakei, dar pakartojai.

- Kad ir kartočiau kaip papūga. Netikėk. Juk aš moteris.

- Noriu tikėti.

- Tai baigiam niautis?

- Ne, palauk. Tikėti – viena, žemintis – kita.

- Kas, manai, esąs. Mane mylėti žema?

- Priešingai. Aš...

- Tai ir tylėk, nes aš, priešingai nei tu, supyktu vienąsyk. O dabar duokš žabtus, - ir ji užčiaupia man burną, nespėjančią priešgyniauti, vėsiu, bet meiliu bučiniu.

Tą akimirka, man nevikriai susiūbavus, regėjos, ne saulė, o pati laimės eldija sūpavosi danguje, betrūko skrajojančių angelų.

Tėra viena būtybė angelo veidu. Ji. Įnoringa ir žaisminga, paslaptinga ir paviršutiniška, kaip delnas be vingių.

Angelas, angelas, angelas, kartojau mintyse, nors nebuvau tvirto tikėjimo, veikiau paviršutiniško, paprasčiau tariant, proginio. Vėlinės, Kalėdos, Velykos – bemaž visi mano ryšiai su dangiškąja hierarchija, kuri ūmai pasipildė angelais, tiksliau, angelu, vaikščiojančiu žeme, kalbančiu, besijuokiančiu, kaip tu ir aš, slapukaujančiu, kaip daugelis brūkšninčių sunkaus apavo padais šaligatvio plytas, kad net rūksta, žvirgždo akmenėliai žyra. Geriausia, kas galėjo nutikti – kokia paklaidėlė skirstant angelams *identitetą?* – pakėrėjęs mane moteriškos lyties angelas. Panašiai kitos moterys mėgsta paerzinti vyriškąją lytį, pasiliekančią atsargai ką nors pradėta ir nebaigta. Melas, ypač nekaltas, kalbant apie moteris, nėra kokia didelė nuodėmė, juk visas menas, dargi didysis Nobelio, yra vaidyba, viską išdidinanti ar sumenkinanti, nebūta paverčiant aukštesnės pakopos būtimi.

Tuo gavau įsitikinti netrukus, nors neširdau aplink pirštą vedžiojamas. Ir kaip būčiau drįsęs piktintis būtybe, kuriai pasirodžius atsivėrė mano buvimo prasmė. Įsikalbėjimas, suskuba vėsinti įkarštį abejonės ledokšlis, keičiasi aplinka, akmeniniai namai ir tie šiūra, angelas ar ne angelas, taigi angelas *chna* dažytais plaukais, priedo kvepiančiais *imbieru*, gangreit ar tik nepraras nekasdienį savo švytėjimą, jeigu... Kas? Toliau žengtelti liumpsinčiu taku nesiryžau. Abejonę nutildžiau, su kūnu ir sušiaušta galva palindęs po šaltu dušu. Kas tu toks, kad ginčytumeisi, kad matyta ir išgirsta, taip pat laukimas rytdienos, raivytuši kitaip negu visais kitais ligi šiol pilkais rytais. Su spūstimi autobuso stotelėj, su rūgimu ir prakaitavimu kamšaty, paskui su bendradarbių piktžodžiaivimu. Visi jų žodžiai prasideda bl..., visi anekdotai apie bamba ir žemiau - blia...

Negana, kvėpuos vakarykščiu raugu, neišgėrę slampinės pakampiais, o jei dirbs, tai kiaurum rankom, apie pietus prasivėdinę atsiųs vaikinuką spirito.

- Duok, bl..., vyrams bl... reik prasimerkt.

Neduodu išsyk, atsvyruoja kitas, sieksninių pečių, užkritisiais akių vokais.

- Draudžiama. Visur medis, skiedros, chemikalai, gatava produkcija, – išdedu man privalomą maldele. Duoti vis tiek duosiu. Na, primušti gal neprimuštu, bet riebią kiaulę pakištu.

Prieš mane dirbusį chemiką išėdė, dar vagimi apšaukė.

- Ačiū, bl... Mes tyliai, bl..., gražiai bl... Ateik.

- Daug darbo, - apsiginu kasdien vienodais žodžiais, kurių pats neišgirstu.

Buvau pamišęs ir medžio kvapą, baltus kaip sidabras ir gelsvus kaip auksas luitus, ruošinius stalams ir lentynoms, giedančius drožlių upelius. Švelnus medžio alsavimas, jau beveik įkyrėjęs, vėl brūkstelėjo per širdį.

Aš žinau, kas tai, – angelo sparno mostelėjimas.

Diena, siūliusi aukso kalnus, išsivyniojo iš debesų marškos neišsimiegojusi, lyg išvakarėse tablečių pripampusi, pusei miesto gydytojų įkyrėjusi senė. Bepalvė, tikriau, pilkšvai juoda, o svarbiausia neprašyta diena. Batų padai nekibirkščiaavo, nuo šniokščiančių pro šalį autobusų ir troleibusų tryško skystas purvas, vairuotojai grūmojo praeiviams, šie – vairuotojams. Teatro afišos grūmėsi dėl išlikimo su gūsingu lietum ir sukūringu vėju. Vien pagiringi vyrukai pavartėje, mojuodami buteliu ir keikdamiesi pristigus lietuviškų žodžių, liudijo, jog tykini gerai pažįstama gatve, dairydamasis ar ko nepametęs. Po kojomis žliugsėjo klanai, betrūko laidotuvių procesijos, ir turbūt pasijustum velionio vietoje.

Nebuvo jos, nebuvo angelo. Nei tą, nei kitą gražiausią dieną.

Nebuvo nė manęs. Tai yra – galva vietoj, sprandas taip pat, kojos žirgluoja, rankos mosuoja, kelnų kišenėse žvanguliuoja raktai, pūpsa piniginė, leidimas į cechą, vakarinio fakulteto pažymėjimas, seni kvitai ir rublių pluoštelis, bet jaučiuosi lyg kažką pametęs. Kas tai būtų, sunku įvardinti, nes prarasta ne daiktas, kurį kažkur nukišai ar pražioplinai, ne motyvas iš rytinio radijo ar sentencija iš Ovidijaus. Kodėl ūmai skambtelėjo Ovidijus, o ne Ciceronas, vėlgi nepasakyčiau, beje, tuoj pasimiršo ir dainos posmelis, ir antikos išminties trupinys.

Gal jau manęs išvis nebėra, jei viskas savo vietoj? Praeinant pro veidrodžiu blikstelėjusią vitriną, pastebėjau skrybėlę ant stiklinio padėklo. Stabtelėjau išsitiirti savo išorę, ar ko netrūksta, ar ko ne per daug aprangoj, ar kas neprilipę panosėje. Nieko, viskas tvarkoj, net kelnų kantas žymus, nors glaisčiau prieš kokį pusmetį. O skrybėlė plačiais kraštais, iš žalio fetro, apjuosta tamsiai pilku šilko kaspinu iš pradžių man beveik patiko, deja, sykiu žadino lyg nepritarimą, lyg priešišumą. Tokius galvos apdangalus vieni gyre, kiti, pripratę prie beformių berečių, peikė, man tai nerūpėjo, gi staiga pasijutau įsistebeilijęs ir svarstąs, ar tik man netiktų. Pasijuoktų bendradarbiai, na ir kas? Su tokia, be abejo, išrodyčiau rimtesnis, o, timpltelėjus ant ausies, būčiau fein vyrukas.

Skrybėlės pasigedau, nieko kito nepasiilgęs, ir nukėblinsiu su rakštimi akyse. Ką pasakytų ji, kurios vardo nežinau, pamačiusi skrybėlėtą kaliausę? Jos juokas... Dar gerai nepažinojau, kaip atverčia galvą atgal, kaip baudžiasi suvaldyti link ausų bėgančias lūpas. Kiek valiotų, tegul kvatojasi, ką turiu ir ko neturiu atiduočiau už čia sproginėjantį, čia čiurlenantį juoką. Ir tai, reikia manyti, būtų ne vienintelis jos nusivylimas manimi.

Rodos, tiek daug norėjau jai papasakoti, kad paskui manimi nenusiviltų, bet, vėl susitikus, kalba trekstelėjo kaip tuščias riešutas. Žinoma, suvokiau, jog kalbėjimas čia mažai reiškia, jog ji, tokia, regis, nerūpestinga, stebi mane, o gal net sprendžia, koks būnu vienas ir su kitais, o aš, nors droviuos jos to neparodydamas, stengiuosi žvelgti jai į akis ir dėl to žavėjimasis ja auga, gi tai, kas slypi jos viduje, vis labiau nuo manęs tolsta.

Apsidžiaugiau, kad prašneko ne apie paukščius danguje, nors miestu nepasibaidžiusi

nugirgždėjo ančių vorelė.

- Nenustebk, berniuk, - pasakė Ji, prisiminusi ginčą dėl nutrūkusių, labiau mus suartinti galėjusių palydų. – Žinok, viską išsigalvojavau.

- Ką viską? – praryju sprangų *berniuk*.

- Kad nenorėjai lydėti. Kad mane užpuolė tipelis.

- Dėl to užsipuolei mane?

Ji neskuba atsakyti, renka apvalesnius žodžius.

- Toks etiudas. *Susitaikymas*. Proga patekti į kadra.

- Kas tai?

- Peržiūra.

- Prireikė triušio, taip? Eksperimentuosi dažnai?

- Ką žinai, berniuk, gal tai mano šansas, - angelišku veidu sliuogteli susimąstymas, gaila, nedaug jame manęs. – Nepajusi, kada prasideda, nesuprasi, kada baigsis. Nepyk, jau nebenoriu į kadra. Jau baigiau!

Jos žodžiai švelniai įgultų į mano patėvio ausį, nes dvelkia tiesos ilgesiu. Stiprokai – kad pajustų! – suspaudžiu Jai riešą. Pats nesumuju, ką į spustelėjimą sudėjau – palengvėjimą, kad kuriam laikui prablaivėju ir nešvaistys savęs tuštybei? Jutimą, jog tesiekusi apraminti, kilstelėti statusą mano akyse, kurios ir taip regi ją išaukštintą, ant žiburiuojančios pakylės, kai žodžiai, judesiai, net alsavimas aidi lyg tuščiame prieš vaidinimą teatro parterėje? Galvotų kaip aš – nesigriebtų *šanso*, dažniausiai prasidedančio ir pasibaigiančio režisieriaus lovoje.

Štai ir patėvio nuomonė, aišku, neprašyta, pradėjęs jis nesiliauja. *Atsikvošėk, sūnau, kokią turi teisę primesti savo valią nepažįstamai – argi tai pažintis – kelios savaitės? – gal ji išties gimusi skraidyti, o tu – sunkiai plumpsėti*, jei neprisikasi prie rimto mokslo, pradendant kalbomis – pats sau pridedu.

Ne iš karto įpratau ją vadinti vardu *Mėta*. Lyg ir be priekaištų, skambu ir kvapu, bet asocijuojasi su pigiais, dantis laužiančiais mėtiniais saldainiais. Darželinis ar saldaininis vardas jos veidui netiko, dar turėjusi kitą, irgi lietuvišką, istorijos aidų atlydėtą. *Gražina*. Tačiau iš Gražinos, paaiškino Ji, tuoj pasidarai Gražka, Gražkė, Grašė, taigi susikaupiam ties Mėta, o Ji šitoje istorijoje nebebus rašoma didžiąja raide, nuo šiol *Ji* tiesiog *ji*.

Žmonės grumdosi eilėje, kinoteatras apgultas iš trijų šonų, mat rodys prancūzų komediją. Pavadinimą tuoj pat užmiršiu, nors režisieriaus ir aktorių pavardės tolydžiai skambės mieste visą pusmetį. Juk reta atgaja – komedija. Ir ne kokia rumunų ar bulgarų – išmoningųjų prancūzų!

Judu vėžlio greičiu su tumulu eilės prieky, Mėta – vardo dar nežinau, nesu jos matęs, girdėjęs, neuodęs jos kvapalų, galbūt irgi prancūziškų! – stypso eilės uodegoj.

- Ei! Paimk ir man!

- Ko?

- Kurčias? Du bilietukus. Juk ne bananus čia parduoda.

Balsas gal malonus, bet kalbos maniera aštroka, geradarystei nenuiteikia ir kietokas kumštis, brukąs pinigų – ką ji man kaišioja panosėn? – nususuku, lyg ne manęs šaukiasi, o klausos esu geros. *Dviejų?* Kas antrasis, kur jis (net netoptelėjo, jog galėtų būti dar viena ji). Ne, jis – vyrukas, su beretės blynu ant galvos, spraudžiasi plačiais pečiais link mudviejų, kas man visiškai nepatinka. Ir dar keistokai, taip man regis, prisidengęs veidą dūmu iš saujos. Tai ir šitam frantui bilietuką privalau išplėsti aš? Sumuręs, numintom kojom, išstovėjęs gerą valandą? Jau taisyčiau atrėžti ar šonan nuvinguriuoti, girdi, pats kažin ar prie langelio prisikasiu, bet pajuntu savo

plaštaką, riešą ir visą ranką ligi peties degant. Nepažįstamoji pirštų galeliais liečia mano plaštaką, o didelės jos akys – jos labai didelės nėra, blaviai į ją spoksoti niekad neišmoksiu – šauda kibirkštimis tiesiai man tarpuakin.

-Na jau gerai, gerai,- praniurzgėjau, ką tik gūžėsis tirpstu nuo merginos, o gal ištekėjusios moters artumo, jos prisilietimo, tegul atsitiktinio, buitiško, nieko jai nereiškiančio. Gal nė nepajutusi mano rankos, virtusios deglu. Minia siūbteli, priplaka prie kasos.

Štai jie, išsvajoti bilietukai! Taip, išsvajoti, tik ne mano. Belieka guostis – ku? - jiedu tupės viename eilės gale, aš – kitame, o pasibaigus juokams ir atodūsiams, rausiu kiek įkabindamas, nenoriu matyti jos, tamsoje kirkintos, glamonėtos, bučiuotos.

- Iki! Surasiu tave!

Mergina atšlyja su grobiu, tebetvyro odos, gal plaukų, o iš tikrųjų kvėpalų aromatas, jos plati, nuo šypsno tvinkčiojanti burna prapuola tarp vidun besiveržiančių, prancūziško svaigulio alkstančių vyrų ir moterų, mergaičių ir vaikinukų. Kaip aš pavydėjau, nebebūsiu vienas jų, išsiritančių po seanso laukan prašviesėjusiais, laimingais veidais. Kai širdis nesidaužė dėl kažkokios išūlėlės išsidirbinėjimo (kitai nesuprasi jos *Iki! Surasiu tave!*), buvau ir aš netoli laimės, tik šito, pasirodo, nevertinau. Žinojau, stengsiuos pamiršt, kaip ji paglostė mano plaštaką, bet ranką ligi peties ilgokai maus, sakytum trenkiausi ja į geležinį turėklą, garmėdamas žemyn siauručiais kinoteatro laiptukais į aklina kiemo šulinį.

Beveik ėmiau ją pamiršti, tačiau nepažįstamoji nepamiršo manęs. Susirado! Prisipažinsiu, iš ilgesio spėjau užmesti akį ant kelių mergužėlių – vienos plaikstėsi išpūdinga, juosmeni siekianti plaukų kasa, nuolat šukuojama ir glostoma, kita visą laiką delnu kilščiojo savo krūtinę, kad rodytusi didesnė, dar kitos būta jukios, iškelk pirštą – klega, mirktelk – išibanguoja kvatoti, kol apsiašaroja ir pabėga.

Vasara slinko, pavargusi nuo savęs – nuo gausios saulės, dulkių girgždesio, išmetamųjų dujų gaižumo, nuo nerūpestingų atostogautojų, užgulusių bet kokius vandenį – ežerus, upes, upokšnius bei alaus ir giros kioskus. Su draugelių kompanija taukšėjom įkaitusiu asfaltu, aptarinėdami „Žalgirio“ sėkmes ir nesėkmes, nužiūrindami merginas, nedrįstančias apsinuoginti, bet vistiek randančias būdus, kaip save pateikti, kad geras būtų įvertintas. Pamažu būrelis tirpo, patušėjęs šaligatvis žibėsėjo pirmais prasilesusiais, vis rečiau saulės spindulius gaudančiais kaštonais. Pasilenkęs vieną iškrapsčiau, pasidžiaugti juo nespėjus, kažkas bumbtelėjo man nugaron. Sujudėjusi šaka? Ne, nestovėjau po medžiu, tai – kas?

Sustingau vietoje neapsispręsdamas – vytiš ar ne chuliganiūkštį. Plumpt! ir vėl, bet kaštonas rėžėsi ne į mane. Krito šalia ir, cemento plokšte pasiritęs, šlumstelėjo į lapų krūvą. Išpersiu kailį velniūkščiai! Suspaudęs kaštoną staigiai atsisukau. Nesislapstydama, iškėlusi alkūnę sulig galva, į mane taikėsi mergina. Ne šiaip kokia gatvinė – iš pažiūros inteligentiška, su retais aniems laikams mėlynais džinsais ir dabitiška balta palaidinuke. Toji, iš kinoteatro! Širdis šoktelėjo galugerklėn, nesumaniau, ką sakyti ar daryti, tikriausiai vaipiausi, kaip tas nenusimenantis juokdarys iš prancūziškos komedijos, priverčias žiūrovus raitytis tiek iš rafinuoto, tiek iš buko juoko. Švytėjo merginos dantys, ji šypsojosi, gal laukė leidimo dar sykį sužaisti, gi aš neatitokėdamas spoksojau į kaštonus jos saujoj. Ką besugalvočiau po ištįsusios pauzės, nuskambės kvailai. Nuduoti abejingą? Rūsčiai nudėbti? Pasileisti kengūros šuoliais? Pavėluota.

- Aš tau sakiau, surasiu ir štai pagautas. – Nuo merginos sklido jaudrus aromatas ir pasitikėjimas savimi. – Patarčiau situacijos nedramatinti. Nusišypsok. Na, berniuk, šypsomės!

Nusišėpiau kreiva burna, suprask, aš ne pajacas, kad kvailai vėpsčiau. Merginos antakiai susibėgo.

- Saugosi? – įspraudė man į leteną kaštoną, dailiausią ir kvapiausią kada nors turėtą.

- Bus mudviejų talismanas. Sutinki?

Vaikiška ir miela. Ar galėjau nesutikti?

O gal vaikiška ir kvaila? Kaštonas! Geriausiai atveju daigelis išskėstšakiui medžiui, visais kitais - vienas iš sutraiškomų skveruose ir parkuose, supūdomų palėpėse, dėžėse, nedėvimų sunkių apdarų kišenėse (berods, nuo kandžių). Ir sykiu, kai neaišku dėl ko jį gniauži – degančios anglies nuotrupa, bedūmio gaisro žiežirba ar, priešingai, šalčiu nuveriantis ledo rutuliukas.

Įbruko kaip vaiku žaisliuką ir krizena, tikiuosi, tyломis. Ne, ne tokia ji, nesityčios! Maigiau ir maigiau niekuo dėta kaštoną, tvilkiant nerimui ir vilčiai.

- Arčiau. Nestovėk kaip mokinukas klasės tarpdury!

Arčiau išgiedota meiliai, *mokinukas* pašiepiamai. Nesulaukęs mano krustelėjimo, mažai dar priprastas merginos delnas taikosi užglaistyti atstumą tarp mudviejų. Kilstelė, pasiūbuoja ir nuplaukia virš keliukų, glotniai aptemptų rombais ir kvadratais išmargintu sijonėliu. Tai ne šiaip galūnė peleninei pastūmėti tulpėm inkrustuotu staliuku ar neklusniai plaukų sruogelei nuo kaktos nusibraukti (arba, atvirkščiai, paleisti). Tas ilgų kreidinių pirštų baltumas, tas melsvas apvalainų nagų švytėjimas, jei su kuo ir lygintini, tai su kilmingu fajansu. Šalia josios bjauriai atrodys mano plaštaka, išėsta visokių beicų ir laku, įsigėrusių į poodį.

Slinktelėjimas neatitokus ir vėl stop!

Ilgokai manęs neįsileidžia, kiekvienas mėginimas pralaužti Mėtos gynybinę sieną baigiasi mano atsiprašymais ir jos miglotais pažadais kilstelėti savo gyvenimo uždangą. Jos pačios žodžiais, save susitinki, už durų nusismaukus nuo vėjo perdien priaugusį šydą (kaukę?), laisvai atsidrėbus į fotelį, kramtant sukietėjusio sūrio gabalą, klausantis ir nesiklausant senos plokštelės ar vartant vis nebaigiamą skaityti knygą tarp keturių tau pritariančių sienų. Beje, sienų daugiau nei keturios, butas dviejų erdvių kambarių, didelio lango rėmu ropoja vijoklis, aplipęs smulkiais žiedeliais, šviesoje mirguliuoja du paveikslai, aišku, kopijos, bet meistrų (ir dar kokių!), Mane ir Mone, kas liudija skonį. Jos? Josios draugės, kaip buvo paaiškinta? Dar kažkieno? Ir jau tikrai ne jos drabužėlių, viršutinių ir intymesnių, sustingęs sukūrys, ne jos dėželių, tūbų, buteliukų, džiovintuvų, purkštuvų, žnyplių margaspalvis išsibarstymas ant parketo, po staliuku, po sofa, kampuose, visur, kur įmanoma ir neįmanoma nusidaužti, išibrukti, išsipleikti. Taip maniau ir negebėjau suprasti, kaip toji klampynė neįsiurbia Mėtos, nelimpa prie jos, nedarko jos įvaizdžio. Stebėjau ir savimi, pabėgusi kojines akis ar susiguzulavę riebaluoti plaukai atstumdavo nuo iš pradžių patikdavusios mergaitės, o čia – jovalynė.

Mėtos delnas pasiūbuoja virš laisvos vietos šalia savęs, staigiu judesiu nubraukia nuo sofos virvute susivijusias juodas pėdkelnes.

- Tūpkis! Spoksai kaip į jauną mėnulį.

Taip, į mėnulį ši daugiaveidė vargu ar panaši, labiau – į nepažįstamą žvaigždę ar giją nuo dirbtinio, neaiškios kilmės dangaus kūno, turbūt jau neegzistuojančio. Juolab tokios astralinės nevertas dėl paišdykavimo ar kokios jai pačiai neaiškios užgaidos atsikviestasis vyriokas.

- Argi aš senė su gyvplaukių špepečiu panosėj? – ji mėgaujasi savo galia.

- Čia naujas etiudas? Kuo vardu?

- Dar bevardis. Dar nepastatytas mano teatras. Paskui, jei įsitrinsiu ir suvaidinsiu karvę, turės sudegti. Kad galėčiau vadintis sudegusio teatro aktore!

Nesumoju ką atsakyti.

- Aš juokiuos, o tu kažkodėl mirkčioji. Žiūrėk į mane! Pamiršk, kad šiandien penktadienis, mano sapaliojimus, savo vardą pamiršk!

Bandau žiūrėti kaip liepiamas, peržengti save, o nežinau, kas jai skauda ir bijau labiau įskaudinti. Kol mindžikuoju, jos žvilgsnis apsisvalo, jau neliūdinčios akys šviesėja, lyg ratilais atbėgantis vanduo virš smėlėto atabrado, raminausiai vilnija balsas nuo aukščiausių iki žemiausių registru, žodžiai glaustosi ir atstumia. Ne, čia ne toji šalta gražuolė, ūmai išdygusi mano pilkame,

nuoboduliu grįstame kelyje, į grožio etalonus nė netiktų jos netaisyklingi bruožai – plati burna, ypač šypsantis, nosis su išgauba (įžeistum pagalvojęs *su kuprele*), o vis dėl to ji nuostabi.

- Bijai manęs? Nesuvalgysiu. Tave saugos kaštonas.

Ji nesuvalgys, tai iš anksto numanu, net kaštono neužmiršusi, bet kaip elgtis neapsijuokiant, kai prisišlies, o tu dar nesėdėjęs šalia jos ant sofos, nors įsivaizduoti panašią sceną nesunku – pasitrinama nosimis ir apsikabinama, jei tu ne paskutinis slunkių, o paskui pastvers ir neš srovė kaip kine. Ne syki matyta, vyro delnas slysta moters nugaros griovelio, paskui siekia šlaunies, paskui įvingiuoja nestabdomas po susigarankščiavusiu sijonu. Gerai, jei moters keliukai laiku susiglaustų, atsitrauktum nepraradęs orumo, na – honoro. Ne garbė – baimė pasirodyti ištižėliu, *slabaku*, baimė! – štai kas tave kausto. Ir dar tie gailūs svarstymai, lyg jos nemylėčiau ir rūpinčiausi vien savimi.

- Na pagaliau! – trūkteli už alkūnės Mėta, ir aš atsiduriu arti jos karšto peties, tikriausiai karščiuoju, nes mano ranka, nežinia kaip ir kada, apvijo jos kaklą.

- Aš dar krūtis turiu,- nusvilina ir kliusteli man į ausį su juoku karštas gūsis, o neatsimenu jos vardo, nemačiau apsinuoginusios. Mano rankose plakasi degantis kūnas, tiksliau, aš degu jos glėby ir nesuvokiu, kur baigiasi mano rankos ir ką turėsiu daryti.

- Čia, čia. Ak, koks tu nepatyręs, koks juokingas! – jos dešinė ranka pačiumpa mano kairę ir spusteli ją vieną, paskui kitą nežemišką savo minkštumą.

- Viskas! Paleisk! Kur skubi, kvaileli? Pirmam kartui pakaks. Giliau įkvėpk.

Visvien nuo manęs nepabėgsi, bet dabar, atleisk, ne!

Viskas? Susimovęs kaip paskutinis kvailys išvirstu į laiptus, gėda ir skriaudu, lyg aš, o ne ji kalb, jog nesuvaldžiau plūstelėjusio, nesuvaldyto geismo, kuris privertė suabejoti savo vyriškumu ir supainiojo mudviejų santykius.

Keista, neturėjau artimo draugo, kuriam galėčiau išsipasakoti, koks nevykęs susiklostė mudviejų su Mėta pirmas bandymas suartėti, o jei tokį ir būčiau turėjęs, vargu ar išdrįsčiau prasižioti. Mėta žaidžia manimi, suvokiau aiškiai, bet tuoj puoliau ją balinti, vieną po kito nurinkinėti akį rėžiančias šapus nuo visad nepriekaištingo jos apdaro, kuriuo slapta didžiavausi. Štai kokia moteris! – ties ja susikerta praivių žvilgsniai (vyrų – palankūs, moterų – nelabai), o ji, lyg nebūtų buvę mudviejų nesėkmės, liuokteli, ir, pasistojusi ant pirštų galų, baksteli lūpų kauburėliu mano nespėjusią prasižioti burną. Dar kartą pasistaipti, regis, nuskris - tokia besvorė - nors tą lengvumo ir skrajumo išpūdį veikiausiai sutveria nutįsęs, kiek žemiau nei įprasta besisupantis auskaras. Ir lyg šventei pasipuošusi, kai ant jos išsirinktojo pečių kadamuoja kasdienis rūbas, nei juodas, nei mėlynas, nei trumpas, nei ilgas, mudviejų nesutapimas beveik nepaneigiamas. Skrybėlė, štai kas žiūrėtusi jos pašonėje, prisimenu, ir skubu užbraukti žaliąją plačiakraštę, tebeįpūsančią vitrinoje. Nė kiek nesumišusi ji palenda po mano alkūne lengvutėliai svaiginančiu gūsiu ir nusiveda, lydint nepiktom žioplių strėlėm:

- Klasė! *Znak kačestva!*¹

- Susikombinavo vaikas!

- Šitai, manot, pakaks šimto gramų „Meška šiaurėje“?

Švytinti plačiaburnė spinduliuojančiom akim nepašykšti šypsenos ir pašaipūnams, o po valandėlės garsinasi balsu, nebudama praivių dėmesio.

- Pasiilgau! Kur tu, sakyk, lindėjai? Ne kartą sakiau, nuo manęs nepaspruksi!

Man norisi prasmegti, urdulys jausmų – susižavėjimas, džiaugsmas, vėl įkvėpti jos plaukų aromato, pasididžiavimas jos išore – taip ir traukiančia, spalvinga, erzinančia jos išore! – nugali bailių mėginimą būti čia ir nebūti.

- Liaukis! Budrus pensininkas iškivies miliciją.

¹*Kokybės rodiklis! (rus.)*

- Kā bloga darom? – ji sušūrena storom blakstienom ir palenda po kita mano alkūne, nepamiršdama palytēti lūpomis kaklā.

- *Pažeidžiat visuomeninē rimtī, nepastebējot?* – griebiuosi patēvio, subarškinusio kaulais, išminties ir dar pridedu nuo tariamo budraus pensinoko:

- Išsigimē svietas! Pasileidēliai! Visiems matant!

- O visiems nematant? – įsiterpia Mēta. – Balbatuoji ne su manimi, rodos!

Taip meiliai išsprūsta Mėtai tas *balbatuoji*, jog man švysteli jos krūtys, kilnojančios purų bliuzelės šilką, jos už šilką švelnesnė glotni pasmakrė. Stveriu jos rankas ir susikabinę neriame į tarpuvartį, lyg kokie prieškario gimnazistai.

- Begėdžiai! Pasileidēliai! Jokios moralės! – spiegia moteris su vaikeliu ant rankų iš pusrūsio langelio.

- Nusišlapint norisi ant tokios moralės, - tai Mėtos murkiantis balsas. – Man gana, kad tu šalia!

- Gal pasakysi, kodėl būtent mane pasirinkai?

- Todėl, kad tu arba kietakaktis asilas, arba iš buteliuko penimas orangutangų jauniklis, na gal už jį truputį gražesnis, bet ne protingesnis. Nesiraukyk, pakenčiu, nes jaunas, žalias, nes rudžkis šabakštynais apaugusia galva, nes tikriausiai gonorėja dar nesirgęs – pirmąkart palietęs moters krūtį vos neapalpai. Jei išgudrėsi, įspėju, nesusimąščiusi tave mesiu, mano krūtys pamirš tavo delnų plastėjimą, tarsi leistumei į padangę balandžių porelę!

Dar nesusėmiau, dar nesugėriau visko, kas nukrito man iš dangaus, o Mėta vėl įsibeda neatremiamu savo tiesumu (ir vingiuotumu, dar atsiskleisiančiu).

- Sakyk, tiki kuo nors?

- Kuo nors?

- Na, sakykim, meile.

- Tikiu, bet kaip atpažinti, kad nesuvaidinta, tikra?

- Tau neaišku? Kaip akklasis apčiuopia kelią.

- Nesuprantu.

- Tarkim, susiradai, įtikėjai, kas toliau?

- Nežinau. Myluočiau, puoselėčiau...

- Kaip tai įsivaizduoji? Laikytumėtės už rankelių susikibę?

- Turbūt stengčiausi... giliau pažinti!

- Stenkis, gilinkis! Vienąkart įsispoksojęs pastebėsi susiriebalavusių plaukų sruogą, kitąkart numestą palovy naudotą higieninį paketuką, trečiąkart iš mieliausiosios piniginės išslydusį lapelį pagausi (telefono numeriukas, kas, kad nebeįskaitomas?). *Ak štai kokią gyvatę užantyje šildžiau!* Ir tavo meilei šakės!

Nesumojau, ką atsakyti, Mėta gardžiai nusijuokė.

- Ei, pabusk! Mums juk taip neatsitiks, tiesa? Nesiseilėsime, nesismulkinsim, kad po to nereikėtų verkšlenti! Sutinki?

Ar galėjau nesutikti?

- O dar kuo nors, ne meile, tiki?

- Nebent orų prognozėmis.

- O amžinybe? Ar ne geriau gyventi šia diena, valanda, minute? Sakyk!

Kažkuo nelinksmu pakvipo.

Nenustebčiau šitaip egzaminuojamas bibliotekoje ar kavinėje prie aplaistyto ir delnu nušluostomo staliuko. Dabar gi tarpuvartėj, vis nesibaigiant plūstis moteriai su blianančiu vaikeliu.

- Tai kaip su amžinybe? Skaičiuoju iki trijų. Viens...

- Gerai, jau gerai. Tikiu amžinybe ir, atleisk, netikiu. Na gal ne begaline, kaip induistų dievų.

- Neišsisukinėk. Aš tikiu diena, valanda, ne, minute!

- Vadinasi, metas skirtis, - nutaisiau liūdną veidą. – Minutė sudilo, tavo amžinybė sudegė.
- Tai nenaudėlis! Skirsimės man paliepus. Nesutinki – prašom, visi keliai atviri. Dar atviri! Dėl ko tu man reikalingas, jau išklojau, bet verčiau pamiršk! Nežiūrėk veršio akimis, tavęs laukia kančios, ruoškis joms!
- Šaipais?
- Labiau iš savęs. Nuo tokių juokelių įskausta ne tik žandai.

Po truputį, kaip baiminausi aš ir galbūt ji, ėmiau *gudrėti*, dėtis jos nevertu, vos ne skriaudžiamu, o jai tas patiko. Rodos be jokių pastangų vis gražėjo, vis dažniau krėtė karščiu ir šalčiu neatremiamas jos artumas, čia kažko neaiškaus reikalaujant (*ar manęs pasiilgsti, ar ilgėsies, kai nebebūsi svaja?*), čia paklusnus kaip basai kojai paežerės smėliukas. Grožis, gaubiamas paslaptingo, nesunkiai apsigina, be to, palengvina moters gyvenimą, antai jo apžavėtas gydytojas išrašys biuletenį sloga susirgus, o paskui dar prates, galantiškumu nustebins ir pardavėjas, atbukęs nuo gadinančių jam nervus pirkėjų – neprašytas iškels iš postalės tirpstančios kavos indelį ar retokai sublyksinčią, gaibstyte gaibstomą vokišką ar itališką liemenėlę.

Jos džiaugsmas – sykiu ir tavo, kai įsibedi nosimi į švelnios it pūkas liemenėlės praskiepa - abejonės ima krebždėti, spurdėti, daugintis, vos atsitrauki nuo šaltinio, iš kurio nesuvilgęs lūpų gėrei.

Taip, nebuvom peržengę paskutinės ribos. Naiviai maniau, jog yra riba, amžinai sujungianti ar išskirianti, įveikęs būsi laimėjęs ar galutinai pralaimėjęs. Mintys apie kitą dieną *po to* ir koks mudviejų ryšio tikslas, pateisinantis neslūgstantį ilgesį Mėtai šalimais būnant, alsuojant, glaustantis, užplaukdavo rūku ir vangiai retėdavo, neduodamas prasimušti sveikam protui. Atparai – švarkeliai, džinsai – iš kur? Tau čia ne apatinio, vokiško ar lenkiško trikotažo, mažmena. O čia kas – ar tik ne aukštakulniai laiveliai? Su tokiu akis svilinančiu prievilu ne viena moterį palenktum atsiduoti, tai kodėl ne Mėtą? *Bitte nicht,² negražu taip galvoti, ypač, jei esi siurbtelėjęs iš jos kavos puodelio*, skuba į pagalbą globos teisių vis dar neatsisakantis mano patėvis. O su Mėta ir vyno iš vienos taurės gėrei, ir kai ko stipresnio iš storos stiklinės – ko tad stvertis jos, tuo pačiu ir savęs, apgynimui?

Toji stiklinė.

Atnešė ją mums pilkoj užteigėlėj apčiupinėta, vargu ar plautą, gal kyštelėtą į dubenį drungno vandens, o gal ir ne. Mėta kilstelėjo puspilnę, pateliuskavo ir prisimerkusi užsivertė.

- Taip vežikai seniau gerdavo,- pasipurtė visu kūnu. – Pamatytų mano motina – išplūstų pasūdytais turgaus žodžiais. Sužinotų močiutė – įsegtų antausiuką savo išgeltusia lyg klevo lapas plaštaka.

- Čia jos neįsilauš?
- Nebijok. Iš ten, kur jos glūdinėja, autobusai nevažiuoja.
- Atsiprašau. O tetos, pusseserės neapspis? Nesigiminiuojat?
- Raminkis. Aš juoda avis tarp baltų.

Pirštų galais paliečiau Mėtos skruostą – karštas, lyg išties kliuvo nuo senolės, budinčios vos vos praskleistoje praieityje.

- Turėsi mane,- išdidžiai pasisiūliau.

Šalti Mėtos nagai brėžtelėjo man smakrą.

- Nesiskutęs. Kaip tikras vyras, o šneki kaip vaikas.

²*Prašau ne (vok.)*

Pašaišos švelnumas apgaubia mus abu, pilkos užėigos sienos, nutupėtos mūsų, nušvinta ir sublizga, tarsi laimingo, mums atseikėjamo pasaulio dalis. Stora stiklinė sužydi brangakmeniais.

Kita diena, veikiau vakaras, šviesos dar apstu iš dangaus, iš langų, bet veiduose nuovargis, susirūpinimas, mąslumas.

- Buvau pamiršusi. Vos prasitariau apie turgų, tavo fizionomija nuslinko debesėlis. Kodėl nepaklausei, kaip motina atsidūrė turguje?

- Tai pasakyk.

- Matai koks gudruolis mano ručkis. Nepasakosiu. Šiandien tavo eilė.

- Mano motina taip pat prisiragavo turgaus. Sočiai.

- Nejaugi?

- Taip. Būta tarpulaikio. Tėvas mus meta, patėvis dar neišsakinijęs.

- Štai kaip. Abu ne iš šokoladinių putėsių. Turgus man patinka. Daug kas šį verslą menkina, patys prekeiviai irgi.

- Nesiskundžiu.

- Ir aš ne, vaikine.

- Išgyvenimo šaltinis. Visais laikais ir visada.

- Į tą gaudžią, judrią, permainingą minią įstumti per karą bei pokarį gerą vardą, turta ir viltį praradę žmonės. Sutinki?

- Tavo žodis man šventas.

- Kaip iškilmingai. Aš taip negalėjau ir negalėsiu.

- Tau ir nereiks! – apglėbiau jos pečius.

- Kada nors tapsi vyru. Neišsigąšk, tavo nepatirtis man arčiau širdies, ką aš vapalioju – širdyje! Pridėk delną štai taip – girdi? – ji prispaudžia prie krūties ir tuoj numeta mano ranką.

- Tikras vyras buvo mano tėvas.

- Neatidums mudviejų talžyti?

- Ne, jei prižadėsi nesiknisti mano metuose.

Ištaikė progą prisipažinti, esanti kokiais penkeriais septyneriais metais vyresnė.

Jos kūnu, veidu, balsu nutekėjęs laikas neįbrėžė raukšlių nei kitokių savo visagalystės įspaudų – išsipūtusių venų, slenkančių plaukų, grėšlių apgamų. Vos spėju paskui ją, kai vaikštome paupiu ar senamiesčiu, rodos, su vėjo gūšiais lenktyniaujanti praeiviams stebintis, nebe mokinukė, o patrakėlė, gal kokia nevisuitė. Šįkart bręsta atsivėrimas, bijau, kad neužgriūtų ant galvos, josios ir mano.

- Sutariam?

- Pažadu, nesiknisiu.

- Tai štai... Įsivaizduok trisdešimt devintuosius. Karas, liepsnojęs svieto tolybėse, jau pleška prie Lietuvos sienos. Pro ją kaip pro rėtį sunkiasi sudaužytos lenkų armijos likučiai. Internuotų karių būryje – lenkas, dailus pulkininkas, elegantiškas net šalia juodo, purvais apkepusio motociklo, kuriuo atitrinksėjo, išmušęs jį iš po vokiečių desantininko sėdmenų, ir dar to paties nugriauto vokiečio kulka petyje. Jauna gydytoja Sofija, igulos vado globotinė, kiti sako, meiluzė, užsiima sužeistuoju. Žaizda su kaprizais, nesiduoda greitai užraukiama, nors kulka kiaurai pralindusi. Lauko galimybės ribotos, pulkininkui išrūpinamas leidimas lankytis miesto lignonė. Grįždamas į laikinąją stovyklą užsuka pas gydytoją Sofiją. Vizitai kartojasi kas trečią dieną, pasitempęs, grakštus, neglamžyta uniforma ir *konfederatke*, karininkas, lyg ką tik iš

kariškų madų salono, išdygsta prie kuklaus butuko slenksčio. Namas skendi tyloj, užuolaidos nuleistos, jiedu kalbasi, apie ką, niekas nežino, veikiausiai apie karą, kurio galo nematyti. Kažką turbūt veikia, ji masažuoja pacientui nugarą, jis, reikia manyti, bučiuoja jos rankutę iki peties. Lygiai mėnesį tęsiasi Maciejaus Kviatkowskio vizitai, tapę visuotine provincijos miesto paslaptimi, kurios vien įgulos vadas nepaiso.

- Visi mato, žino, jis – ne?

- Kaip nematys? Kremtasi dėl nelaukto ir neįprasto tam neramiam laikui įvykių posūkio. Po metų tai jau nieko nešokiruotų. Dar skaudžiau žeidžia Sofijos užmačia.

- Užmačia?

- Ji trokšta pastoti. Jai žūt būtinai reikia vaiko. Senyvas įgulos vadas – pulkininkas-leitenantas – nesiryžta jai šitai duoti. Vedęs, trys atžalos, karjera.

- Per maža prašmatnių vyrų Lietuvoj, prirėkė Lenkijos dabitos?

- Užsičiaupk arba aš baigiau.

- Tyliau, tyliau.

- Ša, išbaidysi vėles, jos skraido tyloje. Girdi?

- Vis dėl to...

- Pasakysiu suprantamiau. Bet koks pimpalas šauniai gydytojai netiko. O ponas Maciejus moterų svajos išikūnijimas. Iš grafų giminės, siekiančios LDK, Ukrainą ir Lietuvą. Karo mokslus krinto Prancūzijoje ir Vokietijoje. Kaip dievaitis sudėtas narsus karys.

- Ji pastoj?

- Lygiai po mėnesio. Maciejus atėjo kaip paprastai, nešinas gėlių puokšte – buvo užstotęs porcigarą, – bet Sofija jo neįleido. Kone ašarodamas išstovėjo valandą, grasino nusišausias – veltui. Lediniu balsu ji iškvietė policiją, toji – komendantūros patrulį. Nuvedamas kapitonas atsigrįžo ir išvydo akmeninę, regis, taip į originalą panašią stovylą tarpdury, o ji – kančia liepsnojančią veidą erelio nosimi.

- Juk tai romanas! Galiu paklausti, kokia jo pabaiga?

- Ne viską ir aš žinau. Ką močiutė pasakojo, ką pati nujaučiau. Iš Maciejaus atėmė ginklą – vardinį pistoletą, – kad išties sau į smilkinį neįremtų. Ištaisomi nauji dokumentai, pasirėmus lietuviška genealoginio jo *medžio* atšaka. Jau be menkiausių kariškų žymenų, su puspaltuku nuo svetimo peties ir skrybėlėke, tebekvepiančia naujumu, jį išsiunčia į Palangą. Vieną tamsią naktį, po savaitės blaškymosi, bergždžių mėginimų pasukti likimo ratą atgal, žvejų valtis jį išplukdė į Švediją.

- Sofija, įgulos vadas, vaikas, turėjęs gimti – kur visi?

- Mergytė, bus mergytė! Svers du kilogramus keturis šimtus gramų. Nelabai kabinsis į gyvenimą, ištrauks ją močiutė žolininkė ir kerėtoja. Garnizono vadą, kaip kiek vėliau tapo įprasta, areštavo, ištrėmė į Sibirą.

- Jau viskas? O Maciejus?

- Maciejus žuvo Egipte. Dykumos smiltys užpustė ne tokią gražią kaip lenkų, tačiau irgi garbingą britų kariuomenės uniformą.

- O Sofija? Kaip jai baigėsi?

- Tokios istorijos niekad nesibaigia, nors visos figūros išrikiuotos ir kiekvienam slaptai įduotas maršrutas.

- O ne mistiškai žvelgiant?

- Nemistiškai įsišniurkščiau ir bjaurėju.

- Žodžiai žeidžia, žodžiai...

- Tauškalai, plūduriuojam nieko nereiškančių žodžių sukuriuose, debesyse, vandenynuose.

- Palauk,- bandau stabdyti, kad nesuniūktų jos veidas, kad neišbertų jo dėmės. – Žmonės mylisi, gimdo vaikus, kad ir kas atsitiktų.

- Nieko sau *kad ir kas!* Nebūtų Maciejus įsimylėjęs Sofijos, nebūtų gal žuvęs ir motina

galbūt tebegyventų. Ne Maciejus užkūrė beprotiško karo laužą. Ir ne Sofija, gydziusi jo žaizdas! Nebuvo ji iš akmens, tegul ir įsikalusi – Vaikas! Vaiko! Vaikui! Išginė Maciejų į Švediją – kodėl? Neklausinėji, kodėl? – kad vaikas, jei gims, kada nors galvotų apie tėvą, o ne bevarde karo mėsmaalės auką. Naciams įsiveržus, ji iškart puolė belstis į „Raudonąjį kryžių“. Gal žinomas jo, Maciejaus Kviatkowskio, likimas? Palaidojimo vieta? Valdiški vokai, iš pradžių korektiški atsakymai, ji nesiliauja rašiusi, klibinusi, tuomet, deja, kinta atsakų tonas, apgaillestaujama, po to tyla, ir užkibę galai dingsta be pėdsakų. Užtat šitos paieškos atsirūgsta tuoj po karo užėjus sovietams, už tariamus ryšius su Vakaraus išboginama į Sibirą. Netylėk tu, kvaiša, kokiai žvalgybai dirbai? Niekas nenorėjo tikėti, kad moteris semiasi jėgų ne vien iš meilės nuotykių, pražydusi, kaip spindulys per saulės ir protų užtemimą – iš amžino moters iščių šauksmo, įsisaumoninto ar ne, subrandinto dvasioje ar ne – Vaikas! Vaiko! Vaikui!

- Iš tos meilės... iš to šauksmo gimė Mėta? Nekamantinėsiu, ją, berods, pažįstu.

- Pažįsti, sakai? Nejuokink. Aš nulipdyta motina. Na gal nevisiškai. Su lenkišku paraku gyslose. Su raganiškom močiutės kerų nuosėdom. Pati savęs nepažįstu. Pavyzdžiui... – pati ir susigriebia.

- Ar nepakaks vienam kartui?

Pačiai nepakako. Judėjom toliau jos, tikriau, Sofijos likimo vingiais. Tąja moterimi, tąja, kaip charakteristikoj pažymėta, buržuazine poniute, stebėjosi pusiau išsimokslinęs, ne iš pačių blogiausiųjų, lagerio viršininkas. Kaip ji rūpinosi savo ir savo draugių švara, kaip gydo ne vaistais, kurių neturėjo, o žodžiu ir plikom rankom, kaip nesišlykšti baisių pragulų. To paties viršininko dukrytei susirgus kokliušu, nešiojo ir ją ant rankų, kol liga atsitraukė. Gal ir nuvėrė ją tuomsyk – ak, kad gaučiau savo ir Maciejaus mažylę pasūpauti valandėlę! – bet kentėjo, nesigriebė kvaišalų, pigaus patsidavimo. Dar nė pati nežinojo, jog grįžusią vietoj ligoninės priglaus turgus. Ji ir čia nepabūgo įvairiakalbio gausmo, nuolatinių tikrinimų, siekiant pelnytis iš šitų šašalčių, merkiamų lietaus, spiginamų saulės prekeivių. Įsidarbino sanitare, sąžiningai įniko į valytojos pareigas, o prie mizerinės algos prisidurdavo padėdama močiutėms išparduoti vilnones pačių megztas kojines, žoleles nuo visų ligų ir kiaušinius prieš Velykas. O kalba turguje kaip turguje. Pripranti negirdėti. Matas ne matas – šalin, šalin! – bet kartais prilimpa koks šunžodis ir, žiūrėk, aploji gal iš netyčių tau prišiukšlinusį žmogelį.

Maciejus ir Sofija, mačiau juodu gyvus, ryškiau nei gyvus, ypač – lemiamą jų susitikimo valandą, apspręstą karo šniokštelėjimo ir likimo, užsikodavusio apskrities miesto kasdienybę, jo baime dėl ateities ir jau, galima sakyti, dabarties. Nulynojo, to lietaus reikėjo, karšta vasara ištiso ir įsigrauzė į žmogaus raukšles, į žemės plyšius, nutryptoj progimnazijos krepšinio aikštelėj geležies ir benzino smarvę skleidė sustumti krūvon juodi motociklai, dviračiai, kita ginkluotės manta, net porėlė kariškų arklių graibsto žolę prie tvoros, apgultas neslepiano miestiečių smalsumo. Žiūrovų daugėja, niekas dar nežino, jog patys greitai taps pabėgėliais, tremtiniais į Rytus bei Vakarus, bet nuojautos nesmagios. Visų akys subestos į kareivius prakaituotais, nuo dūmų ir dulkių įjuodusiais veidais, nučiurusiais, žalsvais, bet ne tokio žalumo kaip lietuvių kariškių rūbais, rūkančius neustytos markės papirosus. Dar jiems trata ausyse ir žaibuoja akyse, jie ne visai pasitiki tyvuliuojančia tyla, balandžių burkavimu, daugybės žmonių tvarkinga būtojo laiko apranga. Kalbėtis, bendrauti su internuotaisiais uždrausta kažkokių iškart įsigaliojusiu taisyklių, kurių pažeidimas gresia rimtais nemalonumais, bet karo policininkai, atsakingi už tvarką, nususika ir dedasi nepastebį, kaip į judantį lenkų būrį įsimaišo keletas lietuvių ir žydu, dar neuosčiusių karo, tik patyrusių žibalo stoką ir būtinumą apsirūpinti druska bei degtukais.

Visiems magą – kaip, koks jis, tasai karas, ar labai toli iki tų baisių sproгимų!

- Tokia galybė Lenkija, gal dešimt Lietuvos, o subyrėjo,- nusistebėjo pagyvenęs ponas juodais ūseliais ir žila frizūra.

- Teisybę, ponuli, sakai,- antrina akiniuotas, putlių lupų, gal kokių trisdešimties metų žydas.- Kaip molinis puodas dunkst lazda ir išsilakstė šukėm.

- Nie, Panowie! Nie kijem bity. Bombami,- bintuota ranka lyg dūmus prasklaidė ir jaunutis lenkų kareivis. – Samoloty Hitlera krojily niebo jako nožnycy Krawca rypsi!³

- Vokietis iš vienos pusės, rusai – iš kitos, suprantama,- timptelėjo į savo pusę pokalbio giją žilasis ponas juodai dažytais ūseliais.- Kodėl iš anksto nepasiruošta? Kur buvo jūsų lėktuvai?

Atsiliepė vyresnio laipsnio karys apaugusiu, senokai skustu kaklu.

- Dla Marszalkow chodzilo glownie o Parady, bali, flirty. Potszebne bylo wszystko, oprucz Samolotow. Kawalerja szla pszeciw csolkow. Jako w czasach Szlachty mieczce na podjecin.⁴

- Marsz na Kowno! Wilno nasze! A teraz sami są „plienczyki“⁵- pasigirsta kiek pašaipus, tačiau nepiktas lietuviškas balselis.

Iš susiplakusio būrelio pasipylė:

- Ne my, zwykly lud!⁶

- Dla nas Ultimatum nie byl potszebny!⁷

- Nie, Szanowni Panowie! Nie!⁸

Bruzdesys čia auga, čia slūgsta, nubunda policininkai.

- Ponai, laikykimės tvarkos! Civilius prašome apleisti aikštę!

Civiliai išsklinda, anapus tvoros iškrinka, nebėr drąsinančios minios, kiekvienas su savimi ir savyje. Smalsumas pašertas, taip, bet nerimo šešėliai neišsivaikščioja, gatvė tokia, kokia buvusi, pridaigstyta tvirtų vieno-dviejų aukštų mūriukų, bet ar ji tebėra tokia? O dangus virš krautuvėlių, dirbtuvėlių, namukų, nuomojančių *salkas*, t.y. palėpes vienu iškištu langu, būsto neturintiems, giedras dar viršum miesto ir krašto ar toks rodosi.

Dabar niekas netrukdo laikyti akiploty Maciejų ir Sofiją, jų vardų dar nežinau (skolinuosi iš vėlesnio laiko). Nežiūrėdamas matytum abu – Maciejų trisdešimt-trisdešimt penkerių, truputį tamsėlesnio nei įprasta gymio, griežtokais veido bruožais ir petimi sukepusiais tvarsčiais, ir prie jo palinkusi dvidešimt aštuonerių Sofija, gydytoja sniego baltumo chalatu, kontrastuojančiu su ryškiai žalia kapitono uniforma, kuri ir po sužeidimo, ilėkus ir *netaisyklingai* išlėkus kulkai, jei ne tvarkinga, tai nepraradusi elegantiškumo ir be akselbantų, o gal taip atrodo, kadangi viską apsprendžia veidas. Numanu, Sofija negalėjo neižvelgti iš po *konfederatkos*⁹ snapelio išsibrėžiančios, ereliškai išlenktos nosies ir rudų, karščiuojančių, vargu ar ką matančių akių, reginčių ne ją, prie peties pripuolusią, lyg jai būtų malonus nuo jo mušantis mėsos, svilėsių ir daugiadienio prakaito kvapas, o vis dar – karo lauką, apkasą, ar tai kas iš jo liko, išsiraičiusį dar visai neseniai buvusių pūdymu, iš duobių ir griovių atsišaudinėja kas ketvirtas, pirmi, antri ir treti šauliai drybso negyvi kur ir kaip išvirte. Akyse tebežaižaruoja, galvą raižo *Nadchodzie! Nadchodzie!*¹⁰ pikiruojančio lėktuvo gaudesį lenkia bombų griausmai, po kurių jau nebebūna tylos ir jis, Sofijai plėšiant nuo jo kūno prapuvusius bintus, rodos, net nesiiilgi tylą liudijančių garsų, kaip ir apleidžiančio skausmo, sprunkančio nuo miklių moters rankų. Kas ji, nei ką daranti, jam nerūpi, klausinėjamas atsiprašo, daug ko neprisimenąs, tylėti nemandagu, ir jis lėtai,

³ *Ne, ponai! Ne lazda daužė. Bombomis. Hitlerio lėktuvai raikė dangų, kaip siuvėjo žirklys gelumbe! (lenk.)*

⁴ *Generolams paradai rūpėjo, baliai, flirtai. Visko reikėjo, tik ne lėktuvų. Kavalerija prieš tankus lėkė.*

⁵ *Kaip slėktų laikais kardus iškėlusi! (lenk.)*

⁶ *Mars į Kauną! Vilnius mūsų! O dabar patys plienčiai? (lenk.)*

⁷ *Ne mes, paprasti žmonės! (lenk.)*

⁸ *Mums ultimatumo nereikėjo! (lenk.)*

⁹ *Ne, gerbiami ponai! Ne! (lenk.)*

¹⁰ *Kariška kepurė (lenk.)*

¹¹ *Atskrenda! Oro pavojaus signalas (lenk.)*

- Pasakykit, mila pani,¹¹ aš taisyklingai tariu lietuviškai?

- O taip, pone. Juk mudu kalbamės lenkiškai,- pasigirsta jos atsakas, priedo ne iš pareigos prilipęs šypsnyš – iš kito, jau nesamo, trumpam atklydusio pasaulio.

Lange saulė, veidas nuskaistintas netikėto šypsni, keistoka, kaip su juo sutaria baltutėlis chalatas krauju ištepliotais rankogaliais. Reikėtų padėkoti už šypsni, bet tasai jau nuvytas nuo plačios, karmino taškeliais nubertos burnos, aplink lūpas ir skruostuose sugulę pilkšvi nuovargio ir abejingumo maišeliai, jau kelintą dieną gydytoja pluša be miego ir ramybės.

Tvyksteli akyse – Mėta? - ir ko būti negalėtų – baltu, nuo kraujo dėmėtu chalatu, kaip lašas į lašą panaši į Maciejaus pirmąkart regėtą Sofiją. Ne, Mėtos akyse kūpa išdidumas, ne be pagiežos, žinia, ir kas pasakys, ko jose daugiau – gėrėjimosi savo gimdytojais, išdrįsusiais, karo slibinui maurojant, gyventi taip, lyg jo prie slenksčio nebūta, ar tūžmas prieš josios pradžią nulėmusius, nesusimąstant apie ateities kančią, – kas šiandien pasakys. Kam vakar dingojosi, jog kada nors kelsis iš užmaršties dūlėsiai ir bylos sunkiai perprantama jausmų sumaištimi?

- Gal jau metas kai ką užmiršti? Gal pakaks?

Mėta pajuto ne visišką mano palaikymą.

- Gerai pasakei, vaiki, ar man pasigirdo? Ko prisvilau prie tavęs? Ko man reikia? Ir ko tau iš manęs? Ko, pasakyk!

Nesileido raminama, glostoma, nukratė ieškančią mano ranką, lyg dėl visko aš būčiau kaltas, o veikiausiai sprūdo iš glėbio dėl to, jog išgirdau, kas jai per sunku, per skaudu prisiminti.

- Galiu nešdintis,- pramurmėjau.

- Tai nedelsk.

- Tuoj pat?

- Gali ir po sekundės! – švelnesnė gaida neužgožė pašaipėlės, bemat pasidauginusios, apaugusios naujais įrodymais, veikiausiai iš piršto iščiulptais, kad manimi žaidžiama.

- Na po minutės,- Mėta pabandė užpūsti nesusipratimo liepsnelę juokeliu, gi aš vėl išgirdau ne visai tyrą manęs gailėjimą ir sprukau.

Kas mane išginė – nenoras klimpti į svetimo gyvenimo painiavą ar atstumtojo, tegul nuotaikos poveiky, honoras? Ir vieno, ir kito pakako, kad pridaryčiau broko darbe ir patekčiau į sienlaikraštį „iš neigiamos pusės“, vaikščiojau apžėlęs ir nesiskutęs, daugiausia laiko eikvodamas betiksliais viržams apie lankytas vietas, kur susibėgdavo mūsų žingsniai ir balsai.

Be Mėtos silueto, be jos skrybėlaitės, iš po kurios veržte veržėsi spindinčių plaukų sruogelės, gatvės apibluko ir nupilk, nors ir šiaip negarsėjo žvilgesiu, matei tas pačias pro balkonų grotas svyrančias pelergonijas, bet jos tuoj pat virsdavo negyvais stagarais, rodės, tas pats švarutis, blizgančio juodo kailio taksas, vakar tampęs į šonus pasaitėlį išikabinusį vaiką, šiandien jau lyg kažkieno pamestas, namų neužuožiantis valkatėlė. O štai mudviejų mėgstama neišvaizdi parduotuvė, užpildavusi gatvę ir skverą jos pašonėje saldrūgščiu, visus kitus dvelkėsius nustelbiančiu kvapu, nūnai irgi užuodi, bet ne šiltą plutą ir kmynus – vakarykščias paskrudas. Be Mėtos medis tebuvo medis, nevedantis vaisių ir neaudžiantis šešėlių, jaukiai burkuojantys balandžiai – po kojomis besipainiojantys ir dergiantys teršėjai, vaikų šauksmai ir žvygavimas erzino lygiai, kaip niūri suaugusiųjų rimtis, blankiai atspindinti pusaklėse to meto vitrinose. Gal miestas gyvas ir alsuoja, kalba ir juokiasi, džiaugiasi vėjais ir lietumi, tik aš įsikabinau į Mėtos papliūpą, lyg į kodą, slepiantį dar skaudesnę sumaištį.

¹¹ *Miela ponja (lenk.)*

Ko man iš jos reikia, žinojau, tiksliau, įsivaizdavau žinaš. Jokie planai, juolab užmačios nesiveisė mano smegeninėj, uoliai vykdžiusioj širdies paliepimus, pastarajai - nemėgink, neįsakinėsi. Ganėjo, kad Mėta yra, galėtum pašaukti vardu, klausytis, kaip tyli, kalba, juokiasi ar atsilapoja visos tiesos neišsakiusi, neišsileidusi už užsibrėžtos ribos. Tegul tik retkarčiais maloningai nužvelgs, tegul dažniau užgaulios – būčiau laimingas girdėdamas, kaip ramiai kvėpavusi ūmai suvirpa, sukilsuoja jos krūtinė. Sutinku laukti, laukti, laukti. O jeigu mano laukimas nuslėgs jos pečius, jeigu veršiškas nuolankumas paprasčiausiai jai nubos, kaip pilkumą verpiantis lietus, vis tiek būsiu laimingas. Būsiu? Tuo nebuvau tikras, ims ir atsivers dar gilesnė atskirtis, o aš niekad neperkopsiu paskutinio mus skiriančio slenksčio. Ką ir kaip tada galvosiu? Kvėpuosiu? Gyvensiu? Ar nelengviau sektųsi įrodinėti kitką – *ko Mėtai iš manęs reikia?*

Absurdas, ką jai įstengčiau duoti? Įprastą matą taikant – nieko. Nei stogo virš galvos, nei automobilio, nei storesnės piniginės. Besitrainojant apie baldų liniją (juk fabrikėlis valdiškas!) kartais išlaima į kišenę šimtukas, bet už tiek padorių batelių neįpirktum, juolab ilgaaulių žieminių, be kurių moterys kinkuoja kaip šlubės. Taigi – ką, pasakykit – ką? Nebent kaip vienas išgarsėjęs vaikas prireikus – kartoju – *prireikus!* – atneščiau ant lėkštutės savo inkstą. Ne, ne, apsaugok, Viešpatie, neišivaizduoju Mėtos kraujuojančios ant operacinio stalo. Užplūsta ir kitokie vaizdiniai, nemažiau šiurpūs ir šventvagiški – išnešu Mėtą iš liepsnų siaučiamo namo, išgriebiu iš klastingos upės sraujos ir t.t., ir pan.

Pasiklydęs savo jausmuose, pats vienas gvildendamas meilės pinkles, primiršau, jog tebesu dalelė tikrovės, kurioje apie meilę nešnekama, o jei kas ir prasižioja, tai anekdotu, pasibaigiančiu keiksmis. Pastebėjau, jog vaikinukas-tiekėjas rečiau siuntinėjamas pas mane kaulyti spirito. Kažkas vyko darbe, kažkokia akcija, nematoma ir neapčiuopiama. Kuždesiai. Tiriantys dėbčiojimai. Pliaukštelėjimai per petį.

- Tu, žinai, fain vyras! – pats brigadininkas smukčiojančiais akinukais ir kibiais pageltusiais pirštais mane nei iš šio, nei iš to pagyrė. – Yra reikalas. Domina?

- Koks reikalas, drauge brigadininke?

- Vyras pasakys.

Vyras pasakė, tąkart būta blaivių. Apstulbau. Brendo grandiozas.

Buvau bepakliūvas velniui i nagus – vos neišivėliau į aferą su unikaliu baldų komplektu (prisidengus vienu pagaminti du ir paleisti į juodąją rinką, pirkėjų tada nestigo).

- Tu durnas ar girtas? – nustebino mano atsisakymas *chebrytė*, ne sykį ir ne du naudojusia valdišką užsakymą kaip skydą *blatiniam*.

- Kad nežinau, - rangiausi, - gal ne.

- Už kokius šlamančius paną į restoraną nusivesi?

- Kad nesiprašo.

- Kitas neprašomas nusives!

Nepalenkė manęs *chebrytė*, bet jų užuominos skaudžiai žeidė. Gal dėl to atsilaikiau, jog, ėmus dvejoti, įsikišo kurį laiką pamirštas patėvis. *Vagis, sūnau, visados vagis, iš valdžios ar žmonių kniauktu*. O gal... ne gal, o tikrai tarp manęs ir *chebrytės* praplaukė Mėtos akys. Kaip po to į jas žiūrėtum, kaip purvinais nagais liestum jos antakius? Žodžiais vargu ar šoktų atkalbinėti nuo aferos, palyginti su kitomis vešėjusiomis, nedidelės, bet iš jos akių gėlmės lėkė kibirkštėlės, kaip jai pasakojantis apie kapitoną Maciejų ir gydytoją Sofiją. O jeigu man pasivaideno tos kaitrios švieselės, vis tiek jai dėkingas.

- Žioplas ir dar seilėjasi! - prunkštelėjo Mėta, kai pusiau susitaikius išklojau nuotyki, kiek pagražindamas savo laikyseną. – Kokiam pasauly, atsipeikėk, gyveni? Man pasitaikytų – susidomėčiau.

Toks jos pagyrimas?

Tąkart ilgėliau leido palaikyti delnus ant savo krūtų, ši malonė pareikalavo mano ištvėmės galių. Trumpam pamiršau draugelių užuominas, gi atvėsus *chebrytės* patyčios vėl įsigrauzė.

Kitas neprašomas nusives! Yra kitas? Gražus, drąsus, pinigingas? Asistuoja Mėtai, man bailiai lindint kasdien storėjančiame kiaute? Velniop slėpynes, ištrauksiu ją į dienos šviesą!

Ji ir neketino slapstytis. Susitikom lyg vakar ar užvakar matėsi. Sveikas! Sveika! Tu? Tas pats. Laukei kitos? O tu kito? Ji žvelgė į mane džiugiai, atvirai, aš – dar neišsignaibiojęs vis giliau smegusio pašino, bet jau apminkštėjęs. Vėl galėjo temptis kažkur, siausti kokia panorėjusi migla.

- Kokia tu graži, - pasakiau, ko įrodinėti nereikėjo, lyg niekad nebūčiau to sakęs.

- Ačiū. Komplimentas už komplimentą. Nesupyksi?

- Ne.

- Tu panašus žinai į ką? Į ką tik žliumbusį vaiką.

- Tai koks čia komplimentas?

- Verkiama, kai skauda. Dažniausiai. Ar tau skaudėjo?

- Neskaudėjo.

- Melagis!

- Neskaudėjo. Sopėjo.

- Būtum vyras užsigrūdinęs, kietas, neišsiduotum kalbine ekvilibristika. Tavo atvirumą nesunku panaudoti piktam.

- Tegul pabando. *Nesicackinčiau.*

- Ką, na ką darytum?

- Nežinau, atsmūgis būtų lygus smūgiui.

- Man į nosį?

- Tavo nosytė klastos neliudija. Bent mano atžvilgiu.

- Ak, šelmi! Vis tik sprigtelėjai. Dar aukščiau nosytę užriesiu.

- Aukščiau nebeįmanoma.

- Pataikei kaip pirštu...

- ... į dangų?

- Ne, į akį, ko jau ko, nosytės tau neįlaužti. Ne nosytė – kablys! Lenkiška, su totorišku priedu. Maciejaus medyje dilgčioja ir chano Tochtamyšo gyslėlė. Išpėju, būk atsargus.

Tonas nepatiko, išpėjimas praplaukė pro ausis, vos brėžtelėjęs.

Abu jautėme dvilypumą – savęs, savitarpio santykių, vis labiau mus apnarpliojančių po niūriu, be praskiepo dangumi.

Kiekvienas naujas Mėtos prasitarimas, apgalvotas ar ne, kiekviena jos buvusiojo gyvenimo aplinkybė sukeldavo man liūdesio priepuolį. Keista, nesuskaudėjo, kai ji, dar pažinties pradžioje, parodė man žiedą, auksinį, negraviruotą, paprastą žiedą.

- Kas tai?

- O tu nežinai?

- Ne, - papurčiau galvą nustebintas, kad nekrūptelėjo, nesusigūžė mano vidus.

- Buvau ištekėjusi. Dabar tokie žiedai nemadingi.

- Na ir kas?

- Ieškojau tvirto peties. Apžavėjo vidutinio svorio boksininkas plokščia nosimi. Labiausiai ta nosis.

- Man neįdomu.

- Dabar ne. Paskui gal bus.

- Gal.

- Dar kartą klausiu. Nori išgirsti daugiau?

- Ne.

- Gerai. Apsiribosim informacija. Tai tvėrė pusmetį, būta gyvulio kaip reta.

Taškas?

- Taškas ir šauktukas.

Dužas kaip stiklas tasai sąlyginis savęs įkalinimas. Nebūtinai pats, nors saugojies, įsivėli į tau pakenksiantį konfliktą, tai padarys kiti, šiuo atveju žavioji Mėta, tada – vėl protestas, atsivėrimas, įkalinimas, sunkesnis nei sąlyginis.

- Ar pasakojau, kokio būta gyvulio? Tu, žinoma, nepatikėjai, na nevisiškai,- nedavė man džiaugtis savo abejotinu kilnumu Mėta.

Ne, šįkart nepasiduosiu.

- Nenupirkai butelio – baudžia. Įsuka bulvę į drėgną rankšluostį ir laiko iškėlęs kaip svaidyklę. Maldausi, galvotrūksčiais pulsi to prakeikto butelio, nemuš. Atsisakai, o taip dariau ne sykį, dunksteli tarp menčių. Vieną kartą, kitą, jei nemalduoji, ir trečią. Į sprandą. Per pečius.

- Man ne-į-do-mu!- įspėjau.

- Manai, aš akla? Viena simpatiška raukšlėlė įtartinai virpa tavo kaktoj.

Tikriausiai čiuptum kėdę, laidynę ar kas po ranka pasipainioja ir trenktum tam žvėžmogiui. O gal – ir man?

- Gana, gana, gana!- stabdau sceną, kurios uždanga, tikėjaisi, jau nuleista visam, kiek turėsim, laikui.

- Atsimeni? Aiškinomės, kodėl tave beveik įsimylėjau iš pirmo žvilgsnio. Ne dėl to, jog švarutis, gerutis. Leisk, baigsiu,- ji nustūmė skubantį į pagalbą mano delną, - kad liautųsi, - nepavyko. – Jei ne tu su dviem bilietukais į komediją, būčiau ji tądien užmušusi! Paskui save, na, nusiskandinusi. Rodos, pradėti tikėti? Juokais, neišsižeisk, pasiūlysiu, įsirašyk į skenduolių gelbėtojų gretas. Vieną jau išvilka į krantą nesušlapęs kojų. Esi vertas nuoširdaus, kaip ir pas mus jau kartais vadinamo, *seksiško* bučinio!

Kurį laiką, bandydamas surikiuoti apspintančias, anksčiau nebūtas ar snūduriavusias mintis, vengiau minėti pokalbį, pasibaigusį taikiai ir iškilmingai. *Tašku*. Ypač būtų buvę nepatogu kedenti Mėtos prisipažinimą ir mano, kaip įsivaizdavau, atsparumą, iš jos akių skriejant liepsnelėms tiesiai man į veidą. Netgi didžiavausi savimi – nesudrebėjau išgirdęs apie savo pirmtaką Mėtos gyvenimo byloje, turėjusį kur kas daugiau teisių negu aš, neužsidegiau pykčiu tokių viražą atlikusiai Mėtai, nenunėriau į sielvartą glėbį. Didžiavausi iš pradžių ir ja, Mėta, nepabūgusia atsiverti tam, kuriam jautė daugiau negu prielankumą, nors nenorom ir tik blyksniais tai paviešindama.

Tašku – kad padėtas, įbrėžtas, įgriežtas! – nesuabejojau, tačiau išdidumas pamažu skido, užleisdamas vietą nerimui, ar nepasikartos, su *žiedu* ar be jo, Mėtos vingis, tik šįkart *gyvuliu* ar nepatapsiu aš? Jau tankėjo įtarumo debesis, tiesa, neapibrėžtas, nes nebuvo į ką atsiremti. Kas tasai ją apvylęs vyras, vyresnis ar jaunesnis už mane, tvirčiau kojomis žemę bildinantis, o gal nuo skyrybų smūgio sverdėja, kas jai išsisklaidė kaip cigaretės dūmelis, gal niūkso jam akmeniu.

- Mažiau rūkyk! – kartą pasakiau jai dar neužsirūkius, maigant tuščią dėžutę.

- Kitiems patinka, kad dūminu. Pats neprieštaruodavai. Vėžys? Kraujagyslės? Ne ir ne? Tai kas man gresia? Ko man laukti?

Kvaila mintis blinktelėjo galvon. Ar ne dėl to, jog pleškina, neapsikentė ir žengė ryžtingą žingsnį mano buvęs konkurentas?

Šitos spėlionės nutrenktas išgijau iš galvos svetimąjį. Pasipiktinau savimi, kad pagailo jo, tikėtina, tikro patyrusio niekšo, skriaudusio ir kankinusio mano angelą. Vos ne sukūriau jo fotorobotą.

Kas ta meilė? Negi šalnos ir atlydziai sudaro jos tikrą esmę? Iš kokio molio drėbta, jog cigaretės dūmelis, paviguriavęs tarp mylimosios pirštų ir paklajojęs apie gražiausią iš visų nosytę, geba iššaukti ne tik erzinantį kosulį – niūraus įtarumo priepuolį, susiejantį su jos

skriaudēju.

Nežinojau, kaip užglaistyti sujauktą paveikslą, buvau įterpęs į jį dar vieną veikiantį asmenį. Karšta rusva spalva apsilėlė pilkais atspalviais. Išmečiau svetimąjį lauk. Ir viskas? Taip, berods... Kaip sąlyginis įkalinimas.

-Kai vieną kartą dingsiu, nieko nepasakiusi, nepulk ieškoti. Mudviejų sandėris bus pasibaigęs.

- Sandėris?

- Taip, sandėris.

- Nesuprantu!

- Prisimink Sofiją ir Maciejų.

- Palauk! Juk jiedu vienas kitą mylėjo?

- Labai. Ne taip, kaip mudu.

- Tai nelygintina. Jiems nepasisėkė. Vyko nuožmus karas, privalėjai spręsti akimoju, arba – arba.

- Karai niekad nesibaigia. Jų aidai skverbiasi iš kartos į kartą. Vaikai suseraga tėvų ligomis.

- Gal pasakysi, ką mudu suderėjom?

- Kad beviltiška pasikliauti meilės korta. Visados praloši.

- Tik tiek?

- Tau dar maža? Visko niekad nesužinosi.

- Ir tu ne?

- Taip, ir aš.

- Tai kodėl įsivėlėm į praloštą žaidimą?

- Ne mes pradėjom. Laikas mumis pradėjo. Įsivaizduok priešpriešais lekiančius, pasiklydusius traukinius. Tu – viename, aš – kitame.

- Užuoat dūsavę gal riskimės lauk. Girdi? Žvanga įsitempę bėgiai. Dar suspėtumėm!

- Tu šito nori?

- Aš? Kol kas ne.

- Ir aš ne. Žiūrėk, va, baltapūkis vaikelis, pats ant kojųčių vos pasvirduliuoja, bet taikosi – žiūrėk, žiūrėk, va, ten! – sugauti strazdą. Paukštelis prisileidžia arti, atšoksta, vaikas pukši, stena įkandin, strazdas supratingai spokso galvutę pakreipęs, gražu, ką? Pasakyk, yra kas gražesnio? Nėra! Pakartok!

- Nėra, ne, - džiaugiuosi jos pralinksmejimu.

Sandėris dar nepasibaigė?

Mums bestoviniuojant įsiošė lietus, iš pradžių parūkavęs, gan malonus. Jau ir vaiką klykiantį nusitempė kelnėta, pusmetinės suraitytais plaukais motina, jau ir strazdas pasislėpė lapijoj, o mes tebetrypčiojom mažai ką teišsiaiškine. Mėta atitokėjo pirma, treptelėjo koja.

- Ketini liği kaulėlių ištirpdyti? Tau simpatizuoianti nosytė pavirs šniokščiančiu latakū!

- Nerk į mano švarką!

- Maniau, pasiūlysi viešbutį?

Nepatiko man juokelis, ji įsikibo į alkūnę, nepaisys mano rūgtelėjusios fizionomijos – bėgam! – ir pasileidom tekini. Kur? Ar ne ten, kur mano neseniai – prieš amžinybę? – būta. Įsivaizdavau jau pažįstamą, į irštą panašų butelį, prikimštą baldų ir sujauktą netvarkos, o šit jokių išsiropojusių griozdų ir išsilakščiusių kietų daikčių, jokių sukepusio apleistumo žymių,-

prasimerkė blizgios grindų akys, linksmu gelsviu sutvisko sienos. Jei ne ta pati akacija anapus lango, vis dar sodriai žaliuojanti, pagalvotum ne ten pakliuves. Kažkodėl pasijutau nuviltas, tarsi aptikęs sąsają tarp atkerėto būsto ir išslydusio Mėtai *viešbučio*. Naudojosi proga mane paerzinti? Manykim, taip.

Mėtos neapgavo mano pastangos sutarti su nauja aplinka, iš kurios, išskyrus save patį, nieko negalėčiau išbraukti

- Tau, matyt, labiau patiktų baldų sandėlis. Arba ažuolo lentučių karstas. Arba kolūkio fermos *Raudonasis kampelis*. Prarūgusiais melžėjų chalatais nukabinėtos sienos tavęs neerzintų, ne!

Jau vėlėsi ant liežuvio atsakas dėl tų melžėjų ar tono, kai dėmesį prikaustė pianinas. Stengiausi nešnairuoti, neišsispitrėti, išvis nežiūrėti – nesisekė. Ir nežiūrėdamas mačiau ne jauką, milijoną mėgstamą instrumentą, o kampe niūksantį pavojingą įsibrovėlį. Atsidrėbė mudviem su Mėta užsižadus slėpynėm be taisyklių.

-Paskolino. Senas pažįstamas. Dar neaišku? Mano buvęs muzikos mokytojas. Nutylėjau. Aiškinimų per daug. Kaip ir mano įtarinėjimų.

Ir kodėl įsikirtau į niekuo dėtą, jau garbaus amžiaus pianiną, juk priešingai turėjo suveikti, ką jau ką, o muziką mėgau, pats kurį laiką nešiojau sielą. Tolydžio pianinas užgožė man visus Mėtą supančius daiktus, reikalus ir asociacijas. Juoda spalva užplojo visas kitas spalvas. Keistu pavidalu syki išnirio sapne – juodai frakuotas storulis ilgom ir grakščiom balerinos (ne balerūno) kojom. Būta linksmuolio, lingavo į šonus, puantais atmušinėjo kankano ritmą. Klaviatūra tarpais bangavo, šiepės, lyg pražiodytas čaižomo arklio snukis. Mėta kažin ar įtaria, kokia baisybė įsitaisė jos pastogėj. Negašdinkim jos! – pasigirdo išpėjimas mano paties pastorintu balsu.

Pakilęs sunkia, kažko biraus pripilta galva, tarsi iš vakaro būčiau prisisiurbęs, nusprendžiau neatknerpinėti šios, kažkelintos iš eilės, Mėtos paslapties. Pagaliau, kas aš jai, kad nurodinėčiau su kuo bičiuliautis, iš ko ir ką skolintis. Pasivaikščiojimų draugas ir tuo pačiu lyg apsauginis, retsykiais palepinamas švelniu žodžiu ar priglundimu – toks mano statusas? Reikalingas - ši išvada buvo nemaloniausia - dar tuo, ko nežinau ir tuom savo nežinojimu kažkam naudingas.

Kad Mėta, švelniai tariant, ne visad nuoširdi ir vis kažko nebaigia sakyti, įsitikinau, jai vėl prašnekus apie savo gimdytojus. Susitikom nesitarę prie Bibliotekos rūmų, šviečiant jaukiai popietės saulei. Ramiai kūpsojo liepos, senokai atidavusios savo medus ir kvapus, tarp jų blizgėjo lenktom nuzulintom nugarom suolai, o klombos vidury kaišiojo purias galvutes margaspalvis astrų kaleidoskopas. Į tas nepretenzingas gėles visados malonu žiūrėti. Vis dėlto ir šitoj grožybių apsupty viską pranoko Mėta – lengva ir spalvinga, lyg be garso tuoj pakilsias, poilsiaavęs laisvame suolo gale drugys. Ar nutuokias kur skrenda, kieno grobiu tapsias?

- Bijai, paukščiai apkakos? – gribštelėjo dyglys.

Pamindžiukavęs klestelėjau šalia.

- Manai, žygdarbį atlikai pritūpdamas?

- Ieškai priekabių?

Delsiau pasiduoti, nors, žinojau, su viskuo sutiksiu, kad nereiktų vienišam pakilti, kaip tam drugiui, tokią jaukią pavakare.

- Atvirkščiai, vaikine, mėginau atsiprašyti.

- Manęs? Skolintis pianiną ne nuodēmē.
 - Prie ko čia pianinas. Paprastai, žmogiškai knieti prisipažinti. Kartais... Gal nepameluoju tau, bet ir tiesos iki galo nesakau.
 - Suprantama, juk nesu pianinų derintojas, - nesusitvardžiau.
 - Maivykis, visvien nenutildysi. Beje, gero derintojo gili klausa, akordui neužgimus, išgirsta jo negalavimą. Muzikinę temą paliekam, gerai? Pasakysiu, ką buvau pradėjusi ir nebaigusi. Atsimeni, kalbėjomės apie Maciejų. Pasakiau, jog palaidotas dykumoj. Kaip Britanijos karys, kovojęs prieš Romelio tankus Tunise. Paskui – prieš desantą netoli Kairo, paskui jo pėdsakus užžėrė nežinomybės smiltys. *Dingęs be žinios!* Tarsi paprasta ir aišku, bet visiškai neaišku, kur užklupo jį mirtis. Gal su ja prasilenkė, sunkiai sužalotas praslydo? Gal kontūzytas, praradęs savastį, karšinamas kur nors Kanadoj, Naujojoj Zelandijoj ar Australijoj? Kokioje bevardžių gyvų negyvėlių prieglobsčio įstaigoje? Ei, mielas, užsnūdai? Kodėl tokią mielą perregimą dieną panūdau graudentis, tave liūdinti? Paklaustum, kodėl... na nesvarbu. Kai suregsi porą žodžių, man pasakysi, gerai? Anglams tokiais atvejais paprasčiau. *Sorry* ir kaip vanduo nuo žąsies!

Nekrustelėjau, praburbėjau apgailis lietuviškai, aitrinti jos žaizdą neišdrįsau.

Pati sau atsakė:

- Tai visados su manimi. Ir visados manyje. Kai mielas, perregimas arti, dar skaudžiau.

Tai visados joje ir šitai suprasti sunku, bet kodėl tai mane apnarplioja, nei pažinojau, nei pažinti verčiau, o prieš akis gydytoja Sofija, dar dažniau – pulkininkas Maciejus. Jo veidui, griežtokų bruožų, su išpūdingu nosies balneliu, mano išvaizdavimu lyg kažko trūksta. Gal storesnių lūpų, gal ūsėlių panosėje, bent plonyčio siūlelio kito, kaip jaunesniojo karininko, nestokojančio merginų susidomėjimo iš užtvorės. O gal jo veide neišibrėžė kažkoks jam svarbus apsisprendimas, bet juk negalėtų nesuprasti, jog tokį metų už žmogų sprendžia likimas, putojantis lava ir ugnimi vos už keliasdešimties kilometrų. Ryžto, štai ko jam regis trūksta, štai kas neprasikala pro ploną, švariai išskustą veido odą, nors jo kariška drąsa nesuabejosi, matydamas internautų ir lietuvių kariškių pagarbą. Ryžto nepakanka paliepti kojomis kaip savo kareiviams sustoti. Viens, du ir nė iš vietos! Kam to reikia, juk žingsniuojas gan neblogai pažįstama gatvike, išsukęs iš platesnės, kaštonais apsodintos, su skrybėlėm ir veidais kaip jo gimtojoje Zakopanėje. Viens, du, skaičiuoju iki trijų, penkių, jis stovi, bet tarsi ant vienos kojos – mestelti pakeltąją į priekį ar tylomis nuleisti? Apsidairyk prieš sau dar sykį sukomanduodamas, tu dar nepastebėtas iš namelio, apgulto seniai nužydėjusių jazminų, galbūt dar spėtum *žengte marš* ir – šonan! Keistai jam nutiko, labai keistai šiame kare, surado ne tik užuoglaudą, tegul laikiną, nuo skerdynių – moterį, nuo kurios apstulbsti. Akys kaip sietuvos, traukte traukia gilyn, kur nėra drumzlių, kokios nors malonumų ieškotojoms būdingos klastos. Neprašoma atiduoda jam savo lūpas, savo stambias, dar nuogumo kiek besigėdijančias krūtis, stiprias, apie jį susirakinančias kojas, bet kažkas styro neatverta netgi įveikus tarpvietę, kurią saugojanti delnais prieš išileisdama į save. Ūmai užsimiršta, pati nebežino kas esanti, ko geidžianti. Nebėra kur daugiau veržtis, - viskas abiejų atiduota, – bet po aimanos iš gelmių – jokių pasiplepėjimų, smaigianti tyla, užsisklendimas. O norėtų jis išsakyti, kaip ją myli, taip nemylėjęs nė žmonos, - atleisk jam, Viešpatie! – žuvusios per pirmuosius siaubingus *Nadchodzie* Varšuvoje. *Nadchodzie* bombardowanie! Slėpkitės, liškite į urvus, rauskite žemę it kurmiai! Dėl to graužiasi, dunksinčia širdim atėjai, dunksinčia ir nuliūdusia išėjai. Taigi ryžkis – įveiksi tuos dvidešimt ar kiek tenai žingsnių, ar nersi šonan, ir tavo veidas taps lyg nuo kryžiaus nuimto, tačiau ačiūdie tu jau pastebėtas iš lango tarp šakų ir nėra tokios galios, kuri tave sustabdytų. Tu jau pagautas jos, tegul vienam vakarui, vienai minutei, vienai sekundei, po kurios jausi, kaip išsiderina širdis, skaldoma

praieities ir dabarties, valdoma moters, kurią dievini ir kurios nesupranti.

Ji nori mylėtis tamsoje, sakytum varžytusi savęs ir norėtų paslėpti kažką gėdingo, jai vienai terūpimo. Jau spragtelėjusiai jungiklį topteli, jog nepavalgydinusi svečio!

- Tu alkanas?

- Ačiū, sotas.

Jos pirštai tebesigraibaloja aplink elektros mygtuką.

- Pakepčiau kiaušiniene. Gavau dovanų kaimišku kiaušinių.

- Aš po sočių pietų, ačiū.

- Turėtum daugiau valgyti.

- Aš valgau.

- Šiandien yra, rytoj nebus.

Durų rankenos įsitvėrusį Maciejų lydi balsas. Dabar kitoks. Pailsęs, iščiulptas

balsas, nepanašus į nerišliai, aistringai trūkčiojusį. Šiandien yra, rytoj nebus. Ko? Reikėjo pavogti laiko, sėstis prie stalo. Reikėjo dar syki lyg prieš amžinybę pasimylėti. O *Ojczyzna*,¹² duria širdin, *Ojczyzna*, kuriai prisieki paaukoti save ligi paskutinio kraujo lašo? Neatsisakęs priesaikos, ginkdie, tik nevyksta įsivaizduoti jam brangiausių žmonių, jų kančių tenai, kur jau taukši okupantų batai.

Laukas. Tamsa tarp medžių ir tamsa dangaus. Prasmegę namukai, duslūs žingsniai, seno žmogaus šlepsėjimas ir šniokštimas. Išvartytas kaip aš – išvartytas? Karališkai apdovanotas, laimingas tarp nelaimingų, bet, palauki, na pasakyk, žmogau, ką reiškia tas Sofijos susirūpinimas jo mityba, tas išpėjimas, jog rytoj visko gali nebebūti. Net kvapios, medžių nebylostės išgrynintos tamosos? Maciejus prasilenkia su seniu, tas nukelia skrybėlę ir plačiu mostu vėl ją apsisvožia. Nuo jos apsunksta, išsigaubia kupra, nebe žmogaus siluetas dūluoja – matuoklė virš šiuropoko brėžinio tamsoje. Maciejus prasilenkia tarytum su likimu. Viskas išnyks tamsoje. Kaip tas kuprys?

Ne, Mėta daugiau negu nuoširdi. Tai aš bjaurus, mano įtarimai iš lubų išpešti, iš kiauro debesies, tasai veikiai nuslinks, ir vėl tyvuliuos giedra. Niekingas pavydas – štai kas rikiuoja mano mintis, peni jausmus, jei ne kėslus. Patėvis (tas, kuris kaip tėvas) išpėjamai kilsteli pirštą ir raukia antakius, vos many užverda gaizdulys. Stengiuos valdytis, kaskart viliuosi, jog pianinas, mano baimių išikūnijimas, bus radęs kitą auditoriją. Kur tau, stūkso, manoji nepakanta jam nė motais. Nesakau jam *labas* kaip pažįstamam, nes, švelniai tariant, netaiso tau nuotaikos, tad ir pats lieki be *labo*, juk ir tu jam buvęs nebuvęs. Šitaip susiderinus, įmanu apsikęsti, kai trokšti išgirsti ilgus šviečiančius Mėtos pirštus. Ir dar kitokį norėtum išvysti grojančios veidą. Pats nežinau kokio geidauju, potėpis po potėpio atgyjančio pastelės švelnumo ar į kubistinių kirčių sūkurių įsipainiojusio, iš kurio nužvelgs neatpažįstama. Ji ir jos pasaulis.

- Pagrok, juk siūleisi.

- Aš? Neatsimenu.

- Būk gerutė.

- Nesu gera, nesu pianistė.

- Iš anksto žaviuos.

- Rizikuoji, vaikine, reputacija.

- Nebent neišmanymu.

- Įtaisysiu mokiniu. Pas derintoją, gerai? Dabar patylėk!

Pakimęs balsas nekantrauja, jai magą pervaziuoti pirštų galais klaviatūrą, įplieksti, jei ne liepsną, tai bent įskelti kibirkštį, tačiau jai pastūmėtą kėdutę delsia prisijaukinti. Bet koks erzėjimas, įskaitant ir mudviejų pasipešiojimą, ją trikdo, nes mano paslaugumas ne visai

¹² *O Tėvynė? (lenk.)*

nuoširdus. Jaučiu, beregint nuklys nuo bėgusios per lietų, įsitvėrus mano alkūnės, tols nuo savęs ir manęs, o sugrįžti bus nelengva. Šitokia Mėta verčia širdį daužytis, būtų daug ramiau su pakenčiančia mano stuobrišką buvimą šalimais, mano neišmanymą, mano patiklumą ir tai, kas jai patinka ir nepatinka – purslojantį berniokišką pavyduliavimą. Aš linkęs daug ko atsisakyti, kad pagrotų ne kam kitam – man, nors savo laikysena įrodinėju priešingai.

Mėtos rankos krenta žemyn, dar nesuvokiančią ką gros, pasičiumpa šuoras, vis greitėjantis, ardantis ir taip jau netvarų mudviejų ryšį. Mėtos plaštakos ima judėti lėčiau, bet nuo crescendo dar nenušokusios. Pajutusi mane svyruojant, nuspėjusi ketinimą sprukti? Griausmas retėja, lydosi į lietaus šniokštimą, į pavienių lašų sproginėjimą. Kubistiniai pastoliai, lyg jų išties būta, atšlyja nuo Mėtos veido, ir vėl ima ryškėti įprasti bruožai, tegul be pastelės minkštumo.

- Žinai, į ką daraisi panašus?

- Ne.

- Negi nežinai?

- Kad ne.

Ant jos blikinčio liežuvio galelio kirba ne itin kilnūs epitetai, bet ar manęs pasigaili, ar pati savęs pabūgsta – niekinamai aiškūs priekaištai pasipila ant abstrakčios vyrijos. Aš jau nebe aš, o *jis, jie, tie vyrai*.

- Tie vyrai! Vyras... Iš pradžių žavėk, stebink jį, nerkis iš kailio, kad jam

patiktum, paskui įsiteikinėk jo skrandžiui, paskui rūpinkis jo tariamai kenčiančia siela, paskui jo šūdus, atsiprašau, kuopk, o po visko...

- ...nieko. Šnipštas!

- Sakai? O nusišnypti kultūringai jis, tasai didžiavyris moka? O...

Ir anoniminis didžiavyris virsta ne tuo *gyvuliu*, už kurio buvo ištekejusi – ir tai būtų suprantama! – o manimi, klusniai pakenčiančiu jos piruetus ir rikošetus.

- ...žinduką kūdikiui mokėtum įsprausti?

Mėta šiauštelį man plaukus, rankos sugriebti neduoda, jos pirštai šalti.

Užuomina, tekštelta tarp kitko (negi išties pakvipo seilėtu žinduku?) regis jau nubraukta, perstatoma kėdutė, kad būtų patogiau. Nutupia atsargiai tarsi ant ledo, pasukioja kaklą, kilstelį vieną, paskui kitą ranką, lyg vaduotų iš gniauztų stingų kūną ir įkvėpimo sparnelius. Pavasnoja tais sparneliais – per sunkūs, pabandys kitką. Ji gauda tonus, panašu į raškomus mėčiojamus, sproginėjančius kaštonus, susibėgusi krūvelė išsklaidoma vienu mostu. Ne tas ir ne taip, suprask, kažkas ją erzina – aš, nelemtas žindukas? Ne, tai veikiausiai pamiršta, iš kur rasis koks seilėnukas – iš bučiniukų, juokelių, prisiglaudimų? Klavišais nusirita šuoras, dar vienas, šalin visa, kas trukdo alsuoti, įsijausti, gyventi.

Įkvėpčiau gryno oro, nenoriu dar labiau jai įsipykti. Kaštonai ištaškyti, kas toliau?

- Tau nebūtina kankintis! – kaukštelėjimas į mano pusę neatsigręžiant.

- Įsakymas ar pageidavimas?

- Surūgusi fizionomija man atkari.

- O saldi?

- Patylėk, gerai?

- Pati sau trukdai, tikrai.

- Nori tikrumo, prašom. Visa, ką mokėjau, iššvaisčiau. Patenkintas?

Mėta pasisuka su kėde, lėtai kyla, dar lėčiau grąžina kitą erdvę pabuvojusias rankas į išseities padėtį – prie klubų – tebekaustoma instrumento traukos, sujauktos ritmikos (kažkurio Oginskio *Polonezo*), pridususio savo pačios alsavimo. Ji grįžteli į mane šonu, kad nereikėtų suremti žvilgsnių.

- Tu teisus, didžiavyri. Vis tiek nieko neišbelsčiau. Reikėtų pradėti nuo gamų. Ar verta? O čia dar tu kabinėjies.

- Manęs nekaltink. Ne aš atbraškinau pianiną.

- Abejoju ar skiri pianiną nuo batų dėžės.
- Batų dėžė visados tinkamoj vietoj.
- Nesijaučiau atsiseišęs, būsiu kvailai leptelėjęs ir tiek.
- Gali slinkti namo. Nelaikau.

Jai negera, man skaudu ir pikta. Apkabinčiau, prisispausčiau prie geidžiamos nuo kojos pirštelio ligi prakaituoto kaklo, ji tam kartui gal atlyžtų ir podraug tokiu savo nuolaidžiavimu dar labiau atitolčiau nuo supainioto, ūmai praplyštančio jos vidaus, nuolat priverčiančio jaustis kaltu. Štai ir dabar ji nėra maž neabejoja, jog atkišiu kairįjį skruostą, o paskui ir dešinįjį.

Nepajudėsiu, privalau subręsti, suvyrškėti, ji ir pati nepasiruošusi – kam? Kol kas tai paslaptis, aš prie jos čia priartinamas – šiaudui tarp mudviejų, rodos, neišterpti! – čia atstumiamas nuoširdaus ar suvaidinto pykčio. Jei išties žaidžia, tampo už siūlo kaip medinuką, šitai kada nors pasibaigs, jei tai hipochondrikės prasmegimai, be kurių jos atgaivos nebūtų tokios nutūktgalviškos ir paveikios – priekyje beviltiškai migloja horizontas.

Mėta žarsto klavišus stovėdama pailgėjusia, pirma kaire, paskui dešine, ranka, abi tyliai ginčijasi, iki staigus plastelėjimas barnį nušluoja, ir kurį laiką girdėti kapsėjimas kaip iš sugedusio čiaupo. Mėta klausosi ne tiek pasprukusio preliudo, kiek manęs, nekantraujančio aiškumo, koks bebūtų, klausosi dar vieno, čia nesamo, atstovaujamo skrybėlės, šitam gal mieliau pagrotų, o gal – ne, tai neįmanoma! – sykiu abiems, man ir nepažįstamajam, kuris dūluoja netoliese ir kurį, skubėdamas įsivaizduoti, perkėlinėju iš prieblandos į šviesą ir priešingai, iš šviesos į ūkaną.

- Iki, - sakau, – ir ačiū!
- Iki. Ne, palauk. Prisipažink, knietėjo pasidraskyt?
- Tikrai ne.
- Supykusi aš bjauri. Nežadink manyje raganos.

Su ragana imstyti beviltiška. Taip ir neišaiškėjo, kieno skrybėlė, žalia, apynaujė skrybėlė, klakso ant staliuko koridoriuje, ir kas ją sieja su pianinu.

- Nemanyk, kad tu saldainiukas!

Aš apkartęs, sutinku, mano žodžiai ir mintys įmirkę pagieža, bet tai, kas atpleveno lyg vasaros nakties sapnas, nesubliuško, neišsisklaidė, tik susijaukė ir apsvėlė. Įtarumo priepuoliai, turėję nutolinti nuo Mėtos, vis tvirčiau riša prie jos paslapčių ir užgaidų. Viską iškęšiu, pasakyk kieno toji skrybėlė, kas ji tau, pasakysi? Būtų gerai Mėtą atplėšus nuo jos pačios, paalsuotų kitu gyvenimu, kitu oru, įkoptumėm, pavyzdžiui, į Ai-Petri Kryme, kur oras grynas kaip stiklas arba į Kazbeko viršūnę, nuo kurios netoli iki devinto dangaus. O kišenė ką gieda? Kišenėje vėjai švilpauja, taigi nesvajok!

Tiek to, pamiškim geografiją, nuzulintą piemenų, turistų, slidininkų. Geriau vietoj žalios įsivaizduokim kitokios spalvos skrybėlę, kurios dar nesimato, bet kuri vieną dieną čia klaksos, - ne, tai žalioji klakso, atsiprašau, kaip šūdo gabalas! – manoji puikuosis, lyg nušertas, žvilgančiu kailiu katinas, tykosiąs, kada link jo stryktels meniška letenėlė, galės šoktelti savo valdovei ant ausies, nuplasnoti su ja prie veidrodžio, ir ten Mėta parepetuos scenelę iš teatrinės studijos šiupinio.

„Kas bijo Virdžinijos Vulf?“

„Aš nebijau, aš, ragana, ligi kurios jai toli šaukia!“

„Kas nebijo raganų raganos?“¹³

„Ich weis nicht was soll es bedeuten, kodėl taip susimąščius liūdžiu“, bet aš, Lorelei, nė velnio nebijau, mano meilės daina skandina narsuolius“.

¹³ *Kažin, kas yra man šiandieną (vok. iš V. Bložės vertimo)*

Jiedu įsikniaubę vienas į kitą, Sofija ir Maciejus, nors dar neišgaravo svetimumas.

Kiekvienąsyk gauni naujai susipažinti, tarsi dar kartą mėgintum išvelgti, kas pražiūrėta, nesuprasta, neįvertinta, dažniausiai tai smulkmenos, svarbios tik karo baisūno pašonėje, kai įtartina net balta, vos vos suplevenusi užuolaidėlė, jau nekalbant apie krebždesį ant aukšto ar dunkstelėjimą į sieną, lyg kas mėgintų trapios užuoglaudos atsparumą būsimoms negandoms. Vyriško švarko kvapas, batai, sustumti į porą, iš kilpelių išslydęs diržas... Galėtų būti kitokie drabužiai, mažo Sofija, kiti kvapai, kitas vyras. Galėtų būti kitos akys, kitas biustas, kita moteris, peršti ir Maciejui, nebetoli iki nesamos ir niekada nebūsančios, kuriai prisiekė prie altoriaus. Kur, sakykit, tas altorius šiandien?

Sofija krūpteli, atmeta nežinia iš kur prasisunkusią, nedora jai pasirodžiusią mintį.

- Baltas rėžis už ausies.

- Čia? Iš vaikystės. Prieš šimtą metų.

- Neužkalbinėk dantų. Buvai mušeika. Svaidėtės akmenukais, ką?

- Iš kur žinai?

- Nežinau, įsivaizduoju. Aš – raganų padermės.

- Tave reikia bijoti. Išnarstysi po kaulėlių, po dėmelę.

- Ak, kad įstengčiau! Kraujo daug ištekęjo, kai bliudamas bėgai namo?

- Nemažai. Išsigandęs neriau į priešingą pusę. Paskui kažkieno stiprios rankos čiupo mane už pakarpos ir nutempė pas mamą. Tokie niekai, ką čia mes tauškiame.

- Palauk. Kieno tos stiprios rankos? Įtariu, ne tėčio.

- Kad nelabai prisimenu.

- Prisimink.

- Gerai. Tokio Anteko. Bepročio, o gal keistuolio. Kaip kam atrodė.

- O tau?

- Jaučiuosi jam įsiskolinęs.

- Kad bliuanantį partempė namo?

- Kad ne syki apšaudžiau sniego gniūžtėm. Ne aš vienas. Šaukdavom *Pan Antek! Pan Antek!*

*Co masz?*¹⁴ Taikydavom į jo medinę knygdėtę ant nugaros. Su ja niekad nesiskirdavo. Atsigriždavo išsprogusiom žėrinčiom akim. *Cerpliwośc, Panowie, cerpliwośc!*¹⁵ ir toliau kulniuodavo.

- O kas toj knygdėtėj?

- Nieko.

- Kaip tai nieko?

- Seni laikraščiai, popieriaus skiautės, tapetų nuoplaisos.

- Gražu, - atsiduso Sofija.

- Kas gražu?

- Dingusio gyvenimo skauduliai.

Užslinko tylą, rodė, nesibaigs.

- Palenk galvą, - jos paliepimas.

- Kas dar?

- Žilas plaukas.

- Vienas?

- Trys, berods.

- Rauk!

- Ne, Štai dar keli, kupstelis prie smilkinio. Skaudės. Ne! Jos ranka pakimba virš nulenktos

¹⁴ *Pone Antekai! Pone Antekai! Ką turi? (lenk.)*

¹⁵ *Kantrybės, ponai, kantrybės! (lenk.)*

galvos, bet plaukų netaršo, paširdžius nutvilkia gailės, išglostytų kiekvieną jo, Maciejaus, plaukelį, apipiltų bučiniiais jo prakaituotą apžėlusią krūtinę, petį, priklausantį jai neginčijama teise – kas, jeigu ne ji, užgesino įsidegusį sepsi? Ne, nevalia brautis į jo gyvenimą, buvusį ir būsimą, į jo mintis, jausmus, ketinimus (o gal užmačias?), kad šitai netaptų tavais. Tik nepraradusi blaivumo, neatsisakiusi tiesios linkmės, susidorosi su silpnybe, ardančią valią siekti tikslo. Šventes pamiršk, pagirios visad karčios. Metas Maciejų išgrūsti, švelnumu jo neišprašysi, neatsiplėš nuo jos, o ji – nors gėdinasi savo delsimo – nuo jo.

- Niaukstosi. Įsilis. Bučkis ir drožk.
- Ne cukrinis.
- Vis tiek laikas.
- Dar minutę?
- Imk mano skėtį.

Jis kratosi skėčio, išsisukinėdamas stveriasi jos rankos, palaiko. Kietos, stiprios chirurgės rankos, o buvo tokios minkštos, švelnios. Kietėja ir balsas, ir žodžiai, bet iškalbingiausia – jos tylėjimas, atsargiai išslystant iš jo glėbio. Su skėčiu ar be jo – eik! Neišeisi paprašytas – kitąkart nebeateisi. Lauksiu tik išeinančio. O pati nebylomis toliau audžia sapno ne sapno tęsinį.

Debesis neprakiūra, nesuūžia vėjas medžiuose, keistai atrodo su skėčiu, kaip kapų rintis gaubs tylą, pilną neramaus, kažin ar idiles sapnuojančių žmonių miego. Pokšintys, į tratėjimą susiliejęntys žingsniai. Kieno jie – dorą žmogaus, išimylėjęlio, vagies? Mane vis dar saugo toji prieblanda, nors duži kaip vaza, į kurią ištačiau Maciejaus puokštę, o jį, viską – gimtine, namus, gal ir širdies moterį praradusį – kas apgins?

Galaisiai išstumia jį pro durų tarpą, be kokių nors pažadų rytdienai, puse burnos juokdamasi, kad neužpyktų. O šis atbulas, paskui paėjęja, apsisuka ir sutauškia savo nelankščiais batais, vis greičiau ir greičiau, pokši beveik taip, kaip ką tik prašovusio praeivio. Veikiai nebeatskyrei kieno bildesys, Sofija užsidaro iškart ištuštėjusiame, kaip žiemą atšalusiam būste, viena su savimi, savo glebstančiu, palaimą patyrusiu kūnu, savo vis dar neišsipildančiu lūkesčiu.

Paskui suvokia – tebeklausausi – gal Maciejus sugrįš pamiršto daikto, tarkim, porcigaro, kurį spėjusi išpirkti prieš užsidarant mainininko langeliui, juk neprasitarė jam, iš kur Maciejus žinotų, be to, išdidus – nelįs į akis išvarytas, tegul ne visam jiedviem skirtam laikui, rytoj vėl sugirgždės laiptelis po išblizgintu karišku batu, o kas bus po to – nežinia. Gerai, kad užpuola miegas. Siūbuojančiame pasaulyje miegas – vertesnis už auksą.

Skrybėlė tebeklaksojo arba, jei geriau skambės, tebesipuikavo Mėtos butuko prieškambarį. Mano svajonių galvos apdangalas – tasai žvilgančio plauko katinas – sumenko ir gailiai kniauktelėjęs, pabrukęs vešlią uodegą, paspruko. Galėjai niurzgėti, atbėgti ir išbėgti, vėl belstis neva knygos iš jai suneštų, kurių taip ir neperskaito, teisindamasi vis naujais kliuviniais.

- Buvau pas dantistę. Siaubas, kaip grėžė!
- Atsiprašau, bet... visą dieną, visą savaitę?
- Šaknis užlūžo. Kol išrovė, apgydė, užtaisė – savaitės kaip nebūta.
- O vakar? Kur vakar švaisteis?
- Aš? Ropojau. Vos gyva pas neurologą nuropėjau. Galvos nenulaukiau – taip gelė.
- Atsiprašau. Daugiau nieko neskaudėjo?

- Koks tu nejautrus! Visi vyrai stuobriai. Gėdykis. Nežinai, jog moterims būna dienos, kai jos prakeikia savo lytį? Šalin tada intelekta, eilę pas siuvėją ar kirpėją, kaip nors, stipriai užsimerkus ir sukandus dantis, išgyventi!

Žalios skrybėlės – nesantaikos priežasties – nepaminėjo nei ji, nei aš. Netikėtai, tarsi atlygindama už kantrybę, skrybėlė išplastėjo. Erdviau pasidarė akims ir mintims, apšivalė,

suskambėjo nuoširdžiau mudviejų balsai. Galėjau švesti, jei ne pergale, tai nedidelę persvarą, dairytis, kuo užpildyti palaisvintą vietelę prieškambarį, bet nerimas, trumpam atslūgęs, vėl siūbtelėjo.

Laukiau, Mėta prabilus apie slenkstį, kurio nepajėgiam peršokti – nesulaukiau. Veikiausiai skrybėlė vargu ar bus toli nusklendusi, o jei ir tolokai, visvien jai neatkirstas kelias vėl apsireikšti ir įsitvirtinti. Minioje pastebėjęs skrybėlėtą, spėliodavau ar čia ne jis, bevardis varžovas. Nulėpusi skrybėlė, apvytusi kaip buroklapis, kiek apramindavo, standi, lengvo blizgesio, apjuosta kaspiniu, kėlė senus baubus. Susimaišė spalvos, nebūtinai žalia drėksdavo akį. Gatvėje, po atviru dangumi skrybėlės, tiesa, supanašėja, bet juk nepersidažo – tarpais iš savęs pasišaipydavau.

Juokis nesijuok, net ištrūkęs į gamtą, palinkęs su meškere virš šiaip jau niūrias mintis nuplukdančio vandens, jaučiausi persekiojamas svetimo, tiksliau, nekenčiamo šešėlio. Sušiurena žingsniai už nugaros, krūpteliu, klausausi – vien upės (ar ežero) murmėjimas, paukščio šiuoždesys aukštoj žolėj ir dar nematomo vėjo genamas debesėlis danguje. Aplinkui nieko daugiau, bet ir aš nepritampu, manęs nėra, nebeįtelpu į visiems atvirą ir dosnų pasaulį.

- Kodėl manęs į žūklę nenusiveži?

Tai jos, Mėtos, fintas, visą laiką priešinosi.

- Nekviečiu? Neįkalbinėju? Aš? – vos neužsiryju klausukais.

- Kvieti puse burnos. Rodos, labiausiai tau patiktų paukštelis narvelyje. Arba beždžionytė ant peties, kaip prie Palangos tilto.

- Tai riedam. Tuoju pat! – pasiūliau, pažiūrėsim, kaip ji šįsyk išsigins.

- Sutinku. Tik nematau gražuolės *Volgos*, nei kokio nupiepusio *Moskviučuko*. Ką, pėsčiomis?

- Traukinukas pukšės. Išlipsim mažoj stotelėj. Už trijų kilometrų sena eiguva.

Išsiausime, šilta žemė garuos...

- Romantiška, bet mano gerklytei peilis. Sol neištraukčiau. Ne, tai ne man.

Išsvajota išvyka apauga dialogais, mano ir jos, monologais, ginčiais ir susitaikymo bučiniais. Mėta tyčia mane drumstė, neišsipareigodama kurstė viltį, jog netrukus viskas pasikeis į gera. Gal kokią valandėlę ištis išvaizdavo save su kuprine ar priklaupusią atsigerti iš upokšnio. Gal.

Ne, niekur neišskridom, neišvažiuom, nenusitrenkėm. Mėtos neviliojo braidžiojimas po pievas ir pelkynus, aš ir pats žinojau, jog šios įnoringos būtybės nesužavės pėdos smėly ar išlaužos atvašyne, pririzgusios uogų, mašalų, paukščių skardesio. Lygiai jos netenkintų palaimingas drybsojimas paplūdimy išsiblizginus iki koptumo kremais, tiršto prakaito užpiltomis akimis. Lyg brangiam paveikslui vis dairydamosis tinkamos sienos, mintyse įkurdindavau Mėtą ten, kur buvau, kur nesu buvęs ir kur niekados nebūsiu. Jos pačios norai ir siekiai ar vienui vienintelis, visus kitus užgožiantis, skendėjo, gūžėsi, paslapty, kuri raivėsi prie pat, kaip sliaukiantis, rūke ištirpstantis žaltys, taigi – nesugaunamas.

Prie mudviejų, po eilinio pasibaksnojimo be tikslo šliurinančių senamiesčio gatvike, kažkaip prisiplakė nepažįstamas jaunuolis. Iš tolo matei – taikosi į draugiją. Maniau, prasilenksim, kur tau – po truputį skėtė glėbį lyg saviems.

- Tavo bičiulis? – šnipstelėjau Mėtai.

- Gatvėj nemedžioju.

- Pamišai gal? Daug ką pamišti.

- Dievaži, matau pirmąkart gyvenime.

- Vadinasi, neišvengsim pažinties.

Nepažįstamasis pasilinguodamas stabteli. Išlakaus ūgio, sujaukto ne pagal spėtiną amželį, dailių bruožų veido. Grožio ir bjaurumo nedarną liudija kažkada tikriausiai baltos, nūnai dėmėtai kliošais kelnės ir kone elegantiška, įplyšusiais pažastimis, geresnius laikus menanti

odinė striukelė. Akys padėrusios, sukritusios į orbitas, pasiruošusios iššokti ir nusidažyti linksmumu (jei sumišę prisipažinsim kažkur matęsi) arba apsisvalkstys niuriu blizgesiu, mudviem nusukus nosis. O šit ir trečias variantas – skvarbus, jau budrių, nors ir neiššokusių akių žvilgsnis rėžteli per viršų ir apačią, per mano batus ir Mėtos rankinę. Tais pačiais ašmenimis apibėga mudviejų sukibusias, dar labiau susispaudžiančias rankas. Priešpaskutinio mauko alkoholiškas? Įpusėjęs, o gal ir toliau pažengęs narkomanas? Su geležte rankovėje ar be? Nuo jo trenkė nekantra – greičiau užpilti nervus ir vidurius ėdantį gaisrą! – ir blaiviu suvokimu, jog nepraslys su *Tris dienas nevalgęs! Pienui ir baltai plutelei!* Nusišiepė atverdamas dantų griuvenas.

-Viso labo penkrublis. Jausitės atlikę misiją. Išgelbėję žmogui gyvybę!

-Girdėta giesmelė, - buvau po išvarginusios naktinės pamainos. Nepatiko, kad įsistebeilijęs į Mėta.

-Penkis, na, jei gaila – trirublinę.

-Baik maivytis. Dink!

Jis pasislinko arčiau Mėtos.

-Pyktis – žmonijos priešas. Va, angelas gražiai palieps – dingsiu.

-Duok jam tuos penkis, - užtarė Mėta. Iškrapščiau iš kišenės dvi trirublines ir sumėčiau į vaikiną delną.

-Tuoj gausit gražos. Turėjau naujutėlį rublį. Kad jį kur, chebrantas nugvelbė.

-Nevark, nežindytas vaikeli, - nepašykštėjo jam dėmesio angelas.

-Jums bus atlyginta!

-Supratau, skuosk! Paskutinį kioską uždarys! – angelas pyktelėjo, kaltas būsiu aš.

-Bėgu pamalonintas, bėgu!

Vis tik kelis žingsnius su mumis paėjėjo.

-Bėgsiu, tik pasakysiu. Abu jūs pažymėti. Nesakysiu kuo. Pats nežinau. Regėjau viziją.

-Kuo, sakyk, kuo? – užsigriebė Mėta.

-Vieni pažymėti, kiti ne. Laimė prisišaukia nelaimę, toji – laimę, - įniko filosofuoti nekviestas palydovas.

-Atsiknisi pagaliau?

Nelaukdamas mano peties stumtelėjimo, nėrė į čia pat atsivėrusį vežimo siaurumo skersgatvį.

Užianti mašina prispaudė mus prie sienos, nepajudėjom. Tebevalkstė gaižus jo drabužių ir šnekėjimo kvapas. Pažymėtieji? Kodėl taip pasakė, tegul durnioniškai? Spoksojom vienas į kitą, Mėta, kaip ir aš, neišsidavė, jog truputį sukrėsta, gal daugiau negu truputį.

-Varom iš čia! – trūktelėjau Mėtos alkūnę, po prailgusios, lyg sunkenybę keliant, valandėlės. Tuoj, tuoj, - jos akys knerpėsi į varpinę, ardantį storą mėlyną debesį virš raudonų stogų, tarsi paslapties įminimas užsklėstas ten.

Iš paskos ėmė driektis du šešėliai, vienas mano, kitas dar nematomo, bet juntamo persekiotojo. Tą jutimą kurstė mano įtarinėjimai ir nežinomojo alsavimas, neigavęs nei ritmo, nei spalvos. Tarp mudviejų – manęs ir beformio įkyruolio – nuotolis nemažėjo. Stabteliu, ir jis sustingsta, į kokią parduotuvę šmurkšteliu, kiūtina jis šalin, bet nesidžiauk, riogsos už kampo. Kodėl taip ilgai jo nepagaunu? Mat viskas panašėjo į rašmenis ant vandens, rėmėsi mano įtarinėjimais ir galbūt klaidinančiu blogu ūpu. Jei iš tikrųjų sekiojo, tai iš atstumo, pakankamo nebent kokia detale apsieikšti. Pečių svyravimas, kokios striukelės blizgūs niekniekiai, ryškus plaukų kuokštas – visa erzino ir klaidino.

Kartą, staigiai lyg ant ledo apsisukęs, vos išvengiau kaktomušos su nekaltom

mirkčiojoančiom akelēm – būta plikai vyriškai apskirpusios moters, matyt, aktorės, kitoms tokie dalykēliai atsirūdavo. Kitākart po tokio pirueto atsitrenkiau ī rēkiančią, protestuojančią burnā – plyšavo taksistas, vos neatsidrēbiau ant jo mašinos priekio. Atsiprašinēdamas, linkčiodamas – apsipāžinau, šimtas atsiprašymū! – sprukau. Žodžiu, neturėjau įrodymū, jog persekiotojas, sliūkinantis iš paskos – tas pats mus su Mēta paženklinę tipelis. Juk neužginta kitam, nepanašiam ar panašiam, o gal tam pačiam (jeigu tai jis!) šlaistytis gatvēm be tikslo, spoksoi ī vaikščiojančius, pramogaujančius, lesinančius balandžius ar šiaip ganančius akis stogū proskynose tarp plaukiančių aukštybēse bokštū. Nesugaunamasis lyg ta širšē – pliauškind delnais, kiek įvalioji – bjaurybē atstos valandēlei ir vėl zirzens.

Sekiojimas iš tolo, netrukus išsiaiškinau, stebino viena ypatybe. Kai lengvom savo kojom atstraksėdavo Mēta, persekiojimas baigdavosi. Ar tik man nesivaidena?

-Ko erzēji? – nusistebėjo Mēta, privertusi mane atvirauti. – Kažkoks tipelis, kažkoks ženklintojas... Ar ne dailutę jauniklę pametei iš akių?

-Kad panašus, labai panašus.

-Vėl taikėsi pasipinigauti, jei tai jis, dėl to verta jaudintis, krimstis? – guodė Mēta, deja, nenutūpė kaip balandis ant peties ramybē.

-Jis, jis! – atkaklavau.

-Vienas valkatėlė mieste?

-Angelo sparnelius dalijantis – vienas!

Nenaudēlis, išventinęs Mētā ī angelus, dabar jos vengė. Kai jį šalia, atstumtas didēja. Nors iš jos lengviau būtų išlupęs pinigā.

Selmiui patiko pinklioti, kitaip tariant, vedžioti už nosies, taip pratino prie atomazgos, kurią jutau, kaip ir jo neskalbtū kojinių smarsā, neišsisklaidantį jam prapuolus. *Ženklinio* skraistē, užmesta ant mudviejų su Mēta galvū tarsi juokais, vis labiau dvelkė grasa. Šviečiant saulei mažėjo, dienai nesišypsant nerimas augo. Kartais, tiesa, kniosteldavo, ar ne perdēm įsivariau ī spėliones *Kur? Kada? Kodėl?* Veikiau mus kvailina priepilaka - ne piktavalis.

-Dažniau galvok apie mane, ne apie šmėklas,- patarė Mēta, gera patarinėti, lyg būtų pašalinė.

Netikėtai, nors tariausi viskam pasirengęs, išvydau jo išūliā ir sykiu pataikujančią fizionomijā. Ne kur nors, prie namo, kuriame nuomojaisi butā.

Prieš pat langā tupinėjo ir skėtriojosi jau gerokai įsiėdęs vaikas. Kas, jam pakrypo stogas? Vis dar nesusigaudžiau, ką bandęs įteigti, kaišiodamas akysna savo kairę koją, tikriau prasižiojusį batā. Šiepiasi, džiaugiasi – va, kaip šauniai stypsas ant vienos kojos, kol kita demonstruoja atvirusį lyg iškartas šuns liežuvis padā.

Įsivaizduokit padėti, ne akmenį nešioju širdyje, nelaimėlio gaila, bet iš kur jam apavā iškasiu? Jo, pasirodo, neprasto psichologo būta, juto mane palenksias jei ne batams, tai penkrublinei ar červoncuī.¹⁶ Rėksiu, grasinsiu, purtysiu, ims blykčioti atidarinėjami langai, durys, subėgs vaikai, būtinai sulos koks šunelis.

-Va, matai!- užkiauksėjo falcetu.- O kai lietūs prapliups?

Išbėgau, stvėriau už odinukės atvartū ir užtempiau ī savo beveinę. Būtū priešinęsis, įsirežęs, vis būtū lengviau, tai ne, vilkosi kaip tuščias maišas, kažką nerišliai sapaliodamas. Jėga suspaudęs jo pečius, pasodinau.

-Aš ne taupkasė ir ne batū taisykla, supratai?

Jis klusniai linktelėjo galva, panašia ī futbolo sviedinį po rungtynių.

-Matyti, jog ne Krezas,- žviegiai juktelėjo.

-Juo labiau. Klok reikalā.

-Tuo pat? Dar nesumaščiau,- sumurmėjo.

-Dirbti, matyt, neketini, jei norėtum, pas mus laisvas kroviko etatas.

¹⁶ *Dešimt rublių (rus.)*

Išsišiepė jo blyškios lūpos, išsipūtė akys.

- Aš inteligentas. Mano tėtušis garsus profesorius. Aš nepratęs juodai *vkalyvat!*¹⁷

Moku tik vizijas aiškinti.

- Tai ko pas profesorių nesibeldi? Jam batus rodyk!

- Išvarė. Su aspirante smaginasi. Jai mokslinį sukurpė.

- Į langą barbenai bent syki? Gal atsipeikėtu.

- Daužiau atsakančiai. Į cypę nugrūdo.

- Užjaučiu. Aš tau ne tėtušis, ne giminė. Ko prilipai kaip vabzdys prie musgaudžio? Juk tau nusišlapint ant duonos riekės su sūriu? Žolei reikia, taip?

- Yra griekelis. Užtat mėgstu grynais. Parankiau ir duodančiam, ir imančiam.

Kvėša ir nachalas, galutinai perpykau.

- Trenk kortą ant stalo. Juk šliaužioji iš paskos ne tuščiai. Sakyk, ką turi! Tūžą?

- Gal tūžą, gal karalių, o iš teisybės karalienę. Ne aš kortas dėlioju,- jo pirštas rodė į lubas, suprask, dangus čia įmaišytas, jis kantriai palūkės.

- Baik! – pakračiau už pečių sugriebęs. Pasirodė, užsimerkęs užmigęs, nieko nepešęs gausiu vėdinti jo užuominas ir smirdalus.

- Matai, tiesioginė kalba tinka prasčiokams, o tu paženklintas. Dar stipriau paženklintas mūsų angelas.

Karalienė... Angelas... Į Mėtą taikosi pašlemėkas. Štai ir išlindo adata iš šieno.

Mėta! Ne jos labui, prieš ją knisasi. Įtūžęs vos nesmogiau į jo suspardytą sviedinį.

- Ko tau iš jos? – prispaudžiau nelabąjį svečią prie sienos, jo akys lakstė iš kampo į kampa.

- Nei iš jos, nei iš tavęs. Beveik nieko. Bičiuliška paslauga, gėris už gėrį.

Nepurkštaju ir atlyginamas.

Jis tikėjosi smūgio. Ne, taip žemai nekrisiu. Sušnypščiau, kad burnos nepravertų, už pasekmes neatsakau. Leidau pilti man nuodus į ausį, o juk dar gatvėje, vydamasis jo šešėlį, žinojau, ką slepia smirdinčiame odinukės užantyje, nujaučiau, kokią sunkenybę atbogins. Nuo pat pirmo susitikimo su nenaudėliu žinojau, nors nenorėjau sau prisipažinti, jog Mėta kažkieno, tikriausiai Skrybėlės meiluzė ir išlaikytinė. Kad būtų žmona – nepanašu, bet ir ištekėjusiai netiktų vynioti mudviejų santykių į kamuolį ir juo žaisti.

- Jei žinojai, tai ko trunkaisi? Ne mane reikia stumdyti, tą, kuris, liaudiškai tariant, ją dulkina, inteligentiškai labiau tiktų *guldosi į lovą*, – vėl užsiropštė ant savojo arkliuko valkatėlė, supjaustęs man širdį. Nuo šiol tikrai slampinėsiu pažymėtas, kaip kanopos trenktas kakton.

- Še červončą ir *pašol von!*¹⁸

- Taip atsisveikinama su gelbėtoju? Dėkok, kad nevaikščiosi užrištom akim.

Atleisk, ir tarp pažymėtųjų pasitaiko kvailių. Klouno pareigybės atsikratys nebent davęs antrą *raudonikį*.

Nuo smūgio išsisukęs, atsitiesė visu ilgiu, nei muštas, nei trunkytas vikriai pačiuopo nutėkštą pinigą, metėsi pro duris vos jų neišversdamas.

Dabar viską apie Mėtą žinojau ir nežinojau nieko.

- Gausi su kai kuo susipažinti.

- Su kuo?

- Atsikimšk ausis. Su kai kuo.

- Su gatvių pamėkle?

- Aš nejuokauju.

¹⁷ *Sunkiai dirbū (rus.)*

¹⁸ *Eik lauk (rus.)*

- Ir aš! – vos susilaikiau neišdrėbęs. Jei su *Skrybėle* – tai ne!

Žlugo eilinis mudviejų susitarimas pasileisti Nerimi palopyta ir perdažyta baidare, ja, suprantama, šiek tiek didžiavausi, juk mano rankų prikelta. Šokinėtumėm per pasakiškus slenksčius, springdami vandeniu, lūžtančiais saulės gabalais ir juoko gurvoliais – deja! Nebus nė šitos menkos paspirties sunkią valandą, o tokių, aišku, nestigs, atsimenant Mėtos priešistorę ir naujausią, valkatėlės iškapstyta, plūstelėjusią į mudviejų iš pažiūros lėkštą istorijėlę. O gal klystu, Mėta dar neištarė lemiamo žodžio, nepatvirtino į nevilgtį bloškiančio žinojimo, kas slypi po šituo *kai kuo*.

- Kaip tu jį vadini? Skrybėlė? Tai su ja ir teks susipažinti.

Skrybėlė. Pasakyta kaip nurėžta. Jau ne beveidis, atsitiktinai įsiterpęs tarp mudviejų varžovas. Sugriebtas už alkūnės, atšokstu lyg tvotas kietu daiktu per sprandą. Mėta įsikimba, nepaleidžia, priverčia drėbtis į fotelį. Nusuku veidą, iš liepsnojančio veikiausiai virstantį pelenų atspalvio. Tačiau pasimetęs karštligiškai graibausi ne Mėtą kaltinančių ir jos kalnę lengvinančių aplinkybių, o save patį niekinančių ir kaltinančių. Žioplys, skystuolis, pienu nežindytas! Veršio akimis savo angelą – koks pasityčiojimas! – sekiojęs, nė nepajutai, kaip tapai triušiu Mėtos (o gal dar kažkieno) eksperimentams, Pjero ilganosiuuku, kuri sulaužytą iššluos su šiukšlėm. Beveik suvokiu savo praloštiną situaciją – kaip besibaigtų, bus blogai, - bet vis dar į tą *beveik* kabinuosi, nors lubos virš manęs skrieja ratu, grindys įkandin, tuoj kažkur nugarmėsiu.

- Kvailas, nedėkingas berniūkštis. Priedo – bailsys. – Mėta vynioja ant piršto mano vielinių plaukų ringę.

Tie jos piršteliai, vis skaudžiau braižiojantys skalpą, keista, paveikia.

Išsivaduoju iš Mėtos rankų, stojuos. Nežinau ar ilgam, esu pasiryžęs grumtis su *kai kuo* ir visais pasikėsinančiais į angelo – taip, angelo! – garbę.

Einu!

Duokit šen Skrybėlę!

Skutai iš jos liks!

Kamšalas pelių lizdams!

- Kvaileli, ne šiandien, - rytoj!

Iš pradžių kumščius spausti privertė jausmų šuoras. Visa, kas kunkuliavo širdy ir galvoj, visa, kas tvinkčiojo gyslose, sukosi apie ją, Mėtą. Pro įkaitusias nematančias akis pašėlusiu greičiu lėkė mudviejų artumo – nedrįstu sakyti meilės! – vaizdai, į smegenų požiėvį įsispaudę mirksniai. Angelas, *Pažymėtoji*, gyvojo, mažai kam šiandien rūpinčio rūstaus palikimo pavaldėtoja – kas į jos garbę drįs kėsintis?

O jeigu perdedu, išpūčiu grėsmę kaip vaikas oro balioną? Galgi ne su žvėržmogiu susitiksime? O gal ne prieš Mėtą spendžiamos pinklės – prieš mane? Juk ir aš Pažymėtasis! O jeigu spąstus sutaisė Mėta? Ne, negali būti, jog susimanė pažeminti, iškoneveikti, išjuokti.

Išprotėsi, lėtink apsukus, yla iš maišo išlįs rytoj.

Puiku, tebūnie rytoj. Išsyk man netoptelėjo, kad paroje dvidešimt keturios valandos, o kiekvienoj jų šešiasdešimt minučių. O minutėj irgi šešiasdešimt sekundžių, o kiekvienoje iš jų, pasidėjus po mikroskopu kaip amebą, telkšos begalybė mažučių laiko narelių. Yra perplaukiančių jūras marias, bet nemanau, jog jiems sunkiau įsibesti į priešingą krantą negu įsikniaubti į pagalvį. Galvoj užė, dundėjo, prasismelkęs iš krūtinės į paširdę bukas skausmas

nuginė į tualetą. Bjaurastis iš alaus, vyno ir dar kažko plėktelejusio kilo ir slūgo, o su ja išglebimas, pasimetimas, baimė.

Taip, baimė, siaubo protrūkiai. Kur, sakykit, eisiu, kuo patapsiu atsipeikėjęs spaštuose, kuriuos tik iš tolo esu uodęs, apie tokius girdėjęs, skaitęs, išsivaizdavęs, bet niekad nesmilktelėjęs, jog būsiu tokio trikampio narys. *Trikampį sudaro trys kraštinės* išplaukė nenuginčijama, iš geometrijos glūdumų įsikalta tiesa. Pamėginkime nusibrėžti, gal įmanomi variantai? *Kai kas* (tikėtina, *Skrybėlė*), Mėta ir aš. Ne, Mėta, *Skrybėlė* ir aš. Ne, aš, *Skrybėlė*, Mėta. Dėlioji vienaip, sukioji kitaip, nesudėtinga, bet figūra – trikampis – kėsinasi į visa, ko tikėjosi sūnui įdiegę tėvai. Šiaip ar taip trikampis ne pats patogiausias statinys, savotiškai primena giljotiną, nelinksmai pajuokavau, išvydęs savo atspindį blausiame veidrodyje. Kritau ir, uždelsęs keltis nuo grindų, užmigau.

Nubudau lyg kažkieno pašauktas, šaltas dušas, geliančios čiurkšlės ir prunkštimas laupė nuo manęs vakarykštę baimę, siaubo protrūkius ir pasibodėjimą savimi. Pasiskambinau į darbą, nesveikuoju, temperatūra, imu *otgulą*.¹⁹ Mane, žinia, iškeikė trim aukštais, bet nepaveiktų ir penkiaaukštis, juk teesu vienintelis, suteikiantis spalvą ir blizgesį legaliems (ir nelegaliems) baldams. Iš gatvės brovėsi automobilių urzgesys, žingsnių šlamesiai, iš viršutinio aukšto plūdo smagi studentiška muzikėlė. Tiesa, gyvenimas slinko svirduliuodamas į šonus, kai kurie, anot laikraščių, „trūkumai“ virsdavo chroniškom pūliuojančiom ligom, tačiau buvau jaunas, sveikas, nesaistomas įsipareigojimų – ko nepasigalynėti? – o jei nevaliosiu, gėdingai išlūšiu iš trikampio – tegul, gero jums vėjo!

Štai ji, Skrybėlė, standaus vėlimo, sodraus vasariško žalumo. Nutupdyta ant balto marmuro palangės rūbinėj, kur su Mėta nutėškėm savo galvos apdangalus, ji – glotnią juodą kepuraitę, gerokai jauninančią, darančią panašia į Mariką Riok iš trofėjinių filmų, aš – beformę, kadai tamsėlyne beretę. Skrybėlė umaru įgauna svorio ir matmenis, daiktas neužgožia žmogaus, atsilošusio fotely taip, kad matytų įeinančius, šiuo atveju mudu su Mėta. Darniai įsikomponavęs į, šiandien pasakytumėm, skurdoką dizainą, netgi visur panašiose vietose tiražuojamas fikusas pabrėžia jo polinkį klasikiniam įvaizdžiui. Kas jis toks? Ko jam reikia iš manęs, o man iš jo?

Atvėsk! Nieko ypatingo greitosiomis neišpeši, nebent kad tamsiaplaukis, su stambia, kirpykloj išpausta garbana, nebent kad išlakaus stoto ir kokių keturiasdešimt penkerių-penkiasdešimties metų. Šypsosi sėdėdamas, šypsosi kildamas pasitikti Mėtos (podraug ir manęs, galbūt), atsargiai, prilaikydamas alkūnę, sodina ją taip, kad išiterptų tarp dviejų vyrų (dviejų besivaržančių patinų?), nors pats atsiduria priešpriešais. Jo eilutė tamsėlynio atspalvio (ne mano apdribęš megztinis), marškiniai – baltutėlaičiai, standžia braškančia apyakle, o vienspalvis šviesus kaklaraištis išsisveria visu ilgiu ir pločiu. Rodos, apglėbs ir apkvaitins pigiu kirpyklos saldžiu – kuo, sakykit, ne daili šeimynėlė? – bet laiku įvertina situacijos keblumą ir nuleidžia stambias, išpuoselėtaiš nagais rankas.

Neatėjau su tavim bučiuotis buvau paruošęs puolimo, o tikriausiai ginties frazė. Kol kas jos neprireikė, ir tai jo nuopelnas. Ne mano susikaustymo.

Ne iš karto suprantu, kodėl manęs neryja apmaudo liepsnos, nepliūpteli iš akiduobių juodos pavydo drumzlės. Ir stiprokas, pernelyg neįpareigojantis rankos paspaudimas, ir tiesus, nešmirinėjąs pašaliais pilkų akių žvilgsnis, ir balsas, kuriuo pataiso man jį pristatančios Mėtos uvertiūrą („Kam čia tas „draugas“, tiesiog Ovidijus!“), turėję versti iš koto (tau ir pasiokėjus jam neprilygti!), beveik man patinka. Pagaliau imu suvokti, po skrybėle vaizdavęsis ligi šiol sukriošusį senioką (na beveik *senioką*) gašlūną taikinėm akutėm, dusulingu kvėpavimu ir tokiom raudonom gyslytėm išdygsniuotais skruostais, jog beregint kris nutrenktas apopleksijos,

¹⁹ *Laisvą dieną (rus.)*

priedo, *draugas*, nuropojęs nuo melsvos lyg kalakuto liūlys apatinės lūpos, nuskambėtų kaip varno kranksėjimas. Šalia tokio nesijaučiau tarsi piktybiškai namų užduoties neatlikęs mokinukas prieš mokytoją, bet, deja, smuktų – šito baisiausiai gailėčiau! – Mėtos įvaizdis, nublanktų jos neramioji aura. Na ir tegul, kelk savo skiauterę aukštyn!

Kur skubi, lūktelk išgirstu, neskirta man būti vienui vieninteliu kareiviui, nulemsiančiu mūšio baigtį. Į pagalbą atplevėsuoja tėvas (biologinis), netiesioginėm žiniom paskutinįsyk aptiktas lietuvių keliautojų prieš gerą dešimtmetį Chakasijos jurtos garuose, milžiniškam katile vartantis avienos gabalams. Jau iškeliaavęs Anapilin, bet kaip tikras revoliucionierius pralaimėjimo nepripažįsta.

*Aš, kaip turbūt žinai iš motinos antipropagandos, nesu ilgų kalbų mėgėjas, drošiu tiesiai šviesiai. Postav vopros riebrum!*²⁰ *Jei neišvengsi mūšio, taikykis spyriu į vyro pakabučius žemiau juostos. Ar turis žmoną? Vaikų? Ar ryžtusi mesti iššūkį „Komunistų partijos manifestui“ ir Dekalogui? Tau dar nebaigus klausinėti drėbsis ant menčių! Gerų vaisių! Iki!*

Ne jėga tvirtovės apginamos, tikėjimu, sūnau, spraudžiasi galvon kitas balsas – ramus, truputį pakimęs, šiltas. Nenustygsta po akmens luitu patėvis (mano tikrasis tėvas). Kinta laikai, nepriminsiu tau altoriaus, dieviškos priesaikos svarbos. Šiek tiek nustebintas tavo krūptelėjimo, žmogui prisistačius Ovidijumi. Ovidijus... Na ir kas, kad Ovidijus? Vasaros gal taps karštesnės, žiemos šaltesnės? Vos pasiskelbė Ovidijumi, tuoj šmurkštelėjai už nukaršusio, apopleksinio senio, kurio liūlį atsinešei įvniotą į nosinę, – švelniai braukia prieš plauką tėvas (na patėvis). - Ovidijus šį tą reikė laimingoj Europos fazėje, dar ir nūnai pakvimpa aukštuoju išsilavinimu, tačiau – nors tavo vizavi paėjo baltu pėstininku – pamėgink atsakyti juodoju. Kirsti neskubėk, galūnės sau neamputuok. Viskas tegul nusišlifuoja, pradedant tavimi pačiu ir baigiant gražuole kol kas be elementarios savivokos. Pamąstykim, ar save gerbianti moteris, penkeriais ar septyneriais metais vyresnė, prasidėtų su neurasteniku, visą gyvenimėlį, tebeieškančiu. Vargu ar susičiupinėsi ką nors vertinga, jei alpuliuoji iš laimės gavęs pasverti ant delno lengvo elgesio moters krūtį, - ką, ši krūtis maitins tavo palikuonį, mano vaikaitį, kuris, jei bus kada dangaus dovanotas, - tikėkimės! – išmoks ne tik prūsų dialektą – dar ir baskų kalbą.

- Ačiū, tėve, imu nebesuvokti, ką palaikai – mane ar mano priešą, iškoneveikęs merginą, kurią myliu?

- *Ten, kur dabar esu, niekas nevaadinamas priešu. Niekas nekoneveikiamas.*

- Žinau, žinau, bet juk ne Ovidijų gelbėti atskubėjai?

- *Tai jau tikrai ne. Padėdamas tau keblią valandą, nusidedu nepajudinamai šventajai tradicijai nesivelti į žemiškus konfliktus. Karštai melsiu Viešpaties atleidimo ir, viliuosi, Jis supras. O tu paskubėk. Per ilgas delsimas, virpančiais pirštais iškėlus figūrą, gresia atsirūgti pralaimėjimu. Pametei savo antrą vardą, vieno garsiausių graikų filosofų garbei!*

- Buvau paplaukęs. Ačiū, tėve, ilsėkis ramybėje. Trinkeltas Ovidijaus kuokos, ropščiuosi ant žirgo! Puikiai menu, kaip andai pro suodiną stiklo šukę įsispitrėjau į saulę, tu vardijai graikų išminčius, o aš rinkausi vieną, labiausiai mane sudominusį.

Maciejus. Kaip įprastai pasitempęs, švariai nusiskutęs, žingsnio taktan gurgžda perpetė, prie diržo kabalioja dėklas. Yra pagrindo manyti, jog po nepriekaištinga karininko išore ne viskas tvarkinga ir aišku viduje. Jo įvaizdį prieš pusdienį paryškinusi ūselių gija samyšio nerodo, nors ir nežymi poslinkio kažkokio sprendimo link. Retkarčiais pirštų galais liečiaš panosę, tarsi plonutis brėžis įkvėps narsos, kurios vis dar pristinga paraką sočiai srėbtelėjusiam kariui, ir jo žingsnis ima lėtėti, - pagaliau išdrįs išsakyti tai, kas skelia jį perpus, ar vėl neištaręs nustums nuo krūtinės nepakeliamą skausmą dėl Tėvynės, trypiamos ir žudomos, kai pats, meilės kerams

²⁰ *Išdėk reikalą tiesiai (rus.)*

pasidavęs, svaigsta iš laimės, pamiršęs, kas esąs ir kam prisiekęs. Nesvyravo, rodos, pažadėdamas Įgulos vadui nekeisti dislokacijos, laikytis tarptautinės teisės reikalavimo nebekariauti jokių viešu ar neviešu būdu, internetuasis nebe karys ir ne visai civilis, globojamas Ženevos konvencijos. Tai šiek tiek vėsina sąžinę, užsiliepsnojusią kaip padegtas laukas, bet joks teisės paragrafas ar tradicijų priesakas nepririša jo taip stipriai kaip Sofija, jos karštas glėbys, jos retkarčiais pro dantis išslystanti palaimos aimana, jos akla aistra, staiga virstanti ledu ir šalčiu. Štai jie, stabdžiai kūniui ir grandinės sielai, vis išakmiau besikertantys su jo, Maciejaus, komanduojančiu stiliumi, su jo garbės žodžio svoriu, su jo tvirta eigastimi, galbūt šįsyk išvesiančia į tiesų kelią, ir jis ištvers atsiveikinimo kančią prieš dingstant iš krašto, kuris taip riteriškai globoja jį ir jo karius, o jiniai, gelbėtoja ir mylimoji - meilužė nė mintyse nėra jos pavadinęs! - jį supras ir atleis. Nevertėjo jaustis laimingam dusos po lavonų kauburiu, pamiršus, ką reiškia moteriška šiluma ir pasitikėjimas, besąlygiškas jos atsidavimas tyliu prisiglaudimu! Įnoringi, moters svaičiojimai kartais trikdė, bet dabar jau ilgėjosi ir šitų žaidimų – ne žaidimų, tiesiog pasiaikštijimų, kuriuos skubėdavo pamiršti.

- Papasakok apie Varšuvą.

- Varšuvos nebėra.

- O Zakopanė? Kalnai tebestūkso?

- Taip, bet ir jie negyvi.

- O lenkaitės? Girdėti, jos gražios, tokių gracingų paieškoti reikia.

- Buvo gražios. Dabar grožis ne madoj. Žūti, kovoti ar kaip nors išlikti.

- Atleisk, nenorėjau skaudinti.

Gatvę lyg karo poziciją stebi iš savo tvirtovės Sofija, mintyse atžyminti mažtantį tarp judviečių nuotolį. Štai jis stabtelėjo, ne, trūktelėjo šonan, kažkieno arklys, peršniotas botagu, vos jo nepargriovė, iš paskos turseno besikeikiantis vežėjas. Ne tiek arklį keikė, kiek neatsargius vaikščiotojus, ižiūrėjęs karininką lenkų uniforma, mestelėjo *przepraszem* ir paskubėjo arklio gaudyti. Maciejus jam pamojo, turbūt dėkingas, kad gali atsipūsti, valandėlę nejausti, kaip geležinis lankas apspaudžia galvą, o šaltas prakaitas srovėna nugaros įlomu. Tegul apimsta, mąsto Sofija, nenoriu, kad įpultų šlapias, gal jau su ūsiukais, kurių pareikalavau juokais, pasakiau, jog kažko trūksta panosėj. Dieve, kokios paikos mintys laikui degant riešukuose kaip popieriaus lapui – pasakyti ar nepasakyti, ką gniaužianti, kaip šilta, vos neiškritusį iš lizdo ir nesudužusį paukštelį. Ne, tai kaip prarytas ir jaukiai joje įsitaisęs saulės spindulėlis, švelniai siunčiantis signalus visam sukklususiam kūniui. *Vaikas, vaiko, vaikui!* Viskas jam, ne ugniai, ne dūmams, ne karui! Būtų šaunu liuoktelti pasitinkant, su žinia lyg deglu rankoj ir nevaržomai išsiliėti, kokia jam dėkinga, kaip būtų miela dalelė būsimos naštos perkrauti ant plačių vyriškų pečių – ne, ne ir ne! Tavo vaikas, iščiose jis saugus, jo nesuvystyk į karo baisumus, į Maciejaus prisiminimus ir sapnus, kraujo ir pelenų tvoskesį. Sustabdyk jį, neduok jam perlipsti slenksčio, atsidurti teritorijoje, kur tu nesugebėsi atsispirti. Nežinau, ką pasakyčiau, nebent – kaip laukusi, abejojusi, ar ne bevaisė, ne sausas degantis krūmas. Ne, tada neatstos!

Arklys ir vežėjas seniai nuklupsėjo, Maciejus, rodės, amžinybę stovės įsmigęs į šaligatvį, bet štai pajudėjo, štai artėja, giliau įkvėpk, tyliai alsuok, kad neišsiduotum, ką pati nusprendei, o gal už tave paslaptingi balsai, kaip tie trys neatspėjamieji ugnies ženklai. *Mane, Tecel, Phares*. Maciejus visai prie pat. Žiūrėkit, žiūrėkit, ūselius įsitaisė, kad man įtikėtų. Niekas manęs taip nemylėjo, nemylė ir nemylės. Ką aš, kvaiša, darau, paniekindama tai, kas tyra, nors gal nešventa? Šventumas – kur jis? Susigūžė, vos bežiūrėsi, bet aš tebeesu ir draudžiu sau, išklydus iš lygaus kelio, mestis į apylanką. O visiems smalsu – kolegoms, pažįstamiems, pacientams – vieni šnairuodami nulydi, kiti šukuoja medinėm šukom, skverbiasi į mano galvelę, kas joje išsiderino, kodėl griežtoji daktarytė, baranti už neplautas kojas ar neapkirptus nagus, tokia atgijusi, džiugi, išdidi, juk neseniai savo senele, žolelėm ne vieną ligonį išgydžiusią, palaidojo, ar nepamišusi dėl to lenko karininko, girdėti, iš aristokratų, tai ir būta nebūta aptarinėjama kirpyklose, arbatinėse,

kur susieina žymūs ir nežymūs piliečiai, nejučiantys jokios neapykantos lenkui, gal irgi šaukusiam *Marsz na Kowno!*, o ne tokie tolerantiški smalsuliai visus druzgus sumeta į mano daržą, ak, jeigu žinotų, kas mano iščiose gieda, pasijustų kaip svieto pabaigoj, čionai dar neatžlegėjęs geležinėmis jos baidyklėmis! Darau kas reikia. Tik tai. Nesibrauk pro plyšelį, negalvok apie Maciejų. Barbenimas į stiklą, tiksliau, prisilietimas. Suvirpa kūnas, širdis ir beformis dar būsimas vaisius, nežinia kokios lyties. Svajoję apie sūnų, tokie laikai, neburnosi prieš gamtą, juolab prieš dangų, kas bus tebūnie, kad tik išsaugojus sveiką, pradedant nuo sunkiausio išbandymo, kaip atstumti Maciejų. Kur rasti motyvą, nesmogsiantį jam į pačią širdį? Virsk akmeniui, moterie! Negražia, bjauria išvalka, spjūvio verta kareivio mergše! Tik neprasitark pastojusi, net jeigu tau širdis plyštų. Kitaip jo neatsikratysi, vadinasi ir karo!

Neatversiu durų. Kaip jis nusteb!s!

Neprakalbėsiu. Kaip jis susvyruos!

Kaip atsigavęs ims suokti, įkalbinėti, šauktis mūsų meilės, klauptis, tegul mato miestas, kokia ji, tai yra aš, beširdė... egoistė, kalė!

Maciejui iškrito iš sąmonės, ką buvo sumąstęs, drožė atsisveikinti, nutraukti pančiojančius saitus, o štai atsitrenkė į uolą ir suguro visi ketinimai dar kartą įsiurbti laimės kvapą, kad turėtų kuo penėti alkaną karo klajūno sielą. Turbūt lengviau nebūti, nei atsiplėšti nuo šito namelio stiklinėm gonkom, nuo šitos trapios, dangaus kol kas saugomos ramybės, o svarbiausia – nuo šitos moters.

Maciejus suriko, trenkė kumščiu į verandos rėmus. Dzingtelėjo subyrėdamas stiklas, ir Sofija buvo bepuolanti lauk, ar nesužeistas, ar nelaša jo šiltas kraujas, bet jos akmenėjanti dvasia nesutiko gležti – ji liko stovėti kaip stovėjęs – ir tada jis išsitraukė ginklą, leista nešiotis ypatingo prielankumo vardan. Nusišausias!

Jos skambutis įgulos vadui. Karo policijai. Nuovadai. Viskas? Ak, kad taip būtų!

Balsai išsklido, gal jų nė nebūta, likau aš ir liko jis, Ovidijus, o tarp mudviejų ji, Mėta, kurios buvimas – šypsenos, žvilgsniai, žiedų blikšėjimas iš pirštų verpeto, ir, savaime aišku, jos pleškinamų cigarečių debesiūksčiai – kiršino ir tuo pat metu maldė aistras. Gaila, nei aš, nei Ovidijus, pasirodo, nesam rūkaliai, o taip gera būtų turėti po ranka ką nors čiulpiama, braškinama, kandžiojama.

- Mano vardas, drauge Ovidijau, ne toks įspūdingas. Užtat neširstu vadinamas antruoju, vidurinėj prigijusiu.

- Na ir kokių? – mėgina talkinti, kad per ilgai neįstrigtumėm, žingsnio nežengę lygioj vietoj.

- Tiesa, kiek neįprastas, ką paveiksi. *Anaksimenas* jums priimtinas?

- O, taip. Galvočius, ikėlęs Žemę į Visatos centrą?

- Ne visai tas, - neįveikiu pagundos prispausti pašnekovą bent mokykliniam lygmeny. – *Anas žemininkas*, jeigu neklystu, vadinosi *Anaksimandru*.

Mėta kiek nustebinta mano gražbylystės, jos kilstelėję antakiai – nedidelė, bet vertinga parama. Ovidijaus iš balno lengvai neišmuši.

- Atsiprašau, veikiau aš klydau. Nors kažkada žavėjausi senovės stabais.

- Tie stabai padėjo mums nulipti nuo medžių. Kuo dabar žavitės?

- Staklėmis. Automatinėmis, labai tiksliomis, kiek tai šiandien įmanoma.

- Beje, - nenoriu atitraukti špagos nuo judančio Ovidijaus Adomo obuolio. – Beje, apie *Anaksimeną*. Įvedė *principo* geną į dvasios valdas.

- Be jo būtų parankiau, ar ne? – truputį meilindamasis atvirauja Ovidijus. Aš tuomsyk tyrinėju jo dešinės bevardį pirštą. Gilus įspaudas nuo žiedo. Vedęs? Tarp praskleistų jo kairės rankos pirštų lyg vogčia blyksteli ir sidabro trikampėlis aukso apside. Išsiskyres? Rokiruotė

akims apdumti?

Lankytojai ičiauzia ir iščiauzia, muzika, prislopinti balsai. Kiekvienas apsėstas staliukas – vis kitokia neįrodoma teorema. Susėsim ir taikiai, gražiai viską išspręsim. Viską? Š... jums ant pagaliuko! Mėta užsisako baltos vištienos vyno padažę, Ovidijus – bifsteką, neperkeptą, su krauju, aš žūliai silkės ir kavos. Šampano? Aš ne prieš, ne, iššoviau visą paraką, būtina užsitaisyti, nors vis tiek jaučiu pralaimėsiąs.

- Už ką? – Ovidijaus iškelta taurė sužiba sietyno mirguly. – Už jaunystę! – jis pasisuka į raustelėjusią Mėtą, jai patinkas, toks vyras negalėtų nepatikti, netgi brangaus kaklaraiščio neryšėdamas. Didelės gamyklos direktorius ar vyriausiasis konstruktorius, turbūt išmaišęs visus įmanomus užsienius, kitiems aklinau užtvėrtus, pasigavęs naujoviško stiliaus, manierų, žavesio. Prasti mano popieriai, tėvai, graikiškom pasakėlėm šitų šarvų, apkaišytų povo plunksnomis, neprakirsiu. Kuri mergina (moteris) atsilaikytų prieš tokį galios ir elegancijos spindesį? Slogią nuotaiką permuša linksmybės pliūpsniai, kalbėdamiesi, juokdamiesi ūmai pristingam žodžių, tyla supančioja, kaip neatsargiai žengtelėjusią koją lėtai, beveik tingiai prasizijusi smegduobė, vis žemyn ir žemyn traukianti į neišsipildančių nuojautų, pramanų ir svajų podirvį. Iš jo išsiraustum nebent riaumojimu, po to nebebūtų išeities iš aklavietės – nebent peilis? Kazkas glosto man petį, juk aš tave myliu, tai Mėta, privalai laikytis, kužda ji ausin, tiesa, nežinau, ką oponentui pakuždėjo (spėju, jog tą patį, ką ir man), kabinuosi į jos balsą, skruosto šilumą, į imbierinį plaukų kvapą – trys į vieną persipynę gyvenimai – absurdiška, nuo pat pradžių praloština kombinuotė.

Kaip čia pasielgus, kokia figūra paėjus, kai tavo žirgą tuoj nusprigtuos? Niekas nepatars, vokietėnis už vokietyl patėvis susigūžė tarp tokių pat per vėlai suvokusių, jog neįstengs padėti savo palikuonims malda ir riteriškumo pamokom. *Pasikliauk Viešpačiu! Išeik pakeltu smakru!* Jam ir jo amžininkams šešėlių karalijoje meilė – pareiga, aistros proveržiai – liga. *Juk tu susergi ja!* Kaip Mėtos nemylėti, kaip ja nesirgti štai šią minutę, kai servetėlė persibraukusi lūpas, tvykstelėjusi plačia burna kairėn ir dešinėn, man ir oponentui nerūpestingai išgieda:

- Neprieštaraujate? Einu nosytės pasipudruoti.

- Prašom!

- Prašom, prašom! – norisi dar valandėlei ją suturėti kaip svyrantį žaibolaidį, abu pašokstam iš vietos, du konkuruojantys vienam ir tam pačiam klientui (klientei) tarnaujantys sargybiniai.

- Tikiuosi, be manęs vienas kitam snukio, atsiprašau, fizionomijos nedaužysit? Ir nušokuoja WC link, tarsi į linksmesnę puotą, nardydama tarp nusčiuvusių staliukų, lyg tinklu nusitempdama pavymui skriejančių strėlių (vyriškų) ir iečių (moteriškų) spiečius.

- Pasikalbėkim vyriškai, - tebelydėdamas žvilgsniu tolstančią Mėtą (tenlik spoksau ir aš) pasiūlo Ovidijus.

- Lauke ar čia pat?

Įsivaizduoju, kaip nusimeta švarką, kaip iš rankovių atraitų išlenda pro rankogalius jau anksčiau spraudęsi plaukai, dabar sulipę kuokštais. Įsivaizduoju, kokie gaurai užkloję jo plačią krūtinę, moterims, girdėjau, tokie pasišiaušę krūmynai sukelia ekstazę. Įsivaizduoju, ko niekuo gyvu nenorėčiau matyti – kaip į Mėtos krūtų šilką įsispraudžia Ovidijaus gargažė. Man akys kaista, kad tik nesunitvenktų ašaros.

- Pasikalbėkim, ne kumščiais. Supratai?

- Su. Kas pirmas?

- Gerai, aš. Vadink Povilu. Beveik giminės esam, ką? Tas Ovidijus lyg kaukė iš močiutės komodos maskaradui ar kitai iškilmingai progai. Ir dar. Sykį giminiečiai, gal imam *tujintis*?

Svyruoju – išlošiu ar pralošiu? – skrybėlė nuo galvos nenukris, tokios nė neturiu, gerai, nulipam nuo pastolių.

- Pradėk, Povilai. Mane vadink Tadu. Anaksimėnas neišžižės.

- Puiku. Kol panelė Mėta sugrįš iš pasivaikščiojimo – šiuo metu ji šlifuoja prospektu,

užšokdama ī viena kitā parduotuvē, nors visos jos kaip iššluotos! – mudu šī bei tā išsiaiškinsim. Kas myli, o kas īsīvaizduoja mylīs.

- Būtent.

- Kas būtent?

- Nesvarstēs sakau. Aš jāmyliu.

- Ir aš. Kas labiau, turbūt neverta gilintis. Kol kas.

- Nesidalinsiu po pusē, kaip kūdikī karaliaus Saliamono legendoj.

O juk tu daliniesi mintyse – kertu pats sau, kraujas suduoda ī galvā, bjauriausiais triraidžio *mato* dariniiais čaižau sau fizionomijā, suprantama, tylomis, o garsiai, pirštais suspaudēs nematomā žirgā lyg triušī už ausū, sakau:

- Tavēs negraudina, kad labiau tiktum Mėtai ī tėvukus?

- Nė kiek. Rytaiis bėgioju, patarčiau ir tau. Nė kilogramo viršsvorio. Kasmet pasitikrinu dėl prostatos. Nepiktinaudžiauju alkoholiu. Žinoma, kai ī gamyklā atvažiuoja vyresnybė, tada...

Dabar metas trinktelti žirgu per jo įžūlius, iš pažiūros neužmušamus pėstininkus.

- Puiku. O kaip su... dvipatyte?

- Prajuokinai, - bet jis nesijuokė. – Formaliai tebeesu vedēs. Vedybū su Mėta neplanuoju. Įdarbinsiu draugo gamykloje referente.

- Mėta – staklių specialistė?

- Tenai pluoštas. Kiekviena moteris išmano, kas yra šilkas, kas vilna.

- O poliesteris? Mėta tikrai ne poliesterio žinovė!

- Pusė gamyklos dirbančiųjų nenutuokia ką gamina. O ji nuovoki panelė. Jis išsisukinėja kaip žaltys primygta uodega, ir mane pagauna įniršis.

- Yra senas, retai vartojamas žodis. Girdėjai? Sugulovė. Nemanai, kad toks statusas Mėtą žemina?

Lygūs, švariai nuskusti Ovidijaus skruostai aptrykšta raukšlelytēm, plonom, lyg reisfederiu įbrėžtom. Vos valdosi, nors raukšlelės prapuola, atsistato pasitikėjimas savo išloština padėtim. Nieko taip neapkenčiau, kaip jo šią akimirką (gal tik Hitlerį stipriau) ir tuo pat metu truputį jo gailėjau.

- Tebeesi, viskuo jau buvai. Nešauna niekad galvon, jog iš esamojo nesunku patapti buvusiuoju?

- Įdo-mu.

- Toliau bus dar įdo-miau, - nesusilaikau nepamėgdžiojēs. – Kur stabtelėjom?

Ties tavo, Ovidijau, perspektyva. Ji išties išpūdinga. Sakykim, neįvykdysi plano dviem šimtais procentų. Tarkim, stambiai apsigovs tavo vyr. finansininkas. O, siaube! – per bandymus sprogs tavo superstaklių, o tikriausiai kokio velniško *gramozdo* detalė. *Pašol von, Ovidijus Povilasovičiau!* Čia dar švelniausias variantas. O aš...

- O tu?

- Nulinis variantas. Laisvo paukščio. 2-1=0.

Blogai išmokei sudėtį ir atimtį, tai krustelėjo patėvis, vis dar nesutinkantis ramiai auginti žolę ir pamažėle skeldinti cementą. Štai ar taip, labas, tėve!

- Gerai pasakyta, drauguži, nulis. - Ovidijus sudeda delnus – paplos? – ne, jo ausų kriauklės raudonos lyg nuplikintos. – Mano gamykloj tokių nesusitupėjusių, nieko doro nebaigusių, visą žmoniją, tik ne save kaltinančių, vos ne šimtais skaičiuok. Buteliukas trims, paskui odekolonas, langų valiklis. Yra dar viena galimybė – sumušus meistrā, užsidirbti nemokamā pansionā už grotū. Šitai, su išlygom ar variacijom, siūlysi panelei Mėtai?

- *Neterliuzink švento vardo!* – jaučiu, nebe patėvis, kurį vadinu tėvu, o biologinis tėtušis, iš savo griaučių išėjęs, mosikuoja kumščiais. Ačiū, tėve! Kadangi vienas kitą tujinam, bičiuliškai priplošiu tave. Nors mudu nevienodo svorio. Atsikimšk ausis!

- Žiovauti garsiai leidžiama?

- Jei ne užpakaliu – taip.

- Skaitysi iš meniu knygelės?

- Ne! Šaudysiu Kijevo kotletais. Man per brangu.

- Gyventi, bičiuli, brangu. Dar brangiau kainuoja iliuzijos.

- Savo iliuzijų nekeisčiau į tavo planus. Niekados nepatirsi, ką išgyvenau su Mėta. Manai esąs šeimininkas, o viso labo samdinys, pasišovęs nusipirkti, kas neparduodama.

- Metafora po metaforos. Ar tik ne rašeiva, ne poetas? Apžavėjai! Duok ką nors į mūsų gamyklos laikraštį. Spausdinam ant ofsetinio popieriaus. „Staklių giesmė“ – neblogas pavadinimas, ką?

- Ačiū, kad ne „Giesmių giesmė“.

Vis dėlto Ovidijus sumišęs, nenumano, ką dar maigau po staltiese. Gyslytės jo veide apsisukelbia ir sprunka, balstelėję pirštai maigo servetėlę.

- Nepatinka? Rašeivų nepristigsim. Seilėtekiais, atleisk, saulėtekiais žadi gražuolę laimėti? Šiuolaikinė moteris, nepaisanti draudimų ir išmananti savo vertę, yra institucija. Ji – tai butas ir neprastas, pageidautina sodyba gamtoje, ji – tai ir tviskantis automobilis, ji – tai itališki, nors iš po žemės išgraužk, aukštakulniai bateliai, ji – tai šimtinės, šiugždančios piniginių smulkioms išlaidoms, vėlgi garderobas žieminis, - maldaute maldauk iš prekybos bazės *dublionkos!* - garderobas vasarinis, kad plazdėtų, prancūziški kvepalai, losjonai ir dar *čiot znajet čto*, kad kvepėtų! O kur kelionės užsienį? Jos jau prasideda. Ne, išvykos dviračiais ir palapinė ne Mėtai, ji tokio pažeminimo nenusipelnė.

Jis kalba, rankomis rodo ir turbūt regi mane parblokštą ant menčių, nes švelnina balsą, paliečia mano alkūnę, lyg užjaustų, lyg brėžtų lygybės ženklą tarp mudviejų (nukentėjusių?). Išgirstu patėvį, ir jam kažkuo patikusios Ovidijaus poringės, kažką neaiškiai burblena, nesiryždamas nei pritarti savo sūnaus priešui, nei jį griežčiau paneigti. Užtat nužeria visą žodinį šlamštą šalin kitas tėvas, t. y. biologinis, radęs kaip apsireikšti paliktuose dirvonuose, kur jo gal kada būta, o gal ir ne. Rėžk jam! Į paširdžius! Ne, jo širdis apaugusi riebalais, toks nepajus, geriau trenk kakton, susileis kaip maišas tasai išpuikėlis, lygesnis už lygiuosius!

- Aš... aš ją vesiu! Tau ji būtų tik meiluzė, aš – vedu! – kone išrėkiau, išvis nepuoselėjęs tokio ketinimo – vesti, iš teisybės netgi nesvajojęs apie tai, mintimi nuklysdavau į nerealias erdves – į sidabrinę ryto miglą, į vakarinių šešėlių siausmą, kur nebūtų nieko, kas gožia, atskiria, tolina nuo manęs Mėta.

Ovidijus nusijuokė, saikingai dundendamas atkragino galvą, apsinuogino Adomo obuolys, lyg prašytusi – trenk, juk neišdrįsi, visos tavo klejonės juoko vertos! – iš akipločio dingo šviestuvai, stiklo durys, pro kurias išplaukė grįžti pamiršusi Mėta, nuo stalo tarsi išskriejo lėkštės ir taurės, išskyrus vieną, Mėtos neišgertą, čiupau nenusprendęs, ką su ja veiksiu – trenksiu žemėn, sukeldamas triukšmą, ar tyliai šliūkštelsiu į nekenčiamą veidą – po mirksnio (baisiai prailgusio) kažkas, rodos, vietoj manęs užsimojo mano ranka, lyg ji būtų medinė ir sukiojama. Išsitaškęs pliūpsnis kliudė marškiniu, tviskėjusius baltumu, nutekėjo kostiumu, pasiūtu veikiausiai madingiausio miesto siuvėjo, stebėjau, kaip Ovidijus Povilas žiojasi ir nesugraibo oro riksmui, kaip jo akys, pakeitusios spalvą, išsprogsta lyg pritrenktos žuvies, aš gi tebespaudžiau rankoj tuščią taurę, o gal savo niūkų bokštą, virš kurio palinko Baltoji karalienė – jo, Ovidijaus-Povilo, nirtulys, galia, neabejotini ryšiai su valdžia ir teisėsauga.

Paskui, užuot tėsęs taurę – savo kapituliacijos įkaltį! – žemėn, atsargiai pastačiau ją ant stalo kampo ir nudėčiau dideliais žingsniais per siūbuojančią salę, vos įveikdamas baimės gundymą bėgti.

Netrukus supratau esąs lauke, nes godžiai rijau šaltą orą. Prisivijo iš kažkur atsiradę milicininkai su antrankiais. Vienas, ūsuotas ir baisus, skaudžiai dūrė šonan alkūne, kitas, jaunesnis, gal mano metų, šaipėsi rodydamas grimasas.

Palaikę areštinię dvi paras, liepė nešdintis. *Gausi šaukimą į teismą*, pasakė išlydėdamas

ūsočius, šitokį lydį, brač, užkabinai, tokie visados išsprūsta, bet ir tu, žiūrėk, neriesk per daug nosies, džiauakis išslydęs sveikas.

Šaukimas taip ir neatėjo.

Kas pasirūpino? Man visvien. Man matas! Man galas!

Kaip tai prasidėjo? Kada? Juk ne kaštonais iš vaikiško žaidimo, praplėšusiais medžių ir saulės tinklą. Suartėjimas ir nutolimas, turėjimas ir praradimas – kodėl? Šis neišsprendžiamas klausimas suglumino Maciejų, po pirmojo pasimylėjimo su Sofija dar neataušusi, dar nesusėmusį jausmų ir minčių, dar nevaldančių savo rankų. Magėjo vėl įsisiurbti lūpomis į sodrias, kvapias moters lūpas, išsklaidyti siūbtelėjusias abejones, ar šis suartėjimas ne akimirkos vaizdinys, ar tai, kas tarp jų užsimezgė, tikrai nebeatšaukiama. Aistros laužas pleškėjo, jis tebedegė, o ji? Buvo paklusni, bet nesustenėjo, nėkart nešūktelėjo, tik spaudėsi į jį ir sunkiai alsavo.

Suėmęs jos alkūnes, siektelėjo lūpų, ji palenkė ir atstatė kaktą. Jis nosies galiuku praskleidė jos plaukus, užuodė švelnų, vos juntamą vaistų kvapą. Jo nebepamirš. Žaidimas tęsiasi? Jis nusijuokė, ji tylėjo. Vėlavo atsakas, toks pat pakylėtas ir džiaugsmingas, kaip jo paties, tad vėl pamėgino prisispauti burna prie jos vyšninio, dar kaitraus lūpų kauburėlio, tačiau ji raustelėjo, nugrėžė veidą šonan.

Kas spėjo nutikti, kol jis sapnavo devintąjį dangų? Norinti prisidengti nuogumą, kai visa, kas lemiamą, jau įvyko. Visa?

- Kas yra? – jo balsas vos vos drebėjo. – Tau nebuvo gera su manim?

- Ne, viskas tvarkoj. Ačiū.

- Tai tau tūkstantis ačiū! – Numojęs į jos sausą, kaip jam rodės atsakymą, jis ir vėl pabandė išbučiuoti nesuvaldomai jį traukiančias lūpas.

- Man galva svaigsta, - ji išsinėrė iš jo gniaužtų, tirtėjo pusnuogę, laukė, kad prieš akimirką buvęs jai artimiausias žmogus pasaulyje išeitų. Ji šypsojosi slaptinai, nenuolaidžiai.

- Bet kodėl? Ką aš padariau ne taip? Ką...

Ji nedavė jam užbaigti.

- Mužu nepakankamai pažįstami.

- Ar lieka kas nors nepažinto po..?

Ji užsimetė ant pečių chalataką, stipriai susisiautė. Pasijuto tvirtesnė.

- Ką tik savęs neatpažinau.

Tokio smūgio jis nesitikėjo.

- Tu nenori, kad lankyčiaus? Kas mane mokys lietuvių kalbos?

Stojo kurti tylą, Sofija dvejojo.

- Argumentas mane įtikino. Lietuvių kalba to verta. – Jos veidu išplito šiltas šypsnyš. – Iki rytojaus, mielas pone!

Maciejus nugirgždėjo laiptukais, trinktelėjo nedaromų vartelių klingė. Nešėsi Sofijos šypsni kaip žibintą. Tamsa skyrėsi jam spartinant žingsnį, tik vienui vienas krimstelėjimas neramino. Sofijos bandymas sugrąžinti judviejų santykius į nulinę, vėliau lyg paneigtą būseną, varvino karčius lašus į jo kunkuliuojančią laimę.

Sofija nepajudėjo durų uždaryti, nepatogiai jautė savo kūną. Buvo jos ir ne jos, lipdytas svetimų, bet tokių stiprių ir švelnių rankų, jog nebenorėjo sugriauti šios stovylos. Vos nepuolė įkandin raminti ir pačiai ramintis. Negi jį įsimylėjau? Ne, to nebus, tai likimų knygoje neįrašyta! Jos nupilkęs veidas plikstelėjo nežabotu džiaugsmu. Atsilaikė, nenusipigino seilėjimuisi, nors kas pasakys, kas čia buvo, ar tik nevaidina abu nuvalkiotoj pjesėj, kurių išliėpsnojęs karas tikriausiai priveis tuntas.

Kai tyliai prisipažįsti *Man galas*, tai nebūtinai persipjausi gerklę (ar lįsi į kilpą). Gyveni kaip praręs, tačiau visa, ką darai – kvėpuoji, valaisi dantis, valgai, dirbi, mokaisi, žvelgi į praeivius – tavęs nebeliečia. Iš visų pusių supa – maža pasakyti supa – ryja tuštuma. Neužuodi kvapų nei spalvų, nejauti šalčio nei karščio. Kaimynai ir bendradarbiai, kuriais anksčiau nesidomėdamas kažkiek domėjaisi, išplėsti iš tavo esimo, bet nė vieno nepasigendi, nes pats nerandi savęs. Ir netgi nieiškai. Šaltas atbukimas neprišaukia vaizdinių, prikelti pojūčiai tuoj nuvysta. Kad ir patėvis, nusipurtes žemes, stotusi visu ūgiu, rodydamas, kaip tau derėtų tiestis, išsaugant nuolankumą – *Viešpats neplauna kojų laimingiesiems!* – nebūtum tikras, jog tai jo balsas. Keistuolis, pagalvotum, ir judviejų keliai išsiskirtų.

Sykį esi viskam abejingas, sykį prapuolęs godumas gyventi, tai gal jau pasveikai? Tūkstančiai sveikuolių kemsai į troleibusus, į parduotuvii žiotis be gyvos išraiškos, be jausmo veiduose, paklusniai įsiliedami į niūkią kasdienę letargiją. Nors visi linkę skūstis ligomis, nepavykusių šeimos gyvenimu, meilės ir atjautos stoka viešoj erdvėj, bet tai vien įprotis, kaip purkštymas dėl prasto oro, kaip eilutės prie vienintelės kasos piko valandą.

Tai gal ir aš sveikuolis, kurio tikėjimo lediniu vandeniu ir mankšta nepramuš joks sopulys? Jau buvau įtikėjęs savo išgyjimu, kai Mėta vėl išplaukė.

- Ei, - šūktelėjo ir pakartojo. – Ei!

Lyg nepažįstama nepažįstamam.

Nudaviau neišgirdęs, bandžiau prasmukti neužkliudęs, nepavyko, iš skirtingų pusių artėjome prie nudriokotos, išdaužtu langu telefono būdelės, šaligatvis žiežirbavo storo stiklo trupiniais, nematomų skeveldrų pribiro ir iš mudviejų, jau nesakau, meilės – draugystės.

- Ei! – gražinau skurdų kreipinį, neįvilkęs kaip paprastai į pagyrimą jos išvaizdai (ar aprangai), ir šiuo atveju nepriekaištingai, nors storas lūpų glaistas, jai skečiant burną šypsniui, kiek laupėsi. Nuo jos artumo, nuo kruopelių ant lūpų, netgi nuo tų *Ei!*, susidaužusių lyg pagaliai svetimose rankose, tvinstelėjo veidas kraujas, o galvoje sudundėjo taip, jog Mėta per atstumą turėjo pajusti – iki sveikos būsenos jam, tai yra man, toli šaukia.

- Tai tu ne kalinys? – be pašaipėlės balse pasiteiravo Mėta, apžiūrinėdama mane, lyg išleistą iš kalėjimo, gal net su fizinės prievartos žymėm. Ką, būtų apsidžiaugusi, man užsibuvus už gročių? Taip toli jos nueita, vienam kito lenkiantis? Beveik norėjosi valandėlę pagunksoti priešais jos šalčiu, o gal karščiu žiežirbuojančias akis (man jau galvoj painiojosi) apsmukusiais kalinio drabužiais.

- Jei vėl įsigėsi iškišti mane į cypę, apšvarinsiu kioskelį. Tinka?

- Ir dar į *Taupomąją kasą* įsilaužk!

- Aš... aš nejuokauju! – vertėsi iš vidaus ir strigo gerklės nepasiekusios nuoskaudos, žodžiai ir kaltinimai, kurių ji neišgirdo, laiku iš restorano pasprukusi.

- Užtat aš kvatoju. Aš laiminga, kad tave paleido, nors neįvertini. Kvaileli, kvaileli! – tvinstelėjo šilumos gūsis, o pakartotas *kvailelis* užpylė mane nuo pasmakrio ligi paslėpsnių ir dar žemiau.

- Kas viskuo pasirūpino? Ovidijus Povilasovič? – įgėliau Mėtai, skaudinti nebenorėjau. Kad neišžižestų – galbūt jai dar sunkiau nei man – krimstelėjau jai kairės ausies lezgj.

- Ir dešini! – paprašē ir užsimerkē, neiṗrastoṗ glamonēṗ pajutusi pykčio nuosēdas.

Ne, taip lengvai nesiduosiu mulkinamas, geradarystēm niekas nebesuvystys.

- Kas yra? – glamonēs nesulaukusi apsiniaukē Mēta.

- Nenoriu, kad mano gyvenimā tvarkytų kiti.

- Niekas į tvarkytojus nesisiūlo.

- Neprašau.

- Patiktų atmušti inkstai?

- Tu ir medicinos žinovė?

- Nenori inkstų, ne ką geriau plaučiai.

- Ne, apsiribota guzu ir keliais įdrėskimais.

- Dar maža? Svajoji apie slaptą išpaudą pase? Tau dar reikēs gyventi.

- Nenoriu pirkto gyvenimo!

- Ir aš! Ką kaltinsim – vėluojantį rudenį? Ilgos ir žvarbios žiemos nuojautą?

Tas pat, lyg aš varyčiau ant chano Tochtamyšo pro-pro-proanūkio, o tu ant patėvio, kuris neapsaugojo tavęs nuo lengvabūdės moters ir, dar akmens prislėgtas, skleidžia priešišką propagandą!

- Juokiesi? Iš mano patėvio tyčiotis neleisiu!

- Neleisk man, o aš užčiaupsiu burną tau, minutei, kad neprikalbėtum kvailysčių.

Mēta delnu užspaudžia man žabtus, taip jos ieškančią burną, būdavo, pavadina.

- Nesipriešink, aš tau išbursiu.

Ji čiumpa mano ranką, atverčia delną, prisikiša arti, arčiau vargu ar gautųsi, ir apsiaučia savo kvapu, tokiu išsiilgtu, jog norisi žliumbti iš gerumo ir pagiežos, blėstančios nuo kiekvieno jos kvėptelėjimo, mintimis kiek priešinguos nejaukiai užmačiai.

- Gyvybės linijas matai? Aišku, ne,- Mėtos nagas brėžteli horizontaliai kartą ir dar kartą, tik dabar ir aš įžiūriu griovelius tarp delno pagalvėlių. - Štai čia,- spūsteli nagu jai vienai matomą tašką,- čia nusitaisiusi kirsti galinga įstrižainė, likimo kelias,- sako ji, tikriaus, kužda apdulsusiu, veikiausiai senelės balsu, o gal taip slopinamas mano netikėjimas, mano neigiamos nuostatos pasipriešinimas. - Dabar susikaupk, vektorius pralaužia gyvybės linijas – matai kryžkelę? Čia! – baksteli mano laisvos rankos pirštu į raukšlių tinklainės vidurį, bet ir perrėžtos, sudrebtos gyvybės linijos nesiliauja kabintis, stumtis į priekį, iki...

Valandėlę abu, surėmę kaktas, nekvėpuojam, tarytum ne Mēta ir ne aš, o nematomas, dosniai žarstęs brūkšnius ir lūženas, suabejojo savo galia pakeisti tai, kas laukia manęs, o gal per daug aiškiai nutuokias, kas tyko už netolimos kryžkelės.

- Jei pradėjai, varyk toliau,- neužtikrintai smalsauju.

- Toliau viskas sueižėję, nieko, ničnieko neįžiūrėsi! – Mėtos balsas, keista, pakilus – neapsigavusi, tokios baigties ir tikėjosi.

- Kiek man šviečia? Į kiną nubėgti spėsime? – bandau paversti nejaukų ateities šmėkštelėjimą eiliniu Mėtos etiudu.

- Tiek, kiek pats galbūt nenorėsi. Tau, žinok, lemta perkopti aukštą slenkstį. Aštuoniasdešimt metelių.

- Tyčiojies?

- Džiūgauju. Sulauksi geresnių laikų. Per daug nuodėmių neprisikrauk, sunku bus į kalną neštis.

- Tu ar tavo močiutė nusišneka?

- Ne aš, močiutė.

- O Sofija?

- Iš kartos į kartą raganos vis bjaurėja.

- Sau nenorėtum išburti?

- Man dar negimusiai išburta.

Šimtąkart galiu šnabždėti - bjauru, bjauru, bjauru! - bet kaip man perbraukti slegiantį ryšį, tampomą į šonus abejotinų pomėgių būtybės? Nesusimąstydama (o gal gerai viską apgalvojusi) bloškia mane iš vienos permainos į kitą, priedo, labdaringomis pastangomis nusiplauna ne itin švarias sąnašas. Juk negalėtų protinga mergina (moteris) nesikrimsti ir savęs neniekinti, gyvendama su dviem vyrais, na tegul *tarp* dviejų vyrų, juk su manimi intymiai nebendraujanti, bučiniai ir glustelėjimai beveik kaip brolio ir sesers, vėlyvesniais laikais tai galės erzinti nebent mano patėvį, turbūt jau pavargusį vartytis nuo šono ant šono amžinojoj nuošalėj. Išgelbėjusi mane po akistatos su Ovidijum, Mėta, matyt, tariasi nusišveitusi sviltenas nuo širdies. Tai gal man apsiašaroti?

Kliedesių gana, metas išsiaiškinti tai, ką turėjai žinoti nuo pat pradžių. Kodėl įsikibo į tave, neišsirinkusi brandesnio vaikino ar vyro? Nesivaržo glaustytis viešumoje, gi prie keturių akių meilakavimu ir glamonėm atsitveria ne tik nuo manęs, bet ir nuo savęs, nuo besiveržiančios plūstelti moteriškos pilnatvės. Kaip tai suderinti su Ovidijum, su išlaikytinės vaidmeniu. O tu ar nesi skydas gėdingam ryšiui, be to, savanoriškas, jėga niekas juk nespraudė į šią gėdingą jungtį.

Kakta kakton aiškinomės, nors pralietas ne kraujas – vynas, kas beveik aišku, o ką sužinojau? Ogi bedžiausmė žinią, jog gyvensiu ilgai, tiek, jog pakaktų ne vien man – ir tėvui bei patėviui, tiesa, biologiniam, kadangi jo adresas nežinomas, atseikėčiau mažiau. Gyvensiu, kiek įsigėdęs, šliaužiodamas po poliklinikas ir parduotuves, rabždindamasis į kalną, nežinia kada išsibrėšiantį horizonte, kaip toji visų seilėjama Fudzijama. Ko imtis pagaliau, koks artimiausias ėjimas pavojingai liumpsinčiu, į srovę atsitrenkiančiu lieptu?

Stvėriausi šiaudo – varom į gamtą, kol žalia ir nežvarbūs vėjai, Mėta šoko prieš, ginčijasi, iš anksto neįspėta, o jos laukianti svarbi repeticija – Čechovo vienaveiksmė saviveikliniame klube. Taigi vietoj Merkio ar Dubingio pakrančių nušliaužėme į kiną, dūzgėjo ir plyšinėjo sutrintas dieninis filmas apie Čapliną parodijuojantį komiką ir buvo gaila jo ir mudviejų, kad žiūrime toki šlamštą, o paskui (ji visuomet ryžtingesnė) Mėta išbakštino mane (ir save podraug) iš dulkėtos prirūkytos salės. Nedaug tų linksmesnių užėigų būta, tai nesirinkdami atsidūrėm toje, kurioje sykį smagiai leidom laiką, gerdami iš briaunotų stiklinių.

- Turim užbaigti, - pasakiau, nusukęs žvilgsnį nuo jos veido, mielo ir atviro.

- Užbaigti? – Mėtos antakiai, šoktelėję aukštyn, susiglaudė, bet ji susivaldė vos vos raustelėjusi. – Puiku!

Dar galėjom pakeisti plokštelę, pavyzdžiui, atnaujinti diskusiją apie tebežvangantį galvose filmą. Trūko judesio ar žodžio, kitokio negu tas *puiku*.

Nesitarę atsikėlėme. Slinkome paupiu, tuščiu ir tykiu, pro namus, panašius į barakus, pro liūdnius šuniukus pavartėse.

Priekyje išsigaubė tiltas, sunki nugara ir galingos mamuto kojos. Iškilęs virš vandens tarsi lūkuriavo, nugrimsiąs, jeigu nepaskubėsime. Dargi vilioja švysčiojančiais automobilių žibintais, tiesa, retokais, užtat jaukais.

- Leidi man pasisakyti? – pagaliau Mėtos balsas.

- Prašom!

- Imamės darbo. Tu tikrai ne prieš?

- Ne. Kaip tai atrodys?

- Tarkim, susikimbam rankom ir šlept žemyn!

- Nuo tilto? Iki jo nemenkas galas. Be to, nepataikę į srovę, drybsotumėm ant betono

ištaškytom smegenim. Neestetiška lyg?

- O pasitreniravus?

- Iš proto išsikraustei. Jau geriau peilis. Įsminga ir sudie, kvietkeli! Gal slepi rankovėj?

- Ar aš panašus į slampinėjantį gatvėmis su peiliu?

- Nebežinau į ką, jei sumanei treniruotę. Geriau lupk akmenį iš grindinio, bus kokių penkių kilogramų.

- Aš tik svarstau.

- Suknežinta galva, išsišliaužiojantys viduriai... Fui!

- Tai kuo mane galabinsi?

- O tu mane?

- Senas liaudiškas vaistas nuo visų ligų. Virvagalis! Medžiai, ačiūdie, Lietuvoj tebeauga.

- Kybotumėm kažinkiek. Varnos aprėbtų. Ne!

Mėta gal norėjo kitką pasakyti, kas suardytų klaikią ceremoniją, bet tik pasitaisė plaukus, nuo drėgno oro sulipusius. Man bet kokia baigtis tikta, kad ir sutrėkšta galva, bet jos, Mėtos, niekuo gyvu neįsivaizdavau ištaškytom smegenim, kyburiuojančios ant šakos arba skenduoliškai mėlynuojančios.

- Tai ką darom? Iš mirties šaipytis nederėtų.

- Iš savęs juoktis neužginta. Iš savęs!

Mėta įsistebeilijo į mane, negi aš jau kitas, nepaklusnus jai ir tuo pačiu pasiruošęs atlikti tai, kas jos bus pasiūlyta. Lyg ir žaidimas, bet kveptelėjęs siera, dėl to Mėta sumyšta, jos plačiaburnė šypsena nebeįveikia link mudviejų sėlinančios pragaišties.

- Ar tau nešalta? Ką nors sugalvosim,- sakau ir jaučiu, koks mano rūpestis beprasmiš. Apgailėtinas.

- Prisipažink, tave glumina, kodėl šypsaus, o ne raudu, syki pasakei *Tu kaip mėnulio jaunatis*, iš tikrųjų aš mėnulio nuograuža. Vien tu šito neįžvelgi, regi kokia nesu, nuo žemės pakylėtą, išdidžia a la Sofijos Loren krūtine, tankiais antakiais virš švelniu melsviu trykstančių akių! Taip mane liaupsindavai?

Atsiritu šunelis, vilkdamas pavadi, šaižiai urgzdamas apšoko mus, jį išvedę palakstyti senyvi vyras ir moteris puolė maldyti, gailauti, atsiprašinėti – niekam nėra įkandęs, nebent aplaižęs ar iš meilumo įbrėžęs, skiepytas, nasibaiminkit, mielieji! Dabar jau mudu su Mėta turėjom juos raminti, ir garbaus amžiaus piliečiai smagiai nutapsėjo link dūluojančio tilto, garsiai aptarinėdami nuotyki, sunėrę rankas ir jomis vingiuodami.

- Juk taip paprasta!

- Kas?

- Senti!

- Tyliau, mus išgirs.

Senukai stabtelėjo. Kad mums nesutrukdytų.

Gal Mėta magėjo publikos, nežinau, bet toną pažemino.

- Paveikslas nuo originalo ne per daug nutolęs? Aš vis dar švelni? Pamišk mano krūtis ir suvoksi, nuo šitos mergšės reikia laikytis šūvio atstu!

- Turim užbaigti,- atsiplėšiau nuo jos, kaip niekad geidžiamos, tirpdančios visas pastangas išlaikyti tiesiai nugarą ir iškeltą galvą.

- Užbaigti? Sutinku. Bet tarp mudviejų nieko lyg nebuvo.

- Lyg? Alsavau tavimi, tavo akimis regėjau gyvenimą kintant, tavieji prisiminimai nuslopino mano uosis. Kas tai, ne meilė?

- O aš ar kada ištariau, jog myliu?

- Nesakei, o girdėjau. Ir dar sakei – žodžiai dangsto klastą.

- Neatsimenu. Taip sakiau?

- Jaučiau iš tavo trūkčiojančio kvėpavimo, artėjančių ir tolstančių žingsnių, iš tylinčių

prikastų lūpų.

- Šito tau ganėjo. O man? Gal kiek ir mylėjau. Nuoširdžiai džiaugiaus tavimi.

Pasiilgdavau tavo akių veidrodžio. Šalia tavo peties gera, bet tai, kartoju, kas kita.

- Nė kruopelės meilės? Vien duženos, vaidyba, apgaulė? – sušukau.

Mėta susigūžė, mostigavau sugniaužtu kumščiu, pats to nepastebėdamas. Kurčias būtų išgirdęs, aklas būtų išvydęs painius, vaikiškus mėginimus nuginti mane nuo nebūties, kaip tai daro pempė, klaidinanti prie lizdo su pempūkiais besiantinanti. Šalin nuo savęs? Ir vardan ko? Dėl tos pasakos, fantazijos, miražo?

- Taip, taip, galbūt tavo tiesa! – išlindo iš suglaustų pečių jau gaivus, aiškus Mėtos balsas. – Aš ir pati galvoju, gal prasimaniau sapaliojimus apie Sofiją ir Maciejų. Kad nesijausčiau vieniša, kad nuslėpčiau savo nesėkmes – ne pianistė, ne šokėja, niekas, jei nepasakius daugiau, ir ant to prievilo užkibai tu. Tu neprivalai laikytis sandėrio!

Ne, to jau buvo per daug, tegul iš tokių tau brangių, geidžiamų lūpų.

- Koks sandėris? Kieno? Gal tavo ir... Ovidijaus?

- Sofijos ir Maciejaus. Vadinas ir mudviejų. Dabar tu laisvas.

- Aklai kartosi jų kelią? Atkasinėsi mirusiuosius? Apsidairyk, kiti laikai, aušra ne už kalnų.

- Ne aklai. Mums duota laisvė apsispręsti. Laisvė žengtelti už ribos, išsiskirti.

Laisvė nuo atsakomybės permetimo kitam.

- Nenoriu tokios atsakomybės, tokios laisvės. Myliu tave, kokia buvai, esi, kokia bebūtum kada nors.

- Ačiū, indulgencijų laikai seniai sudūlėjo. Bet pamaloninta.

Nebedraskysim vienas kitam akių, rytojaus dieną vėl eisim į tą pačią užėigą. Mėta įplaukė graži, per puošni studentei, glotniai susišukavusi, padažiusi vokus ir antakius, aš naujom kelnėm ir sportiška striuke. Ji pagyrė mano aprangą, ramų veidą.

- Džiaugiuosi, šis tas krustelėjo tavo smegeninėj. Tos moters, kurią pažįsti, tau per daug, ji tau per ūmi, per nesuprantama. Tu myli, tu sutrikęs, kiek beneigtum, nesitaikstai su jos gyvenimo kreive, o tai tik dalis manęs.

- Dalis?

- Kada nors atsipeikėsi ir po lengvo atodūσιο pagalvosi, kokią pasiutėlę buvau įsimylėjęs, koks nedėkingas padaras mane apakino!

- Nesulauksiu to kada nors.

- Tau išburta, perlipsi aštuoniasdešimt, toliau – kiek nenubos krebždėti. Pamiršai?

- O tu?

- Aš seikėju ateitį ne dienom - mirksniais.

Mėta įkvėpė lyg oro pristigusi, po švarkeliu brakstelėjo petukas, ji nusijuokė,

beveik nerūpestingai, viliojamai. Pagėrusių vyrų akys smelkėsi į ją, niro į giliai smengantį krūtų praskiepa. Knietėjo čia pat, užiančioje smuklėje, sugriebti už pečių ir sukti, sukti, sukti, kol šuoras išsvies mudu laukan, ligi čerpių stogo atbrailos ir dar aukščiau, kur nebus negandų, nesusipratimų, nepasitikėjimo, apgaulės.

- Paleisk, man skauda.

- Skauda ar tai iš naujo etiudo? Prisipažink.

Ne protu ir ne jutimu, o kažkuo, ko nesupratau ir nesuprasiu, troškau išgirsti nuosprendį iš jos lūpų.

Ji tylėjo.

- Nieko rimto,- pašnabždėjau už ją, ir Mėta dėkingai nusišypojo, kaip anksčiau, kai, nieko vienas apie kitą nežinodami, jautėmės laimingi.

- Dar ne atsisveikinimas, - pasakē Mēta.

Atsisveikinimas išaušo netrukus, iš anksto nesuderinus nei datos, nei važiavimo priemonės, nei krypties. Velnio visi planai! Išdundējom nesirinkdami, tik uosdami keliā. Nelydējo dziaugsmas, kad ir žvalinom vienas kitā – nieko rimto! nieko rimto! – lyg kažkieno užtaisytas driekėsi, čia išbēgdamas į priekį, čia atsilikdamas suokalbis. Nors bemiegēm naktim svajodavau apie Mētā mano išbraidytose pievose. Nors regėjau ją šalia gyvojo vandens, skalaujančio pakumpusio gluosnio šakas, šalia paukščiais spurdančių nendrynų ir nematomos rankos srovėn sumerkiamų debesų paklodžių. Rodės, vėjas, vanduo ir tylā suvystytų ją, o paskui išvystytų baltutėlę, gēda pasakyti, nekaltā, o nuo jos sueižētų ir mano užgargažėjēs kiautas, išgaruotų apledėjēs vidus ir būčiau kaip ji, permatomas.

Vidurkely panūdo aiškintis, kieno mašina pasišokėdama mēto į akis sodybas sodybėles, rinkis kuri prie širdies – erdviā, švariā, lyg išlaižytā, supamā rudeniop tuštėjantių obelų, ar ryto žibėjime niūriā, atvirā vėjams ir darganoms.

- Ovidijaus transportu kažin ar toli nusigausim, - pasakiau, abejingai mus lydint ant sukrypusio žiogrio pasirėmusios senės žvilgsniui. Pilka skara ant pečių, kumščių gniutulai pasmakrėj.

- Ne Ovidijaus. Draugės.

- Ak taip, tokie kaip jis kledarais nevažinėja.

- Pamišk jį. Ne jis tave, tu jį užpuolei. Ko tau dar?

- Nieko rimto?

- Nieko rimto. Man iššokti?

Mēta viena ranka įsitvėrė rankenos, kita sudavė kumščiu į stiklą. – Kā įrodinėji?

Kad juodai pavyduliauji ar bent kiek myli?

- Myliu, myliu, myliu!

Ji paleido rankenā, rodos, patikėjo.

- Klausyk, - jos veidas svajingai nušvito, - tiek mažai apie tave žinau. Papasakotum.

- Mano gyvenime nieko įdomaus. Iki tavęs.

- Viskas įdomu, netgi kaip mankini kaštonā. Nepamesk!

- Nepamesiu.

- Ir aš. Pasakok. Dviguba tėvystė, kas tai?

- Motina mylėjo abu, aš ją. Labai. Tokia tėvystė man ne itin patiko.

- Abu tėvai vienu metu? – pro lengvā užkimimą spraudžiasi atsiprašantis Mėtos kuždesys. –

Kentėjai?

- Ne vienu. Motina sergėjo rašytus ir nerašytus įstatymus. Tiesa, kurį laikā vieno šešėlį dengė kito šešėlis. Biologinis tėvas šeimā mētė, gavau priprasti prie antro.

- Dėl to biologinis tau mažiau reiškia negu patėvis?

- Įskaudinusį meni ilgiau.

- Kokie jie buvo?

- Biologinis ketino viską griauti, daužyti. Jei ne žemės rutulį, tai Kalėdoms nupirktā šventiškā bumbulā. Arba eglutę išmeta pro langā.

- Nei iš šio, nei iš to?

- Ne visados dėl niekų. Sunkus gyvenimas ir t. t. Bet ir pirštā įsidūrus spygliu, ar ne priežastis keikti visus velnius?

- O patėvis?

- Sakydavo *statyti reikia ne tik iš plytų ir betono. Iš dvasios, su meile*. Vabalo nuo tako nėra nuspyręs.

- Na ir kam iš jų pasisėkė?
- Kol kas nė vienam.
- Ir mano gimdytojams! Sujungė juodu ne altorius, juk žinai, gal ir nešventas, bet tyras tikslas. Maciejus iš pradžių nieko apie tai nenumanė. Ar suprato vėliau? Nesužinosim, o gal...
- Gal neverta ko nors, sukandus dantis, siekti, jei niekam nepavyksta?
- Džiaukis diena. Tave suprantančia moterim šalimais. Verta ar ne – lemtis pasirūpina.

Sunkių skvernu krantą plūkianti banga, palapinė eglaičių apsupty, šalia jaukaus, arklio galvos formos, pusiau apžėlusio akmens. Vienodai pliaukši ir migdo tviskantis įlankos liežuvis, regis, nuleistas iš dangaus. Ne taip kaip įpratę gulim, ne taip jaučiam vienas kitą, ilgokai ieškom, kol susirandam kertelę naujame, be scenarijaus veiksmė – tik susiuostančių, pirmuoju ėjimu pradedančių, įtampos ir staigmenų sujauktą pažintį.

- Atsargiau. Meldžiu, atsargiau! – vis dar mėgina Mėta išsivynioti iš mano glėbio, iš pritvinkusios manyje nekantros, taip darydavo anksčiau, bet šįsyk nebeužtveria kelio ranka, nes ir ji veržiasi į mane visa savo esybe – krūtimis, pilvu, kvėpavimu, tikiu, ir jausmais, ir mintimis, ir pašamonės gelme. Aš spėčiau atsitraukti, išsilaisvinti ir ją išlaisvinti, leidžiu pasirinkti, kaip kitais kartais, nors po visko nuduodavo nepatenkintą ir kaltindavo mane, tai paankstinęs, tai pavėlinęs, diena dar ne ta, diena jau ne ta, šįkart ji nebeprisėginiuoja, nebesako nieko, nebeįsitempia kaip lankas, ji stena, kaip nesu girdėjęs, surakinusi mano kaklą ir praskyrusi šlaunis, kad saugiai, kūnas į kūną, įeičiau ten, kur viskas prasideda ir baigiasi, neištaškęs tai, ko ji iš manęs geidžia.

- Dabar tu mano, dabar tu manyje. Ir būsi, kai manęs nei tavęs nebebus.
- Miegok!

Minutė, joje šešiasdešimt tūkstančių, jei ne milijonas sudegančių sekundžių.

Mėta spaudžiasi į mane, įkanda į ausies lezgi.

- Per toli, jaunuoli, neišivažiuk. Manai, dėl tavęs kraustaus iš proto?

Sandėris, štai kas įstūmė į tavo glėbį, nors tavęs geidžiau, ir ne kartą tau sekėsi išmušti mane iš tiesios krypties. Tavo kelias baigėsi, mano – ne.

Ne, juokiuosi, daugiau manęs nesuklaidinsi, kaip Sofija Maciejų, privertusi jį kentėti ir kankintis dėl neįmanomai sunkaus, žmogaus jėgas viršijančio sandėrio. Mėta mano glėby! Kad įtikėčiau, jog tai ji po kairiąja krūtimi besidaužančia širdimi, brukšteliu iltiniu dantim jos viršutinę lūpą.

Ji apsilaižė lūpą, palaikė sūrymą burnoj. Pagaliau jis užmigo, iškankintas nevilties, užliūliuotas mano glėbio, štai jau alsuoja pasicėpsėdamas, lyg saldžiai papenėtas vaikas, įdomu, kokio būta mažo, stirksėjo kuokšteliais jo plaukai, dabar kieti, lyg ištalžytos šluotos virbai, ar šiaušėsi cukraus baltumo pūkais. Jau apsisprendusi, viena koja nebe čia, nepajėgiu išsipainioti, nors sulygom, kad bus taip, o ne kitaip, ne mudviejų galiai tai atšaukti. Kaip man užtrypti Sofijos akių maldą *Pasakyk jam (Maciejui) – mylėjau, kaip nieko nesu mylėjusi! Ieškok, o jei nerasi, jei plūstelėjusi aukšta banga užpils ligi smakro, nesišauk gelbėtojų, išbandymo nepakelsi savęs visos neatidavusi.* Tai juokinga, mama, suplėkusi senų laikų atgyvena, daugelis ieškančių ir

nerandančių pasitenkina tuo, kas ranka ar žvilgsniu pasiekama, jie nesijaučia nelaimingi, negedi žmogaus jėgas pranokstančios prasmės. Kelkis, kol neprabudo sapnai, neretai gražesni nei gyvenimas! Dar mirksnį... paskutinį... aušta... diena be jo – diena be manęs...

Įsirausiu į Mėtos kaklą, į jos plaukų šilumą.

Tyly, lyg po griaustinio, krantą plaka vandens skvernas, gal pats esu banga, o pasitiktinė – Mėta. Nesusigaudau, kas ant pirštų galų, kad manęs neprikeltų, nuteškeno prie liepto apsiplauti. Kieno balsvas siluetas – ar ne Mėtos? – lydosi aušros rūke.

Kresčioja šaltis, banga po bangos įsirėžia į smėlį ir tirpsta ūkanoj, lyg pelenais užžerdama nelaimingai laimingą mudviejų atsiveikinimą.

Dar ne, ji neprapuls staigiai. Girdžiu stuksenant - kas tai, ankstyvas paukštis, miklinąs snapą, rasos lašai, šnekiną akmenį? Iš tamsos pakulų dar neišsipainiojo miškas, iš kieto krantų glėbio upės vingis, vietomis žiebiai vanduo, o stirtos anapus tėkmės virsta lapuočiais. Tyly be galo ir dingojasi – niekas čia nesikeis, nekrustels, kaip priešingame krante gumšantis valtys gūbrys... kaip baltas, pernakt iš vietos neslystelėjęs, šalta šviesa jau nusiprausęs ir vėl švytuojąs debesėlis, lengvas kaip Mėtos kvėpavimas, atsiplėšus vienam nuo kito.

- Tu pažiūrėk, tik pažiūrėk!

Įsibridusi ligi kelių, o vandeny, lyg į ją dirstelti išgeidęs, šlakys vos per rankos atstumą, sakytum inkariuką išmetęs, įsikirto prieš srovę, tuoj dar ką nors išries, bet negi tokį... tokį šuolį... tokį salto mortale? Vienas kitą apglėbė, pradėję amą spoksom iš nuostabos ir susižavėjimo, taip išžiopsotum į virpančią ir nenukrentančią žvaigždę. Srovės stiklas tvinsta, šlakio peilis pjauna čežantį, slenkantį luitą, pusę minutės, ne daugiau (ir ne mažiau) išsilaiko paviršiuje upėtakis ar kaip ten jis vadinasi. Buvo ir nebėra?

Nealsuojame, neaišku, kas pabaidė, tikrai ne meškerės šešėlis, ne žaibiškas urvinės kregždutės skrydis virš vandens, o gal perbėgęs sraujos klavišais saulės spindulys.

- Ar matei? – visa dreba Mėta.

- Pamanykit, stebuklas, - bandau gesinti susijaudinimą, nes ir pats virpu ir jaučiu, jog nieko gražesnio nebepamatysiu, nes regėjau stebuklą ne vienas, su Mėta alsuodamas burna į burną, širdims daužiantis vienai į kitą vis greitėjančiu ritmu.

Pašokstu. Susapnavau viską? Ir dabar sapnuoju? Kur Mėta? Jos nebėra, išsilydė ryto žaizdre, nudriekusi imbieru dvelkiančių plaukų kvapą, sukandžiotų storokų lūpų aitrį ir prisiminimus apie tikrus bei netikrus tėvus, apie Sofiją ir Maciejų, apie močiutę raganą, apie mudu su ja, Mėta, ir galbūt apie tą bevardį, kurio gyslomis, įmanu, tekės lietuviškas atkaklumas ir lenkiškas parakas, Sofijos ryžtas ir svaiginanti Mėtos drąsa. Beje, nepamirškim ir chano Tochtamyšo pro-pro-pro..., kurio šakelė rytietišškai vingriai, tegul vietomis nutrūkstamai išipynusi į genealoginį Mėtos medį...

P.S.

...Kažkas ją matė Vilniaus geležinkelio stotyje...

...Kažkas prasilenkė su ja Varšuvos Centrinėj stacii Kolejowej...

...Kažkam šmėkstelėjusi neva Islandijoje, neva Grenlandijoje...

...Dar dažniau ją regi sapne senyvo amžiaus nevedęs vyriškis, kuris ir papasakojo autoriui šią ne pačią nelaimingiausią nesenų laikų istoriją.

Mykolas SLUCKIS

Vilnius, 2011 metai

„VISKĄ ŽINANTIEMS – NUOBODU“, –

tvirtina almanacho viešnia
rašytoja Renata ŠERELYTĖ

Įsiminė mūsų pirmoji „pažintis“. Prieš dešimtmetį vykusiamė rašytojų suvažiavime sėdėjot kitoje eilėje, už nugaros. Ir Jūs, ir artimiausi kaimynai – Parulskis su Jakimavičium – buvot labai smagiai nusi- teikę, taigi nuobodžiauti neteko. O bene labiausiai įstrigo Jūsų vienas šūktelėjimas: „Jaučiuosi kaip Salomėja Nėris!“. Ir dar – atsisakymas tapti valdybos nare, o po neilgo išbandymo, Sigitui Parulskiui patikslinus, kad vis dėlto neatsisakote, buvote ja išrinkta ir tapote turbūt jauniausia mūsų bendrijos lydere.

Tas ganėtinai smagus prisiminimas kažkodėl vėl sugrįžta, kai imu į rankas naują Jūsų knygą. Ir jau ne sykį įsitikinau, kad, kaip ir gyvenime, taip ir kūryboje Renata Šerelytė *tikra*. Turbūt nesuklysiu pasakęs,

kad mokate džiaugtis gyvenimo smulkmenom, o kai reikia, atskirti tai, kas svarbiausia?

Nejaugi iš tiesų taip šūktelėjau?.. „Jaučiuosi kaip Salomėja Nėris?“ Matyt, Jūsų atmintis geresnė negu mano. Iš maniškės daug efektingų šūktelėjimų išnyko...

Na, o dėl tikrumo – tikras juk būna ir banalumas, ir kvailumas, ir tuštybė, toji tai ypač... O gyvenimo smulkmenomis išmokau džiaugtis ne taip jau seniai. Visada troškau didelių dalykų – ne mažiau šito trokštu ir dabar, tik žodis „didelis“ įgavo kitokią dimensiją, ne erdvės, o veikiau tūrio atžvilgiu. O jau kai išmoksti džiaugtis smulkmenomis, tai ir skirstymas kitoks pasidaro.

Kažkur skaičiau, jog turite ne tik lietuviško, bet ir baltarusiško kraujo. Panašūs „duetai“ paprastai būna dėkingi palikuonims. O gal meninių polinkių, gabumų nestokojo ir mama, tėvas ar kažkas iš Jūsų artimųjų?

O, man yra sake, kad turiu ir mordviško, ir tuviško kraujo, ir aš jau nebežinau, kuo tikėti. Bet lietuvių genofondas toks įvairialypis ir keistas, kad nenustebčiau, jeigu kas iš mano senųjų protėvių turėjo kokio „laukinio“ kraujo. Slaviško ar azijietiško. Spėliuju taip todėl, kad manęs visai netraukia Rytai, esu Vakarų

*Vaikystės laikų nuotraukoje:
tėvas, motina, brolis Dainius
ir Renata.*

kultūros adeptė ir ypač žaviusi Anglijos viduramžiais ir Oksfordo krikščionių būrelio veikla (jam priklausė C.S.Lewis ir J.R. Tolkienas). O paprastai tai, ko nemėgsti, netgi nekenti, yra tavo šaknų dalis. Toks magneto paradoksas – priešingi poliai vienas kitą traukia...

Tėvas jaunystėje rašinėjo žinutes (ne SMS, į laikraščius), mama irgi kažką rašė, bet kur kas gražiau piešė, be to, turėjo loginį, matematinį protą. Apskritai mama man yra vienas paslaptiškiausių vaikystės žmonių, beveik mitinė būtybė – ragana arba laumė, kurios veiksmų ir elgesio negalėjau suprasti. Prieš penkerius metus miręs brolis irgi rašė, vienas jo kūrinys,

Renata – Šimonių vidurinės mokyklos mokinė.1986.

„Benjamino fikusas“, buvo išspausdintas „Metuose“.

Kokių prisimenate savo debiutą? Kokį kelią teko nueiti iki tos dienos, kai vyresnieji kolegos prabilo apie daug žadančią autorę?

Mano debiutas – „Nemune“, 1993-aisiais, novelė „Sniegas ant piktžolių“. Prozos skyriaus redaktorius tuomet buvo Jonas Vabuolas. O

paskui „Metuose“, 1994 metais buvo išspausdintos kelios novelės (vėliau jos įėjo ir į pirmosios knygos turinį). Prieš tai buvo „Lietuvos pionierius“ ir „Moksleivis“. Turiu išsaugojusi Onės Baliukonės laišką iš „Moksleivio“ redakcijos, taip pat – ne vieną Ramutės Bruzge-levičienės, prozos skyriaus redaktorės, ranka rašytą patarimą. Iš „Metų“ – trumpą Antano Ramono laiškėlį, pranešantį, kad nors novelės ir turi trūkumų, bet visgi spaudai tinka...

Na, o po pirmųjų publikacijų netrukus pasirodė ir pirmoji knyga – „Žuvis darinėjimas“. Teta iš kaimo mane barė, kam rašau apie žuvis, geriau rašyčiau apie meilę...

Turbūt ir ne vienas pačios išgyvenimas perkeltas į knygų puslapius? Anksti teko pasijusti suaugusia, gal todėl ir ryžtis romanui nereikėjo laukti gyvenimo brandos? Trys romanai ganėtinai jaunam žmogui išties nemažai.

Be abejonės, tik... To mįslingo proceso – perkėlimo – metu išgyvenimas ir jausmas netenka savo pirmąpradžio grynumo, yra savaip iškreipiamas. Jeigu įsivaizduotume tą išgyvenimą kaip spindulį, tai jis deformuojasi, lūžta, netgi išsklinda į dalis, į fragmentus. Todėl su šypsena žiūriu į žmones, knygose ieškančius prototipų. Jie neretai kur kas tolimesni nuo realaus žmogaus, negu atrodo. Dažniausiai tik pasiskolinami keli charakteringiausi žmogaus bruožai, o visa kita atlieka vaizduotė, kuri ir yra tasai spindulį laužiantis stiklas...

Na, o romanai jau yra keturi. Paskutinis, „Vėjo raitelis“, pasirodė ne taip seniai. Visi – skirtingi. Tuo džiaugiuosi. Ir niekada nežinau, koks bus kitas kūrinys – tegu būna keistas, tegu būna nesuprantamas, tačiau ne ant išmankštinto kurpalio pasiūtas.

Suaugusia nesijaučiu. Esu amžinas vaikas. „Pasauliu netikiu, o pasaka tikiu.“

Labai didelio dėmesio susilaukė „Mėlynbarzdžio vaikai“, atskleidžiantys žmogaus mentaliteto ir laikmečio paradoksus ir turbūt privertę autorę gerokai pasigilinti į psichologijos ar net psichiatrijos vadovėlius, jau pradėjo kelionę ir po platųjį pasaulį.

Literaris“ premija be kitų gerų emocijų turbūt nuteikė ir dar didesniems užmojams?

Ak, tie psichiatrijos vadovėliai... Ne, jų nestudijavau. (Štai teismo medicinos istorija tai domėjausi kur kas daugiau, ypač rašydama romaną „Vardas tamsoje“). Juk mus supantys žmonės – patys kaip psichiatrijos vadovėliai. Man nuo pat vaikystės buvo svarbu klausytis. Žmogaus kalba – šnekėjimas, pauzės, sakinio struktūravimas, kirčiai, frazeologija, jaustukai ir ištiuktukai, netgi keiksmažodžiai – teikia apie jį daug informacijos. Ypač jeigu nestabdai jo ir leidi jam šnekėti (šiandien labiau pastebimas atvejis, kai daugiau šnekama, nei klausomasi – gaila, nes bent jau vienas pašnekovas netenka labai daug informacijos apie kitą).

Na, o premijos premijomis – jos visada malonios, glosto savimeilę, tačiau kartu yra ir savotiškas išbandymas. Išpuikti juk nesunku. O dideli užmojai... Užsimoti tai gali iš peties, bet ar neišvirsi iš koto? Juk būna ir taip. Todėl geriau žiūrėsiu į būsimą kūrinių kaip į distanciją, kuriai įveikti reikia valios ir motyvacijos. (Laisvalaikiu bėgioju, užtat taip šneku...).

Kai sveikinome Jus, kaip „Varpų“ premijos laureatę, įsidėmėjau neabejotinai šiltus, tikrus jūsų šeimos narių santykius. Turint porą vaikučių ir žinant kūrybinį kraitį – 15 ar 16 knygų, belieka tik nusistebėti, kaip tie vis dėmesio verti kūriniai atsiranda. Tuo labiau, kad pastarieji metai užimti ir dar vienu labai rimtu darbu – redaktoryste, „Draugo“ (JAV) šeštadieninio priedo formavimu. Akivaizdu, jog reikia tam tikrų įpročių, pastangų, sumanumo, kad kūrybai toje sudėtingoje dienotvarkėje liktų svarbiausia valanda. Tiesa?

Ne, tiesiog tam reikia laisvo laiko ir savos erdvės. Kadangi esu moteris, kuri vis dar neturi, pasak Žemaitės, „liuso pakajaus“ rašymui, užimu svetimas erdves. Dažniausiai – dukros kambarį, kol ji būna mokykloje. Paskui jau man reikia apsimesti, kad ten nebuvau, nes paaugliai juk nepakenčia, kad kas brautųsi į jų asmeninę teritoriją. Kitur irgi galima rašyti, bet virtuvėje per daug judėjimo, svetainėje – triukšmo, vonioje – viskas per daug skamba ir žvilga, ten

tik siaubo romanus apie išprotėjusių mokslininkų eksperimentus rašyti, sandėliuke klausotrofobija apima...
 O visokius skubius darbus – vedamuosius savo redaguojamam „Draugo“ kultūros priedui, knygų apžvalgas ir t. t. – rašau tarpdury, sakau tai visai be juoko, mat mano (ne visai mano) kompiuteris, vis dėl to *liuso pakajaus* trūkumo, stovi buvusiam svetainės – prieškambario tarpdury, ant specialiai padaryto tam staliuko, apačioj – spausdintuvus, skaneris, krūva popieriaus lapų, krūvelė knygų... Taigi esu pačiame pasaulio centre, aplinkui visi laksto ir triukšmauja, vaikai, katė, šuo, televizorius, o dar ir vyras šaukia – baik tu greičiau savo raštus, man į feisbuką reikia...
Na, o kokioje vieta tenka paruošiamajam darbui? Turiu omeny, žinoma, didesnės apimties kūrinius. Ilgai su savo būsimais herojais mintyse bendraujat, ar ir ekspromto pakanka?

Matot, kaip čia apibrėžus tą bendravimą... Jeigu pojūčiais, tai kalbėtis su jais nesikalbu, netgi jų nematau, bent jau „fizinėmis“ akimis. Galima sakyti – tiesiog laukiu, kada jie prabus, prabils. Lyg iš kokio sapno. Juk kūrinys ir yra savotiškas sapnas. Asmeninis sapnas. Jis nieko bendra neturi nei su fizine realybe, nei su metafizine erdve, kurios kaip „realybės“ įvardyti negalėčiau, nes ji remiasi ne šio pasaulio logika.

Paruošiamasis darbas – ši frazė tinkama tik kūriniui, kuriam būtent ir reikia šio pasaulio logikos, fizikos, adekvataus realybės suvokimo. Na, o paruošiamosios novelės ar romano konstrukcijos neretai keičiasi; negaliu sakyti, kad griūtų radikaliai keistųsi, jos veikia mainosi, persidėsto, persigrupuoja. Įgyja kitokią faktūrą.

Su sovietmečiu susiję tik Jūsų pirmieji du gyvenimo dešimtmečiai, tačiau tas laikmetis niekaip nepaleidžia. Kodėl?

Todėl, kad tai vaikystė, kai pasaulio sandara atsiveria kaip mitinė. Mano mitinis laikas buvo sovietmetis, jis ir eina į šiandieną su visais savo prisiminimų klodais.

Kaip vertinate dabartį? Kas labiausiai

jaudina, neramina? Ar Jūsų planuose dar nėra romano apie ją?

Visi mano kūriniai apie dabartį. Jeigu būtų kitaip, jų būtų neverta skaityti. Juk net rašytojas, rašantis romaną apie XVI amžių, iš esmės rašo apie dabartį – jis negali stebuklingu būdu persikelti į to amžiaus žmogaus pasaulį, jis yra savo amžiaus kūdikis, gali nebent priartėti, bet ir tai – ne aprašinėdamas istorines detales, o bandydamas to senojo laiko žmogų „išsiuolaikinti“, suprasti.

Kas labiausiai neramina? Galbūt pernelyg didelė (ir suprimityvėjusi) vaizdo galia, nublankęs sugebėjimas klausytis, žodžio devalvacija.

Koks didžiausias Jūsų gyvenimo iššūkis?

Ko gero, negalėsiu į šį klausimą atsakyti – gal dėl to, kad į žodį „iššūkis“ žiūriu įtariai, nežinau, kaip jį traktuoti. Juk jis galbūt apibūdina ne tik tai, kas sukrečia ar erzina, bet ir tai, kas smukdo, migdo, niveliuoja... Gal nuobodus gyvenimas fizinėje ir dvasinėje provincijoje dažnam yra toks iššūkis, kurio jis negali įveikti?..

Kokie sunkiausi išgyvenimai yra nutikę? Kiek jie buvo (yra) reikšmingi, svarbūs, kaip kūrėjai? Kodėl?

Ne itin norėčiau remtis asmeniniais išgyvenimais, kalbėdama apie savo kūrybą.

Žinoma, jie suteikia rašomam kūriniiui autentiško dramatiškumo, bet taip pat sėkmingai gali virsti ir kliše, kurią, žiūrėk, jau perdem eksploatuoti. Kur kas svarbiau – sveika nuovoka, gyvybingumas ir humoro jausmas, tai, ko negali išmokti, kas Dievo duota.

Ryškiausias žiežirbas įskelia tai, kas labai priešinga. Skausmas ir džiaugsmas. Mirtis ir meilė...

Koks žanras labiausiai mėgstamas, o koks sunkiausiai pasiduoda?

Visi žanrai geri, išskyrus nuobodžius. Ir bene geriausia yra tai, kad jie nuo mano nuostatos, mėgstu aš juos ar ne, nepriklauso. Labai mėgstu novelę, bet pastaruoju metu ji man sunkiai pasiduoda. Skeptiškai žiūriu į romaną, bet dabar jo struktūra man bene labiausiai tinkama. Labai mėgstu trumputes esė - humoreskas, bet jos – labai užgaidžios, jos ateina tarsi iš nieko, visiškai neperspėjusios, taip pat ir išeina... Žanrai kaip sezoniniai paukščiai – čia vieni atskrenda, čia kiti...

Skaitytojai pažįsta ir Šerelytę-kritikę. Kas svarbiausia vertinant?

Ko gero, pajusti tai, kas kūrinį žodžiais sunkiai apibrėžiama – pačią kūrybos intenciją. Ir kartu – adekvatų ryšį su realybe. Tokius du priešingus dalykus. Žinoma, kritikui reikia ir

Prie K. Donelaičio paminklinio akmens Lazdynėliuose. Poezijos pavasaris 2011.

Viešnage tėviškėje su visa šeima.

literatūrologinių studijų, ir literatūros kritikos skaitymo, ir viso kito, nepamirštant ir pačios literatūros (reikia skaityti knygas). Tačiau kri-tikui labai pagelbėtų ir sveika nuovoka, ir hu-moro jausmas, pastarasis – netgi labai. Jis gali būti ir liūdnas, ir vos pastebimas – kaip šešėlis. Toks gal truputį panašus į nusivylimą... Tačiau galbūt tik jisai padeda suvokti literatūrą, o ir visus menus, nepaisant viso jų reikšmingumo ir sureikšminimo, kaip objektą laike, besibaigiantį su laiku. Nes dirbtinio kai kurių literatūros kūriniių ir tendencijų sureikšminimo pavyzdžių šiandien yra.

Na, o kokią vietą savo darbų kraitelėje skiriate publicistikai, kultūriniais ir politiniams visuomenės gyvenimui skirtiems komentarams? Turbūt ne taip paprasta jus rašant išsiversti be pamokančio tono, kuris Jums tikrai netiktų?

Labai sunku publicistikos straipsniuose nepereiti į pamokantį toną. Nors juk yra pasakyta – mokytojau, mokykis pats... Antra vertus, šiam darbo barui reikia ir profesionalių politikos, sociologijos, kitų sričių žinių, kad vyrautų ne beletristika, o analizė. Todėl vargu ar kada grįšiu prie jų. Nelabai man malonu tuos „politinius“ straipsnelius prisiminti...

Literatūros kritika Jus yra įvardijusi, kaip vieną perspektyviausių paskutinių

tavusių lietuvių prozininkiių. Kūrėjui tai, žinoma, didelis įvertinimas. Kaip pati akcentuotumėte savo kūrybos jėgą?

Gal tai yra nuolatinė nuostaba? Kai sudūžta kokios nors išankstinės nuostatos?.. Be to, nuolatinis, beveik vaikiškas smalsumas. Aš labai džiaugiuosi, kad dabar, šiuo metu, nuodėmė būtų pasakyti, jog man nuobodu gyventi. Gal dėl to, kad, pasak Sokrato, žinau, kad nieko nežinau?.. Juk labai nuobodu būna viską žinantiesiems. Taigi kol ilgiau „visko“ nežinosiu, tol, manau, kūrybinė jėga nesibaigs.

Apie Jūsų kūrybą vaikams teko girdėti ne vieną jauno skaitytojo atsiliepimą. Pirmiausia tai patvirtina, kad Šerelytės fantazijos pasaulis ir artimas, ir suprantamas tiems, kam toji kūryba skirta. Ypač populiarūs Krakatukai – ir jų pievelė, ir jūra. Neveltui susilaukė svarbių nominacijų. Kad tos knygos atsirado, turbūt ir Jūsų vaikučių kaltė? Gal dukra ir sūnus yra ir pirmieji Jūsų knygų vaikams skaitytojai?

Astrida Lindgren sakė – rašau vaikui savyje. Naujasis Testamentas irgi sako – būkite kaip vaikai, tada pateksite į dangaus karalystę. O C.S. Lewisas, „Narnijos kronikų“ autorius – kad mes daugiausia laiko praleidžiame, įsikibę į patį tuščiausią gyvenimo tarpesnį – norą būti suaugusiu. Taigi mano vaikai tikrai niekuo dėti, kad atsirado vaikiškos knygos – įkvėpėja yra

*Vienos viešojoje bibliotekoje,
„Mėlynbarzdžio vaikų“
skaitymo metu.*

pati vaikystė. Tas džiaugsmingas tikėjimas pasakos pasauliu, kuris toks panašus į Platono filosofiją apie idėjas ir jų atspindžius. Žinoma, realiame gyvenime mes dažniau matome iškreiptą – ir, ko gero, vis labiau kryptantį – pasakos-idėjos pasaulį, apsinešusį infantilumu, diletantizmu, ironija, pašaipa, atvira pajuoka, kiču ir beskonybe, netgi smurtu, neigimu, mirties kultūra.

Todėl man tas tikras pasakos pasaulis atrodo toks svarbus, ir tegu jau pasisaugo kolegos rašytojai, laikantys vaikų literatūrą šalutine ar nerimta literatūros šaka, nes kibčiau jiems į atlapus. Antra vertus, vaikams rašyti anaipol nėra taip lengva, kaip atrodo. Suaugėliui gali prakišti vandeningą tekstą, vaikui – kažin. Vaikai turi kažkokią vidinę intuiciją, leidžiančią jiems pasirinkti ir pamėgti knygas. Žinoma, jeigu suaugusieji tos intuicijos neiškreipia, prinesdami savo estetinius kriterijus.

O šiaip man jaunųjų skaitytojų dėmesys

labai svarbus. Labai svarbu, kaip jie supranta kūrinį, kas jame juos žavi. Ar juokinga, ar baisu. (Tai labai reikšmingi dalykai vaikų literatūroje). Ir ši literatūros sritis, bent jau man, yra tai, kas su laiku nesibaigia, kas yra už laiko, antlaikiška. Gal dėl to paties tikėjimo pasaka (idėja).

O „Kratatukų“, beje, yra keturios dalys – pievelė, brūzgėlynai, jūra ir kosmosas. Labai gali būti, kad atsiras ir penktoji – „Kratatukai sniegynuose“.

Ką Jums reiškia įvertinimai, premijos, kurių būta išties nemažai ir ne viena prestižinė?

O gal kur kas svarbiau kūrinio išvertimas į kitą kalbą?

Kaip jau ir sakiau – tai svarbu, bet reikia neišpuikti. Nes, pretenduodamas į premiją, kūrėjas niekada nebūna vienas. Šalia stovi kiti, niekuo ne prastesni. Ir kad laimėjai tu, kieno čia valia? Tavo, Dievo, komisijos?.. Visų?..

Vertimai irgi labai svarbūs – taip pat, kaip ir

Su šeima Užupyje, prie Angelo.

kitakalbės publikos dėmesys, požiūris, įvertinimas. Neleidžia pasijusti dvasinėje provincijoje.

Užaugus Šimonių girioje Vilnius turbūt ne pati mieliausia vieta? Kai norite atsipalaiduoti, kai ateina laikas atostogoms, ką renkatės?

Šimonys ir giria - juose tiek chtoniškumo, kurį gerokai primiršau... A.Tarkovskio filme „Veidrodis“ režisierius pasakoja apie jam dažnai besisapnuojantį sapną – kad jis, mažas berniukas, bando įeiti į savo namus ir negali... Sakyčiau, kad ši vizija yra universali kiekvienam, patyrusiam išėjimą ne tik iš vaikystės namų, bet ir iš to mitologinio vaikystės laiko, kuris lieka sapnuose savo tamsios žolės šniokštumu, vėjo balsais, žemės kvapų gūsiams...

Nors gyvenu Vilniuje, bet chtoniškumas nepaleidžia: regis, miesto centras, iki Katedros – tik penkiolikos minučių kelias, vienoj gatvės pusėj – Anglijos, kitoj – Danijos ambasada, Čiurlionio menų gimnazija, o gyvenu siauroj gatvelėj už „Maksimos“, kuri tokia chtoniška, kad net šiurpas nukrato. Žiūrėk, jau ir matai kentaurą su buteliu, girdi sirenų balsus, ypač pavasario vakarais, kai patvinsta mėlynos ir violetinės alyvos (prieš mūsų namą atsiskleidžia Psichiatrijos klinikos sodas ir keli fligeliai, iš ten tie balsai sklinda), tamsi, beveik juoda senų medžių žaluma aplink – lyg ventum

jūros dugne. Laukiniu kvartalu visa tai pavadinau vienoje iš savo novelių.

O atostogoms renkamės civilizaciją ir saulę – buvome Katalonijoje, Maltoje.

Norėtusi baigti panašiai, kaip pradėjome – Salomėjos Nėries prisiminimu. Kaip pastovus Renatos Šerelytės kūrybinių skaitytųjas, drįstų tvirtinti, jog Jumyse slypi didelės poetinės neišnaudotos galimybės. Nors šiaip jau dažniausiai tikroji poezija ateina pradendant kūrybinį kelią, o ne jį įpusėjus, jau sukurti kūriniai leidžia teigti, jog dar turėsime daug kalbos apie Šerelytę-poetę. Tiesa?

O, taigi savo kūrybinį kelią ir pradėjau eilėraščiais – didelė publikacija „Moksleivyje“, paskui – trečioji vieta už poeziją respublikiniame jaunųjų filologų sąskrydyje... O kaip bus toliau, nežinau. Žanras juk – kaip paukštis. Be to, eilėraščiams rašyti reikia ir motyvacijos. C. Miloszas sakė, kad eilėraščius reikia rašyti sunkiai, retai, nenoromis... Eilėraščių rašymo programų, *ars poetica* yra įvairių. Bet tai tikrai nėra kasdieniškas, prijaukintas žanras. Tai tiesiog stichija. Kaip žaibas. Nukrės ar nenukrės, bijoti to ar laukti – nežinau.

Ir jeigu nežinau, vadinasi, visko gali būti.

Kalbėjosi
Leonas PELECKIS-KAKTAVIČIUS

RENATA ŠERELYTĖ

KVAPO NEŠĖJAS

(Ištrauka iš novelių ciklo)

Geltona. Medumi virtusių akmenų, šiltų pjuvenų dvelksmas. Klevo lapai, uždegti geltonio, bet nė nemanantys kristi – ošia virš galvos kaip sausa jūra.

Bėgant į vakarus, šiluma ima sklaidytis. Spalvos ima tamsėti. Violetinė, purpurinė. Atšąla. Bet tankmėje vis tiek, priešindamasi slenkančiais tamsai, nerimastingai dunksi širdis.

O toliau spalvos ima panėšėti į dantų skausmą. Indigo. Mėlyna. Švelnios, dvelkia mėtomis ir retkarčiais nuveria vos juntamais adatų dūriais.

Ir staiga – pilka.

Jos kvapas siūbteli iškart, vos kojos palieka paskutinę šiltą šaknį. Sausas ir aitrus, panašus į nukritusių lapų, ne džiūstančių, kaip paprastai būna šiltą rudenį, o besitraukiančių į save kaip užgautos kirmėlaitės ir virstančių akyta pilka mase. Žemė pamažu ima keistis, pėdutes persmelkia mirštantis šaltis. O paskui pasirodo vanduo, nejudri ir sunki gyvatė, virškinanti auką. Ir kad netaptum jos grobiu, tenka plaukti motorine valtimi.

Naudotis ja visai nesunku, prisiminus dresūros pamokas.

O jei dar būčiau dirbęs cirke!.. – pamanė šuo ir pauostė orą. Našlaitišką violetinių gėlių dvelksmą jau visiškai išstūmė pilkų lapų kvapas, pranešantis, kad šuo jau Teritorijoje. – Turbūt ne tik užvesti ir prisirišti valtį mokėčiau, bet ir vėliavą iškelčiau, ir saliotuočiau praplaukdamas.

Tiktai kam? – susimąstė šuo.

Niekas manęs nemato, nešvilpteli. Niekas nelipa į valtį. O Šeimininkas sakė, kad

priimčiau visus, kurie tik norės.

Šuo nusičiaudėjo.

Jam nepatiko pilko viruso išaktyto medžio kvapas – jautriausieji nosies receptoriai tiesiog kratėsi jo. Visa laimė, kad dar ilgais šuorais dvokteldavo pūvančia mėsa – iš didelės, niūrios daubos, apaugusios menkais, rachito išsukiotais berželiais.

Ji plytėjo už stadiono vartų. Stadione kaip išprotėjusi kalė, gaudydama savo uodegą, ratus suko vieniša moteris, o krūmuose, žiūrėdamas į ją, stypsojo liesas vyras rudu lietpalčiu.

Jie bus iš tų, kuriems Šeimininko nurodymas – nė motais. Jie niekur neis. Šuo bandė atkreipti jų dėmesį, prabėgdamas su portfeliu ant kaklo. Tai turėjo aiškiai liudyti, kad jis kaip svarbus valdininkas neša jų gyvenimo popierius ir jie turėtų vyti į paknopstomis, kad atimtum, nes be kanceliarijos popierių jie numirs.

Bet vyras tik drebėjo, purtomas sieros, prakaito ir bergždžios sėklos išsiskyrimo, o iš moters pusės šuo pajuto grėsmę – švarią, šaltą, augančią ir kietėjančią kaip atodrėkiu suformuota sniego pluta.

Šuo į tokią susipjaustydavo letenėles.

Et, geriau jis portfelį paliks krūmuose ir tuodu aplenks – nubėgs į daubą kita miškelio puse, nuo Laidotuvių rūmų, iš kurių dvokia pajudinta grybiena. Nusileis kalniuku pro nurudusias anorektiškas pušeles ir žvilgtelės, ar daubos šlaitais teberopoja į pilvakojus moliuskus panašūs padarai. Raudonu šlapimu pažymėtos žievės, gendančio kraujo, rūgstančio maisto likučių kvapas liudyto, kad tai žmonės nuo parduotuvės.

Mažutėlaitė senutė, įsitvėrusi vaikiškos vaikštynės, stumdo ją daubos pakraščiu. Sekasi sunkiai, nes kur tu prasistumsi pro sausus šiekštus ir šiukšles, paliktas pilvakojų – lauko viryklės likučius, drabužių liekanas, maisto pakuotes ir išmatas.

Šuo pavizgino uodegą.

Vaikštynės ratukas įstrigo tarp dviejų pusplyčių. Keiktis senė nebesugebėjo, gal ir nebeturėjo jėgų, bet pasikeitė kvapas – iš piktumo čiurkštelėjo į kelnes, ir šuo nusičiaudėjo, supratęs, kad senutė niekur neis.

Virš daubos praskrido sausas pilkas drugelis.

Prabėgo dvi stirmos. Akys gražios, pilnos prasmės, tik nenormaliai didelės. Arba blondinės, arba žaliavalgiai. Kaži ar jos išgyvens – silpni žolės ir medžių stiebeliai ir lapeliai jau slepiasi žemėje, o į viršų dygsta rūsčios akmenėjančios šaknys.

Išeitimi gal būtų žurnalas – anava guli ant pilkų lapų, išskleidęs sunkiai virškinamus lapus. Šuo, pasitelkęs Šariko patirtį, perskaitė: „sėnomž“.

Pritūpė ant išpilkusių, sausos žiemos išdegintų spyglių.

Prisimerkė, uosdamas Teritoriją.

Suplazdėjo silpnas katės kvapo siūlelis. Įkyraus ir šleikščiai salsvo, jo nepaslėpė nė perdažyto kailio smarsas.

Šuo suurgė. Būtų jau vijęsis kvapą, tirpstantį rūgstančios Teritorijos dujose, bet iš Peteliškių gatvės pusės staiga atsklido vos juntamas, gairus lyg ką tik iškritęs sniegas šviežios gėlės dvelktelėjimas.

Šuo sustingo.

Nenuleisdamas nosies, nubėgo laiptais, vedančiais iš stadiono žemyn, į vidinį

* Šarikas – M. Bulgakovo kūrinio „Šuns širdis“ personažas, šuo, turėjęs skaitymo įgūdžių ir skaitydavęs iškasas nuo kito galo.

kolegijos kiemą. Atsirišo prie stulpelio pririštą valtį, paleido starterį ir lėtai, nes vanduo buvo tirštas ir inertiškas, pranėrė pro kolegijos pastato arką į išorinį kiemą, aplenkdamas automobilių tovejimo aikštelėje plūduriuojančią plastikinę šiukšliadėžę, apgaubtą kanceliarijos raštų žiedlapių, ir pasuko į Olandų gatvę.

Ant kareivinių tvoros tupėjo dvi kalės su antkakliais iš perlų ir aukso. Abi dvelkė uoslę paralizuojančiais brangiais kvapalais, bet šuns nosies neapgausi: sterilizuotos.

Kartkartėmis savo kelyje jis sutikdavo dar vieną – ji irdavosi valtimi, didelė, agresyvi kaip pitbulio šeimnininkas, šuo tik baikščiai paskersakiuodavo į irklus galingose jos rankose ir stengdavosi nepriplaukti per arti.

Valtininkė trenkė aštriu, nuožmiu medžiotojos kvapu – krauju ir riebalais, sutraiškytomis žvėrelių sielomis, kurios sūkuriavo aplink ją kaip kraujasiurbių mašalų spiečius. Šuo sukarydavo ausimis, neapsikęsdamas aukštų, ultragarsinių jų raudų. Medžiotojos tvaikas buvo toks stiprus, kad valties kojūgaly sukrautas jos grobis – plastike užkonservuota mėsa – tik dvelkteleidavo ore ir išnykdavo kaip šalutinė kvepalų nata.

Šiurpių, stingdančių kvepalų – visas registras žemųjų tonų, nuo kurių šuniui šiaušdavosi kailis. Jis net išgirdavo, kaip cinksi negyvi, švarūs, bekvapio metalo instrumentai ir pačiame dugne garuoja į krūvą suversta iškastruota gyvybė.

Šuo paspaudė signalą, norėdamas nubaidyti ant kelio ženkle ties Krivių stotele tupinčią salamandrą.

Bet toji nė nekrustelėjo – toliau švietė pilkoje prietemoje ryškiais odos lopais, panašiais į ugnies žiedus.

Šuo sustabdė valtį prie išdaužto laiptinės lango.

Išoko į vidų, užnėrė paruoštą kilpą ant didelės surūdijusios vinies.

Trumpam stabtelėjo ant šaltų laiptų – kad įsitikintų, ar gležnas sniego kvapas tikrai vinguriuoja iš viršaus.

Kvapas buvo tyras ir stiprus, jo negalėjo užgožti netgi medžiotojos tvaiko likučiai, tokie riebus, kad plūduriavo laiptinėje kaip išlydyti lašiniai.

Šuo nubėgo laiptais aukštyn.

Butų durys, sandariai užvertos ir užrakintos spynomis, saugojo savo aidinčią tuštumą ir besitraukiančius į nebeuždužiamas molekules kvapus.

Durys, pro kurias plūdo gyvasis kvapas, buvo paviros – šuo stumtelėjo jas snukiu.

Pilkos dienos šviesa krito ant gerai nušveistų grindų, lygių, spindinčių akla neapykanta. Šuniui net nosį panižo nuo dirbtinės švaros.

Kambario vidury, kreidos rate kaip nuskinta gelė sėdėjo vaikas, ir gailus jo kvapas smelkėsi iki pačios širdies.

Pagalčiau aš jį radau, - pamanė šuo.

Atsitūpė priešais ir subeldė uodega į grindis.

Akių žiedlapiai virptelėjo. Vaikas žvelgė kažkur pro šalį – šuniui tai patiko, šunys nemėgsta, kai kas nors spokso tiesiai į akis. Ir dabar jis pajuto, kad vaikas jo nebyliai klausia, ir tas klausimas eina per jį kaip vėsi oro banga.

Šuo suinkštė.

Jis nesuvokė, ką galėtų atsakyti tam liūdnam, kreidos rate uždarytam vaikui, nes jautėsi esąs tik kvapo nešėjas, turintis nuginti gyvybės dvelkinius ten, kur jie galės

išsiskleisti, nebijodami irklo kirčio.

Bakstelėjo drėgna nosimi į grindis ir nusičiaudėjo, įkvėpęs kreidos dulkių.

Eikim iš čia, - sulojo jis. – Man čia nepatinka.

Vaikas, remdamasis rankomis, pasislinko šuns link. Šuo apsidžiaugė ir stumtelėjo jį snukiu. Pasileido laiptais, jausdamas, kad vaikas išėjo iš kreidos rato ir seka iš paskos. Laiptai už jų stingo. Pilki betono kūneliai trupėjo kaip sausainiai, jų molekulių neberišo paslaptinga traukos jėga.

Šuo žinojo, kad dabar jie plauks valtimi iki Krivių stotelės, salamandra nuo kelio ženkle bus nuskridusi, švies tik palikti ugniniai žiedai. Valtį teks prišvartuoti, šokti ant plastikinio stotelės stogo, nuo stogo – ant kalvelės ir per badaujančių pušaičių gretas kuo skubiau veržtis gyvybės kvapų link. Jie sustiprėja miškelyje netoli Dailidžių gatvės, jau netoli vieta, kur pėdutės pajunta pirmą šiltos žemės plotelį, o į nosį siūbteli mėlyna, indigo, violetinė. Ne tik kvapas, bet ir spalva, sodri kaip liūtis, paskui akis apžilpina geltona. Švysteli kaip karaliaus mantijos skvernas – karalius uždaro duris, įtraukdamas įsikabinusias skruzdes su naujagimiais ir karalienėmis.

Nuo pilko krūmo pakyla būrys liepsnelių ir kaip žiežirbos lekia, vedamos ugnies instinkto, ten, kur vėsūs balti slėniai po kojomis – ne iš sniego, o iš miegančių abejingų sielų, kurioms niekas nedraudžia ilsėtis, tik linksmai jas traiško, bėgdami į spindinčius kalnus, kur spinduliai iš aštrių tiesių virsta minkštais apskritimais – lizdais, kurie liepsneles priglaus ir užsiliepsnos.

Šuo sunerimęs pauostė orą.

Ar tu bėgi kartu su manim ir nešiesi savo gėlės sielą?

Tavo kvapas pasiklydo tarp užplūdusių spalvų, bet jaučiu šiltą alsavimą. Tai alsuoji tu ar gėlė?..

Į užsiveriančių durų plyšį strykteli apsimetėlė katė, bet atsitrenkia į nematomą stiklą ir lieka šiapus – jos aukštakulniai nuplaukia atgal į Teritoriją, nešami keliaujančios žemės. Taip tau ir reikia, kvaiša televizine, - pamano šuo.

Jis urgteli ir neria per slenkstį, banguodamas pilku kailiu, kad priglustų prie Šeimininko kojų kaip jūros vilnis.

O iš paskos girdėti vaiko kojųčių tapsėjimas, gal kiek ir per garsus, šuo nepatenkintas amtelį, bet ką padarysi, juk visi vaikai tokie, paikai triukšmingi, o ypač džiaugiasi tie, kurie išmoksta žengti pirmuosius žingsnius. Kad tik netampytų manęs už uodegos, - dar pagalvoja ir laimingas suinkščia, Šeimininko rankoms pasinėrus į kailį.

Renata ŠERELYTĖ

DONALDAS KAJOKAS

Kaip koks mėnulis danguje

(Rašomos knygos „Lapės gaudymas“ fragmentai)

Tuščia yra tuščiai leisti laiką ar priešingai – nieko negali būti „pilniau“ už šitaip leidžiamą laiką?

Filosofai klausia, šventraščiai nukreipia, poezija verpetuoja kažkur per vidurį. Būna – netgi abiejų šių pastangų viduje, šilčiausiame branduolėlyje.

Arba pačiame ekleziastiškos dulkės dugne.

Tačiau dulkės prie Vartų, į kuriuos kažkas vis dar beldžia.

Prašalaičiams atrodo – tuščiai leidžia laiką.

Vidurinėsios Azijos saktė be pabaigos apie sėkmę ir nesėkmę. Žmogus turėjo didelę žirgų kaimenę. Kartą iš jos pabėgo gražiausia kumelaitė. „Kaip tau nepasisekė!“ – aimanavo kaimynai. „Nežinau, - gūžtelėjo pečiais žmogus, - galbūt...“. Po savaitės kumelaitė grįžo ir dar parsivedė pulką eiklių ristūnų. „Kaip tau pasisekė!“ – „Nežinau, - atsakė žmogus, - galbūt...“. Jodinėdamas stepėje ant gražiosios kumelaitės, jo sūnus nukrito žemėn ir susilaužė koją. „Kaip tau nepasisekė!“ – „Nežinau, galbūt...“. Po metų kilo didelis karas, visi aūlo jaunuoliai žuvo, gyvas liko tik to žmogaus sūnus, kuris dėl luošumo buvo netinkamas kariauti. „Kaip tau pasisekė!“ – „Nežinau, galbūt...“. Ir t. t, ir t. t.

Ir gyveno sau kaip koks mėnulis danguje.

Tarkim, pasaulis yra tik dėl to, kad sąmonė geba mąstyti, patirti ir jausti. Bet ar tai pakankama sąlyga beapeliaciškai tvirtinti, kad pasaulis *yra*, ir tik todėl sąmonė gali jį mąstyti, patirti ir jausti?

Ir priešingai. Tarkim, pasaulis tiesiog *yra*, ir tik todėl sąmonė gali jį mąstyti, patirti ir jausti, bet ar tai pakankama sąlyga tiems, kurie tvirtina, kad pasaulis yra tik dėl to, kad sąmonė geba mąstyti, patirti ir jausti?

Štai kiek kudakuojančių vištų galvoje!

„Rojus dar neprarastas“, yra toks Jono Meko filmas. Kodėl prisiminiau jo pavadinimą? Ogi todėl, kad grožis be žmogaus sąmonės neegzistuoja. Tai ne išorės, o mūsų vidaus fenomenas, tam tikra „matrica“, suteikianti galimybę net chaotiškiausiose priešybėse išvelgti tvarką ir proporcijų darną. Tik būtina ta „matrica“ išmokt naudotis.

Kuo žmogaus vidus tiksliau subalansuotas, tuo daugiau ir šviesos jį supančioje aplinkoje. Darniai sustyguotų vidinių struktūrų buvėjui visas pasaulis turėtų plytėti kaip įstabaus grožio kūrinys. Rojus dar neprarastas. Jam. Tokiam.

Žiūrint iš šio taško, anaip tol ne kvaila, nors ir gerokai nuvalkiota, nesyk pašiepta gali pasirodyti ir Dostojevskio frazė – grožis išgelbės pasaulį.

Mįslė: tai, ko niekas nežino, nors visi žino; bet vos praveria burną, kad apsakytų, praneštų, kaipmat ima meluoti, - kas?

Daoistams – Dao, krišnaitams – Krišnos sąmonė, budistams – nirvana, zen meistrams – tikroji prigimtis, ateistams – visiškas išnykimas, judėjams, krikščionims – Dievo karalystė ir t. t.

Toks tobulas žinojimas, užmiršus viską atmintinai.

Vienas vienuolis prisipažino: “Kai man labai šviesu širdyje, aš apeinu keliais visas Kryžiaus Stotis kartodamas: Viešpatie, atėjau į tavo kančią su savo džiaugsmu! Kai panirsiu kančion, prašau, ateik manin su savo šviesa!”

Ir gyveno sau kaip kokia saulytė danguje.

O kitas skaitė gudrias knygas, skaitė skaitė, paskui nuspjovė ant jų ir nutarė gyventi palaidą gyvenimą. Ir gyveno, kol paseno.

Ir jam pasisekė – taip staigiai, taip stipriai paseno, kad pamiršo viską o viską! Net kad žmonės praranda atmintį, serga, miršta.

Tai ir šitas gyveno toliau sau kaip koks mėnulis danguje, - ot kaip!

Vakarų filosofų ir Rytų išminčių tekstai.

Pirmuosius skaitome, kad šį tą *sužinotume*, t. y. patenkintume proto reikmes; antruosius – kad pasitikrintume, ar nors iš tolo *patyrėme* tai, ką jie bando atverti pačiuose mumyse kaip nedalomą visumą.

Jei patyrėme, tekstai irgi prabyla savo unikaliai universaliomis patirtimis.

Jei ne – jie lieka uždaresni už dešimtis gryojo proto, praktinio proto ar sprendimo galios kritikos tomų.

Sapnuoju, kad viską žinau. Tik dėl kažki kokių keistų paskatų apsimetu, jog nežinau, kad visą žinau.

Tam, kuris viską žino, tai tėra tik žaidimas, savotiškos slėpynės.

Tam, kuris apsimeta, jog nežino, kad viską žino, tai yra didis slėpinys. Tasai apsimetėlis nedrįsta netgi pagalvoti, kad slėpinys ir yra slėpynės, jis šventai įsitikinęs, kad prieš slėpinį puolama ant kelių, o slėpynėmis žaidžiama.

Štai matau, kaip jis pamaldžiai klaupiasi...

Tačiau tasai aš, kuris viską žino, žino, kad jis klaupiasi prieš save...

Nubudau ramus, neišpiltas šventvagio prakaito, nes sapnavau atvira siela.

Toks inžinierius, ilgą laiką rašęs eilėraščius. Pagaliau nepriklausomybės metais sukrapštė pinigėlių ir nutarė juos išleisti. Virpėdamas pasakė, jog rinkinį pavadinsiąs „Dvylika“!

- Kodėl „Dvylika“? – suklausau. – Juk knygoje turbūt bus ir daugiau tekstų!

- Matai, poetas per gyvenimą parašo vos dvylika šio to vertų eilėraščių...

- O iš kur man, skaitytojui, žinoti, kurie jų verti būti tarp Dvylikos?

- Nesirūpink, - gudriai sumirksėjo, - patys atsirinks.

Ir išleido. Labai storą rinkinį. Bet pavadino visai kitaip.

- Kodėl ne „Dvylika“? – klausiu sutikęs.

- Nesekė tiek paskui mane...

Tikrovė reikalinga tam, kad ji – keista! – tikra.

Iliuzija reikalinga tam, kad ji – dar keisčiau! – iliuziška.

Jėga reikalinga tam, kad ji tiesiog trykšta energija.

Kvailybė reikalinga tam, kad ji paprasčiausiai kvaila.

Ir t. t.

Realybė reikalinga tam, kad yra absoliučiai bejėgė atmesti tą, aną ar bet kokį kitą savo pavidalą. Nieko. Tikras dieviškas kipšas.

Ateina metas, kai Mokytojas palieka mokinį vienui vieną ir nuogą sniego drengiamoje plynėje, kur nesimato nė vieno keliuko. Dairykis nesidairęs – aplink nei išeities, nei prasmės jos ieškoti. Yra tik viltis, kad prasmė yra.

Ir tai galbūt vienintelė žmogaus „antonomis“ sugaunama prasmė.

Bet netgi čia, kur stovi nuogas ir niekur jokios prasmės nesimato, ne viskas beprasmiška, - štai kur stebuklas!

*Kai beprasmiškai tirps sniegai
ir beprasmiškai ims pumpuruoti karklynai,
aš šypsosiuosi jiems kaip kadais,
kai tariausi tikslą turįs*.*

* *Alfonsas Andriuškevičius*

Prasidėjus *perestroikai*, Maskvos TV rodė reportažą. Guvus korespondentas, matyt, komjaunuolis, užsikerėblinęs ant cerkvės stogo kalbina lėtapėdį stogdengį. Šis iš nutriušusio krepšio traukia keisčiausių formų instrumentus – ilgus ir trumpus, tiesius ir pusiau sulenktus, dar visokiausiais kampais išraitytus – ir po sunkiai pasiekiamomis kupolo erdmėmis kantriai užlenkinėja vinis.

- Kam tiek vargti? – išpučia akis komjaunuolis. - Juk niekas nemato – užlenktos tenai vinys ar ne!

- Dievas mato.

Tokia gyvenimo pamokėlė, kepštelėjimas per skiauteriukę – dirbdamas bet kokį darbą neužmiršk užlankstyti vinis po kupolu.

Taigi kad tataigi.

Barzdotas senis pusnyje.

Kone iki pažastų.

Smuikuoja.

Melodija vadinasi: „Ar barstysi perlus kiaulėms, ar nešiosi juvelyrams – tas pat galas!“

Paskui guldo smuiką prieš save ant sniego, pūščioja į sugrubusius pirštus ir klausia:

- O pats kuo šiame gyvenime dirbi?

- Nežinau, - sakau. – Gal kajoku.

Mes galvojam, kad galvojam tik tada, kai galvojam, jog galvojam.

Bet yra ne visai taip. Mes galvojam ir tada, kai galvojam, jog negalvojam.

Labai retai, kartais tikrai po ilgų dvasinių pratybų pavyksta išvis negalvoti. Gal tada, kai negalvojam, jog galvojam, kad negalvojam.

Arba panašiai.

Arba visai nepanašiai, bet ir lygiai taip pat.

Šitai mokėjo anądien sutikta moteris-laputaitė, kuri kerėjo minštai tingia eigastim ir mąstė taip sodriai, taip ištėtai, taip grakščiai lėtai, tartum išvis nemąstyti.

Netgi sapnas nėra tikras, kad mes esame tikri.

Netgi sapnas – tas ypatingas mąstymo būdas.

Poezija prisijaukino šį mąstymą. Tačiau, garbė jai, nevirto sapnu.

Tai būtų tas pat, kaip prisirišti prie vietos, kurioje mokaisi neprisirišimo meno.

Kodėl lordas Byronas galėjo ilgą ilgiausiai tyrinėti savo plauką? Kadaisė tai man atrodė net ne mįslė, o absurdas.

Šaolino vienuolių sukauptis:

- a) pajusk, kad turi kiekvieną kūno ląstelę;
- b) pajusk, kaip ir ką jos jaučia;
- c) baik mažiausiojo kojos nago slapčiausiais potyriais.

Būtent ant jo galiuko nutūpusios visos pasaulio taisyklės.

Tuomet pačiam beliks atrasti dar vieną taisyklę, auksinę: pasaulyje nėra jokių taisyklių.

Antikos pasaulis vienijosi aplink nesuskaldyto proto žmogų, viduramžiai – aplink Dievą, renesansas – aplink apšvietos ir mokslo panacėją, modernūs laikai ilgą laiką laikėsi ant plokščio *ego* pagrindo.

Šių dienų modernizmas, kitaip vadinamas postmodernizmu, padarė dar vieną radikalų judesį – ėmė trupinti patį *ego*. Lyg ir atsainiai, bet geriau išsižiūrėjus – metodiškai ir iš peties. Atsivėrė bedugnė, prasidėjo kryptis. Toks ilgas, kad kai kam atrodo, jog niekur nekrentama, stovima kone centre. Centre, kur nieko nėra tikra, neginčijama, įrodyta, ištarta, atlikta. Aha, kone būsena, iššaukta vienulyno naujokui medituojant zen koaną...

Čia pats laikas nusišypsoti :)

Arba prisiminti Aristotelio logiką.

Aristotelis: „Mūsų mąstymo išvada dažnai juokinga, nes mąstymas pats save paneigia. Teigdami, kad viskas yra teisinga, mes teigiame kartu ir tokio dalyko teisingumą, kuris yra priešingas mūsų tezei, o kartu ją griaua (nes priešingas teigimas neleidžia, kad pirmasis būtų tikras). Jei sakytume, kad viskas neteisinga, tai ir šis teigimas būtų taip pat neteisingas. Jeigu tvirtintume, kad mūsų teigimui priešingas teigimas yra neteisingas arba kad tik mūsų teigimas nėra neteisingas, būtume priversti pripažinti, kad yra begalinis skaičius teisingų ir neteisingų sprendimų, nes tas, kuris paskelbia teisingą sprendimą, kartu teigia, kad tas sprendimas yra teisingas, ir taip *ad infinitum*...“

Apie vieną mano knygą Valentinas Sventickas rašė: „Jaučiu, kad Kajokas nori savo eilėse pajuokauti, bet kad labai sektųsi – nepasakyčiau. Kas sekasi, tai poetinės kalbos beveik nematomi pokšteliai“.

Tai va, mielas Valentinai, veikiausiai tu teisus. Tačiau šiuose užrašuose aš nebandau nei juokauti, nei šaipytis, nei pokštauti. Net apie „uodenantį zuožą“ rašau labai labai rimtai.

Kaip Juozas Erlickas savo lyriką.

Beje, ir pastarąjį sakinį parašiau be krislelio ironijos.

Sapnavau didelę ir prašmatnią puotą, kur valgiau, linksminausi ir su kažkokiais mieliais, labai gražiais apdarais vilkinčiais žmonėmis diskutavau apie dvi lyg ir panašias, bet iš esmės skirtingas formules:

- Dostojevskio *viskas leista*;

- Augustino *mylėk Dievą ir daryk ką nori*.

Ir tai svaigino mane kur kas labiau nei vynas.

Nubudęs vis dėlto pradėjau jausti pagirias.

Va tai tau – žiemą ilgėtis žiemos!

Naktį iškrito kelios snaigės, o ryte, o perpiet, o ir vakarėjant beveik kaip tame eilėraštyje:

*...o paskui vėlei lietūs
ir – Kalėdos...*

Gruodžio vidurys, bet lyja lyja lyja...

Bala žino, kuo visa tai baigsis.

Kol kas bala ir baigiasi.

Kiek pamenu, kone visą sąmoningą gyvenimą rašiau poeziją. Tiesa, retsykiais nuklysdavau ir šunkeliais – į eseistikos prietemas, į poetams nerekomenduotinus raudonųjų žibintų skersgatvius-romanus, į vertimų galeras...

Kodėl apie tai užsiminiau? Ką tik per radiją išgirdau vieno aktoriaus kalambūrą: „Tris kartus vedęs, o meilužė ta pati...“.

Taigi – ir mano literatūrinė ištikimybė, matyt, ne kitokia.

Pasaka be galo, arba Keturi Taurieji K., sekant vienu Gintauto Dabrišiaus eilėraščiu:

1) Kaip sugauti lapę savo smegenyse?

2) Kaip sugauti lapę lapės smegenyse?

3) Kiek dar vaikščioti su lape, sugauta savo smegenyse?

4) Kiek dar vaikščioti su lape, sugauta lapės smegenyse?

Ilgai šitai meditavus, ateina lauktas nušvitimas: metas išsišluoti ir likusias vištas iš galvos!

Tada vėl galima gaudyti lapę.

Kodėl, lapę gaudyti įmanoma ir taip:

a) sėdi sėdi, sėdi sėdi, kol prisisėdėjęs atsisėdi;

b) eini eini, eini eini, kol priėjęs pareini.

Melsvas varpelis pamiškėje, vaikystės parugėje.

Tykus jo gaudymas yra lapės gaudymas.

Bet tai jau absoliuti siekiamybė.

Galima dar ir šitaip:

*vakaras žiba žibelė
baigia žibėti aš ipilu
žibalo vėlėi kertelėj
žiba žibelė ir žiba lai*

Jeigu išrikiuotume visus pasaulio žmones į vieną liniją ir virš kiekvieno suguldytume, tarkim, jo intelekto galią, dvasines pastangas, atliktus darbus, kasdienes pareigas, nesuklastotus nuopelnus, vargus, talentus, gebėjimą išverti, atjausti, džiaugtis savo artimu, o dargi rytu beigi vakaru, žodžiu, jeigu virš kiekvieno suguldytume tai, kuo mes lyg ir skiriamės, - oi kokią dantyą liniją išsvystume! Žmogžudys ir būželį bijantis nuskriausti vienuolis, beteisis pensininkas ir abuojas pinigų maišas, lenktaparštis ir altruistas, krikščionis ir musulmonas, princas ir elgeta, genijus ir grafomanas, kvaišalų vergas ir prisiekęs vegetaras, – vardyti ir vardyti!..

Bet šiek tiek atsitraukime, paskui dar kiek, ir dar, kol išvysime visa tai tarsi iš kosminės perspektyvos – lygut lygutėlė, sakytum, tobulo meistro ranka nubrėžta vos septynių milijardų metrų ilgio visus suvienodinusi plonutė linijėlė.

Ir kiek erdvės aplink.

Dairytis ne prasmės, o nepraieiti, nepražiopsoti vertybių – šis kelias gal ir tiesesnis, mielesnis kojoms ir akims.

Tarkim, vyras ir moteris, kurie neturi vaikų, - jie nelaimingi veikia ne todėl, kad nesulauks kas senatvėje paduotų stiklinę vandens, kad po mirties bus užblokuotas savotiškas jų tęsinys, o todėl, kad *dabar* neturi ką prarasti.

Na, nelaimingi – gal per riebiai pasakyta. Gerokai apkandžioti. Nes kol esame šios žemės esybės, prie vieno esmiškiausių motyvų gyventi galime prisiliesti gal ir tokia negudria maksima: gyvename, kad būtinai būtinai turėtume ką skaudžiai prarasti, bet neprarastume.

Nors tiesą sakant, šiaip jau beprasmybė neįmanoma iš principo.

Ja paprastai vadiname tai, kas neturi kalbinio įprasminimo.

Na nesileidžia įprasminama kalbos pasaulyje toji gudri ne-beprasmybės laputė, nors tu ką! Natūraliau, o galgi ir išmintingiau niekad nieko nesistengt įprasmininti per jėgą, o leistis būti iki dugno perskrostant ir nejučia „įprasminant“ to, kas neva neturi prasmės.

Perskaičiau Vaidoto Daunio laišką, į kurį kadaise, jam gyvam esant, nieko nesugebėjau atsakyti. Jis man atrodė „pernelyg metafiziškas“.

Šiandien gal atsakyčiau. Gal jau ir atsakinėju.

O paryčiais sapnavau, kad sukurtas himnas Vaidotui. Žodžiai Kierkegaardo. Melodiją žinojo tik vienas asmuo, tačiau nubudęs nebuvau tikras – Čiurlionis ar Bachas.

Atsimenu tik – plėšiau visa gerkle, iš širdies.

Pavyzdžiui, TV “muilo operų” herojai myli penkias minutes, bet, aišku, “amžinai”. Ir žiūrovai virkauja. Kartais tie patys žmonės pravirksta ir skaitydami, tarkim, “Vargdienių” puslapius, kur pasakojama, kaip kunigas padovanoja Žanui Valžanui jo pavogtus sidabrinčius indus ir tokiu būdu “nuperka” jo sielą, - bet kokios tai skirtingos ašaros!

“Muilo operos” pravirkdo žmones iš durnumo, todėl, kad jie bijo savo gyvenimo, nori jį užmirti ir gyventi komiksinių herojų paskubom sukurptomis aistromis; V. Hugo skaitytojai pravirksta todėl, kad būna priversti *atsiminti* savo gyvenimą, gyvenimą kaip vertybę, kurią turi netgi paskutinis valkata, vagis, katordininkas – tai kodėl aš neturiu?!

Žemavietė. Sodas.

Tvartelis su įmigusia vištide.

Įkalnė. Suplūkto sniego takiukas.

Takiukas vien tam, kad eitum per naktį ničnieko neieškodamas, tačiau prieš pat aušrą apstulbtum, sutikęs iš savo galvos iššokusią, mėnesienos pusnyje šokančią, protu nesuvokiamas figūras išraitančią lapę, ir jau nė mirksnį neabejotum: varge, koks teisus Aristotelis!

Bet sykiu dar geriau nei kada nors žinotum, kad būna ir kitaip: protas ne vien skeptikas, pirmiausia jis yra ramus ir laisvas buvėjas. Tai natūrali, prigimtinė jo būseną. Negana to – besišypsantis, patikliai, be menkiausios ironijos (kaip priešpriešos!) besišypsantis buvėjas. Sakytum, anava tasai smailėjančių ragelių nėra nesigėdijantis mėnulis. Gale suplūkto tako. Kartu su vaikiškai užsisapnavusiomis keliomis žvaigždikėmis.

Tiek to, lai šypsos.

Ir dar, prieš pat aušrą.

Nelauk, geresnis laikas, geresnis amžius niekadės neateis.

Nesikrimsk, geresnis ir nepraėjo.

Besišypsančiųjų dangaus karalystė.

Donaldas KAJOKAS

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

ANT DIDŽIŲJŲ KŪRYBOS SVARSTYKLIŲ

Vladas Kalvaitis „Varpuose“ debiutavo devyniasdešimtaisiais. Tuomet jis garsėjo epigramomis. Paskui ilgam iš akiračio dingo. Kol vieną dieną, praėjus porai dešimtmečių, pasigirdo: „Toks kūrinys negali būti atsitiktinumas“ (Viktoras Rudžianskas); „Knygos išskirtinis požymis – grožio žvaigždės blykstelėjimas“ (Solveiga Daugirdaitė); „Tokia turi būti žanro reikalavimų griežtai paisanti proza. Saikinga. Bet labai tikra ir taikli. Kalba gyva, sodri. Ją tiesiog laižyti ar kabinti šaukštais gali“ (Erika Drungytė); „Vakarų literatūros moksle ir kritikoje įprasta rašytojus skirti į „didžiuosius“ („major“) ir „mažesnius“ („minor“). Novelių romanas „Sustiprinto režimo barakas“ parašytas ne sostinėje, todėl, atrodytų, be didelių klausimų turėtų būti vadinamas „minor“. Tačiau šįkart nusiženkime taisyklei ir padėkime šį kūrinį ant „major“ kūrybos svarstyklių“ (Ramūnas Čičelis). Ir taip toliau, ir panašiai. Žodžiai, skirti nedideliam apsakymui „Grybai“, apsakymų rinkiniams „Volungė“ ir „Svečias iš Magadano“ ir, žinoma, didžiausio susidomėjimo sulaukusiai naujausiai knygai.

Tai – tik keli vertinimai, kurių susilaukė ne taip seniai beveik nežinomas literatas, be kita ko, įvertintas ir premija už geriausią naują romaną, išleistą per praėjusius metus. O tų premijų viena po kitos net kelios, ir visos prestižinės – Petro Cvirkos, Žemaitės, Liudo Dovydeno.

1. APIE IŠGYVENIMO GALIMYBĘ IR SNIEGO BALTUMĄ

Premijuotas, tituluotas, pripažintas kolega pajuokauja, kad jei kas ir pasikeitė, tai tikrai ne jis pats. Koks buvęs, toks ir likęs. Tačiau vos ne kasdien sužinaš apie save ką nors naujo.

Kai susitikdavome *anais laikais*, Vladas niekada nėra pasakojęs apie baisiąsias savo patirtis. Su juo pabendravus likdavo šilto žmogaus išpūdis; gal jo rašomos epigramos, o gal nuo veido nedingstanti šypsena kaltos, kad atrodė, jog tai žmogus, kuriam visada labai sekėsi. Ir sekasi.

Deja, buvo visiškai kitaip.

Žinoma, tie, kurie gyveno ar dirbo šalia, žinojo ir *kitą* Vl. Kalvaičio gyvenimo pusę. Tačiau net prasidėjus Atgimimui Vladas nekilo į tribūną, nenuėjo į mitingų priekį, išliko toks, koks buvo. Beveik nepastebimas, neišsiskiriantis ir vis dėlto nebijantis pasakyti tiesos žodį, tačiau jį ištartantis tik tuomet, kai būtinai reikia, kai akivaizdu, jog kitas to nepadarys.

Todėl nenuostabu, kad ir šiais laikais (pavyzdžiui, 2012-ųjų birželyje įteikiant L. Dovydeno premiją ir prisimenant vieno šio rašytojo personažo tvirtinimą apie tris diktatūros rūšis – aistros, pelno troškulio ir baimės) Vl. Kalvaitis pasakė žodžius, kuriuos, jam atrodė, reikia pasakyti:

- Visų blogiausia – pastaroji. Lietuviai, iškentę žiaurų penkių dešimtmečių baimės tarpsnį, ir dabar bijo sakyti tiesą.

O tiesą apie tai, ką pačiam teko išgyventi, ryžosi papasakoti tik sulaukęs senatvės. Žinoma, jei ne Atgimimas, ji viešai taip ir nebūtų pasakyta, t. y. užrašyta.

Užrašymui prirėkė dar poros dešimtmečių.

Praėjus pusšimčiui metų, kai viskas, rodės, tūkstančius kartų iš naujo išgyventa, buvo įvilкта į meninį rūbą tai, kas svarbiausia. Talentingai įvilкта. Ir dabar belieka konstatuoti, jog tai – kūryba, kurią galima lyginti nebent su Balio Sruogos „Dievų mišku“, Aleksandro Solženicyno kūryba ar Nobelio premijos laureatės Hertos Mueller romanu „Amo sūpuoklės“.

Pirmųjų dviejų kūrėjų patirtis panaši ir nepanaši. B. Sruoga turėjo galimybę fašistiniame lageryje net pjesę režisuoti, o A. Solženicynas, nors ir už sovietinio konclagerio grotų, darbavosi bibliotekoje. Na, o romano, kuris, žinoma, galėjo atsirasti tik po patirčių Intoje, autoriui likimas atsekėjo gerokai baisesnę dalią. VI. Kalvaičio kūrinys daug kuo naujas ir originalus, kaip ir jame pavaizduoto pagrindinio herojaus tipas, jis, ko gero, artimesnis H. Mueller romanui.

*

Savo darbo kambarį VI. Kalvaitis pusiau juokais vadina palata. Gal todėl, kad, susilaužius koją, teko paaukštinti kėdę prie rašomojo stalo, patobulinti lovą. O gal ir dėl to, kad ilgokai nebuvo galimybių peržengti tos patalpos slenkščio. Tačiau kitkas čia jau daug metų nesikeičia. Nebent ant knygų spintos pritvirtinti lapeliai su iš žodynų išrašytais žodžiais, su kuriais dar reikia susigyventi, tarsi su nepažįstamais ar mažai pažįstamais žmonėmis, kurie neabejotinai verti dėmesio.

Ačiū Dievui, dabar, nors ir su lazda, jau gali ne tik slenkstį peržengti, bet ir nužingsniuoti iki sodo galo, kur seniai žmogų praaugo jo sodinti medžiai – dvi eglės, trys pušys, trys beržai ir šermukšnis. Ir kur jo padirbdinti varteliai, vedantys į Varlynę – kažkada neišbrendamą pelkę, o dabar žvejų mėgstamą pakrantę. O jei kilstelsi akis aukščiau, ir Bridvaišio ežeras čia pat. Būtinai ką nors primena ir sodo viduryje taip pat jo rankomis sukurtas *Uošvės liežuvis* – akmeninis sostas, kurį labai mėgdavo dabar jau amžinatilsį žmonos mama, ypatingo gerumo žmogus. O šviesios atminties Leonora – pirmoji ir vienintelė meilė – kiekvienoje, net menkiausioje smulkmenoje. Viskas čia kurta ir sukurta drauge su ja, palikusia Vladą šioje ašarų pakalnėje pačiu negeriausiu laiku, tada, kai jau nesibaiminant Lietuvoje vėl buvo keliamos trispalvės.

*

Šiandien gera proga išgirsti ne tik tai, kas apaugo literatūrine išmone, bet ir kas liko šalia, kas gal atrodė ne taip svarbu, bet ir neabejotinai turėjo įtakos.

Ne kiekvienas, turintis Dievo dovaną talentingai užrašyti, sugeba ir įdomiai pasakoti. Nors Kalvaitis ir ne Baltušis, toli gražu ne, jo atsivėrimai žodžiu nepabosta. Iš kur tai, nesunku suvokti, išgirdus keletą prisiminimų apie tėvą: tris keturias valandas galėjo būtus ir nebūtus dalykus pasakoti, ir niekam nenusibosdavo, vyrai vis ragindavo tęsti. Buvo tikras patarlių, priežodžių lobynas.

Kai buvo vos keturiolikos, Draumėnų kaime, kuris netoli Rozalimo ir kurio jau nebėra, nuo choleros išmirė visi vyrai, liko tik jis, būsimojo rašytojo tėvas, ir vienas senelis.

Būsimojo rašytojo tėvas Stasys, mama Aleksandra (kairėje) ir jos sesuo Marytė Marcinkevičiūtė.

Jiems teko padirbti devynis karstus, nuvežti mirusius iki kalnelio ir suguldyti į duobes.

Štai tokiomis nelemtomis aplinkybėmis Kalvaičiai atsidūrė Radviliškyje. Čia Stasys Kalvaitis tapo staliumi, paskui batsiuviu, pastarojo amato išmokęs pas žinomiausią miestelio batsiuvių Daunorą. O beveik visus amatus įvaldžiusį jaunuolį geri žmonės įtaisė į prestižinę tais laikais vietą – geležinkelio depą. Vagonų remontininku. Visa bėda, kad, prasidėjus okupacijoms, tas prestižas sujaukė visą likusį gyvenimą.

- Kai atėjo vokiečiai, trisdešimčiai vyrų išdavė šautuvus, skirtus neva saugoti depą, vagonų ir garvežių remonto dirbtuves. Bet saugoti, pasirodo, nereikėjo. Po trijų dienų tuos šautuvus surinko, o sugrįžę bolševikai už juos visus pasodino. Ir teisė ne bet kas, o tribunolas, atseikėjęs po vienodą gabaliuką – dešimt metų lagerio ir penkerius tremties... Tai va, nuo keturiasdešimt ketvirtųjų tėvo mes jau neturėjom, - toks įspūdis, kad ir šiandien, tai prisimindamas, Vl. Kalvaitis jaudinasi. Kas tie bolševikai, Kalvaičiai jau buvo spėję pajusti keturiasdešimtųjų birželyje, kai, susodinę į gyvulinius vagonus, išvežė į Rusijos platybes visus gimines, tarp jų ir ypatingo grožio tėvelio seseris.

Anksti išsiskyrė sūnaus ir tėvo keliai, tačiau S. Kalvaitis – buvęs šaulys, jaunlietuvis, tautininkas, norėjęs matyti Lietuvą be fašistų ir bolševikų, suspėjo Vladą išmokyti daugelio praktiškų dalykų. Nors būsimasis rašytojas ir neįjautė potraukių amatams, dabar gali svečiui lyg tarp kitko pasakyti, kad namas Tytuvėnuose, nuošalioje Rūtų

Kai dar visi buvo drauge (iš kairės): Vladas, sesuo Nijolė, mama Aleksandra, tėvas Stasys.

tai – lyg patvirtinimas, kad ir sūnus turėjo nemažų gabumų stalystei. O tėvo talentą primena tremtyje sukurti originalūs baldai ir, žinoma, šeimos relikvijoms skirta dėžutė su Vyčiu ir Gedimino stulpais, padovanota anūkei.

Batsiuovyste Vladas neužsikrėtė net tada, kai vokiečių karininkams ir puskarininkiams, stovėjusiems Radviliškio kareivinėse, siuvo aulinius. Tačiau buvo įtrauktas į uždraustą veiklą. Du kartus per savaitę tėvas važiuodavo į Šiaulius parsivežti odos, o antrame lagamino dugne slėpdavo proklamacijas. (Nelabai ir rizikavo, nes pagal Arbeitsamte išduotą leidimą ne kiekvienas turėjo teisę jį tikrinti.) O sugrįžęs porą paketų įduodavo sūnui, kuris juos privalėdavo atsargiai palikti nurodytose vietose. Vieną jų – jau nebedirbančioje sankasoje, sename iešme pakeliui į Linkaičius, kitą – liepos šovoje, už rusų kapinių. Kad kam nors nesukeltų įtarimų, būtinai su savimi privalėdavo pasiimti meškerę ir kurį laiką Paberžėje pažuvauti.

Taip nejučia paauglys įsijungė į kovą prieš okupantus. Prieš tuos pačius, kuriems tėvas siuvo liuksusinius aulinius.

Ar žinojo tų proklamacijų turinį? Paketai visada būdavo užklijuoti, o Vladas augintas taip, kad net mintis tokia nekilusai – imti ir atplėšti. Tačiau kartą žingeidumas buvo patenkintas nenusikaltus jam. Uždengiant dangtelį senajame iešme, ėmė ir išslydo iš atplyšusio pakelio popieriaus lapelis. Kaip tokia proga nepasinaudosi. Žinoma, perskaitė, o kadangi tai buvo grožinė kūryba, po liepa prigulęs ir atmintinai išmoko. Tai buvo Adolfo Žitkevičiaus eilėraštis, kurio ir dabar nepamiršo.

- Dvi švilpynės – vienas tonas...

*Vladas Kalvaitis ir
jo didžioji meilė
Leonora.*

- Nepasitikėjo tėvas ar apsaugot norėdamas užklajuodavo?
- Pasitikėjo, bet... O gal kas kitas praims, pamatys? Geriau vaikui nežinot. Aš irgi tos nuomonės. Mokiausi konspiracijų iš tėvo: jei ką žinai, žinok vienas.

*

Tačiau Vl. Kalvaičio byloje nėra nė žodžio apie pagrindinės spaudos platinimą, nes per tardymą apie tai jis nepasisakė. (Kažkas yra pajuokavęs: gal bolševikai būtų buvę gailėstingiesni – visgi tai buvo nukreipta prieš vokiečius.) Suėmimo aplinkybės visai kitos: priklausymas gimnazijoje sukurtai Kęstučio junginio Trispalvės organizacijai.

Įstojo keturiasdešimt septintaisiais, sučiupo po metų. Areštavo visą grupę – trylika abiturientų. Išdavė vado pavaduotojas. Tie, kurie buvo „šnekesni“, gavo po dešimt, kai kurie po aštuonerius ar septynerius metus, Vladui atseikėjo *tik* penkerius. Gal ir todėl, kad tvirtino, jog nieko, išskyrus priklausymą tai organizacijai, nespėjęs nuveikti, tik laikraštėlių leides ir platinęs...

Mintimis sugrįžęs į gimnazijos laikus, Vl. Kalvaitis susiranda savo bibliotekoje 1994 metais „Pradų“ leidyklos išleistą knygą „Lizdeikos vidurinės mokyklos istorija“. Atvertęs 92 puslapį, pasiūlo žvilgterti. Čia pažymėtos labiausiai nusipelnusių ketvirtos ir šeštos laidų gimnazistų pavardės, o penktos laidos tarsi ir nebūta. Taip, tai ta pati laida, kurią „susėmė“ enkavedistai.

Knyga išleista jau *šiais laikais*, todėl Vl. Kalvaičiui skaudus toks akibroktas. Ne tik jam, visiems, kurie už Trispalvę paaukojo gražiausius jaunystės metus.

Tardė juos po vieną. Visus į vieną vietą surinko tik tuomet, kai vežė į Šiaulius. Berniukus ir mergaites – atskirai.

Pirmieji baisumai prasidėjo jau Šiaulių kalėjime. Savaitę laiko prastovėjo (!) nedidelėje kameroje kartu su trisdešimt penkiais iki tol niekada nematytais nelaimėliais. Nebuvo net kur nusišlapinti, viską prisiėjo daryti po savimi. Net laiko sąvoka pradingo.

Tuomet Vladui buvo aštuoniolika.

Paskui laukė kelionė į sovietinio saugumo būstinę Vilniuje, tardymas naktimis, o

sudarius bylą, Lukiškės ir Leningrado persiunčiamasis kalėjimas. Iš čia buvo organizuojami ešelonai į Šiaurę. Kameronje, kur lūkuriavo *paskyrimo*, nebuvo nė vieno klasioko, juos atskyrė anksčiau. O kamerų čia buvo pakankamai: Leningradas aptarnavo visą SSRS.

*

Kelionė į Intą užtruko apie tris savaites. Susodino į vagonus per pačius šalčius. Paltai, striukės, kas ką turėjo, prišaldavo prie sienos. Tiesa, vagono vidury stovėjo *buržuika*, tačiau pasišildydavo tik tuomet, kai turėdavo anglių.

- Ir mus taip apspito utėlės, kad, pabraukus per sprandą, jų likdavo pilna sauja, - prisiminė Vladas. – Jei kūrenosi buržuika, jas numetus į ugnį, spirgesys girdėdavos.

Panašiai gabeno ir tremtinius, tačiau su jais, politkaliniais, elgėsi dar blogiau. Kada duodavo duonos, kada ne. Užtat kiekvieną rytą ir vakarą *suskaičiuodavo*: suvarę į kampą kaip avis, šaukdavo po vieną ir smogdavo per nugarą su specialiai tam skirtu mediniu *instrumentu*. Kai vienas bendrabylis patarė pasiruošti tokiai *operacijai* („Kai pajusi, jog tau kirs, truputėlį atpalaiduok raumenis, ne taip skaudės“), pasidarė kiek lengviau.

Pasiekė Intą prieš pat Kalėdas. Kūčių rytą prasidėjęs etapas truko apie aštuonias valandas. Pėsčiomis iki paskirstymo lagerio per dar nepatirtą šaltį: tądien buvo - 44° C. Dar reikėjo nueiti apie dešimt kilometrų. Į atsiliekančius šaudė.

O po poros savaičių laukė ypatingasis – trečiasis lageris su dar baisesnėmis patirtimis, nuo kurių, praėjus beveik penkeriems metams, išgelbėjo tik amnestija, paskelbta mirus *didžiajam tautų vadui* Stalinui.

*

- Ten buvo anglies šachtos, - pasakoja Vl. Kalvaitis. – Mūsų, trečiasis, lageris aptarnavo dvi – tryliktoją ir devintąją. Pastaroji buvo geresnė, ten – aukštas anglių sluoksnis, o tryliktojoj, kur tik aštuoniasdešimt centimetrų storio sluoksnis, žmonės dirbo gulėdami.

Kiekviename barake gyveno apie tris tūkstančius kalinių. Taip susiklostė, kad iš pradžių šalia Vlado tautiečių nebuvo. Su jais susipažino, patekęs į transporto skyrių, požeminę brigadą, kurioje darbavosi elektrovežių mašinistai, prikabinėtojai, kelio darbininkai. Požeminę šachtos karalijoje susitiko ir su būsimu monsinjoru Kazimieru Vasiliausku. Ten dirbo dar du dvasininkai – kanauninkas Stasys Kiškis ir kunigas Jonas Žvinys.

- Mes, jauni žmonės, buvom monsinjoro grupėje, jis mums, berniokams, kurie negaudavo siuntinių, virdavo košę, - sako Vladas. – Virdavo su įkvėpimu, vis pajuokaudamas.

O paskui ir gultai buvo netoliese. Pusę metų ant viršutinių gultų dar ir šalia. Lageryje prestižinė vieta – gultai apačioje; kai K. Vasiliauskui, kaip šventam žmogui, jie buvo pasiūlyti, turėjo kasdienę progą susėsti ir pakalbėti šalia jo. Vos už praėjimo gulėjo dar vienas nemažai įtakos aplinkiniams turėjęs žmogus – universiteto trečiojo kurso studentas lituanistas, literatas Jonas Kudžma, būsimos poetės Dalios tėvas.

- Ten ir eilėraščius rašėm, - gan netikėtas prisiminimas. – O stipriausios literatės gyveno kaimyniniame, ketvirtajame, lageryje, - Vl. Kalvaitis tarsi atsitiktinai išskiria žodį

gyveno, ir turbūt nereikia aiškinti, kodėl. Garsiausia lagerio poetė buvo Regina Preibytė, ji savo kūrinėlius perduodavo broliui. Tai padaryti būdavo ne taip paprasta, dažniausiai pavykdavo tik tuomet, kai tekdavo kartu dirbti, pavyzdžiui, nukasant lagerio teritorijoje sniegą. Eilėraščius skaitydavo visi. Vladiui ir dabar atrodo, kad tai buvo nepaprastai geri eilėraščiai.

O kas *ten* buvo baisiausia?

- Baisu viskas buvo. Bet baisiausia – *buras*. Tai yra *барак усиленного режима**.

Baisiau negu karceris.

Taip, jei įsidėmėjote, vadinasi ir Vl. Kalvaičio romanai – „Sustiprinto režimo barakas“.

- O už ką ten patalpindavo?

- Už prasižengimus. Aštuoniasdešimt šešias paras ten prabuvau, - atsako Vladas.

Nelengva patikėti, kad tokio būdo žmogus, kaip jis taip nelemtai galėjo *užkliūti*.

Tuos trejetą mėnesių leido kartu su aštuoniasdešimčia nelaimėlių. Grotuoti langeliai uždaryti. Tavęs niekur neišleidžia. Jokių pasivaikščiojimų, *bulvaras* tik nuo vienos sienos iki kitos.

Ką teko iškentėti tuomet ir per likusius lagerio mėnesius, geriau už patį Vl. Kalvaitį niekas nepapasakos. Belieka atsiversti jau keliom premijom įvertintą romaną.

*

Kai amnestavo, peržegnotas K. Vasiliausko, mintimis jau buvo pakeliui į Lietuvą. Tačiau, nors pagal amnestiją *teoriškai* tapo neteistu, netrukus vėl buvo įgrūstas į vagoną ir išlaipintas tik Irkutsko srities Algatujaus gyvenvietėje. Nulėmė tai, kad tėvas vis dar sėdėjo kalėjime, o mama buvo tremtyje.

Ten, kaip ir kiti, Vladas dirbo pušų nusakintoju. Po metų, atostogaujant direktoriui, gera linkintis *technorukas* sukūrpė leidimą išvykti į Tuluną – rajoninį centrą. Jaunas žmogus dirbo gerai, ir jo noras mokytis tam laikinai einančiam pareigas vadovui pasirodė svarbus.

Tiesa, jau Tulune niekaip nesugebėjo įrodyti, jog jis – buvęs abiturientas: iš Lietuvos atsiųstas pažymėjimas, jog iki suėmimo mokėsi aštuntoje gimnazijos klasėje, buvo suprastas kiek kitaip: „Turėsi baigt devintą ir dešimtą klases“. Taip Vl. Kalvaitis prarado dar porą metų.

Dirbo kroviku – pabėgius krovė į vagonus, mokėsi darbo jaunimo vidurinėje, užsitarnavo gerą vardą. O tada pradėjo daryti žygius, kad ir mamą ten perkeltų. Matyt, buvo tikrai pavyzdingas darbininkas, jei vieną dieną direktorius net į partiją stoti pasiūlė. „Tai kad aš tremtinys“, - atsakė labiau nei bet kada sutrikęs Vl. Kalvaitis. „Ir aš tremtinys“, - nemažiau netikėtas buvo vadovo paaiškinimas. Pasirodo, jo tėvai dar prie caro buvo išvežti iš Lietuvos.

Ne, į partiją Vladas, žinoma, nestojo. Iš pradžių, baigęs vidurinę, bandė stoti į geležinkelių transporto institutą, - geležinkeliečio sūnui nuo vaikystės depo dūmų kvapai buvo labai artimi, tačiau susikirto iš matematikos ir fizikos. O paskui metus atkakliai gilino rusų kalbos ir literatūros žinias. Susirinko iš tremtinių visus įmanomus žodynus, knygas, be

* *Sustiprinto režimo barakas (rus.)*.

to, pradėjo rašinėti į vietinę spaudą. Už rašinių gavo ketvertą, kiti buvo tik trejetukai, tačiau į Irkutsko universiteto rusų kalbos ir literatūros specialybės neakivaizdinių skyrių jį darbininką, priėmė be apribojimų.

*

Jau porą dešimtmečių Vladui labiausiai trūksta Leonoros. Niekaip negali susitaikyti su mintimi, kad jos nebėra.

Su ja susijusi labai įdomi, beveik mistiška istorija. Pirmąsyk į Algotujaus gyvenvietę, kur gyveno mama, atėjo pėsčiomis. Ilgai teko eiti per taigą. Kaip šiandien pamena, buvo liepos vienuoliktoji. Priėjus gyvenvietę, atrodė, jog joje nėra nė gyvos dvasios. Išskyrus ožką, pririštą prie pušies, aplinkui nieko nesimatė. Prisėdo prie šulinio, galvodamas, jog visvien kas nors ateis pasisemti vandens. Ir ateina uzbekė. Vladas klausia: „Ar nežinot, kur čia gyvena Aleksandra Kalvaitis?“ Aleksandros nepažįstanti, o kurioje trobelėje Saša gyvena, parodė. Nuėjo, atsisėdo ant slenkščio ir laukia. Durys paremtos pagaliu, vadinasi, nieko nėra („Ten užraktų nebuvo, - beveik komunizmas. Pabandyk ką nors apvogt – kaulelių nesurinksi“). Po geros valandos pasirodo mergina, nešina kibiru. „Kas toks tamsta būsi? – klausia, mestelėjusi į jį akį. – Gal tas, kurio seniai laukiam?“ Prieš pusantro mėnesio rašydamas laišką, Vladas nežinojo, kad taip ilgai čia keliaus. O kai mergina, pakvietusi pas ją lukterti, išeidama pamelžti ožkyčių, paliko pavartyti albumą, nustėro paskutiniame puslapyje pamatęs nuotrauką su dar lageryje susapnuotu vaizdu. Tame sapne kažkokia senelė jam sakė: „Tai – būsimoji tavo žmona“. Kai mergina sugrįžo, nusiėmė skarelę, kai pasklido jos ypatingo grožio plaukai, abejonių neliko: *Ji*.

*

1966 metais grįžęs į Lietuvą, apsistojo Tytuvėnuose, kur prieš porą metų jau buvo apsigyvenę tėvai. Nors tremtis ir pasibaigė, gyvenimas ir toliau nebuvo labai gailėstingas. Irkutsko universiteto diplomą pasirodė per menkas, norint gauti Lietuvoje rusų kalbos ir literatūros mokytojo darbą. Per pažįstamus pavyko įsidarbinti tik ten, kur nebuvo pageidaujančių – Veliučionyse, paauglių kolonijoje.

Nesibaidė Vladas šito darbo. Po pragarų, kuriuos teko patirti, tai buvo beveik sanatorija. Jaunieji nusikaltėliai kažkokiu būdu sužinojo, kad jų mokytojas – buvęs *zekas*, ir tai nuteikė visai kitiems tarpusavio santykiams. Jie tokių prisibijojo, net savotiškai gerbė, o Vl. Kalvaičiui tai leido jų labai padaryti nemažai gero. Jei kam iš jūsų teko skaityti Antono Makarenkos „Pedagoginę poemą“, nesunkiai suprasite apie ką eina kalba. Ne vienas jų, po daugelio metų sutikęs savo mokytoją, pasakė: „Jei ne jūs, nieko gero iš mūsų nebūtų išėję“.

Vladui Veliučionyse sekėsi, jo darbu buvo patenkinti. Metus pragyvenus, ir žmona, baigusi Krasnojarsko medicinos instituto paskutinįjį kursą, sugrįžo į Lietuvą. Kol kas tik į nediduką kambarėlį. Šalia kolonijos statant trijų aukštų namą, buvo pažadėtas poros kambarių butas. Atrodė, prasideda naujas gyvenimas. Tačiau kaip tik tas butas ir tapo naujų bėdų priežastimi.

- Vienam partijos nariui nepatiko, kad buvusiems tremtiniams dalija butus, - liūdni Vl. Kalvaičio prisiminimai. – Jis parašė laišką į saugumo komitetą. Ir prasidėjo kvietimai atvykti tai į garsiuosius rūmus Vilniaus centre, tai į jų konspiracinį butą P. Cvirkos gatvėje.

Daug ką siūlė, net darbą sostinėje, „Gintaro“ viešbutyje. Supratau – nebeišsėsiuksiu. Ir pasakiau: „Nieko nebus. Darykit ką norit, man iš jūsų nieko nereikia“.

Po savaitės etatą prarado žmona, dirbusi kaimyniniame Šumske, paskui neteko darbo ir vaikų darželyje. Vlado darbo krūvį sumažino iki minimumo – paliko tik auklėtojo pareigas, pamokų nebedavė. Leonorai įsidarbinus Naujojoje Vilnioje, vėl tarsį vėrėsi naujos perspektyvos. Bet ir čia pasiekė viską matanti ir girdinti sovietinio saugumo ranka.

- Atsisakius jų malonių, sutvarkydavo greitai, - tai ne tik Vl. Kalvaičio, bet ir ne vieno bendrąbilio patirtis.

Tada, šešiasdešimt devintaisiais, nieko kito neliko, kaip dar kartą pasukti į Tytuvėnus.

*

Pedagoginio darbo ir tąsyk negavo. Pavyko įsidarbinti durpyne, gamybos meistrui.

Nors ir pas gerus žmones glaudėsi, su tėčiu nutarė: reikia statytis namą. Duobės, perdengimai, viskas, išskyrus mūro ir tinko darbus, Vlado rankomis padaryta.

Septynerius metus dirbo durpyne.

Tik po to atėjo laikas, kai pavyko įsidarbinti pagal specialybę. Priėmė Tytuvėnų žemės ūkio technikumui direktorius Ipolitas Kazlauskas. Tas doras žmogus dabar vienas geriausių Vl. Kalvaičio bičiulių.

*

Liūdnoji šios šeimos statistika: nuo okupacinės valdžios nukentėjusių daugiau nei jos nepalietusių. Nelengva net patikėti: 11 patyrė tremtį ir kalėjimus, lageryje atsėdėjo 16 metų, trentyje išbuvo 84 metus. Uošvis nuteistas rusų tribunolo ir sušaudytas Tuskulėnuose; kapas nežinomas. Vlado brolis pokario sumaištyje dingo, jo likimas iki šiol nežinomas.

Vl. Kalvaitis – tolerantiškas žmogus, tačiau jo gyvenimo patirtis, artimųjų ir tautiečių sužaloti likimai neleisdžia būti abejingu, kai išgirsta, jog *visa tai* reikia nurašyti istorijai, senačiai, kad reikia žiūrėti tik į ateitį.

Vladas pergyvena, kad aplink dar daug nesuvokiamo, sunkiai paaiškinamo. Ypač suskauda širdį, kai susitinka prieš miestelio turgavietę gyvenančią tytuvėniškę, net dešimt metų Intoje iškentėjusią. Maistui ji išleidžia 150 litų per mėnesį. Perka vištą, dalina ją į septynias dalis, sriubą verda. Dar perka tris litrus pieno, *zacirkai*. Turi dvi vištas ir nedidelį šiltnamiuką. Ne, ji nesiskundžia gyvenimu, ne toks žmogus. Tačiau su ja pabendravus, toks noras užaina kam nors iš tų, kurie kalti dėl tokios socialinės nelygybės, sugurinti nosį, jog... tik ašara nubyra.

Tada nejučia prisimena lagerį, kuriame buvo vos dvidešimt trys saulėtos dienos per metus ir baltas tik žemės dar nepasiekęs sniegas, ir kiek pašviesėja.

*

Kartais liūdna pasidaro, kad beveik nebėra sąsajų su gimtuoju Radviliškiu. Ne, gimtojo namo gyvenimo vėtros nenuvertė, tačiau priklauso jau svetimiems. Kai užaina noras pakvėpuoti tais skaniais, su niekuo nepalyginamais, tik geležinkelių miestui būdingais kvapais, atvažiuoja į Radviliškį, kad ir iš tolo paspoksą į namo, kuriame surūkyta

iš alksnio lapų padaryta pirmoji cigaretė, verandą. Liūdna, žinoma, bet buvo ir liko nepraktiškas iki senatvės, - kai dar buvo galimybė susigražinti tėvų namus, nepasirūpino.

Tokiom dienom būtinai susiranda ir bent vieną bendraklasį, kurių vos keli beliko.

Ar tremtys, lageriai pakeitė charakterį, būdo bruožus?

- Velniai žino, gal... – kažkaip neužtikrintai atsako Vladas. – Aš turbūt buvau ir esu tėvo kopija.

Tėvas, pasirodo, buvęs ne tik geras pasakotojas ir *štukorius*, bet ir vaidintojas. Tarpukaryje Radviliškyje buvo pastatyti Šaulių rūmai. Ten per šventes persikeldavo ir gimnazistų paruoštos programos, pastatyti spektakliai. Idėjinis vadas buvo Aleksas Puzanauskas, ir Šiaulių dramos teatre statęs spektaklius. Radvilišky surinktoje trupėje vaidino ir S. Kalvaitis, o vėliau ir gimnazistas sūnus. Vladas sako, jog jam labiausiai patikdavę užkulisiai, grimo kvapas. Ir dabar juos jaučia.

Tačiau dramaturgijoje debiutuoti nežadęs. „Nebeliks laiko“, - labai trumpas atsakymas.

2. SIELŲ, IŠAŁUSIŲ AMŽINO IŠALO ŽEMĖJE, IŠVADAVIMAS, arba VISKAS APIE KŪRYBĄ

Į Lietuvą Vl. Kalvaitis parsivežė apie porą šimtų epigramų. Visos jos parašytos rusų kalba, dauguma ten, Sibire, ir išspausdintos.

Buvo parašęs ir vieną kitą lyrinį eilėraštį, tačiau dabar tvirtina, jog jie tokie prasti, kad nėra ką apie juos ir kalbėti. Tebeturiš. Neseniai dar iš naujo perskaitęs.

- Jau tokius niekus rašiau. Dieve tu mano... – nelengva suprasti – tikrą teisybę sako ar kiek juokauja. Vladui tai kartais būdinga.

O satyrinių eilėraščių neišsižadęs. Jie pradėjo rasti kartu su lietuviškai rašomomis epigramomis. Ypač po to, kai į savo kompaniją priėmė šluotiečiai (jaunieji skaitytojai turbūt jau net negirdėję, jog buvo sovietmečiu toks visai neblogas satyros ir humoro žurnalas „Šluota“). Tada, kai susipažino su Pranu Raščium, Algimantu Pabijūnu, Gediminu Astrausku.

Debiutavo „Šluotoje“ 1966-ųjų gruodyje, tuoj po sugrįžimo iš Sibiro. Nusiuntė kelias epigramas Pr. Raščiumi ir jas išspausdino. Didesniam pasitikėjimui nuteikė susitikimai su dviem pripažintais *metrais*. Vieno susirinkimo „Šluotoje“ metu buvo pakviestas paskaityti savo eilėraščių. „Iš tavęs bus satyrikas“, - pasakė ten dalyvavęs Antanas Jonynas. Maždaug tą patį pakartojo Teofilis Tilvytis.

Beveik porą dešimtmečių Vladas tobulino plunksną tik šitoje srityje. Tapo ganėtinai žinomu. Su bendraautoriais dar sovietmečiu debiutavo knygoje „Velnio tuzinas“ (1977). Žinomiausi kūrinių surinkti į knygas jau atkūrus Nepriklausomybę, tai – „Kolega įsiūlė“ (1997), „(Ne)nusipelnęs“ (2002), „Skuduriniai žmogeliukai“ (2004). Rašant epigramas svarbiausia buvo ir liko bendražmogiški dalykai. Be satyrinių miniatiūrų ir epigramų, humoristinių eilėraščių išleido ir lyrinių eilėraščių knygą „Prieblandos varnos“ (2002).

Dabar nė pats negali paaiškinti, kodėl pradėjo rašyti apsakymus, noveles. Tačiau kada parašė pirmąjį, pamena tiksliai – 1979 metais. Trys iš jų – „Grybai“, „Pamoka“ ir „Uždek žvakę“ – jau atėjus naujiems laikams, pateko į pirmąjį rinkinį „Volungė“ (2007).

Anais laikais jų niekam siūlyti nebandė, nes gerai suprato, kad nepavyks. O pačiam didžiausiam darbui pasiryžo praėjus dar dešimtmečiui. Tada, kai jau buvo aišku, kad parašyto slėpti nebereikės.

*

Vladas neslepia, jog romanas gal devyniasdešimt penkais procentais autobiografinis. Herojų paveikslai autentiški. Tačiau tai neturėtų sutrukdyti išvaduoti sielas, išalusias amžino išalo žemėje.

Ar kas nors iš bendrabylių jį skaitė?

- Tai kad daugelio mano draugų nebėr, - liūdnai konstatuoja.

- Ir monsinjorui nerodėt?

- Ne.

Tačiau tokia galimybė buvo. Tuomet, kai buvo parašęs tik pirmuosius skyrius, sunkiai susirgo žmona ir aštuonis mėnesius buvo šalia jos Vilniuje, Santariškėse. Katedros kleboną K. Vasiliauską lankė kas antrą vakarą. Užeidavo pasiguosti. Apie daug ką kalbėdavo. Žinoma, ir lagerį prisimindavo. Iš tuometinių naujienų bene labiausiai įstrigo užuomina apie tai, kad pas monsinjorą išpažintį atlikti panoro Juozas Baltušis ir kad jį užtruko trejetą valandų. Žinoma, ką kalbėjo literatūros klasikas ir monsinjoras, - paslaptis, tačiau šis faktas turėtų būti įdomus rašytojo kūrybos gerbėjams, ir ne tik.

Paklaustas apie literatūrinius mokytojus, Vl. Kalvaitis visų pirma nurodo O'Henrį ir Džeką Londoną. Prisipažįsta novelistikos mokėsis iš jų abiejų. Šis literatūros žanras žavėjęs dar nuo gimnazistiškų metų. O kodėl jas pradėjo rašyti tik būdamas beveik penkiasdešimties?

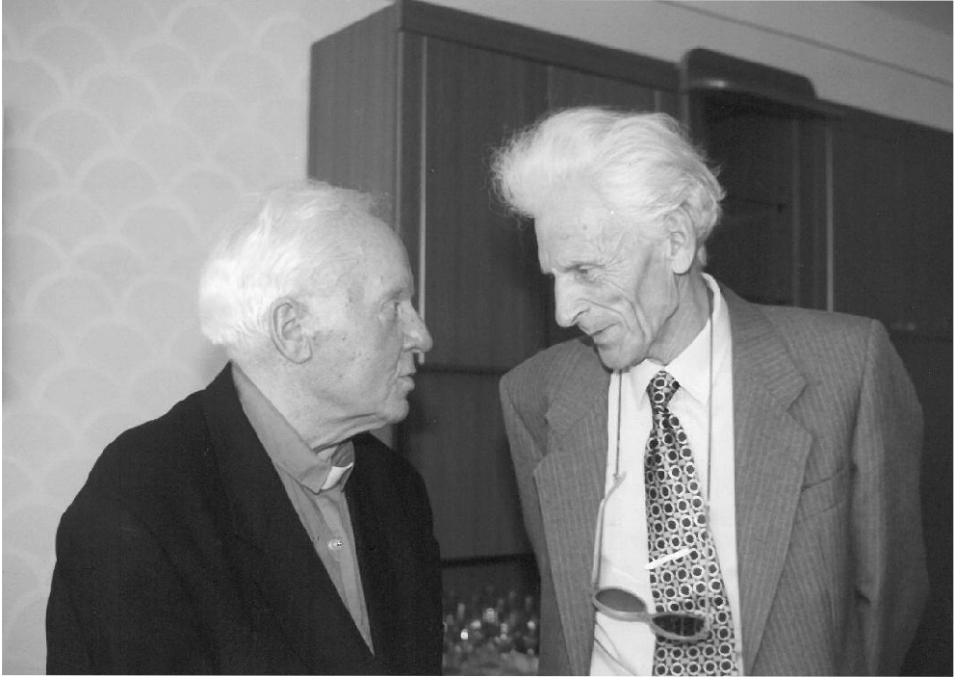
- Mokiausi rašyt turbūt, - atsako Vladas, pats kiek savim abejodamas.

O iš lietuvių literatūros artimiausi Pulgis Andriušis ir Jonas Marcinkevičius. Pastarajam dalis simpatijų tenka gal dar ir dėl to, jog žemietis. Ypač brangus jo „Benjaminas Kordušas“. Na ir Maironis pirmajam trejetuke, nors kai kas tuo ir nusistebi. Iki šių dienų mintinai moka „Čičinską“, kurio net gimnazijoje nereikalavo išmokti. Matyt, neatsitiktinai satyriniams eilėraščiams tiek laiko skirta.

Aštrių, net labai aštrių epigramų ir satyrinių eilių prirašyta. Ar neužkliuvo kokiam skundikui jų autoriaus praeitis? Nebuvo panašios istorijos, kaip Veliučionyse? „Galėjo būt, bet nebuvo, - atsako Vl. Kalvaitis, o kiek patylėjęs prideda: - O gal ir buvo, bet aš nežinau?..“ „Šluota“ anais laikais buvo vienas drąsiausių leidinių, be kita ko, gerbūsi ir savo autorius, tad nebūtų nieko keisto, jei, kad ir pavėluotai, kažką panašaus sužinotų.

Pats Vl. Kalvaitis nesuka galvos dėl savo literatūrinio stiliaus. Tačiau bevelija pastebėti, jog visada stengėsi rašyti kuo gražesne lietuvių kalba. Todėl visą gyvenimą mokėsi ir tebesimoko. Užtat žodynas prikaišiotas popierėlių.

Netikėtas žodis, ypač pirmoji kūrinio eilutė – ypatingos svarbos. Bernardas Brazdžionis mėgdavo kartoti, kad pirmąją eilutę padiktuoja Dievas. Turbūt ne vienam yra įsiminusi toji Vl. Kalvaičio eilutė, kurioje tvirtinama: „*O jeigu koks žodis įkrito į širdį, jį Viešpats užrašė. Tik mano ranka*“. Eilutė-patvirtinimas, kad Vladas vis dėlto ir lyrikas, nors pats linkęs nuo tokio titulo žegnotis. O bene šviesiausias anuos laikus ir dabartį įamžinantis tekstas vadinasi „Jaunystės draugei Pūgai“. Pasielgčiau nedorai, jei neperrašyčiau jo nuo

Vladas Kalvaitis ir monsinjoras Kazimieras Vasiliauskas.

pradžios iki galo:

*Matau, tu ir vėlei kvailioji
Sniego melsvam lauke.
Kuo gi aš kaltas, mieloji,
Kad tu vieniša tokia?*

*Kadaisė apglėbė kits kita
Ritomės kūliais šlaitu...
Dabar aš vargstu nuo artritu,
Galbūt negaluoji ir tu?*

*Bet vis – tai prie lango ar staktų –
Brazdi. Nors abiem apmaudu,
Kai aš sutrikęs nei rakto,
Nei šlepečių nesurandu.*

*Ką man daryt? Kas beliko?
Sprangūs vilčių trupiniai?
Rumbės dygliuotų vainikų?
Sakyčiau – gal laikinai*

*Padėkim ant visko kryžių,
Viltim patikėję žavia:
Jei aš į šią žemę grįšiu,
Susirasiu pirmiausia tave.*

*

Daug likimo smūgių sulaukta. Buvo laiko ir susimąstyti apie tai. Tiki ar netiki Vl. Kalvaitis likimu? Prietaringas jis ar bevelija priimti tai, kas bloga ar gera nutinka, kaip neišvengiamybę?

- Turbūt taip, - atsako Vladas. - Nes yra tokių dalykų, kurie man visiškai nesuprantami. Tarkim, kad ir šitas laikotarpis. Niekuomet negalvočiau, kad ir į mano gyvenimą... - Vl. Kalvaitis, nebaigęs sakinio, nutyla tarsi suabejojęs, ar dera jį pratęsti. Tiek dešimtmečių muštas, niekintas, nepripažintas jis ir nebeįsivaizdavo kitokios *aureolės*.

- ... kad tokia šlovė ateis?

- Nu taip... - tyliai pasako Vladas, leisdamas suprasti, jog pats laikas keisti temą. Jam kur kas įdomiau ir svarbiau pabūti su savimi, apmąstyti viską tylomis. Yra įsitikinęs, jog tylint galima daugiau pasakyti. O kuo geriau pažįsti žmogų, tuo daugiau gali sužinoti iš jo žvilgsnio. Jo manymu, dar nėra Žemėje tokios kalbos, kurios pagalba žmogus galėtų išreikšti viską, ką junta.

Pats Vl. Kalvaitis gerokai skiriasi nuo bendrabylių pirmiausia tuo, kad yra iš tų, kurie nesimeldžia vienai kuriai partijai ar bendrauja tik su buvusiais politkaliniais ar tremtiniais. Tarp jo bičiulių – įvairiausių partijų nariai, o daugiausia nepartinių. Jeigu žmogus doras, Vlado bijoti nereikia, jei ne, Vladas jam tiesiai į akis pasakys, jog tu, žmogau, klysti. Tie, kurie daug metų Vl. Kalvaitį pažįsta, žino ir tai, jog tai niekam nieko nepavydintis, nekerštingas, nepiktas, teisingas žmogus.

Galimybė bendrauti su *visais* žmonėmis, anot Vlado, rašančiajam tai ir galimybė pataikyti bent jau netoli dešimtuko. Kaip rašytojas daugiausia padaro vaikščiodamas, galvodamas. Anksčiau, kai dar rūkė, išėjęs į terasą ir užtraukus dūmą, bent jau pusę cigaretės surūkius sakiny, tas, ties kuriuo būdavo sustojęs, pasidarydavo aiškus. Prieš ketvertą metų, kai elektrošoku buvo prikelta širdis, teko iš naujo mokytis valdyti stabtelėjusį tekstą.

Dabar Vl. Kalvaitį vadina Kelmės krašto šviesuoliu. Ar niekas neatsiprašė, pasikeitus laikams?

- Ne... - vos girdimai pasako Vladas ir mosteli ranka: - O ir nereikia. Kiekvienas gyvena taip, kaip nori.

Mažame miestelyje visos paslaptys lyg ant delno. Jau į praeitį nuėjo ir darbas durpyne, kai buvo stebimas vos ne kiekvienas meistro žingsnis. Nemaalonu, žinoma, susitikti gatvėje tą, kuris net pokalbius su darbininkais *išversdavo* į savo kalbą, tačiau jis jau seniai ir jam, ir panašiems į jį atleido.

Jau seniai visą savo laiką Vl. Kalvaitis skiria kūrybai. Dukra gydytoja, dirbanti Kražiuose, statybų specialistas žentas ir tėvo pėdomis pasekusi anūkė stengiasi, kad tėvukas jų lauktų, o sulaukęs pasidžiaugtų artimiausiais žmonėmis.

Vl. Kalvaitis atskleidžia paslaptį: kryptąs į mistiką. Ne į fantastiką, ne. Į mistiką.

Nuo seno žinoma, kad žmones sieja kažkokios bangos, kurias sunku įvardinti. Štai vienas Levo Tolstojaus apsakymo herojus, einantis paskui gražią moterį, galvodamas apie ją, privertė atsisukti. Kas tai? Telepatija? Kažin. Vis dažniau apie tai galvojantis, šį tą rašas. Kas iš šito išeis, dar sunku pasakyti. Bent jam pačiam tai labai įdomi patirtis.

Gal dar ir šiuolaikinis romanas pasirašys, tema pati į rankas eina. Vieno Vlodo draugo tremtinio duktė dailininkė ištekėjo už norvego. Gana seniai ištekėjo. Nors ir vyras myli, ir šeima graži, niekaip negali moteris priprasti prie šalies, kurioje gyvena. Kalvaičių atžalos ir jį draugauja šeimomis. Po to, kai Vl. Kalvaičio žentas buvo pakviestas pastatyti jų trobos priestatą, toji išsiilgusi tėvynės jau mirusio draugo duktė patiki Vladui savo pergyvenimus ir visa tai norom nenorom, anksčiau ar vėliau gali persikelti į popierių. O kol kas ant popieriaus persikėlė tik jo atvaizdas, per porą valandų nupieštas iš Norvegijos atvykusios viešnios. Pats Vl. Kalvaitis niekada nesiryžtų savo krašto iškeisti į svetimą, kokie stebuklai jame belauktų.

Nelabai suprantas, kodėl beveik visi leidiniai, išskyrus „Nemuną“, atsisakė satyros ir humoro skyrelių. „Atrodytų, kad mes juoktis nebemokam, - paironizuoja. – Net iš savęs nebenorim juoktis“. Prisipažįsta, jog ir dabar vis pasirašo panašios stilistikos eilučių ir jų visai nesigėdyja. O gal kai kurių leidinių redaktoriams atrodo, kad anoniminius vardais pasirašyti išspausdintų tekstų komentarai, dažnai pikti, šlykštūs, žmogiško orumo neverti, ir yra šių dienų humoras? Ir ypač liūdna, kai toks „humoras“ toleruojamas literatūrinėje spaudoje.

*

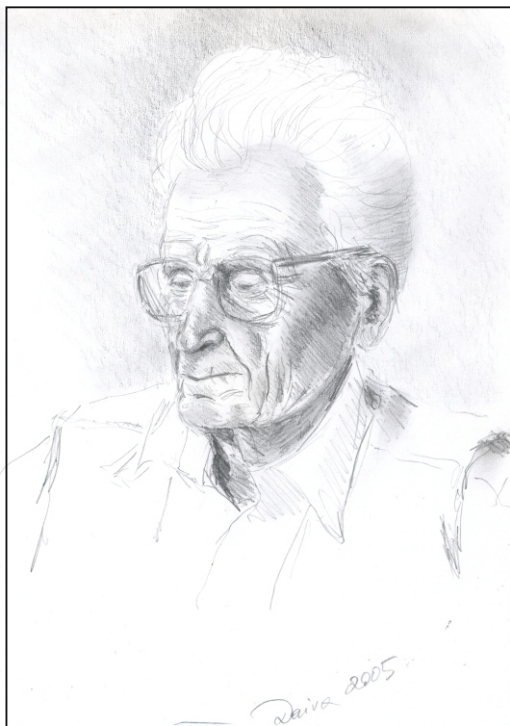
Ar su plunksnos draugais bičiuliaujasi? Taip, dažniausiai su Kelmėje redaktore dirbančia, vaikams knygas rašančia Ona Jautake. Artimiausiu, žinoma, satyrikai Mindaugas Klusas, Aleksas Dabulskis, tik kad jie toli – Kaune. Kol buvo jaunesnis, pas Mindaugą dažnokai nuvažiuodavo, kartais ir tris keturias dienas pasižmonėdavo. Ir pagurkšnodavo bevaikščiodami po miestą. Na ne, nedaug, nuramina pamatęs kiek pasikeitusį besiklausančiojo veidą, - po dvidešimt gramų. Taip, ir su jo žmona geri santykiai buvę, jau vien dėl to aišku, kad tai tiesa.

O dabar artimiausius santykius palaikąs su nemuniečiais – Viktoru Rudžiansku ir Gražina Viktorija Petrošiene. Nuo jų ir *nauji vėjai* prasidėję jo gyvenime. O gal nuo apsakymo „Grybai“, pasitaiso, kuri, atvirai kalbant, nusiuntęs į redakciją nieko ypatingo nesitikėdamas. O kai išgirdo padrašinantį žodį, tapo drąsesniu ir vieną lemtingą dieną nusiuntė jų visą glėbį, vėliau atsidūrusį po vienu – „Volungių“ – stogu. Nors iki šiol dar asmeniškai neteko susitikti knygos redaktoriaus Jono Vabuolo, labai jam dėkingas už telefonu išsakytas pastabas. Vladas sako, kad jos jam buvusios labai naudingos dirbant prie kitų prozos tekstų.

Kai išleido „Svečią iš Magadano“, bene įdomiausio atsiliepimo sulaukė iš Viktorijos Daujotytės: „Pasisekė parašyt“. Profesorės žodžius žodžiu persakė jos brolis – Tytuvėnų slaugos namų direktorius Jonas, senas Vlodo draugas. Kai titulavo Žemaitės premijos laureatu, profesorė pasakė ir daugiau gerų žodžių, tąkart – viešai.

Kas Vl. Kalvaičiui yra kūryba?

- Be galo sunkus klausimas, - visai nenusiteikęs *teisingam atsakymui* Vladas. – Toks paprastas ir toks nepaprastas. Kai girdžiu atsakant *išreikšti save*, niekaip su tuo negaliu

Ši Vlado Kalvaičio portretą 2005 metais nupiešė viešnia iš Norvegijos – dailininkė Daiva Neveravičiūtė.

sutikti. Kaip aš galiu save išreikšti, jei rašau apie kitus?

O paskui dar ir kiek pablevyzgoja:

- Kuria turbūt visi. Visi šį bei tą daro. Vaikai juk irgi kūryba, ar ne?

Ir jau rimčiau, šįkart apie gyvenimo, likimo ir kūrybos sąsajas:

- Tai kad viskas turbūt nulemta.

Ir papasakoja, kaip lageryje du kartus buvo atsidūręs daugiau nei viena koja aname pasaulyje. Kai penkias valandas buvo apsemtas iki kaklo anglimis ir kai paskutinę akimirką išvengė susidūrimo su vagonu. Iš pastarosios situacijos tai, kas svarbiausia, liko novelėje „Angelas praskrido“.

*

Kas pirmasis perskaito Vlado parašytus tekstus? Duktė, žentas, anūkė? Atsakymas – netikėtas. Ogi iš namiškių niekas. Kodėl? Kai išleido eilėraščių knygą, dukra paklausė, ar jie panašūs į tuos, kokius rašanti netolima kaimynė. Taip, atsakė kiek paabejojęs tėvas. Tuomet neskaitysianti. Tiesa, trisdešimt penkis romano puslapius perskaitė. Pasakė, jog patiko. O toliau nebeskaito, nes ir taip viską žinanti.

O gal ir ne todėl? Gal pernelyg daug skaudaus toje knygoje, gal prie jos dar reikia priprasti? Juk ir jos pačios gyvenimo ten labai daug. Nors ir tarp eilučių.

Leonas PELECKIS-KAKTAVIČIUS

VLADAS KALVAITIS

PENKIOS NOVELĖS

KLYVIS

Gulėdamas ant dešinio šono, atsispirdamas kairiomis kojytėmis bei buka gumine nosyte į šerpetotą išmaltą asfaltą vargais negalais, sukandęs dantis prišliaužė ir augte priaugo prie šaligatvio bortelio. Pakaušėliu ir nugara pajuto suapvalintą jo briauną. Apsidžiaugė: neaukšta. Kurį laiką klaksojo lyg negyvas. Palengva atsikvapstė. Pradžia gera. Bet tai tik pradžia. Dar kartą atsispyrus į gatvės grindinį ir susimetus į volelį persiristi per keturių išsiklaipusių standartinių plytelių pločio šaligatvį į atšlainią, kuokštėtą pievelę nebus taip paprasta. Oi, nebus! Skausmu tvinksinčią letenėlę teks priglausti prie susivėlusių rusvų krūtinkaulio plaukų, kad ritantis, gink Dieve!, už ko nors (netgi už mažiausio žvirgždo ar druzgo) neužkliūtų. Gėla sužlugdytų sumanymą, kurį, regis, apgalvojo iki smulkmenų... Bet, va, kas čia darosi? Baisu net akis praverti.

Gatve pirmyn atgal skrieja, lekia, neria įvairiaspalviai daugiaakiai, bulakini *bimbalai*. Šaligatviu tvylina, bimbina, kryvuliuoja miestelėnai. Vieni mina sparčiai, kiti šliurina neskubėdami, pasiskėryčiodami. Klegėdami, purkštaudami prabėga šimtai vaikigalių. Reikės ilgai ir kantriai laukti. Ir tik tada, kai vėjas išnešios šnekų ir žingsnių garsus, ūmai sukaupti visas jėgas, optelti ir vienu ypu (atlikus salto ore!) atsidurti žolėse už šaligatvio.

Pavyko. Bet neįjutė nei kojų, nei galvos, tik visą kūną apėmusį karštį – nuo drėgnos nosytės iki uodegos galiuko. Dingojosi, kažkas jį svilina, tarsi būtų įmestas į laužo vidurį tiesiai ant nuogų žarijų. Įtraukti oro pro mažytes nelyg užlipdytas šnerves negalėjo, praverti žiomenų – taip pat. Dantys suvirė į krūvą. Sausas, dvigubai didesnis sukaulėjęs liežuvis vos tilpo gerklėje. Laimė, papuolė į kažkokią tankiai sužėlusio kerokšlio globą. Kvapni žolės drėgmė, šelmiškas vėjūksčio sprigtas į nosį supurtė, sukrėtė. Keli nuskabytų drėgnų lapų grybšniai atgaivino. Nuo gomurio atšoko suminkštėjęs liežuvis, o papuvusio banano žievė, vaflinio ledų indelio likučiai bei stebėtinai didžiulio gysločio lapo valtelėje spindėję rasos lašai leido atsikvėpti pilna burna. Bet tuo pačiu metu skausmas nudiegė sutraiškytą letenėlę. Piršteliai karojo negražiai nusvirę. Atsargiai liežuvio nugraibstė žvirgždalus ir žemės gumulėlius. Sutrupintus kaulėlius nukriaukšnojo, nutriauškino, nukramtė, o visa, kas liko, apdengė gyva oda, vildamasis – galbūt priaugs.

Kelios pastarosios valandos drūčiai nuvargino. Pakrikas ilgai driunėjo žolėse. Tik saulei nusėdus ir paskutiniams gaisro spinduliams gėstant pušelių erčiose, tirštėjančios vėsos atgautas, nušliaužė pilvu prie augaus keryno ir po apatinėmis šakomis išsitiesė naktigultui.

Rytą nerangiai išsikapanojo iš slaptvietės. Smilkulys kuriam laikui nurimo, bet alkis reikalavo kaskart didesnio dėmesio. Sąmonė nepritarė – geriau pasikankinti neėdus, nei prarasti koją. Pulti išdeguš akis į nežinią pavojinga. Pasaulis sudėtingas ir nenuspėjamas. Baugus, abuoja, klastingas.

Kaime, prisiminė, buvo paprasčiau ir lengviau. Persiriti per slenkstį – šulinys, svirtis su kibiru, plokščias akmuo, stora pėdžia, už jos ilgas kluonas, dešiniu – diendaržis, tvartas, kairėje – klėtis, malkų rietuvės, kūdra. Šalia – takas į alksyną, į miestą. Gąsdino žmonės ir galvijai. Žmonės – vaikščiojantys stulpai (kaip jie nevirsta?), rankos ilgiausios. Tabaluoja į visas puses. Karvės nykiai mykia, net galva svaigsta, o kai sužvengia ar suprunkščia arklys – norisi bėgti kuo toliau. Su galvijais, naminiiais paukščiais susidraugavo, prie žmonių priprato, bet savi kur kas atžaresni. Vada didžiulė. Jis septintas. Mažiausias ir silpniausias. Jo spenelis – kalės tarpkojy. Tačiau broliai ir sesutės veja lauk, stumdo. Motinos pieno kliūdavo vos keli lašai. Kalė į jį žiūrėdavo šnairiai. Tarsi nebūtų jos šunytis. Kitus apuosto, aplaižo, o jo tarsi ir nemato. Šeiminkė lakdino atskirai, bet broliukai ir sesutės greitesni ir nuožmesni. Dažniausiai stypino šalia nė nepalietęs lakalo. Šeiminkė sudrausminti storžievių nepajėgė, o šeiminkas piktai plojo rankom per šlaunis, nežinodamas ką daryti.

– Greit mano kantrybė baigsis. Įkišiu į maišą, pririšiu akmenį ir – į kūdrą... Net savi nepripažįsta.

Tos nedoros minties ir pats nusigando. Juk niekada to nedarė. Bet į maišą, abrakini, vis dėlto įkišo, tada į batų dėžutę, pririšo prie dviračio bagažinės ir numynė į miestą.

Užeigos kampe prie alaus bokalo prasėdėjo iki sutemų tirštumos. Kai miesto centre liko tik dvi degančios lemos, atrišo maišelį ir nupiepėlį pametė kažkokiam kieme ant grindinio. Nelaimėlis keletą kartų graudžiai sukiauksėjo, bet šeiminkas pedalus mynė nirčiai, nė neatsisuko atgal.

Rytą tupintį ant bruko kumštini šunelį pastebėjo ponija Joana, kai išnešė į konteinerį maisto likučius.

– O, Viešpatie! Iš kur tu atsiradai toks nususėlis? Oda ir kaulai! Še duonytės... Gal patiks. Palauk, pienelio kelis gurkšnius išnešiu...

Visą naktį stirksojo saugioje pakrūmėje. Snūdo – katino ašaros. Vos užmerkia akis, jos ir vėl stačios. Pamėgink užmigti, jei alkis suka vidurius, o troškulį slopini tik laiškėmis žolelėmis ir smulkiais lapeliais. Letenėlė dilgčioja, bet nebe taip dirgliai ir įkyriai kaip dieną. Atsitiktinai ar ne, pragulėjo apgaubta lapo, kuris palengva traukė iš jos dygų karštį. Priebrėkšmiui sutavaravus pabandė pajudinti kūną, pasiraivyti, o vėliau atsitūpti ir atsistoti. Vaikščioti teko mokytis iš naujo, kitaip negu iki šiol: stybrinėti trimis kojomis. Bet kuokštėta, kupstėta žolė, nelygi žemė, vėjų nulaužtos šakelės buvo nekokie pagalbininkai. Ir vis dėlto atsargiai, griuvinėdamas nuklibikščiaivo iki šaligatvio. Pasijautė tvirčiau. Raišavo palengvai, dažnai stoviniuodamas. Pirmąsyk šuniškai atsitūpė ant šaligatvio ten, kur gatvės vidury, ant vidurinės baltos linijos buvo pertrenktas. Kaip ir kodėl – nesupranta. Nepastebėjo nė vienos mašinos nei iš vienos, nei iš kitos pusės. Staiga suurzgė milžiniškas *bimbalas*, šoko į viršų ir, pasukęs dešinėn, žviegdamas sustojo prie kelkraščio. Aukštas, pusamžis, vešliais antakiais ir skeltu smakru vyras čiupo jį abiem rankom už nugaros ir nusviedė. Galbūt norėjo padėti ant plytelių, bet suklypo ir išleido jį iš rankų per metrą nuo bartelio.

Pakilo, plačiai sumostagavo rankomis, išoko į automobilį, garsiai užtrenkė dureles. Sidabrinis vabalas čiūžtelėjo asfaltu ir nurūko, paskleidęs nemalonų nelyg pragaro dervos ar gumos, nelyg supuvusių kiaušinių, nelyg bjauraus tabako kvapą...

Mažumėlė pailsėjo ant žolynėlio prie bibliotekos ir pagaliau atsitūpė šalia spaudos kiosko. Miesto centre visos parduotuvės, vaistinės ir įstaigos jau dirbo. Iš „Tau“ išėjo tas, kurio

pamatyti nesitikėjo – vyriškis vešliais antakiais ir skeltu smakru. Jis nešė keletą kartoninių dėžių, bet ant paskutinio – ketvirto – laiptelio koja slystelėjo. Dėžės pasklido į šalis. Akimaju atsistojo ant kojų ir ėmė maigyti pultelį. Švytinčio nuplauto *bimbalo* durys neprasisvėrė. Purtė galvą kaip koks epileptikas, trūkčiojo pečiais ir ūmai dūrė akimis į kitą gatvės pusę, kur prie kiosko tupėjo... Puolė į priekį, bet kelią pastojo ilga, nerangi *fūra*. Jam pravažiusus metėsi pirmyn, bet tučtuojau stabtelėjo: prie kiosko raišuolio nebebuvo. O atsikusęs ir vėl nepatikėjo savo akimis: visos automobilio duralės svetingai laukė šeimininko.

Ponia Joana vos neišleido iš rankų dubenėlio.

– O, Marija Motina! O, Juozapai šventas! Koks drignius ant tavęs užlėkė? Klyvuk, Klyvuk! Kaip dabar gyvensi?!

Jei ne Joana „krikštytoja“, raišuolis taip ir būtų likęs bevardis. O dabar išgirdęs „Klyvuk, Klyvuk“ pastato ausytes, pasuka snukutį. Vadinasi – įsiminė, kas esąs. Sočiai maitinamas ūgtelėjo, dailiai suapvalėjo, gilėmis suspindo akys, rusvai juosvas su baltais dryželiais šiurus kailiukas sublizgo žalvariu. Nors pastovios gyvenamosios vietos dar neturi, bet po trijų gremėzdžiškų varnalėšų lapais laikinas būstas neblogas, pamanomas. Lietadieniai nesuslapsi, o slėptis nuo šutros – viena palaima. O ponija Joana geriau nei motina.

– Pasiimčiau, Klyviau, tave į namus, bet mano žmogus nesusnekamas, kaip aršeniko prilupęs, nesąmones tauškia: užsinorėjo boba prabangos – kambarinį šunį įsitaisyti. Televizoriaus babcės įsėdo į galvą ir neišmuši, – girdi, savo mažiesiems broliams būkime geresni, atidesni, priglobkime, kašnelio nepagailėkime! Patys diržus veržiame, o dar šunimis rūpinkis. Na ir kas, sakau, nepadvėsi... Gražaus plauko. O jis klykia kaip tironas – negalima, ir tiek. Kaip kirviu – šmakšt. Kuomet jis toks, aš prikandu lūpą ir nemaldau jo. Žinau, dar labiau įsidegs – savaite neužgesinsi.

– Bet tu, Klyvuk, nenusimink. Pakovosim su tokiais drigniais. Rasim rodą, rasim.

Klyviui darbo per akis. Raišuoja diena iš dienos po visą penkias kalvas užtūpusį miestelį – iš gatvės į gatvę, nuo kalmelio į pakalnę, nuo namo prie namo turėdamas vieną tikslą. Kur pamatys tą atšiūžų sidabrinį *bimbala*? Iš kur plūstelės tas piktas, erzinantis šnerves, troškus dervos, senos alyvos, mazuto, prarūgusio rūgpienio, tabako, svilėsių, dūlėsių, pelenų kvapas?

Kiek čia per dieną apeisi. Vieną dvi gatveles. Ir tai ne visada. Kai kur prie vartų prasėdi pusdienį ar dar ilgiau, kol sulauki grįžtančių šeimininkų. Mirkt mirkt praplėstomis akimis, šnirpšt šnirpšt nosele – ir krenti į nevilgtį lyg į kokią balą. Kvapai ne tie. Šeimininkai smurgiai trumpi drūti. Pliki, pilvoti. Jokio panašumo. O jam reikia aukšto kaip stulpas, plačių skruostikaulių skeltasmakrio žmogėno. Bet...

Liepos nubarstė paskutinius žiedlapius, o jis niekuo negali pasigirti. Širdis lyg fekalijų duobėj. Taip ir norisi žiūrėti į mėnulį ir kaukti, kaukti, kaukti... O gal tasai stambuoelis visai ne iš čia, o iš kokio gretimo kaimo, kurių aplink devynios galybės? Gal iš to miestelio, kurio koplyčios bokštas nuo kiekvienos kalvos matosi? Toks šviesus, susidraugavęs su debesėliais. Kodėl gi ne? Anas netgi garsesnis. Kiek ten gražių namų. Pats nebuvo, bet šnekant girdėjo. Net dviaukščiai autobusai pravažiuoja.

Pagaliau liko viena vienintelė gatvė. Pati ilgiausia, pati plačiausia, lanku apsupusi miestą iš miškingo pietų pakraščio, kuri išvaduos centrinę gatvę nuo sunkvežimių, fūrų, miškavežių... Nes dabar, ypač žiemą, prasilenkti beveik neįmanoma. Vienam prisieina sustoti ir praleisti važiuojantį iš priekio. Kitaip sukris krūvon ne vienai valandai.

Naujos gatvės apžiūrą pradėjo iš rytų pusės. Kairėje – daržai, karklynai, kuokštėtos pievų skiautės, nususę miškėliai, dešinėje – namai. Pirmasis senas, karšinių karšinius, įkopes į antrąjį šimtmetį, sienojinis, apkaltas viena ant kitos briaunomis užlipusiomis stacionomis lentelėmis. Sugėręs daug saulės. Juodut juodutėlis. Stogas – gontų. Čiukuras lygus, be jokio

īlīnkimo. Puikiu meistrū darbas. Antras – vienaaukštis mūrinukas, ilgas kaip sliekas. Visko lyg ir perdaug: langū, durū, kaminū. Ir garsū, moteriškū, vyriškū, vaikū, šunū, vištū, zylių ir kuosū. Stogas žemas, suslėgtas, lyg būtų primynęs priešistorinis gyvūnas ir numetęs nuo kaminū plytas. Be vėjakerčiū. Šimtus kartū lopytas šiferiu. Kaip ubago sermėga.

Trečias – dvaras! Rūmas! Šiuolaikinė pilis. Kairėje aukštas apvalus bokštas, o paskui greta dar septyni trikampiai bokšteliai. Stogas slenkstėtas. Nepasakysi kelių aukštū. Du darbininkai baigia mūryti didžiojo bokšto apžiūros aikštelę, du kloja čerpes.

Įkurtuvės ant nosies. Iš rytū ir pietū – sodyba aptverta. Tvoros pamatai ir stulpai sukloti iš vienodo dydžio lauko akmenū, tarp jų visai nesimato betoninio sudūrimo. Tarpai tarp stulpū – geriausių kalviū meistrystės pavyzdžiai. Lygūs strypai apačioje papūsti, paskui susukti kaip kamantas, o viršuje smailūs lyg iečių antgaliai. Girdėjo Klyvis – ant kiekvieno stulpo bus gipsiniai kunigaikščių ir penkiū moterū biustai.

Vartai – svetingai praverti: prašom, užeikite. Gale baltomis ir raudonomis plytelėmis iškloto raštuoto tako stovi sunkvežimis, nuleidęs visus bortus. Du vyrai iškrauna dėžes, pakus, lentū ryšulius, dailylentes ir neša garažo link. Visam darbui vadovauja tas pats aukštas, stotingas, vien iš raumenū sulipdytas vyras. Viskas lyg ir nieko, bet tas dervos ir supuvusių kiaušinių kvapas čia dar tirštesnis.

Ūmai su nuožmiu bilsmu prasivėrė virtuvės lango abi pusės ir trenkės į sieną. Trijų paketū stiklai subyrėjo į smulkius druzgus ir nukrito ant rožių krūmū. Nuo bokšto skriste nuskrido trys eilės raudonū plytū ir pasklido ant vejos aplink alpinariumą ir baseinėlį. Du darbininkai, klojantys čerpes. Iškart slystelėjo. Nenukrito žemėn tik dėl to, kad abu spėjo užsikabinti už čiukuro grebėstū. Sutrikęs šeimininkas stovėjo lyg stabo ištiktas. Pasukiojo galvą, apsidairė, bet oras buvo ramus, jokio debesėlio, jokio vėjelio. Nei medžiotojų šūvio, nei atsitiktinio sprogimo niekas negirdėjo. Ir tada jis pamatė Klyvį, ramiai pritūpusį ant sutrypto žyvro antroj gatvės pusėj, pakėlusį į viršū sužalotą kojelę. Šeimininkas čiupo į rankas pagali, labai panašū į beisbolo lazda. Metėsi pirmyn greitai, tačiau tuoj pat sulėtino žingsnį, o priėjęs prie vartū staiga sustojo. Rankomis ir lazda mosavo be paliovos, šaukė lyg skerdžiamas, bet kojos buvo lyg sustingusios, lyg priaugusios prie žvyrkelio. Grįžo prie sunkvežimio. Iš voljero išsivedė aptingusį pitbulį. Šuo noro pasivaikščioti nepareiškė nė vienu judesiu. Šeimininkas stvėrė ir išvilko lauk. Atitempė iki vartū. Tikėjosi pamatyti, ko jie geidė. Manė, pitbulis griebis Klyvį už pakarpos ir iš jo liks tik šlapia vieta. Deja, ši sykį vaizduotė skeltasmakrį nuvylė. Pitbulis atsitūpė tarpvartėje. Du šunys žiūrėjo kits į kitą: be pykčio, be priešiškumo. Atrodė, kad abu tyliai dalijasi kažkuo, kažkokia informacija, būdinga tik šunū giminei. Pagaliau pitbulis atsistojo ir nubidzeno tiesiai į voljerą, nė nežvilgtelėjęs į šeimininką. Pastarasis dar bandė išlieti savo nepasitenkinimą ir įsiūtį rusiškais keiksmoždziais, bet pitbulis žiūrėjo ne į jį, o į šiaurę, kur kažkada bus gražiausias miestelio asmeninis parkas.

Visai neseniai, gal prieš savaitę ar dvi, triukšmingą popietę, kai daugumai moksleiviū baigiasi dienos vargai, ir jie ima naršyti po parduotuves, Klyvį aplankė maloni šilta nuojauta, kad jis, trikojis, benamis šunėkas šiame miestelyje, o ypač čia, miesto centre, jau nebe svetimas, o savas pilnateisis gyventojas. Vaikai iš jo nebesityčioja, jo nebeerzina, moterys ir vyrai praleidžia į priekį, niekas ant jo nerūstauja, nekeiksnoja, o kai kas net pavaišina gardesniu kąsniu. Klyvis įsikalė sau į galvą keletą paprastū taisykliū: pereiti gatvę galima tik tose vietose, kur boluoja baltos plačios juostos, o gatvės vidurio linija, tai lyg ta vieta, kur atsitūpus gali pailsėti. Jis taip ir daro. Kai žmonės burnojasi ant šaligatvio – tupi ir jis, kai jie subruzda eiti, tipena ir Klyvis, jei, žinoma, atsiranda reikalas pereiti į antrą pusę – ten karštą dieną vėsiau, daugiau gyvatvoriū, augalotū eglīū ir tujų, gausu tokiū kampeliū, kur mokinukai vieną suktinę cigaretę rūko penkiese ar šešiese, plėšdami tik po vieną, matyt, labai gardū dūmą.

Taigi Klyvis siūrinio per „zebrą“ ir gatvės vidury metė žvilgsnį kairėn. Gerai pažįstamas *bimbalas* krūpčiodamas šoktelėjo į viršų. Už vairo sėdinčio vyro (Klyvis pamatė jo plačią burną ir atgrasiai prikąstą apatinę lūpą) išvaizda sakyte sakė: „na, šunpalaiki, daugiau tu man ramybės nebedrumsi“. O iš dešinės klerkėjo gremėzdiška, iš geležinių kampainių suregzta geltonai dažyta mašina, visų vadinama betonmaiše, su pilvotu, lėtai be perstojo besisukančiu kubilu.

O paskui? Paskui įvairiais balsais suvaitojo, sušneko geležis, pakvipo svylanti guma, pasigirdo klyksmai, šauksmai ir dar kažki kas. Skeltasmakrio *bimbalas* dešiniu šonu įstrigo į liepos, kurioje gyveno voverė, šoną. Vyras spėjo iššokti ir baltas kaip popierius, nuleidęs ilgas rankas, stovėjo prie traumuoto *bimbalas*. Šalia jo dručkis betonvežės vairuotojas, per visą galvą mažesnis už avarijos auką, vos išspjovęs nuorūką dantimis plėšė iš pakelio kitą kontrabandinę cigaretę ir tirtančiais pirštais mėgino įžiebtį aikštingą žiebtuvėlį.

– Gerai, kad ponas suspėjai pasukti dešiniau. Kitaip būčiau sutraiškęs kaip vabalą... – mėgino šypelti dručkis. – Iš *bimbaliuko*, regis, nieko gero nebus.

– Užčiaupk srėbtuvę, – iškošė pro dantis BMW šeimininkas.

Centras papilnėjo. Į avarijos vietą rinkosi vis daugiau žmonių, kurie itin nepatiko nukentėjusiajam. Galop netekęs kantrybės, atgalia ranka braukdamas nuo kaktos prakaitą, kimiai, bet griausmiai aiktelėjo.

– Dyrinkit. Cirkas baigtas. O tai...

Žiopliai, tikriausiai žinodami, kad tas „o tai...“ galingųjų leksikone reiškia kažką daugiau nei paprastą, nekaltą grasinimą, ėmė skirstytis. Vieni šoktelėjo ant parduotuvių laiptų, kiti pasuko į skverą, sutūpė ant suoliukų. Papyptuoti, pasišnekučiuoti.

– Klyvuk, iš kur išdygai? Pasigedau tavęs. Maniau, kad ir tave nutrenkė tas griaustinis. Bėgam į kiemą, bėgam...

Kiaurą naktį druokeno lietus. Iš vakaro čiožė dosniai, pasismarkaudamas, apie vidunaktį šiek tiek aprimo, sakytum, grįžo į protą – dulksnojo lėtai, vienodai ir tingiai, o paryčiais teškėno mažais šiltais lašukais, paišdykaudamas.

Prasnūsta, apsisverčia ant kito šono, nusižiovauja, įsiklauso į melodijas – ir vėl akutės merkiiasi. Ir kaip nesimerks, jei tos šviežios natūralios muzikos tiek daug, jog net širdis salsta. „Maximos“ stogas groja kaip vargonai, didingai, užgoždamas bet kokius kitus garsus, tai pritildamas, norėdamas atsikvėpti. Lietvamzdžiai vos spėja spjaudyti vandenį, kuris pasišokinėdamas ir kliokdamas daugų takelio bortus, tyška į šalis, graužia griovius, užpildydamas visus nelygumus iki pat gatvės.

Kai prabudo – saulė kabojo pačioje aukščiausioje regioninio parko pušies viršūnėje, žaismingai įstrigusi tarp dviejų kuplių šakų. Nuo mėlio raibo akys, bet debesų atplaišos tai šen, tai ten plavinėjo po dangų, nežinodamos, kaip jos čia pateko ir dėl ko užsiliko. Oras buvo gairvus, gardus ir tirštas. Klyvis plačiai prasižiojo ir kvėptelėjo – ir iškart pasijuto taip sočiai, lyg būtų ką tik išlakęs šilto pieno dubenėlį.

Pasisukiojęs autobusų stotyje, kapinių, o vėliau pušyno pakraščiu, atsargiai apeidamas žliurgsinčias balas, netikėtai atsidūrė naujojoje gatvėje. Tik iš kitos pusės. Kairioje gatvės pusėje kunkuliavo darbai. Burbėjo ekskavatoriai, žiaukčiojo įklimpę sunkvežimiai su plytomis, pliaukšėjo poliakalė. Vyras vienur augino namų pamatus, kitur virš gegnių kėlė vainikus. Klyvis niekur neskubėjo. Atsitūpia, apsižvalgo, žvilgt į vieną, i kitą pusę ir raišuoja toliau, juokingai, bet vikriai, išmokęs siūrinėti trimis kojomis.

Pagalčiau – ir rūmas! Ten, kur anąkart darbininkai kėlė iš sunkvežimio ir vilko į sandėlį įvairiausias dėzes, statinaites ir pakus, rulonus, dviem didžiulėm akim žiūrėjo priekin skaudžiai mėlynos spalvos naujutėlaitis prabangus automobilis.

Madingai prašmatnia, taip pat melsvai pilka žvilgančia eilute, ilganosiais, valtelėmis

vaadinamais, su sidabrinėmis kniedėmis pusbačiais terasos laiptais spitria žingine pulte nupuolė šeimininkas ir pasuko vartų link. Džerkštelėjo užraktas, klengės. Vartai plačiai prasižiojo, o puošėiva griebėsi už širdies. Antroj gatvės pusėj ant žolytes tupėjo Klyvis.

– Ir vėl, ir vėl tu! Ko atsivilkai čia, paskuda, ko?.. Ko tau reikia? O aš maniau, kad mes nebepasimatysim...

Nors nušnioryjęs lietus visas dulkes priplojo prie žemės, išvaikė, išsklaidė bjauriausias dvokus, bet to nemalonaus kvapo jam įveikti nepavyko. Klyviui pasirodė, kad ta smarsa dar slogesnė, aštriau ėdė šnerves.

Nuo terasos klykstelėjo žmona.

– Ko taip ilgai kuities? Skaistei sąrėmiai vis dažnesni. Skubėk, Viciula, skubėk!

Viciula, arba Ponas, kaip jį pavadino betonvežės vairuotojas, suglumo visiškai. Norėjo žengtelėti į priekį ir pravyti šunį, bet pasigalvojęs mostelėjo ranka, apsisuko ir bėgdamas ėmė maigyti pultelį. Neišgirdo jokio viltingo garso. Automobilio durelės neprasivėrė. Nė viena. Mygė ir mygė. Viskas veltui. Griebtų pagalio, kaip praeitą kartą – beviltiška. Pitbulis voljere snaudė, nusisukęs į priešingą pusę, nepagarbiai rodydamas Ponui Viculiui platų pasturgalį. Niekio kito neliko, kaip vėl grįžti prie vartų. Klyvis vis dar tupėjo pirmykštėje vietoje, pakėlęs į viršų sužalotą letenėlę.

Vos žengęs pirmuosius žingsnius Ponas pajuto iki šiol dar nepatirtą sunkumą abiejose kojose.

– Vicia, Vicia! Jau vandenys nubėgo!

Vicia susmuko. Atsispyręs plaštakomis į trinkeles bandė stotis. Nepavyko. Eiti keliais dar neteko. Matė žmones Šiluvoje, Kalvarijoje, bet jam pačiam tokia mintis nebuvo šovusi į galvą. Ir nelyg tyčia virš tako pakibo paskutinis galvotainis ir išpylė visas likusias vandens atsargas čia, ant trinkelių tako, ant jo galvos, ant melsvos eilutės ir mėlyno automobilio.

Klyvis tupėjo lyg apmiręs, o jis, Ponas Viculis, pats nesuprasdamas ką daro, ėmė šliaužti keliais. Kelnės bematant permirko kiaurai, kiekvienas žvirgždas lindo į kelius. Sušlapę pusbačiai nukrito... Jis rėkte rėkte.

– Klausyk, tu!.. Dukra jau gimdo... Ar supranti? Vandenys jau nubėgo... Juk girdėjai?! Ar žinai, ką tai reiškia?.. Ji labai graži... talentinga ir nelaiminga... Susidėjo su vienu, britu ar škotu. Išbėgo slapčia į Londoną. Tas škotas ar britas išmovė į Ispaniją. Ji grįžo čia... Vos atpažinom... Įdubusiom akim ir didžiausiu pilvu. Aš ją labai myliu. Tai mano... ir mano pirmosios žmonos duktė. Pirmosios! Supranti?! Ne šitos! Ne, ne! Ši tik gražus paveikslėlis... Supranti? Klausyk, būk žmogus, nepyk, duodu garbės žodį... daugiau niekada, niekada! Nekerštauk. Padėk.

ki vartų liko gal pusmetris. Vicia nepatikėjo savo akimis. Klyvio sužalota kojėlė nudribo žemyn. Ant žolės. Iš pradžių kuitiniuodamas, pasilinguodamas į šonus, paskui oria smagia ristele nukuisnojo kairiuoju gatvės pakraščiu.

Palengva atsistojo ant kojų ir dvaro šeimininkas. Šlapias nuo galvos iki kojų. Stambūs lašai nuo plaukų, nuo nosies galiuko krito ant basų kojų... Kada dingio kojines, kas jas nutraukė – užmušk – neprisimena.

Akimis palydėjęs Klyvį, dirstelėjo į automobilį. Visos keturios durelės buvo prasivėrusios.

– Klyvu-uk! Klyvu-u-uk!

– Ko čia klykajū?.. Vėl savo luošio nesulauki? – nusijuokė eidama pro šalį bendradarbė, tokia kaip ir ji, spurgų ir banelių kepėja Valerija.

– Balsa prarėkiau. Savojo širdį suminkštinau. Prižadėjo net iš medžio ir odos įtvary padaryt, kad lengviau būtų raišinėti, o tas nuo pietų dingo kaip į vandenį. Ryt būsiu gudresnė. Kai tik pasirodys, pririšiu prie lietvamzdžio... O tu, Valerija, neskubėk. Mano visi kepiniai stovi. Kaip visada. Turgaus dienomis – gero nelauk.

STIKLINĖ AGUONŲ

NOVELĖ-SAKMĖ

Apie Irto kasą aš žinojau viską.

Galėjau apie ją parašyti gražiausią rašinį, referatą, monografiją ar net... kandidatinę disertaciją. Iš akies milimetro tikslumu sugebėjau apskaičiuoti kasos ilgį ir storį. Kiek kasa pailgėja per pusmetį, per metus, per vasaros atostogas... Nuspėdavau, kaip ji pinasi – ar kietai, didžiai nepriekaištingai suspaudžiant ir išlyginant kiekvieną giją, ar atsainiai, paskubomis, kad nepavėluotų į pamokas. Iš plaukų kvapo ir jų blizgesio suprasdavau kuomet trinkiami galva ir kuo: ajerų šaknų, beržo pumpuro ar dilgėlių lapų nuoviromis.

Taip trejus metus (tris ilgas kainozojinės eros amžius!) sėdėjau Irtai už nugaros, turėdamas vienintelį pranašumą: jai atsilošus liesti jos plaukus. Visą laiką svajojau sėdėti greta, bet ši vieta buvo užimta – okupuota apuoko akimis, asilo ausimis, avinėlio garbanėlėmis „blondino“, mokyklos gaidžio svorio čempiono, pasipūtėlio, išsišokėlio retu vardu, turtingų tėvų, dantų techniko ir rajkoopsajungos pirmininkės vienturčio sūnelio Mėmarto.

Kaip aš jo nemėgau, kaip jo nekenčiau. Vien niekinanti visus, įžūli jo šypsena man pakirsdavo kojas. Irtą jis saugojo kaip Minotauras. Kiekvienas mano draugiškas noras pasišnekučiuoti apie jos naujai nutapytus ir koridoriuje ant vidinės sienos sukabinėtus paveikslus bematant subliukšdavo kaip šalnos pakastas žiedas. Skambutis pakviečia į pertrauką, Irtą pakyla nuo suolo, o Mėmartas jau šalia, stveria už rankos, vedasi tolyn kažką kuždėdamas į ausį. O aš mirštu iš širdgėlos.

Ir vis dėlto skriaudos nejaučiau. Netgi džiūgavau. Aš turėjau galimybę liesti tą kasą, glostyti, čiupinėti išsišokusį iš pynės plauką.

Nežinau, ji jautė, ar ne... Tik vieną kartą, pasisukus Mėmarto pusėn ir prisidengus veidą ranka, taip šyptelėjo, taip šyptelėjo, jog šypsniio šiluma perėjo per visas mano ląsteles.

Savaitgalių vakarėliuose vos sukirba mintis pakviesti Irtą šokiui, vėl netikėtai gaunu smūgį žemiau juostos. Mėmartas, pasiuntęs oro bučinį, galantiškai jai lenkiasi ir brutaliai kibiomis lyg vijokliai rankomis čiumpa į glėbį.

Ir taip per visus tris kainozojinės eros amžius.

Prieš šimtadienį draugai slapta sutarė mus susodinti greta. Netverdamas džiaugsmu įlekiu į salę ir ūmai prarandu žadą: Mėmartas išdidžiai pūpso mano vietoje ir, prisidengęs veidą, siunčia oro bučinius.

Kažkas panašaus nutiko ir per išleistuves. Tiesa, vakarui įpusėjus blykstelėjo vilties pirkšnis. Pakviečiau Irtą pasivaikščioti po mokyklos parką ir ji sutiko. Paėmiau ją už rankos ir, sukaukęs visą drąsą, spustelėjau. Ji atsakė tuo pačiu. Buvau toks laimingas... toks laimingas... Bet palaima truko vos kelias akimirkas.

Lyg iš po žemių išdygo Mėmartas, čiupo Irtą už alkūnės, truktelėjo į save ir taip garsiai klykstelėjo, tikėdamasis, kad jo pergalingą šūksnį išgirs ne tik mokykla, ne tik miestelis, bet ir visas pasaulis.

– Tėvai, mama! Ateikit! Aš noriu jus supažindinti su savo mergina...

Tą patį vakarą susirinkau savo daiktus. Tiek tų ir daiktų. Viskas tilpo į kuprinę.

– Kur keliausi? – paklausė senelė.

– Nežinau. Eisiu, kur kojos neš... Gal į sengirės gūdumą, gal į kalnus...

– Eik! Sunkus kelias dvasią grūdina... – tik tiek ji ir tepasakė.
Įbruko į rankas rezginėlę ir palaimino.

Sengirė – didinga, neaprėpiama ir kalvota.

Slėnesnėse vietose rūsčiai paslaptingi eglių ir pušų šilai, pilni visokiausio gyvyje ir gėrio, kalvos pasipuošusios išdidžiomis ažuolų ir uosių karūnomis. Paklotėse gydomųjų žolelių apstybė, linkčioja aviečių uogienojai, siūlydami nykščio dydžio uogas. Žemuogės rasotos ir saldžios – ir pasotina, ir troškulį numalšina. Medžių lajose purpčioja įvairios paukščių bendruomenės, o jų giedojimas ir čiuibesys lyg šventiška raminanti muzika stumia į priekį, žadėdama tau atverti vis daugiau ir daugiau paslapčių, ir tu eini nejausdamas jokio nuovargio.

Kažkurios dienos pavakary priėjau jaukią, prisisegusią prie kalvos retymę. Visai greta iššokęs iš tankmės lyg naujagimis čiauska upeliūkštis. Naujagimis? Tam naujagimiui tikriausiai keliasdešimt tūkstančių metų. Karštą slopią dieną stumtelėjo į šoną, į patamsėjusias glūdumas gavus sakų midumi apgirtęs vakaras, o romantiškas saulėlydis spinduliu lyg pirštu dūrė į dailų riedulį ir paliepė atsipūsti. Iš tikrųjų – pats laikas. Prisiğlaudęs prie šiltos krūtinės užsnūdau.

Rytą mane pažadino palei ausį strykuojantys žiogai, keistokas, iš tolėliau ataidintis šurmuly ir nepažįstami, labai malonūs, jaudinantys, savaip artimi garsai. Kai prastryniau akis, nuostabai nebuvo ribų. Keli bebrai upeliu plukdė vienodo ilgio rąstelius ir juos ritino ant kranto, kiti šleivodami nešė į aikštelę, tretį gremžė rąsteliuose išilginius griovelius, paukščiai iš miško nešiojo samanas, o dvi meškos statė trobelę.

Smėlėtu paupio takeliu, nepažįstamo žmogaus vadeliojamas lėtai riedėjo pakrautas vežimas.

Meškutės iškrovė plytas, sukrovė jas į krūvą, iškėlė keletą maišų cemento, du kibirus, lakštą skardos, kastuvą ir kitų įrankių.

Ant akmens, prie kurio praleidau naktį, nutūpė šarka.

– Krosnį ir kaminą susimūrysi pats... Ar sugebėsi?

– Pabandysiu. Senelis buvo mūrininkas, krosnius. Padėjau jam maišyti skiedinį, nešiojau plytas. Šio bei to pramokau...

– Ir gerai. Čia ir gyvensi... Čia tavo kelio galas...

– Vieta graži, bet...

– Koks dar bet?

– Aš neturiu nė kapeikos. Kuo sumokėsiu už plytas, cementą ir visa kita?

– Čia jau mūsų bendruomenės galvos skausmas, – šarka šarkiškai subtiliai nusijuokė.

– Jaunystėje nedora buvau. Tokia kaip Tadas Blinda. Svetio lygintoja. Aplankydavau turtingus ponus, susikrovusius turtus už apgavystes, žmonių ašaras, ir išpuikusias gobšias ponias. Prisinešiau aukso ir sidabro pilną senos liepos šovą. Blinda dalį atiduodavo nuskriaustiesiems, kitą dalį pragerdavo. O aš vis galvodavau: gal kam nors prireiks?.. Šit ir prireikė. Už darbus, už paslaugas užmoku: kam vėrinį, auksinę grandinėlę, kam žiedą su brilianto akute. Bet visus perspėju: kainas jūs žinote geriau už mane. Jei apgausite – jums nepasiseks... Ką aš čia išleidau – vienus niekus. Šova pilnutėlė. Rūmus galėtume pasistatyti...

– Kokius rūmus?

– Tokius kaip Tadž Mahalo.

– O kam mums rūmai? Užteks ir trobelės.
 – Ir aš taip manau... Pasirodo, mes neapsirikom.
 – Dėl ko?
 Plastelėjo sparnais ir nuskrido.

Daili trobelė išėjo. Iš tolo švyti. Rašteliai nužievinti, sąsparos kūginės, lyg gero meistro nudailintos. Stogas tvirtas, storu nendrių sluoksniu apdengtas. Išmoningai darbavosi gandrų porėlė, o baigę ir sau lizdą susisuko. Kaminas traukia puikiai. Dūmas laisvai ir lengvai, lyg balandžių jaunikliai kyla į dangų.

Gyvenam, nesiskundžiam. Prisiigrybavom, prisiuogavom. Voverės riešutų ir gilių prineša. Kavai ir arbatai. Paukšteliai – žolyčių nuo visų negalavimų.

Viena moteriškutė dukart per savaitę mus aplanko. Šviežios duonutės, miežinio ragaišio, sūrio su kmynais atneša. Žinoma, ne už dyką. Šarkelė varnelė iš šovos šio bei to ištraukia, užsimoka. Sağę ar auskarėlį.

Tik vis nežinau, ką man daryti. Nepratęs dykaduoniauti. Kokiu amatu užsiimti?

Kartą šarkelė lupą atnešė.

– Iš kur ji ir kam? – klausiu.

– Jūsų mylimą darbų mokytoją vakar palaidojo. Skrendu vakare virš jo namo, langas praviras... Matyt, šeimynykščiai po šermenų atidarė. Žvilgtelėjau. Ant jo stalo akiniai ir ši lupa guli. Pagalvojau, gal prireiks...

– Kam? Man?

– Gal ir jums...

Sėdžiu ir maštau... maštau... maštau... Ir šokteliu nuo suolo.

Ak, ir gudruolė tu, šarkelė varnelė! Ak, ir gudruolė! Žinoma, prireiks. Kaip gali neprireikti...

Nuo mažumės esu krapštukas. Brangiausias daiktas – lenktinis peiliukas. Iš medžio dūdeles, varpelius drožiau, mažas dėžutes plunksnoms, tabokines, šaukštukas.

Miręs darbų mokytojas mokė keramikos. Visi zuikius, avinus, varles lipdė, o mane maži dalykėliai labiau domino. Nulipdžiau dviejų centimetrų dydžio pieno ašotėlį su aša, šešias stiklinėles ir padėkliuką. Kai šaltkalvystės mokėmės, net į laikraštį papuoliau. Padariau septyniolikos milimetrų jataganą ir aštuonių milimetrų ilgio suomišką peilį – finką, su rankenomis ir kriaunomis. Servizą pienui vis norėjau dovanoti Irtai. Bet nespėjau.

O dabar prisiminiau pasaką, legendą ar sakmę apie dviejų šalių meistrus, susilažinusius, kurie iš jų padarys įmantresnius, išmoningesnius darbelius. Pirmosios šalies meistrai nusiuntė savo varžovams mažytę, vos plika akim įžiūrimą blusą. Antriesiems net smegenys sutino begalvojant, kuo galėtų priešininkus nustebinti. Ir sumastė. Gauna pirmieji siuntą, nuvynioja popierius, o ten – jų blusa. Išsiseidė, pasipiktino meistrai ir tūžmingai laiškėlį parašė. Greit ir atsakymą gavo: „Atleiskit. Mes nenorėjome jūsų pažeminti. Jūsų darbas mus apstulbino. Jis unikalus. Jūs puikūs meistrai! Mes nuolankiai jums lenkiamės. Nieko geresnio nesugalvodami, blusos kojėles tik auksinėmis pasagėlėmis pakaustėme.“

Susiradau senelės rezginėlę. Kai kelionėje suvalgiau visus gardėsius, visus pyragaičius ir meduolius, dugne radau lininį maišelį aguonų. Dėl ko jas man įdėjo – niekaip nesuprantu. Kepti nemoku. Virtinukų virti taip pat. Gal Kūčioms? O gal senelė maštė taip, kaip šarkelė varnelė: gal kam prireiks?

O šarkelė vėl uodegą kraipo.

– Žiūrėkit – koki tvirtą ir aštrų spyglį pavyko nuo rožės stiebo nukirsti.

Spyglio galiuką tik per lupą išžiūrėjau. Iš tiesų – smailus ir tvirtas. Norėdamas nenulauši.

Nudrožiau pieštuko storio pagali, jo gale įtvirtinau rožės spyglį. Pasidariau miniatiūrinės stakles ir kibau į darbą.

Įdedu į jas aguonos grūdėlį, žvelgiu per lupą ir rašau: lazdelė viena, antra, trečia – viena raidė, brūkšnelis iš kairės į dešinę, kitas – iš dešinės į kairę, tik dvigubai ilgesnis – antra raidė, dvigubas brūkšnelis aukštyr – trečia, viena lazdelė – ketvirta, dvi lazdelės greta: m y l i u! Ir viskas. Tiek to ir darbo! Vieną grūdėlį išimi, kitą įdedi...

Pagaliau ir paskutinis aguonos grūdėlis su užrašu.

Supyliau visus į lininį maišelį ir iškiūtinau.

Tris paras pėstinau, tik po draugišku krūmu retsykiais kur nusausdamas. Ketvirtos dienos rytą bažnyčios varpo dūžius išgirdau. Miestas nebetoli. Ir vietos pažįstamos. Tik daug kas pasikeitė. Kai kur miškeliai iškirsti, kitur nauji namai šviesiais langais sveikinas. Buvęs sunkus žvyrkelis juoda asfalto gelumbe užklotas. Praalkau. Miestelio centre į smulkę užsuku. Kampe už ilgo stalo Mėmartas kiūkso. Nebe tas Mėmartas. Susmukęs. Vietoj garbanėlių vos keli nušiurę plaukeliai stirks. Akys prigesusios, ausys dar labiau atšokusios, nusvirusios žemyn. Baigiamas gerti butelis – priešais, sausos gyslotos rankos gniaužo stiklinę.

– Grįžai, – tarė jis.

– Atėjau, – atsakiau aš.

– Pavėlavai. Labai pavėlavai.

– Kodėl?

– Ar žinai, kad tavo senelė prieš dvejus metus mirė, o jos jauniausias brolis palaikus išsivežė į gimtąjį bažnytikaimį?

– Žinau. Šarkelė pranešė.

– Kas? Šarkelė? Neklydau. Visą laiką tikėjau, kad tu trenktas. Kvanktelėjęs nevykėlis. Ir dėl ko tu Irta! taip patikai?! Galva neišneša... O tavo visažinė šarkelė nepakuždėjo, kad užvakar minėjom Irtos keturnedėlį?

– ?!

– Iš veido matau: nepranešė. Gal nuseno per tuos dvejus metus?! Amnezija? Tiek to! Štai kaip netikėtai viskas susiklostė. Man neišdegė. Ji mane atstūmė. Be pykčio, be isterijos. Dar daugiau – ji manęs nekentė. Iš akių mačiau. Gali džiaugtis. Bet ir tau neatiteko. Todėl, kad kvailas buvai kaip bato aulas. Tą patį rudenį įstojo į Dailės akademiją. Buvau įtūžęs ir ja nesidomėjau. Bet ši bei tą nugirdavau. Jos drobės susilaukė pripažinimo. Suroošė ne vieną parodą ne tik čia, bet ir Maskvoje, Leningrade, o vėliau užsienyje – Paryžiuje. Ypač gerai vertinami buvo Amerikoje.

Aš šioks toks vėslininkas. Buvau vedęs. Su žmona nesutarėm. Dėl paprastų dalykų: ji labiau mėgo blynelius su varške, o aš – su mėsa. Išsiskyrėm. Geruoju. Vaikų neturėjom. Galbūt abu nevaisingi. Susitinkam – pasišnekam, pasimylim. Ir vėl – kas sau. Prieš septynerius metus, mirus tėvui (motina, pats žinai, mirė gimdydama), Irta persikėlė į mūsų miestelį. Daugiausiai laiko praleidžiu kelionėse, namie – retas svečias. Bet jai grįžus, vis dažniau aplankydavau.

Rytais visada rasdavau prie molberto. Pavaišina kava, pyragėliais, pripila taurę vyno. O pati vėl griebia teptuką. Po pietų dirbdavo su vaikais. Įkūrė jaunųjų talentų studiją „JTS“. Daugelis jos mokinių dabar mokosi Dailės akademijoje. Vakaraus sėdėdavo prie lango, žvelgdavo į

tolumas tarsi kažką stebėdama ar kažko laukdama. Pastarieji metai Irtai buvo sunkūs. Blyško, tirtėjo rankos. Gėrė kažkokias tabletes. Tapo irzli, nekalbi, bet nesiskundė. Manau, ją kankino depresija, o gal ir dar kokia kita pikta liga. Kartą paprašė paslaugos. Surinkom visus namuose esančius paveikslus ir nuvežėm į seniūniją... Sukabinau ant sienų taip, kaip ji norėjo. Anot jos, visos šitos drobės jai yra brangiausias, niekada jų neketino parduoti ir jų vieta yra čia, jos gimtinėje. Nesu tapybos žinovas. Pasakysiu atvirai, Irtos stilius savotiškas, man nelabai suprantamas, o paskutinis – dvidešimt pirmasis – visiškai keistas, mįslingas lyg koks rebusas. Jeigu nori, užsukim į seniūniją, pamatysi pats...

Paveikslai mane pritenkė. Regėjimuose ir sapnuose aš juos visus mačiau. Kai kuriuos ne vieną kartą... Ežero dugną, kuriame kryžmai sugulę šimtamečiai medžiai su aukštyn klaidkiai iškeltomis šakomis, lyg bylodami, norėdami perspėti apie nuolatines griūtis ir kataklizmus; arba seną seną dūminę pirką, iš kurios kartu su dūmų gumulais išeinantys žmonės neša knygas, kankles, duoną, avinėlius, monstracijas... Ir t. t., ir t. t.

O šis – paskutinis, kurį Mėmartas pavadino neišsprendžiamu rebusu, iš tiesų, subtiliai savotiškas.

Iš arti mačiau tik spalvų taškelius, keistas linijas. Atitolęs pastebėjau didžiulę, nusidriekusią iki pat dantyto horizonto žydinčią aguonų pievą. Iš priešingų pusių, saulės apšviestais, vos įžiūrimais veidais, duksliais, iki žemės nutusysiais lyg kunigo rūbais, ištiesę kits kitam rankas artėjo moteris ir vyras. Pažvelgęs į drobę iš kairio šono moters ir vyro bruožus ir siluetus atpažinau. Jaunos merginos kasa permesta per petį į priekį dryko žemyn, o vaikas drovus, bet laimingas, delnuose – po vieną aguonos grūdelį.

Prastovėjau, matyt, per ilgai. Mėmartas jau nekantravo. Net kumštelėjo į šoną.

– Na ir ką pamatei?

– Nieko. Ne visų žmonių vienoda rega. Vienas grožį pastebi, o kitas žiūri, žiūri išpūtęs akis, bet iki amžiaus pabaigos taip nieko ir nepamato. Mums abiems, matyt, Viešpats nesuteikė tokios dovanos.

Išeinant iš seniūnijos Mėmartas tarė:

– Gal nori aplankyti... kapines?

– Žinoma!

Prie Irtos kapo paminklo dar nebuvo.

– Jo ir nebus. Stovės ažuolinis koplytstulpis. Jį drožia jos draugas, bene pats garsiausias respublikoje meistras.

– Kodėl toks platus? – susidomėjau. – Nelyg dviem žmonėm.

– Manęs neklausk. Taip ji norėjo. Gal kokį dar gyvą artimajį turi? Nežinau.

Kapelis tarp kitų iškiliausių miestelio žmonių. Gerai prižiūrimas. Nė vienos piktžolės.

– Ne visada turiu laiko prižiūrėti. Nusamdžiau darbščią moteriškutę. Labai daug spyglių prikrenta. Pušis sena, išsikerojusi. Nupjauti seniūnas neleidžia. Tik žemė nekokia, pikta. Kietžemis su akmenukais. Pasodinom begonijas – neprigijo. Pasodinom našlaičių – bemat nuvyto, nors ir laistėm. Jei ir toliau gėlės neprigis ir vrys, užpilsiu visą baltais akmenėliais.

– Gal ir nereiks akmenėlių, – atsakiau tariamai abejingai, atsainiai ir išbarsčiau aguonas.

– Stebuklų šiais laikais nebūna! Gali nesitikėti, – pašaipiai nusišypsojo Mėmartas.

Atsisveikinant pasiūliau:

– Jei kartais kiltų noras parašyti laiškutį ir pranešti kokią naujieną, – šūktelk „Šarkele varnele“ ir ji atskris.

– Na žinai! Nejuokauk! Mano norai žemiški...

Grįžęs pas savuosius pirmiausia pasišaukiau šarkelę varnelę. Na, pagalvojau, dabar gausi pylos...

– Ar tu žinojai apie jos mirtį?

– Žinojau.

– Kodėl man nieko nesakei?

– Jums reikėjo baigti savo darbą. Ji labai to norėjo... Ir nelabai tikiu, kad ji išėjo...

– Kaip netiki?!

Atsakymo nesulaukiau. Purkštelėjo ir nuskrido.

Ruduo buvo dosnus.

Meškutės pririnko spanguolių ir bruknių kaip niekada. Prisisunkėm tris statinaites sulčių, kita tiek užsišaldėm ir įmetėm į upę.

Voverės riešutų prinešė tiek, jog pakaktų visam dideliam kaimui.

Bebrai parūpino kuro ilgai žiemai.

Išleidom į kelionę gandrų. Jų buvo trigubai daugiau nei pavasarį. Per Kalėdas kvėpavome gaiviu šaltuku. O vėlyvos Velykos pribėrė žemę žibučių ir šalpusnių. Kadagių kvapas vilnijo ir ankstų rytą, ir prieš miegą.

Tada šarkelė ir atnešė laiškutį.

Trobelėje susirinkome visi.

Susėdome kur kam patogiau.

Bendruomenė nutarė, kad laišką skaitysiu aš, nes, anot jų, esu raštingiausias.

Senas mano draugas Mėmartas rašė: „Tau išvykus, kitą dieną atėjau į kapines. Dar iš tolo pamačiau ant Irtos kapo vešliai sužydusias aguonas. Žmonės virto tuntais ir stebėjosi. Piktavaliams suniežėjo nagai. Vogčiomis su šaknimis jas rovė ir bandė persodinti ant savo artimųjų kapų. Bet ten aguonos neprigydavo, bemat nuvydavo. O tuščių nuorovų ploteliuose bemat atželdavo šviežios, dar gražesnės. Po kelių dienų vagiliautojai aprimo. Kai kas bandė jas ištrypti. Ir vėl nesėkmingai. Šalaputai išsinarindavo kojas.

Žiema užgriuvo šalta ir ilga. Speigai keitė pūgas, pūgos šalčius. Prisnigo apščiai. Niekas nebepamena tokių metų. O ant Irtos kapo aguonos žydėjo kaip žydėjusios. Vėjai, sniegas, šalčiai ir pūgos tarsi jį aplenkėdavo. O neseniai vos infarkto negavau. Antroji kapo pusė gražiai sužėlė ir jau pasirodė pirmieji žiedai.

Miestelėnai mane spiria prie sienos. Ir pasakysiu dėl ko. Jei tu dar turi tokių sėklų, galėtume užsukti didelį verslą. Olandijos žiedams ateitų juodos dienos. Taptume milijonieriai“.

Tylėjome lyg įkirpti į uodegą.

Pirmosios subruzdavo meškutės. Girdi, nuo kalnelių ir kalvų kartu su polaidžio vandeniu guotais mušasi išgyvenusios, į žvejų tinklus nepapuolusios išmintingos žuvis. Praleisti tokią progą būtų mirtina nuodėmė.

Įkandin pakilo bebrų šeimyna. Pats metas pasiruošti maisto. Dabar alksniai sultingiausi.

Grįžę gandrai ūmai prisiminė, kad dar nebaigti lopyti žiemos pūgų ir vėjų apdraskyti lizdai.

Voverė pasisiūlė išvirti stiprios gilių kavos. Gudruoliai!

O ką daryti man?

Kitoje stalo pusėje šarkelė varnelė užšoko ant kėdės atlošo. Snapu pakedeno plunksnes. Jos ėmė pūstis, varsnoti, kasoti, garbiniuotis, sukstis į pynes... Didedėjančios akys šypstelėjo. Kaip tada klasėje. Tam šypsniui gal pusšimtis metų!

Tris kartus užsimerkiau, tris kartus atsimerkiau. Sliūksanti per iškilą krūtinę, kvėpianti visais miško žolelių ir augalų kvapais vis labiau ryškėjo gerai pažįstama kasa.

AUTOPORTRETAS

Nors mokytojas Jūrėnas turėjo laisvą dieną, jis atsikėlė labai anksti. Rašomųjų darbų kupetos ant rašomojo stalo visada slėgė kaip nepatogus nešulys. Ir to bjauraus jausmo skubėdavo kuo greičiau atsikratyti.

Patikrinęs paskutinį šiais metais dvyliktokų rašinį, senu įpratimu atsilošė minkštasuolyje, ištiesė įsmilkusias kojas ir trumpam atokvėpiui užmerkė akis nelygu akmenskaldis po sunkaus, alinančio darbo. Tačiau durų skambučio klagsėjimas privertė pakilti iš vietos.

– Taip visada!.. Vėl koks nors kaimynas beldžiasi... Vėl kažko prireikė... – irzliai sumurmėjo Jūrėnas.

Terasoje, už laukųjų durų, mindžikavo mergina balta palaidinuke ir juodu odiniu mini sijonėliu. Nešukuoti, išsitaršę rusvi plaukai dengė kaktą ir nepaklusniai lindo į akis. Lengvai dažytos lūpos verksmiai virpčiojo.

– Mokytojau... Čia jums... Nuo Eligijaus... – trūkinėjančiu balsu pratarė ji ir ištiesė senais, suglamžytais laikraščiais suvyniotą ir storu vilnoniu siūlu perrištą paketą.

Mergina, Jūrėnui nespėjus nė mirktelti, staigiai apsisuko, nutrepsėjo terasos laiptais ir dingo už namo kampo, tikriausiai ir neišgirdusi suvėluoto pakimsumio „ačiū“.

„Eligijus... Eligijus... Žinoma, tas pats!..“

Antro, turinčio toki patį vardą moksleivio, Jūrėnas nebuvo sutikęs. Mokytojo spėlionės ir nuojautą patvirtino paketo turinys. Nudrėskęs popierius, Jūrėnas išvydo paveikslą. Šviežiai nutapytą ant senos dekoratyvinės plokštės antrosios, gruoblėtosios pusės. Kai kur dar miniatiūriniais rasos lašeliais blizgėjo neišdžiūvusių, nesukietėjusių dažų potėpiai. Paveikslas mažai kuo skyrėsi nuo šimtų kitų panašių kūrinių, kuriuos mėgo tapyti ir vietiniai tautodailininkai, ir atvykę iš didmiesčių meno mokyklų ir akademijų studentai: tas pats Vyčio ežeras, perregimų draikių beržynėlių ir tirštų alksnynų užgrobtos pakrantės, senasis, pušelėmis apsodintas piliakalnis, su pajuodusiais nuo saulės ažuoliniais laiptais, kelių šimtų metrų ilgio smėlėta, visų mėgiama paplūdimio juosta, augalotų vinkšnų, guobų ir svyruoklių beržų saugoma nuo aštrių vėjų, medinė, kryptelėjusi šonan prielauka, kelios valtys, keli dviračiai katamaranai bei dešinėje ežero pusėje gerai matoma nuo kranto amžinai nerimastingai ošianti, užaujanti Varnų sala.

Jūrėnas nebuvo didelis meno žinovas, bet jam atrodė, kad peizažas nutapytas skubotai: pilkas, nuobodokas. Tik šiek tiek ilgiau užgaišo Eligijaus teptukas saloje. Panašus į milžinišką, žalsvai pilkšvą kupolą rūsčių šakotų juodalksnių guotas nepatikliai ir piktai žvelgė į ežero bangas, kurios be paliovos draskė ir ardė salos pakraščius, apnuogindamos dramblio kaulus primenančias medžių šaknis, negailestingai išplaudamos iš po jų durpingą žemę ir balzganą smėlį. Tačiau vieną iš juodalksnių jaunojo menininko ranka nutapė meistriškai. Jis stovėjo atšaliau nuo guoto – lyg koks atsiskyrėlis. Kai kurios šaknys – visiškai nuogos, blizgiai nugludintos, o kitas nuolat mazgojo juodas, dumblinas dugno vanduo. Stangrus, lygus, bežievis

kamienas su keliomis belapėmis šakomis beveik keturiasdešimt penkių laipsnių kampu buvo palinkęs ežero pusėn. Kiek nedaug tereikia: stiprios vėtros ar žūlesnio vėjo ir jo likimas vienu akimoku būtų nulėmtas. Bet vėjai ir vėtros jį kažkodėl aplenkia. Tarytum pasigailėdami.

Mokytojas pastatė paveikslą ant rašomojo stalo, atrėmė į sieną ir vėl susmuko fotelyje.

Eligijus buvo vienas iš tų mokinių, nuo kurių elgsenos ir išdaigų mokytojai žilsta ne metais, bet dienomis. Iš klasės į klasę jį tempė lyg ožį už pavadėlio. Mokykloje pasirodydavo retai, prieš trimestro pabaigą.

Vieni pedagogai rašė jam trejetukus, gailėdamiesi Jūrėno pastangų atvesti neklauząda, užsispyrėlių ir „kraugerį“ į doros kelią, kiti – vedami asmeninių, savanaudiškų tikslų ir slaptų dingsčių. Vien mintis, jog paliktas antramečiauti netikėtis pateks į jų vadovaujama klasę, moterims sukeldavo širdies aritmiją, o vyrams – ilgų pagirių šleikštulį. Ir tik stačiokiško būdo, humoro jausmo nestokojantis piešimo mokytojas Bukantis, susikišęs rankas į plačių kelnių kišenes, prabildavo kaip orakulas:

– Gerbiamieji makarenkos! Nežudykite be reikalo savo nervų ląstelių. Jos, kaip patys žinote, neatsistato. Nors ir labai norėtumėte, nepadarysite iš jo nei Niutono, nei Darvino, nei Einšteino. Duonos kąsnį jam uždirbs teptukas. Žinoma, jei pats to norės...

Dvyliktoje klasėje Eligijus ėniko piešti šaržus ir komiksus. Iš mokinių ir mokytojų gyvenimo.

Kone kasdien garbus kolega ar kaprizinga kolegė numesdavo Jūrėnui prieš nosį piešimo sąsiuvinio lapą.

– Pasidžiauk... Įsidėk į aplanką... Ilgam prisiminimui... Dar vieną savo „Rafaelio“ šedevrą...

Jauno karikatūristo išmonė neaplenkė ir paties auklėtojo. Kiūtina Jūrėnas centrine gatve kone trilinkas ir sunkiai neša ant kupros iš slauanų pintą doklą, iš kurio kyšo lietuvių ir užsienio klasikų galvos: Donelaičio, Maironio, Vaižganto, Biliūno, Žemaitės, Nėries, Šekspyro, Balzako, Puškino, Tolstojaus ir t. t., ir t. t. Už jų nugarų – irgi Jūrėnas. Tik čia šiek tiek linksmesnis. Nenatūraliai ilgomis rankomis visus apglėbęs, šypsosi plačia šypsena – nuo ausies iki ausies. Dvasingas, patenkintas lyg būtų gavęs kelialapį į socialistinę draugišką šalį. Kazkas už langų sumosavo mėlynomis drobulėmis. Įskridęs pro orlaidę nutūpė prieš jį ant stalo jazmino žiedlapio. Palei ausį sucypsėjo musinukės, aplink kojas apsisuko šilta ežero banga ir jam lipte sulipo vokai...

Padangė blausėsi, debesavosi.

Abu langus uždengė tamsaus debesų milo skivytai.

Pažemiais, įkypai lėkdamas, keletą kartų botagu pliaukštelėjo žaibas.

Traškėdamas sudejavo medis ir dusliai tėškėsi už lango, nelyg ant žemės, nelyg į baseinėlio vandenį.

Jūrėnas pašoko ir mieguistas išlėkė į terasą.

Aplink buvo ramu. Taip pat negailestingai plieskė saulė. Jos spinduliai išdykėliškai šokinėjo nuo vienos sidabrinės eglės metūgio šakelės ant kitos, pasklidę žemėje kaitino takelių trinkeles ir inksto pavidalo baseino bei kuklaus alpinariumo akmenis. Mokytojas atsiduso: „Ačiū Dievui, tik sapnas!“

Stvėręs už durų rankenos, Jūrėnas ūmiai susvyravo. Nepakeliamas skausmas dūrė į smilkinius, o apėmęs visą kūną dusinantis nerimas ir negera nuojauta vyte išvijo vienmarškinį mokytoją iš namų. Pralėkęs kupstėtą pienių pievą, kur šen bei ten tingiai nuskurusią žolę žįslojo paežerės gyventojų karvės ir ožkos, Jūrėnas pasuko kairiają, slėnesne ežero puse. Stebėdamasis savimi (prieš kelias minutes vos nenuvirto), lengvai lyg vaikystėje įkopė į piliakalnį. O nusileidęs nuo jo, vienu šuoliu lengvai peršoko ištekančią iš nendryno upeliūkščio virkštelę. Beveik sausam pavyko išsikapanoti iš reto alksynėlio, kurio apsemose, nubėgus gausiems

polaidžio vandenims, baugščiai dažnai daužėsi pasiklydusios raudės. Visai atsigavo lankoje, rugių lauke pastebėjęs vinguriuojančią, lyg atsitiktinai numestą brydės virvę, o už jos, pačioje pamiškėje, ne kartą lankyta Eligijaus tėvų sodybą.

Kieme trobos ir daržinės durys plačiai atlapotos. Jūrėnas keletą kartų šūktelėjo, bet atsako nesulaukė.

Prie pernykštės susišiaušusios šiaudų stirtos, apsnūdusios nuo alpios slopos katėjo kelios vištos, nelyg klausinėdamos: „Kas kas kas atėjo? Kas kas kas atėjo?“

Pro pusiau pravirus vartelius įslinko į sodą. Po išsikėtujusio jazmino krūmu, užsniknubusi ant staliuko, sėdėjo prieš keletą valandų matyta mergina. Mokytojas atsėdėjo priešais. Ant kitos ažuolinės trinkos.

Mergina kilstelėjo galvą, ranka pridengė paraudusias, saulės akinamas akis.

Šitas trijų svyruoklių gluosnių apglėbtas tvenkinukas, aplink tarp kalvelių išdrykusios žemuogių ir laukinių dobiliukų pievelės, ten, kairėje, proretis sengirės sparnas ir aukšta visos girios motinėlė eglė – mūsų vaikystės neužmirštamasis pasaulėlis. Žemuoges pirmieji susirinkdavome mes, kaimelio vaikai. Sengirės kampą miestelėnai kažkodėl aplenkėdavo, nenumanydami, koks jis dosnus. Elis buvo miško vaikas, žinojo net siauriausią takelį per didesnę ar mažesnę retnę ar laukymę, eglių ir pušaičių guotus. Būdavo, vos įbėgam į pakraštėlį, raudonviršiai, šilbaravykiai, kazlėkai, baravykai tarsi patys sušokdavo į krepšius, o voveraitės samanose sušvisdavo gintarinėmis taurelėmis. Miestelėnai besiuokčiodami pavakariais grįždavo su pustuščiais ūmėdžių ir plonakojų lepšiuoklių krepšiais, o mes – kaupiniais, rusvomis baravykų galvelėmis iki pat rankenų. Avietes, bruknes, spanguoles, vaivorus raškydavom saujomis.

Berniukai mėgdavo laiptoti į medžius. Tačiau užsikabaroti į didžiosios eglės viršūnę pavykdavo tik Eliui. Ir tai ne visada. Kai ilgiau užsistovėdavo šiltas sausas oras. Nušokęs nuo paskutinės šakos negalėdavo atsidžiaugti:

– Kiek spalvų! Kiek atspalvių! Iš aukštai pasaulis daug gražesnis. Mačiau trijų bažnyčių bokštus ir tolimą melsvą Dubysos vingį.

– Kažin? – suabejojau. – Taip tau tik pasirodė.

– Ne, ne! Tikrai mačiau. Ir per akmenėlius šokinėjančias bangeles mačiau.

Ir vis dėlto smagiausia būdavo prie tvenkinuko. Ne vien tik maudytis. Kartą prasitariau, kad būtų gerai turėti valtį. To ir užteko. Paslaugus, darbštus Elis su draugais iš senoviškos daržinės durų surentė plaustą. O Dievuli, kiek buvo džiaugsmo. Mūsų klyksmą girdėdavo net motinos. Atėjusios žlugto skalbti, amžinai piktai niurzgėdavo: „Žiūrėkit, nepriburbuliuokit, pajodžargos! Visiems kailius iškaršim, visus takus užmiršit“. Vėliau atsirado supynės, suoleliai, iš karklų ir žolių – indėniškas vėgvasas. Abu lankėme kaimo mokyklėlę. Ten, mokytojau, už plento. Lentomis užkaltais langais, nubyrėjusiu kaminu ir prairusiu stogu, gėdingai suzmegeję į žemę namukas. Kažkaip gaila. Galėtų kas nors pasiremontuoti... Ir mūsų parkelio neliko. Išstybę kiečiai ir ausingos varnalėšos pasklido visur, kur tik įmanoma... Paskui pėdinom į miestelio vidurinę. Grįždavom į namus kartu. Jei suvėluodavom, motinos susiuokčiodavo, ar tavasis ar tavoji dar negrįžo? O mudviem – ir vėl smagu. Ir per šilumą gerai, ir per pūgą. Romantiška. Akys drėgnu sniegu aplimpa – vos matai. Kas tie keturi kilometrai – vienas juokas. Kai pavargdavau, Elis tempdavo dvi kuprines.

– Baigęs vidurinę, įstojo į proftechninę, „Plataus profilio mechanizatoriaus“ skyrių. Ištvėrė pusantrą mėnesio. Nuo mokslų išgelbėjo milijonai kinivarpu ir viesulai, kažkokie „anatolijai“, kurie guldė ant žemės su šaknimis išrautas egles, plynai vertė šilus, sustumdydami į griozdiškas kauges. Bet nėra to blogo, kad neišeitų į gerą. Kaip grybai po lietaus kas antrame kaime ėmė dygti lentpjūvės, kuriose akiplėšiškai gaudė ir zirzė gateriai. Jaunimas tuntais plūstelėjo į

laikinas stogines. Vienas iš pirmųjų pasinešė ir Elis. Ir bematant nusivylė.

– Aš jas glėbesčiuodavau, prie jų glausčiausi, o dabar ketverčiuoju... Žinai, kuo kvepia pjuvenos? Laidotuvių smilkalais. Vienintelis nusiramminimas – pilstukas...

Dažna darbo diena baigdavosi išgertuvėmis, rietenomis ir ... muštynėmis.

Štai taip!

Lankiau jį visur: Lukiškėse, Praieniškėse, Alytuje. Keista, bet ten jis buvo visai kitoks: kalbus, paslaugus. Kaip vaikystėje. Veidas – šviesus, atviras. Džiaugėsi: čia jam gera. Turi daug darbo ir yra visų gerbiamas. Atskiras, savas kambarėlis. Nedidelis, bet jaukus. Gausybė pačių geriausių dažų ir teptukų. Karininkai ir turtingieji kaliniai ne tik patenkinti jo nutapytais portretais ir paveikslais, bet ir dosniai atsilygindavo. Įkalinimo įstaigose ilgai neužsibūdavo. Vadovybė „už neprikaištingą elgesį“ bausmę trumpindavo perpus. Nespėja išvežti – žiūrėk ir vėl namie. Bet namie – vėl lyg nesavas. Piktas, irzlus – lyg kuoka per galvą trenktas. Regis, viską tyčia darė taip, jog kuo greičiau sugrižtų atgal. Tam didelių pastangų nereikėjo: pažeidei kelis kartus režimo taisykles, milicija, o vėliau policija, po aštuonių valandų vakaro tavęs nerado – ir baigtas kriukis, kraukis daiktus... Išeidavo visada šypsodamasis. Kažkaip karčiai, pagiežingai. Reziumuodamas: „čia norimo darbo ir atsiklaupęs ant kelių neišprašysi, o ten – per akis... Čia tik vatmano lapas ir kartonas, o ten – geriausios rūšies drobė!“

Ypač Eligijų glumino ir siutino amžinai tūžmingas, nepatikus, priekaištingas tėvo žvilgsnis. Pusvelčiui prisidūręs prie savo aštuoniasdešimties arų pagal valstiečių įstatymą skirtus dešimt hektarų dirvuojuojančios žemės, tėvas stypino po apluošką kaip povas. Vylėsi – dirbs kartu su sūnum, ars, sės, kirs javus, augins apvalainomis strėnomis gyvulius, parduos, prasigyvens, išlips iš guminių batų ir bobai geresnį apavą įtaisys... Išsipildys jaunystės svajonės: aitrus savo žemės grūdo kvapas, išpuoselėto arkljo prakaito druska ir t. t., ir t. t. O čia – še tau, kad nori – kaip šlapia mazgote per veidą.

– Tėvuk, aš į tą tavo verslą žiūriu, kaip Leninas į buržuaziją (šią išmintį, berods, atsivežė iš Alytaus). Aš – laisvas žmogus ir šitiems dirvonams nevergausiu. Man tavęs nuoširdžiai gaila. Lapnoji vagomis sušutusiom kojom, susikūprinęs, toliau savo nosies nematydamas, o atpildas kasmet tas pats: lietūs bulves supūdo, vėjai ir audros javus vatulais susuka, suguldo taip, kad ir pjautuvu neiškaposi ir už visą triušą gauni ropės dydžio špygą, tiesiai į smegenis... Neagituok manęs, nereikia...

– Oho! Po biesais! Pasižiūrėkit! Atsirado laisvas žmogus! Įdomu, kas ten pratūpėjo daugiau kaip penkmetį nuogaliai sudėjus.

– Laisvo žmogaus nevaržo grotos ir užraktai. Svarbu, kad siela skrajoja, nesusigūžia kokiam kamputyje nematamai...

Tokie apsižodžiavimai ir nykiai – lyg kasdienės apeigos. Kaip mišparai. Ko nedarė motina, sutaikyti nepavyko. Vienas kriokė viename kluono gale, kitas – kitame.

Keli pažįstami vaikinai įkūrė mieste reklaminę firmą. Pataikė kaip į dešimtuką. Užsakymų – galybės. Prireikė dar vieno piešėjo. Priėmė. Darbas žinomas. Patiko. Iš akių mačiau. Bet vėl koją pakišo tas nelemtas prieš laiką išleistų į laisvę kalinių teisių apribojimo įstatymas. Policija lankydavo dažnai. Ypač uolus buvo Kostas, Eligijaus pusbrolis. Nepatingėdavo iš miestelio atminti dviračiu net vidurnaktį, kai nujausdavo, kad kaimo jaunimas rengia kokį pasisėdėjimą. Vakar švenčiau savo gimtadienį. Po dvylikos palydėjau į namus. Dar iš tolo pastebėjome šviesą languose. Mūsų laukė Eligijaus mama. Pasirodo, prieš pusvalandį buvo atsikridęs Kostas. Apėjo visus kambarius. Kyštelėjo nosį į klėtį, klojimą. Mandagiai atsiveikino ir sėdo ant balnelio.

Eligijus suirzo, sutriko.

– Dabar jau viskas, – pratarė vos neraudodamas.

– Kodėl viskas? Tai tik pirmas išpėjimas. Per pusmetį pirmas, – paprieštaravau.

– Pirmas ir paskutinis. Argi tu nesupranti? Jis... jis... Aš jį žinau. Viską padarys, kad būčiau patupdytas. Būtent dabar... Kada aš nebenorėčiau grįžti ten... Ten...

Eligijus pravirko. Pirmą kartą mačiau taip sukrėstą žmogų. Man užėmė kvapą. Nesuradau jokių paguodos žodžių. Bet jis susitvardė, delnais nusausino skruostus, paprašė, kad aš ir mama eitume ilsėtis, nes jam būtinais reikia nutapyti kažkam seniai pažadėtą paveikslą.

Rytą Eligijus mane pažadino ir paprašė, kad paveikslą nuneščiau jums, mokytojau. Aš patariau šiek tiek luktelėti, kol išdžius visi potėpiai, bet jis buvo kaprizingai nepermaldaujamas. Žvilgtelėjau panaromis ir išėjau.

Kai iš jūsų sugrižau į sodybą, radau kaimynę. Ašarodama papasakojo, kad Kostas dar su dviem policininkais viską apvertė aukštyn kojom. Iššniukštinėjo trobą, tvartą, lauko virtuvę, malkinę, kluoną, klėtį, lipo ant užlų, apuostė visus pakampus, sode po keletą kartų apėjo agrastų ir serbentų krūmus, ieškodami, jų manymu, pasislėpusio Eligijaus. Rado jį tvenkinyje, su didžiule žaizda kaktoje. Gal po darbo norėjo nusimaudyti, šoko į vandenį ir atsitrenkė į seną kalstą, o gal... Ką čia suprasi? Išvežė skrodimui. Abu tėvai išvažiavo kartu.

Paprašęs merginos pranešti, kada Eligijus bus pašarvotas, Jūrėnas, remdamasis į kelius, pakilo nuo trinkos.

Žergliojo į namus dešniąja ežero puse, tolimesniu keliu, bet sausais, ne kartą smėliu užpiltais takeliais.

Prisiminė abiturientų išleistuves prieš penkiolika metų. Tada, tuoj po iškilmingosios dalies, išėjęs į koridorių atspūsti, netikėtai prie jo priėjo šiek tiek sutrikęs Eligijus, ir, nuleidęs galvą, pratarė:

– Atleiskit, auklėtojai... man... Už visas... šunybės... Kai išmoksiu geriau piešti, aš... Jums padovanosiu paveikslą...

O ką darė jis, Jūrėnas? Tą patį kaip ir visada: tris kartus patapšnojo per kairį petį, atlaidžiai šyptelėjo, primerkė akį ir nuėjo. Tas jo mirktelėjimas, išvertus į žodinę kalbą, reikštų: „Vaikine, viskas tvarkoj... Laikykis!“

Nė pats nepastebėjo, kaip atsidūrė pakrantėje, priešais salą. Pakilęs vėjas siūbavo juodalksnyną. Jo šniokštimas buvo kažkoks nepakeliamai graudus. Tarsi kažko gedėtų. Tarsi giedotų nepabaigiamą psalmę. Ir tuomet Jūrėnas pamatė į juodą vandenį viršūnę įmerkusį ir lyg dramblio iltis blizgiai baltas šaknis iškėlusį ežero paviršiuje tysantį atsiskyrėlį juodalksnį. Dar už keliolikos žingsnių pamatė tris vyrus: jaunąjį seniūną, traktorininką Riaubą ir žvejų-mėgėjų būrelio vadovą Žuklį, skėryčiojančius rankomis ir žvelgiančius salos pusėn. Greta jų klaksėjo traktorius.

– Seniūne, aš jums seniai siūliau tą juodalksnį nupjauti. Būtume nuvertę palei salos pakraštį, suskersavę į gabalus, nuplukdę į krantą ir išvežę, o dabar? – trūkčiojo pečiais žvejų vadas.

– O dabar turėsim kebelio iki kaklo ir dar daugiau, – pripažindamas savo kaltę, vyriškai atsiduso seniūnas.

– Manau, reiktų pradėti nuo kamblio. Jis iškilęs virš vandens. Prisirsim valtelėmis iš abiejų pusių. Kamieną apjuosim lynu. Benzopjūklais nurėšim šaknų vainiką, aš bandysiu staiga pasukti nupjautą kamieną reikiama kryptimi ir išvilksiu į krantą, – ne visai rišliai dėstė savo planą Riauba, bet kiti du, regis, pritarė.

– Bet viską reikia baigti šiandien, – garsiai mąstė seniūnas. – Jau iš vakaro sugūžės tie, kad juos kur galai – burlentininkai! O ką jūs manote, mokytojau?

Jūrėnas išplėtė akis. Jeigu pasakytų, ką jis dabar mano, trijulė palaikytų jį trenktu ar gerokai kvanktelėjusiu. Todėl nieko nesakęs gūžtelėjo pečiais ir paspartino žingsnį.

Sunkiai įveikė vienuolika laiptelių. Paliko atlasas visas duris ir drėbėsi į minkštasuolį. Svaigo galva, raibo akys. Jos nevalingai kryptelėjo ir susmigo į paveikslą, tiksliau į juodalksnį, į

jo baltas kaip dramblio iltys šaknis, į tokį, kokį tik ką matė stovėdamas krante. Kada tai nutiko? Kada? Jam išeinant, juodalksnis dar stovėjo stačias, tik truputėlį pakrypes?! Kada? Kai ėjo javų brydėmis ar tuomet, kai Eligijus šoko į tvenkinį atsigaivinti? Pakratė galvą, lyg gindamasis nuo nematomų širšių. Atsistojo, įkibo į minkštasuolio atkaltę, nenuleisdamas akių nuo paveikslo: kairėje, nuo viršaus, sunkiai išžiūrimas, kaskart mažėjančiomis raidėmis, įstrižai dryko žemyn, tarsi paskutiniais dažais nuvingiuotas užrašas:

A
u
t
o
p
o
r
t
r
e
t
a
s

TRYS LAIPTELIAI

Sako, tu išvažiavai atostogų į Indiją.

Nieko nuostabaus. Esi garsi ir turtinga... Geriausia miesto stomatologė. Metus stažavaisi Londone... Tavo privati dantų klinika miesto centre... Pertvarkyta iš trijų kambarių devintame dešimtmetyje statyto namo buto... Kurdamos interjerą, plušėjo dvi sostinės įžymybės – garsus architektas ir dar garsesnis dizaineris. Visus vidaus ir išorės darbus atliko trys nagingi meistrai. Irgi iš Vilniaus. Žmonės kalba, jog čia akinamai balta, šviesu, erdvu ir jauku, kaip rojuje... Visur stiklas, nikelis, marmuras... Kabinetų, laukiamojo ir pagalbinių patalpų grindys išklotos ispanų keramikos mozaika „Patria“... Originalūs sietynai, bra ir veidrodžiai... Laukiamajame baltos odos dvi dvivietės vengriškos sofas ir trys krėslai... O prie viso to nuostabiai dera egzotiški Meksikos mažieji kaktusai, oleandras, fikusas, orchidėjos ir kitos neregėtos vazonėliuose žydinčios gėlės... Ant stiklinio staliuko – dienraščiai, žurnalai, populiarinė medicininė literatūra... Nežinia iš kur sklinda neįkyri, šilta, teikianti ramybę ir pasitikėjimą muzika... Niekam nekyla noras garsiai kalbėti... Šventiška ir sterilu...

Tavo klinikoje dantis gydo miesto elitas ir turtuoliai. Paprastiems mirtingiesiems praverti durų į „rojų“ nešauna nė į galvą. Jie lankosi pas menčiau kvalifikuotus, bet kelis kartus pigiau vertinančius savo paslaugas, specialistus. Kaip ir aš.

Šiame mieste gyvenu antrus metus. Po to, kai išėjau į pensiją. Dirbu pagal sutartį gero bičiulio UAB'e. Mano darbas toks, jog dažnai tenka lapsenti banką, mokesčių inspekciją, Sodrą, savivaldybę. Pro šalį tavo dantų klinikos kartais prastypinu net keletą kartų per dieną. Tačiau nė karto dar nebuvome susitikę... O jei atsitiktinai ir susitiktume akis į akį, vargu ar pažintume kits kitą?... Juk praėjo tiek metų!.. Peržengti tris balto marmuro laiptelius iki tavo kabineto laukųjų stiklinių durų man sunkiau, nei alpinistui užkopti į Everesto viršūnę. Bet kartais pagunda tokia didelė, tokia nenumaldomai didelė, jog nieko kito nelieka – tik giliai

įkvėpti ir pereiti į kitą bulvaro pusę.

Paniškai bijau prisiminimų. Jie mane ėste ėda. Tarsi amžinai negyjančios, pūliuojančios piktvotės... Kaip norėčiau, kad nebūtų buvę tos šiltos rugsėjo nakties, vandentiekio bokšto su priešpilniu ant ovalinio stogo, suręstos iš dėvėtų pabėgių pašiūrės, aitriai kvepiančios sakais ir derva, traukinių, praeinančių pro šalį tyliai ir abejingai blizgiomis bėgių galvutėmis. Ir nevykusių, dvelkiančių žavia paslaptimi ir nuodėminguoju geiduliu pirmųjų gyvenimo bučinių...

Užduotis gaudavau iš kuopelės vadovo Kazimiero per slaptus iš anksto numatytus susitikimus. Iš žmonių, kuriuos abu pažinojome. Kartais – turgavietėje, kartais – miesto sode žaidžiant krepšinį, bet šį kartą perdavei tu, mokyklos stadione. Miško vyrams reikėjo sužinoti, kiek nakčia pro geležinkelio stotį pravažiuos karinių ešelonų ir su kokia amunicija. Sutrikau.

– Nuo ko? – paklausiau kiek galima ramesniu balsu.

– Nebijok... Tas žmogus patikimas... Mūsiškis.

Suskatau eiti į namus persirengti prastesniais ir patogesniais rūbais.

– Nereikia. Aš eisiu su tavimi...

– Ką?.. Tu išprotėjai?

– Ačiū! Nežinojau... Tu pirmas pastebėjai... – ir nusijuokei.

Bandžiau tave įtikinti, kad toks ketinimas yra neprotingas ir pavojingas. Kur kas saugiau vienam. Tuo labiau, kad visus stoties pastatus, geležinkelio atšakas, visus užkaborius, pašiūres, pabėgių stirtas ir medžius, už kurių galima nepastebimam, nesukeliant jokio įtarimo slėptis, aš žinau geriau negu savo penkis pirštus. Čia, tarp tų bėgių, mechaninių dirbtuvių, vagonų depo, tik geležinkeliečiams žinomų takų takelių, prabėgo didžioji mano vaikystės ir paauglystės dalis, kai kasdien tėvui – kelio darbininkui, o vėliau vagonų remontininkui, atnešdavau pietus, kai, užsiropšęs kaip katinas, nuo sustojusio sąstato vagono mėtydavau žemyn anglies gabalus, o paskui, juos surinkęs į kibirą, tempdavau į namus. Bet tu buvai neperkalbama.

– Mes vaidinsime įsimylėjęlius. Iki vakaro vaikštinėsime peronu ir pagelžkele. Niekas nieko neįtars. O paskui – matysim.

Prisipažinsiu, jog tariamojo įsimylėjęlio vaidmuo man patiko, viliojo. Pirmą kartą gyvenime liesti merginos ranką, paimti ją už parankės, jausti skruostu jos krintančių garbanų kutenantį artumą – argi galima ko daugiau norėti? Svaigau. Marksčiausi, vis galvodamas, ar nespėju.

Sutemus įsikūrėme prie vandentiekio bokšto, suręstoje iš naudotų pabėgių pašiūrėje, kurioje kelio darbininkai slėpdavosi nuo lietaus. Pasirinkta vieta patogi. Priešais, garvežių remonto dirbtuvėse, darbas nenutrūkdavo ištisą parą. Pro jos aukštus didžiulius langus ryški šviesa ilgomis drobulėmis krito ant bėgių, kurių šitoje vietoje buvo tik keturios poros. Nepastebėti kuriuo keliu rieda ešelonas, kokį krovinį jis gabena, galėtų tik visiškai neregys. Stabdyti sąstatus mašinistai pradeda iš toli, maždaug už kilometro. Todėl jie prarieda lėtai, išleisdami garą ir palaiapsniui mažindami greitį. Be to, lyg Dievo dovana, į pagalbą mums virš vandentiekio bokšto pakilo sirpus priešpilis.

Iki ketvirtos valandos ryto pro stotį pravažiavo keturi kariniai ešelonai. Su patrankom, tankais, zenitinėmis raketomis, šaudmenų dėžėmis. Ant kiekvienos platformos sėdėjo mažiausiai po vieną, o ant kai kurių – po du ar tris sargybinius.

Nusmailinau keletą stangrių klevo šakučių. Jomis, lyg pieštukais, ant suplūktos, lygios, alyva ir derva pritukusios žemės, užsirašinėjome viską, ką matėme: tankų – tiek, patrankų – tiek ir t. t. Panašią užduotį atlikau antrą kartą. Žinau, jog galutinius skaičius reikės išmolti mintinai, geriau ir tiksliau, nei prieš kelerius metus rėždavome kapelionui lotynišką „Tėve mūsų“ tekstą. „Pater noster qui est in celis“... Tokios informacijos perduodamos tik iš lūpų į lūpas.

Tai gi, pertraukėlės, laukiant sekančio sąstato, nebuvo nuobodžios. Prisizaidę skaičiais ir pasidžiaugę, kad mūsų atmintys – kone fenomenalios, vienu metu abu nutilome. Po keliolikos sekundžių tu vėl kilstelėjai galvą.

– Ar žinai, kad turi vieną nemalonią ydą?

– Tik vieną? – mėginau juokauti.

– Kol kas – vieną!.. Vėliau gal atsiras ir daugiau.

– Labai norėčiau sužinoti.

– Sužinok... Neslėpsiu: esi drovus. Ir... neryžtingas!

Ir tada nutiko tai, apie ką aš neišdrįsau ir pagalvoti: tu prigludai, padėjusi galvą ant peties...

Aš nežinojau, ką tokiais atvejais privalo daryti drovus, neryžtingas vaikinasis... Apkabinti per liemenį ir karštai prispausti prie savęs? Bet mano ranka tirtėdama tavo šiltu klubu bejėgiškai nuslydo žemyn ir tu skaniai susijuokei.

– Matai, argi aš melavau?..

Pravažiavus trečiam sąstatui, „pametėme“ vieną platformą šaudmenų. Aš suskaičiavau 12, tu – 13. Paskutinioji sąstato platforma stovėjo vos už kokių dvidešimties metrų. Nutarėm plačiuoju tarpbėgiu nukakti iki garvežio.

Ir vėl – naujas siurprizas. Vos tik mus pastebėjo platformos šeimininkas, tu puolei man ant kaklo ir mes ėmėme bučiuotis. Taip glėbesčiuodamiesi, stoviniuodami, akimis mėtlidodami į platformų krominius, atsidūrėme sąstato priekyje, kur mus, įkaitusius ir neva alpėjančius iš meilės, bematant atvėsino pūškuojančio garvežio drėgni garų tumulai.

– Aš suskaičiavau dvylika, – tariau.

– Aš – trylika. Bet viena platforma man kelia įtarimą. Krovinių tūris dvigubai didesnis nei kitų, gabenančių šaudmenis platformų.

– Ten kažkokie ryšuliai. Dar tada, kai mes sėdėjome pašiūrėje, vėjui kilstelėjus brezentą, juos pastebėjau perrištus storomis virvėmis... Kas ten gali būti, aš nežinau...

– Tuo labiau aš...

Į pašiūrę grįžome kitu keliu. Peronu, pagelžkele. Vėl sėdėjom susikibę rankomis. Ilgai ilgai.

– Ar tu iki šiol nepastebėjai, kad man patinki?

– Jei atvirai – ne! Mes tik vaidiname įsimylėjęlius. O apie tave rėžia sparną mažiausiai pustuzinis gimnazistų. Ką reiškia vienas Adolfas, direktoriaus sūnelis, komjaunimo aktyvistas su pistoletu kišenėje... Ar girdėjai, jis kažkam leptelėjo: jei pamatys ką nors artinantis prie tavęs – sutrins į miltus...

– Ir tu jo bijai?

– Kaip čia tau pasakius...

Tu kikenai. O pritilę vėl bučiavomės. Ak, tie mūsų bučiniai! Maniškiei – nei šiokie, nei tokie... Nemokšiškiei... Nevykę... Lyg prisvilę blynai... Tau sekėsi šiek tiek geriau... Tačiau abiems laiks nuo laiko kliudė nosys, pernelyg apsinuoginę dantys, lendantys į burną, tavo kaštoninių garbanų sruogelės...

Penktojo sąstato nesulaukėme. Į pamokas pavėlavome abu. Vos spėję namie lediniu vandeniui nuslopinti patinusią lūpų karštį.

Mūsų draugystė vežėjo visą rudenį, visą žiemą, visą pavasarį. Iki abitūros egzaminų. Susitikdavome tavo nuomojamame kambarėlyje, miesto pakraštyje, pas poniją Apoloniją, inteligentišką, supratingą senutę, tikinčią, jog mums svarbiausia – mokslas.

Kas buvo paskui, manau, irgi prisimeni...

Tu neseniai grįžai iš Indijos.

Iš tos šalies, kurią daug kartų svajojome aplankyti drauge.

Pacientai vėl varsto tavo klinikos duris. Per dvi dienas statybininkai išvertė trinkeles, susiaurino keliais metrais bulvaro šaligatvį ir išsalfatavo stovėjimo aikštelę trims

automobiliams. Abiejuose miesto dienraščiuose – tavo nuotraukos. Tu tokia pat graži ir besišypsanti, kaip ir prieš keturiasdešimt metų. Esi renkama į tarybos narius. Viename – išsami tavo biografija, kitame – interviu. Tu – Rotary klubo narė, o labdaringa veikla – tokia plačiašakė, jog ir įsivaizduoti sunku. Šelpi neįgaliuosius, nukentėjusius nuo gaisro, remi tris daugiavaikes šeimas. Universitete tavo vardo stipendija skiriama dviem geriausiems studentams. Sūnui – keturiasdešimt metų. Astrofizikas. Mokslus baigė Jeilyje. Vyras – Adolfas (tas pats direktoriaus sūnelis, komjaunimo šviesuliukas, kuris mėgo anuomet tapšnoti sau per šlaunį, kad visi matytų į kišenę įklampintą pistoletą). Dirba Finansų ministerijoje. Dvidešimtmetė anūkė – būsimoji teisininkė.

Mano gyvenimas nesikeičia. Tebesu vienas. Šeimos nesukūriau. Vakaraus skaitau knygas, žiūriu krepšinį, kolekcionuoju lietuviškus pašto ženklus ir senoviškas monetas, o dieną lakstau su šūsnimis popierių iš įstaigos į įstaigą, vis dvilkteliu į dantų klinikos duris, niekaip neįgaliu jų praverti, nors jos dabar protingos ir paslaugios, prasiskiria pačios, vos pajutusias žmogaus norą patekti vidun. Vis knieti tavęs paklausti, kodėl tarp dvylikos suimtų gimnazistų nebuvo tavęs – tryliktosios?

Norėčiau sužinoti, už kokius nuopelnus saugumo tardytojas, vyresnysis leitenantas Usačiovas, visus metus „šefavęs“ gimnaziją, civiliais rūbais vaikštinėjęs su merginomis Topolių alėja, nepraleidęs nė vieno vakarėlio, šokdinęs visas iki alpulio, juokavęs ir kvatojęs kaip paprastas kaimo bernas, vaišinęs vaikus „Kazbeko“ papirosais, nenuilstamai pasakojęs dviprasmiškus anekdotus, staiga atsidūrė Vilniuje, su kapitono antpečiais, o vieną ankstyvą rytą išsikvietė mane į kabinetą, mandagiai pasilabino, pavadino vardu ir su lengva, vos užčiuopiama ironija, pasiteiravo, ar neišdilo iš mano atminties ta mėnesėta rugsėjo naktis, kai pro geležinkelio stotį Kauno link prariedėjo keturi sąstatai su karine technika ir amunicija – 15 tankų T-34, trys – T-35, dešimt lauko haubicų, dvylika platformų šaudmenų ir t. t.

Neseniai buvau Genocido centre. Susitikau seną bičiulį, kuris papasakojo, jog po pusmečio, kai tu ištekėjai už Adolfo, majoras Usačiovas buvo nušautas.

O dar labiau suglumau, vartydamas savo bylą... Nei Usačiovo klausimo apie tuos keturis sąstatus, nei mano atsakymo į jį byloje nebebuvo...

Štai kodėl peržengti tuos tris balto marmuro laiptelius man sunkiau, nei alpinistui užkopti į Everesto viršūnę.

TVANKA

PROLOGAS

Suvėlavau. Autobusas pašaipiai suurzgė, parodė dulkiną pasturgalį ir už posūkio dingo. Antras – po pusantros valandos. Nurijęs kartėlio kankorėžį, papildžiau mirštantį nuo troškulio vyrų tuntą, iš visų pusių apėjusį geltoną cisterną su viltingu užrašu „ALUS“.

Palangoje saulė palengva ritosi stogais. Būsto ieškoti nutariau miesto pakrašty, atokesnėse gatvelėse.

Standartinio triskliaučio namo, apaugusio įvairaus dydžio karpomis – žemomis verandėlėmis, negrabiai surestais prietaisais. Kiemo vartai buvo plačiai atlapoti.

Sausa, su dukslia satinine suknia šeimininkė suko šulinio rankeną. Pripylus kibirą, pasisuko į mane, supratusi, dėl ko čia užsukau.

– Jei ieškote kampo – turiu. Tik ką vienas prieš pusvalandį išvažiavo. Nespėjau nei vartų uždaryti. Jis – ūkinio pastato palėpėje.

Užlipau stačiais laiptais. Šeiminkė niūriai tarstelėjo:

– Ankštoka. Tačiau vienam – pakaks. Patogumų nedaug, bet pigu. Jei liksit, atnešiu patalynę.

Karšta rugpjūčio mėnesio pradžia suvijo į kurortą dvigubai daugiau dykaduonių negu gali priimti paslaugūs, geranoriški palangiškiai. Todėl šešių kvadratų patalpa, apkalta lentomis, mane nepaprastai nudžiugino. Tuo labiau, kai už poros šimtų metrų – jūra.

Kas dieną, saulei gerokai kryptelėjus vakarop, senis ima šerti triušius. Narveliai, sukrauti keliais aukštais, gungso sode, bene penkiose vietose: tarp agrastų ir serbentų krūmų, po obelimis ir vyšniomis. Patvoriuose. Vilkdamas su savimi kietai dobiliukais ir kiaulpienėmis pritutintą maišą, šeiminkas gunglina iš vienos triušių gyvenvietės į kitą, varsto narvelių duris ir negrabiais pirštais kiša vidun po kelias šviežios, kvepiančios žolės saujas. Aprūpinęs ėdesiu paskutinį trumpauodegį, likusį pašarą iškrato pavėsyje po artimiausiu medžiu, paskirsto koja, kad iki ryto nesukaistų, pasiima juodą palaikį krepšį ir klaupiasi ant abiejų kelių prie vakar pradėtos kasti ankstyvųjų bulvių vagos. Plauna bulves vidury kiemo įrengtame praustuve, džiovina dviejuose plastmasiniuose dubenyse, o paskui supila į du pusmaišius. Juda senis lėtai, neskubėdamas, atsargiai ir vangiai statydamas pigiais kiaulės odos sandalais apautas kojas. Plati ir ilga, stačiakampio formos, nepaslanki lyg medinė nugara, aptempta prairusiais pažastyse jūreiviškais marškinėliais šmėsčioja sode iki pat garbaus saulėlydžio. Ir tik tada, kai abu pusmaišiai dusliai pūpteli į motociklo priekabą, šeiminkas minutėlei sustoja prie praustuvo, palikęs mazgoja stambiapirštes rankas, nukrato nuo jų vandens lašus ir, sunkiai išsitiesęs, šluosto jas į smuktelėjusias plačias kelnes. Iš kairės kišenės traukia odinį kapšelį ir taip pat lėtai peša tabako žiupsnelius ir kemša juodą nučiulptu kandikliu pypkę. Atsidusęs kėbžlina prie seniai dažyto vienintelio sode suolo, pamažu atsisėda, papsėdamas rūko ir įdėmiai, ilgesingai žiūri pro sodo kampa į papildėjusią, jūron krentančią saulę.

Vakarais mirkstelėjęs jūrai, sugrįžtu į savo miniatiūrinį kūgio formos kambarėlį.

Apačioje po manim užgriozdintame kambaryje glaudžiasi altruistiški šeiminkai. Čia – jų virtuvė, miegamasis ir svetainė. Visa pasidėjimas. Veikiau primenantis sendaikčių sandėlį nei normalų kambarį. Prie pat durų stovi dujinė viryklė, greta – senas šaldytuvas, už pusžingsnio – dvivėrė durų spinta, iki pat lubų apkrauta kartoninėmis dėžėmis. Dešinėje prie šoninio vienintelio lango riogso senoviška skrynia, ant kurios knapso dulkinas „ogoniokas“ ir radijo imtuvas „Baltija“. Per tris poilsio savaites nei televizorius, nei radijas taip ir neprašneko. Matyt, davė tylėjimo įžadą, kaip ir jų šeiminkai: tylūs, ramūs, supratingi žmonės. Kairėje įdubusiomis spyruoklėmis su pagalvių kalnagūbriu dunkso sofa-lova – šeiminkės poilsio vieta. Galų gale sofa remiasi šeiminko lova, prie jos artimojo galo glaudžiasi nedažyta virtuvinė spintelė, greta ant taburetės – kibiras su vandeniu. Kambario viduryje apdengtas ištrupėjusia klijuote ir apkrautas indų kupetomis gogso apvalus stalas.

Čia visada blanku, nejauku, tvanku ir ankšta.

Šiek tiek stambesnis žmogus nusilaužytų kojas.

Įėjęs visų pirma praveriu langą. Sodo žalumos kvapai drauge su vakaro gaiva pripildo kuklų būstą, išstumia lauk per visą dieną tvyrojusią tvanką.

Užsikvėpęs ant palangės, matau visą sodą. Jis – ilgas, įsirišęs į aukštą vielinę teniso korto tvorą. Kuo dažniau žiūriu į sodą, tuo jis daugiau sukelia prieštarų minčių. Akys neužgriebia jame nė vieno tuščio lopinėlio, jokio žolynėlio. Net takas į sodo galą iš pradžių bėga tarplysviu, o paskui skinasi kelią per susipynusius juodųjų serbentų krūmus. Tarp obelių ir vyšnių eilių driekiasi bulvių vagos, morkų, svogūnų, ridikėlių ir pupelių lysvės. Kiekviena žemės pėda išnaudota ir turėtų nešti gerą derlių. Toks, regis, būtų šeiminkų devizas. Deja, sodo augmenija to nepatvirtina. Į šalis išdriekusi obelų šakos, bevainikės vyšnios, pusiau

nudžiuvusios kriaušės, amarų apkramtyti, raupuoti vaismedžių ir vaiskrūmių lapai, žliugėmis apaugusios lysvės, be laiko pageltusios bulvių virkščios, gelsvos nuo šlapimo angorų veislės triušių papildvės ir sutripyto mėšlo kūgiai sukrypusių narvelių dugne verčia galvoti apie šeiminių nepaslankumą ir nesugebėjimą laiku apdirbti visus darbus. Apžiojo plačiai, o praryti neįstengia.

Dešinėje regiu ant suoliuko sėdintį senį. Į jokių reikalus jis nesikiša. Viską tvarko žmona. Užkalbintas nususuka, vos iškošęs pro dantis vieną kitą žodį. Sėdi jis nejudėdamas, lyg sustingęs. Ant akių užsimaukšlinęs ilgasnapę kepurę, todėl viso jo veido nematau. Atminty išliko tik jo profilis: mėsinga raupuota nosis, plačios šnervės, lūpų išpjova su nukarusia pypke, ilgas, be jokio įlinkimo smakras. Stebėdamas retus dūmų pliūpsnius ir nejudriai gulinčias anrt kelių rankas, negaliu atsikratyti minties, kad senis mirtinai pavargęs ir nekantriai laukia tos minutės, kada ant slenksčio pasirodys žilais susivėlusiais plaukais ir susisukusiomis per kelius prastomis kojinių maža, padžiuvusi moterėlė ir kimiu balsu šūktels:

– Tėvai, vakarienės!..

Senis į nykščio nagą iškrato pypkę, keliasi.

Mane ir šeiminius skiria tik grindys. Tikriausiai be garsą izoliuojančių medžiagų, nes girdžiu menkiausią krepštelėjimą, basų kojų šlepsėjimą, net tyliausią atodūšį. Puiki akustika. Kaip bažnyčioje.

– Ir vėl kiaušiniene? – kažkodėl nusistebi senis.

– Bet užtai su skrudintais lašinukais... Tu juk juos mėgsti.

– Juk gali nors retkarčiais cepelinų išvirti...

– Užsinorėjai... vakare... cepelinų...

Baigėsi antra mano atostogų savaitė. Tą vakarą aš ilgai varčiausi dubioje geležinėje lovoje ir nors buvau pripratęs prie jos girgždėjimo ir liumpsejimo, tačiau užmigti negalėjau. Galbūt buvo kalta rugpjūčio saulė, prisotinusi kiekvieną kūno ląstelę aitriu alpuliu, o gal tas akiplėša, įžulėlis mėnulis, žvelgiąs į pravirus langus, tarsi norėdamas sužinoti, ką šiuo metu veikia plūstelėjusi į pajūrį dykaduonių minia.

Girdžiu: šeiminkė maišo arbatą. Trys sunkūs pažįstami žingsniai, taburetės kojų čiūžtelėjimas per grindis, duslus kūno plaptelėjimas – senis atsisėda prie stalo.

Keletą sekundžių tylu. Šeiminkė smulkiais gurkšneliais siurbčioja skystalą – tikriausiai, per karštą.

– Valgyk, bulvės ataus, – ragina vyrą.

Šeiminkas trūkčiojančiai atsipučia. Tuo metu nukritusi ant grindų, dzingteli šakutė. Taburetės sąnariai girgžteli, senis inkščia, švokščia, grabalioja apie kojas. Pagaliau, matyt, ją suranda. Prarijęs kelis kąšnius sušnibžda:

– Andrius buvo užėjęs... Pirmą kartą nuo Kalėdų...

– Ką sakai?

– Andrius, sakau, buvo... Naujus jūreiviškus marškinius dovanojo. Ir tabako.

– Oi, kokia šventė!.. Vėl Andrius!.. Marškinėliai – gerai, o taboka... – ne piktai, bet irzliai ir pašaipiai burbteli šeiminkė. – Baisus laimikis! Tabokos žiupsnis... Tos smarvės pilnos parduotuvės, nors vežimais vežk.

– Tabakas iš užsienio, – atsikerta senis. – Iš pačios Afrikos...

– Tas pats nuodas, ta pati smarvė, – nenusileidžia moteris.

Ji sriūbteli arbatos. Senis vis smarkiau čiulbsėdamas mala žandikauliais.

– Tabakas – šūdas... Svarbu kitkas. Vyras, grįžę iš jūros, neaplanko, neužsuka pasėdėti, pasišnekėti, papasakoti apie naujus kraštus, kuriuos matė, apie audras, su kuriomis grūmėsi. Su Andriumi mudu kartu į pensiją išleido, abu tranzistoriais apdovanojo. Mane dar palikti keliems metams ketino. Dirbau gerai, labai gerai. Bet tu tris dienas karksėjai, neatstodama kaip varna...

Taip ir nebeatsiemiau pareiškimo... Visi pamiršo. O kodėl neužgina, ar žinai?

– Man ir žinoti nelabai norisi. Neateina ir nereikia. Šventa ramybė. Kas iš jų gero. Prišniaukščia, prirūko, savaitę kambario išvėdinti negali. Baisūs svečiai! Tik ir girdi: mes jūreiviai, mes jūreiviai... Ten buvom, tą matėm... O tų marškinių, smulkiai dryžuotų, ir miegodami nenusivelkate... Kai ant kūno supūna, tada tik nusivelkate. Jie jums už bobas vertingesni... – niurna vienodu balsu senė, bet šeiminkas jos neklauso.

– Neateina todėl, kad jie mane niekina. Žiūri iš padilbų kaip į kvaištelėjusį, galvom linguoja... Ne savo darbą dirbi, Kazai, ne savo... Doras žvejas tik žuvį turi teisę pardavinėti – daugiau nieko. Nes jį jis savo jėgomis gauda, savo sumanumu, savo nemiga, savo likimu ir savo šlove... Arba šypteli ir klausia, kaip biznes sekasi. O aš žinau, ką jie turi omeny... Nors skradžiai žemę prasmek... Tu mane turgaus boba padarei...

– Ir ko čia dabar šerius šiausi? Nevogtą, savo užaugintą pardavinėji... Anoks čia iš tavęs prekiautojas. Jei ne aš, už rublį nieko neparduotum. Net geresnės vietos turguje išsirinkti nemoki. Įlendi į turgaus pakraštį lyg višta dedeklė į tolimiausią kampą, kuo toliau nuo žmonių akių ir niurksai galvą nuleidęs, kaip per pakylėjamą bažnyčioje. Žodį ištarti bijai. Lyg kurčnebyliu būtum gimęs.

Senis varo toliau.

– Ridikėlius į puokšteles dėlioju, svogūnų laiškus skaičiuoju, kad per daug nebūtų... Bulves ant prekystalio piramidėmis sustatinėju... Dėl viso to – pusė velnio! Neturiu kur akių dėti tada, kai tu atvelki tą savo šlamštą: tamponus, kelnaites, naktinukus, papinyčias... Daržovės – tik priedanga tiems visiems vogtiems daiktams.

– O kas čia blogo? Visi nori gyventi. Iš įmonių vagia, nes negali sudurti galo su galu. Mes perpardavinėjame, nes pensijos mažos. Ir mums sočiau gyventi norisi. Pirkėjai gauna gerą prekę ir žymiai pigiau. Savo dalį ir milicija atsiima. Taip vienas kitam padėdami ir kuriame komunizmo gerovę. Ar ne taip? Viskas paprasta. O tu tą reikalą išpūti kaip balioną, tarsi antru galu mąstydamas.

– Ne, motin, ne! Viskas! Daugiau kojų į turgų nebeįkelsiu. Supranti! Neee–iii–kelll–siuuu. Ne! Ne!

– O Viešpatie! Vėl prasidėjo... Vėl prasidėjo... Kokia dabar širšė įgėlė?

– Niekas neprasidėjo. Niekas niekur neįgėlė... Ko mums trūksta, motin? Ko? Kodėl kasdien rūgstam pridvėsusiame turguje? Sakyk, motin, sakyk!

Pastarieji žodžiai buvo ištarti taip karštai, su tokiu apmaudu ir grauduliu, kad ir aš ne juokais nustebau: kuo čia viskas baigsis?

– Petrui namą pastatyt padėjom, Jurgai „žigulius“ nupirkom, o iš tavo Juro vis tiek nieko doro neišeis. Koks buvo vėjo pamušalas, toks ir liks. Nors tu jam kiši ir kiši per abu galus.

– Niekas daug nekišu... Vieną kitą rublį pagirioms išprašo.

– Ką ten vieną kitą rublį... Ar aš akių neturiu? Džinsai – madingiausi, striukė – odinė, tranzistorius – po pažastimi... Už ką? Už kokius nuopelnus? Už tai, kad jo gerklė – šuliny? Ta jo šutvė – žmogėdros. Iščiulps iš tavęs viską ir dar apvogs. Sutramdyk, kol gali. O tai paskui verksi kruvinom ašarom. Manęs jis neklauso. Aš jam – ne autoritetas, Dėl to tau irgi galėčiau pasakyti „ačiū“.

Senė tyli. Matyt, jo žodžiuose daug tiesos.

– Mes su tavim, motin, irgi galėtumėm „kromelį“ uždaryti. Pensijas gaunam, turim pasitaupe, nebeatsimenu, kada prie jūros buvau...

– O ką ten veikti? Ar plikų užpakalių nematei? Kvailas tu, tėvai, per visą pilvą kvailas. Svaičiotojas kažkoks. Nejaugi nori rankas susidėjęs sėdėti? Nusprogsi iš nuobodumo.

Kiti nenusprogsta. Andrius su žmona į Vidurinę Aziją ruošiasi.

– Ir vėl tas Andrius! Man nuspėjaut ant jo ir ant jo nuokvakos. Vaikšto galvą iškėlusį kaip

povė. Tpfu, tpfu, tpfu!.. Tu į kitus žiūrėk, į tuos, kas dirba, kas gyvenimu rūpinasi.

– Man tas gyvenimas iki gyvo kaulo įgriso. Žinai, kaip jaučiuos? Kaip narve, kaip kalėjime. O iš viršaus dar betonine plokšte prislėgtas. Aš dar į jūrą noriu, burių vėjo gurkšnį į plaučius pagauti, pasijusti, kad laisvas esu, nevaržomas! Nors kelioms minutėms... Geriau denį kasdien plaučiau, jūreiviams pridvokusias kojines mazgočiau... Ką dabar darau? Žiūriu ir laukiu, kada tinkuota paplava iš tavęs papinyčią nupirks... Parduosiu motociklą. Bulves galėsi pati į turgų karučiais vežti, o gal Jurą pašnekinsi... Ar žinai, kur jis dabar blūdija?

– Įsidedė!.. Įsiliepsnojo!.. O, Viešpatie!.. Šiandieninė tvanka tau, atrodo, smarkiai į smegenis trenkė. Sujaukė viską, kas liko, – murma senė.

Sokteli į viršų sielvarto ir apmaudo atodūsis.

Ant grindų krenta atsitrenkusi į geležinę lovą kėdė.

Prasiveria ir dusliai užsidaro šaldytuvo durelės.

Nusklendžia ramus, stebėtinai šiltas senės balsas:

– Išgerkim, tėvai... po taurelę... baltos... Ir man taip širdį maudžia, nežinau, kur dėtis.

Prakeikta slopa kvėpuoti neleidžia... Gal geriau pasidarys?

– Nekišk! Negersiu! Nieko nešeis... Viskas. Nelauk. Už buteliuką neparsiduosiu. Pasakiau – ir šventa, – šaukte šaukia.

Tuo pat metu gundančiai kliuksi į stiklinę pilama degtinė. Senis nušlamščia prie slenksčio.

– Kaip žinai, tėvai, kaip žinai... O aš išmesiu stiklinaitę.

Lėtai gurteli keletą gurkšnių ir pasigardžiuodama čiulpstosi.

– Tuoj geriau pasidarė... Tuoj geriau... Raminančiai nuslinko per visą kūną iki pat kojų pirštų galiukų. Visas slogulys dingo. Visą bjaurastį išsklaidė. Išmesk stiklinaitę, tėvai, nesiardyk.

Senis kažką nori pasakyti, bet seilės susitvenkė burnoje. Užspringsta, užsikosėja.

– Negersiu! – stena jis, – neišsiūlysi!

Piktai dar kažką suburbia, bet jo balse nei pirmykštės tvirtybės, nei užsispyrimo nebėra. Ilgai ruzginasi ant sleksčio, papsėdamas čiulpia kandiklį.

Sugirgžda sofos-lovos spyruoklės – senė atsigula.

Čirkšteli degtukas. Senis vėl subrazda.

Stumdamas pro dantis drauge su dūmais nepaklunius žodžius, šniokščia:

– Kokio tu gudri! Kokia gudri, motin! Kaip gyvatė.

Jis vis dar sėdi, rūko, dūsauja.

Basomis kojomis nušlepsi prie stalo.

Keliais stambiais gurkšniais ištuština žmonos pripilta stiklinę. Atsikrenkščia.

Garsai kartojasi: čirkšteli degtukas, kliuksi degtinė, dusliai bapteli statoma stiklinė.

Per miegą lengvai atsikvepia senė, lyg kažką malonaus sapnuodama. O įkandin prabyla ir senis. Jo balsas sklinda nuo slenksčio. Kada jis tenai nusliūkino, aš ir nenugirdau.

– Oi, motin, motin! Juk tu dar nemiegi, aš žinau. Kaip tu mane apie pirštą vynioji... Visada vyniojai. Visada. Kaip tu mane, tokį naravistą kumelį, pažabojai, supančiojai?... Taip, kad ištrūkti negaliu... Ech, motin, motin! Kad tu žinotum... Aš kiekvieną naktį jūrą sapnuoju... Nuo vakaro iki aušros. Bangos, rodos, verčiasi ant manęs, užgriūva, o man – nieko. Aš tik kvatoju, tik džiaugiuos, tik šaukiu. Iš pasitenkinimo, iš laimės, o jos dūžta į mane atsitrenkusios, atgaivinusios visus sąnarius... Arba, rodos, einu vandens paviršiumi kaip Kristus toje evangelijoje... Einu, bet nei grimztu, nei skęstu... Supranti?.. Ir vis tolyn į jūrą. Ten kažkur – burės... Laivas plaukia į priekį... Žinau, kad niekad nepriesiu prie jo, nepavysiu... Žinau, jis mane paliks, bet man smagu, man gera. Gera todėl, kad aš einu per bangas, kad jos laičio mano kojas, kad aš neskęstu... Oi, motin, motin, ar tu supranti? Ką tu suprasi...
– Liaukis liežuvui mašes visokias nesąmones! Kristus atsirado! Proto turėk. Ką šneki,

pagalvok. Visai pakvaišai. Tu man akių nedumk. Girdėjau ne kartą per sapnus vapant apie kažkokį Olandą ar Kolandą, kuris tau iš galvos neišeina...

Senis tyli, nurimsta ir senė. Po kelių minučių išgirstu bruzdesį prie durų.

– Kur susiruošei? – klykteli senė.

– Eisiu prie jūros. Pasižiūrėsiu, kaip ji banguoja...

– Aš tau pasižiūrėsiu! Ar seniai čia supurentą juostą perbėgai? Vos neprisprogai. Pasieniečiai išgelbėjo. Gerai, kad savi, pažįstami. Susitarti pavyko. Kiti būtų į cypę uždarę ir pripaišę pasikėsinimą pabėgti į tą tavo Olandą. Dešimt metų maužiausiai būtų įsūde. Jūrą būtum matęs kaip savo ausis.

Ji iššoka iš lovos, nušlepsi prie durų. Trinkteli, sandariai uždaro, spynoje trakšteli raktas. Brazda prie šaldytuvo.

– Še! Lak! Šiandien, matyt, be antro butelaičio nenurimsi... Kiek tu man kraujo išgėrei, erode! Daugiau ngu Juras... Viešpatie, už ką tu mane taip kankini?

Cypteli sofo spyruoklės – senė krinta į guolį.

– Rytoj parduosiu motociklą... Girdi?

– Parduok. Tik nežinau, koks kvailys pirks tą tavo kledarą.

Netrukus šeiminkė saldžiai užknarkia.

Senis dūsauja. Pila – geria, pila – geria... Kažką niurzga sau po nosim... O paskui užtraukia seną jūreivišką dainą apie penkiolika vyrų ir mirusio skrynią, apie tolimus kraštus, saulėtus krantus ir laisvas šalis.

Kada jis tą naktį užmigo, nežinau. Gal prasėdėjo iki paryčių, užsikniaubęs ant stalo.

Vos prašvitus mane išbudino atžarus motociklo burzgimas. Pasąmonė atgamino ne kartą regėtą vaizdą: su dviem bulvių maišais priekaboje, užsimaukšlinęs ant kaktos kepurę, senis rieda pro vartus. Prie plačios guminės sėdynės it priaugusi šmėsteli ilga, stačiakampio formos, nepaslanki medinė nugara.

Pagalvojęs, kad dar keltis per anksti, apsverčiau ant kito šono. Ir, žinoma, pramigau. O išlėkęs kieman – nustebau. Du maišai bulvių, sukrauti kits ant kito, gulėjo prie kiemo prausyklos. Motociklo nebuvo. Užsimetęs ant kaklo rankšluostį, nuskubėjau į paplūdimį. Prie medinio tiltelio į kopas pamačiau šeiminko „emką“.

Pakrantėje, ant drėgno smėlio, pamaldžiai sudėjusi rankas, pirštų galus įrėmusi į pasmakrę, lyg statula stovėjo vienmarškinė basa šeiminkė.

– Nenusaugojau... Durų raktą ištraukė iš saujos. Iš pradžių taip švelniai glostė ranką, net saldu pasidarė. Apgavikas! Visi rūbai čia, sudėti į krūvą, sandalai – ant viršaus, kepurė – ant jų. Išėjo pasivaikščioti po jūrą...

EPILOGAS

Bosas kirto tiesiai šviesiai, t. y. beveik draugiškai:

– Septynias aštuonias dieneles atsipūsk, o paskui nosies tiesumu – į Ukrainą. Mažiausiai metams, jei gerai seksis – dviems. Apie kokias nors atostogas – užmiršk. Kad miegas būtų produktyvus, iš premijos, kurią, tikiuosi, užsidirbsi – nusipirk dormeo čiužinį.

Bandžiau papriekaištauti, kodėl (velnio išpera!) neišleido kartu su žmona ir dukra į Malta, bet jis iš pilvo apačios atsikvėpė ir skėstelėjo abiem rankom:

– Situacijos grafinis vaizdelis, broleli, keičiasi kelis kartus per dieną. Įmonė ne bažnyčia, kurioje vienu ir tuo pačiu metu uždegamos žvakės. Tu, žinoma, ir aš – ne kunigai, kurie savo maldas ir evangelijas išmoksta visam gyvenimui. Tai va! Naudokis, kol aš geras. Galiu ir

persigalvoti. Čiuožk!

Šoviau durų link it įgeltas, palydimas beveik draugiško krizenimo.

Skrisdamas laiptais staiga prisiminiau, jog velniškai pasiilgau jūros. Kada ten paskutini kartą braidžiau ir krapščiau iš jūržolių gintarėlius? O Viešpatie! Dešimt metų, o gal ir daugiau? Kaip galėjau iškęsti? Noras su kiekvienu žingsniu vis labiau dusino. Maloniai dusino iki tol, kol susikroviau daiktus į kuprinę.

Palangoje suvokiau: centre nėra ką veikti. Viešbučiuose – antšlagai, todėl pasukau į atšalesnes gatveles. Kažkur netoliese turėjo būti duonos, pyrago ir bandelių parduotuvėlė. Yra! Kairėje pusėje, už pussimčio žingsnių – aludė. Tebėra. Poros po tentais gaivinas alumi. Ir štai – atlapoti vartai, kiemas ir namas. Kiemo viduryje – šulinys, prie kurio prieš dešimtmetį apnešiotais jūreiviškais marškinėliais šeimininkas plaudavo bulves. Vartai – nebe mediniai su išlūžusiais mietais, o geležiniai. Nagingo, išmoningo meistro darbas. Namas – nebe triskliautis, o dviejų aukštų. Plokščiastagis. Be priestatų, priedurų, pašiūrių. Kieme – vyras. Tarsi ko lauktų. Atpažinau – šeimininkų sūnus. Atlašus, švariai nusiskutęs. Prieš dešimtmetį mačiau tik du kartus. Vienąsyk paryčiais, susivėlusį, lupantį ožius prie liepos kamieno, kitąsyk vakare – pusplikį, tik su glaudėmis ir visiškai basą. Mirtinai prasilošusi.

– Kadaisė čia ilsėjaisi!

– Atsimenu. Aš – Juras. Šeimininkų sūnus. Galiu pasiūlyti seną vietą. Tik ką vieną ponią išlydėjau. Kambarį truputėlį patvarkiau, praplėčiau. Daugiau šviesos įleidau. Šiek tiek jaukesnis.

– Su mielu noru.

Nieko sau „truputėlį“! Sienos iškaltos buko dailylentėmis, grindys – iš uosio ir beržo parketo.

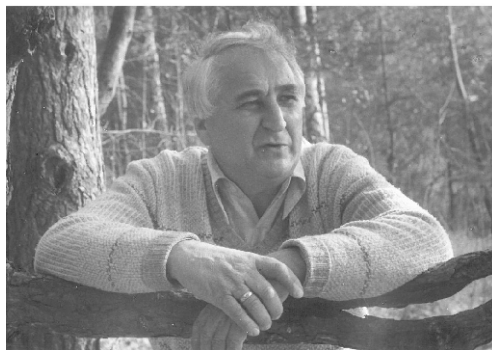
Langas dvigubai didesnis, todėl vaizdas į sodą praplatėjęs, paaukštėjęs. Triušių narvelių – nė vieno. Baseinėlis, veja, suoliukai, šežlongai, tentai. O sodo viduriu gyvate nuvingiuoja takas iki kortų.

Prabudau, kai visa saulė jau buvo išokusi į langą. Rankšluostį užsimečiau ant sprando ir bėgte prie jūros. Tuoj už lentelėmis grįsto tako stovėjo dviratis apynaujis invalido vežimėlis. Už keliolikos žingsnių, ant suoliuko, nelygu skulptūra, sėdėjo moteris, akis įbedusi į jūrą. Vos susigretinau, ji stvėrė man už rankos, bet jos kaulėti pirštai nevalingai nuslydo žemyn.

– Aš jus prisimenu. Gerai prisimenu. Mes daug triukšmavom, pykomės... Tai buvo labai seniai... Prie jūsų, kaip sykis, jis ir išėjo į jūrą. Aš vis jo laukiu. Kristus irgiėjo basomis per bangas, bet jis grįžo. O maniškis negrįžta ir negrįžta. O tas Otlandas dabar kaip ir savas. Apsaugos nebėra, pakrantės niekas nebeakėja. Jei pasirodytų, aš jam visą puodą cepelinų išvirčiau su varškės ir kmynų įdaru. Ir pati sėsčiau kartu su juo. O taip – visai nesinori... O jūra šiandien lygi, be bangelių. Eik sau ramiai... ir viskas... į krantą...

Vladas KALVAITIS

RAIMONDAS KAŠAUSKAS

V Y L I A I

A p s a k y m a s

Iš ciklo *Būsenos*

NORS būsimą pokalbį, kaip ir kiekvieną kartą, esu apgalvojęs, tačiau, važiuodamas į klinikas pas lankomąjį, vis dar perkratinėju mintis, ši bei tą pakeisdamas, pridėdamas, atmesdamas, - mat daug kas priklausys ir nuo jo būklės, ir nuo kitų aplinkybių. Po operacijos visiems aišku, kad jo padėtis, švelniai tariant, beviltiška, todėl reikia būti pasirengus visokiems netikėtumams. O aš, senas pažįstamas, vaikystės draugas, vienintelis, kuris ne tik turi neleisti užgesti paskutiniam vilties spindulėliui, bet ir palaikyti kitų, svarbiausia, jo gyvenimo draugės, tikėjimą stebuklu.

Ar pats juo tikiu? Turiu pasakyti, kad beveik. Galbūt net visiškai. Teisingiau, juo toliau, juo labiau man atrodo, jog stebuklas gali įvykti, nors kaskart vis sunkiau matytis su žmogum, kuriam išpranašauta gyventi vos keletas savaitių, o kiekvienas pasimatymas gali būti paskutinis. Juo labiau, kad prie ligonio lovos leidamas ilgas valandas, jausdavau, jog tarp mūsų nesimezga joks ryšys: kalbėdavau tik aš, bet nesulaukdavau atsako, ir, būsiu atviras, pasitaikydavo akimirklų, kai ne tik susvyrudavo mano tikėjimas, o šventas melas atrodydavo beprasmiškas, net bjaurus, pasijusdavau nereikalingas, pykteldavau ant jo paties. O juk pykti ant ligonio nuodėmė, ir man prirėkdavo nemažai jėgų palaikyti ne tik *išeinančiojo*, bet ir savo paties tikėjimą, susitvardyti, sekti jo nuotaikas, kiekvieną veido virpstelėjimą, akių, kurios tiek dėl išsibaigusių jėgų, tiek dėl leidžiamų nuskausminamųjų, darydavosi abejingos, snūdžios, atmerktos tartum žvelgdavo į kitą, nematomą pasaulį. Tokiomis akimirkomis turėdavau sugalvoti ką nors, kas sužadintų jų spindesį, sugražintų dėmesį gyvenimui, kasdieniams reikalams. Kaip apsidžiaugdavau, kai pasisekdavo, ir patikėdavau ne tik savo paties vyliais, bet ir nepaprasta, beveik metafizine kažkieno, gal anapusbės jėgų, man suteikta įtaigos, net stebukladario galia. Tačiau pastaruju metu dėl jo silpnumo, taip pat dėl to, kad mano viskas jau iškalbėta, tyliu.

Kai pirmąsyk išgirdau žinią apie jį ištikusią negandą, nedingtelėjo, jog apsilankymas bus ne vienkartinis, bet taps kasdieniu užsiėmimu, pareiga, net mano paties gyvenimo būtinybe. Išgirdus blogąją žinią, iškart kilo mintis jį aplankyti, tačiau nediršau, nes mus skyrė didelis laiko, visuomeninės padėties nuotolis, ir kartais man dingojosi, jog buvome pažįstami prieš ištikus šviesmečius. Suaugę neturėjome jokių bendrų reikalų, mūsų keliai nesusidurdavo, nors aš visada apie jį daugmaž žinojau, net šiek tiek daugiau nei vienas apie kitą žino vaikystės, mokslo draugai, tėviškėnai, kilę iš to paties gimtojo kampo, jaučiau jo buvimą. Bet kas, jei

pravėrus palatos duris, sutiksiu nustebusį žvilgsnį, pasijusiu nereikalingas?

Kol abejojau, paskambino vienas pažįstamas, - dabar manau, jog ne atsitiktinai, – ir paklausė:

- Ar negirdėjai, kad mūsų gerbiamas Jonas A. Igoninėje? Kokioje? Na, toje, kur... Sako, jam gali būti visai ne kas... Rodos, judu iš vieno krašto? Ar tik ne vaikystės draugai?

Pajutau šiokią tokią sąžinės graužatį, nusipirkau spalvingą gėlių puokštę, - buvo niūrokas, tamsus, ūkanotas metas, žiemos pradžia, - įsėdau į autobusą, einantį į klinikas užmiestyje. Ligonis atrodė puikiai, nė iš tolo nepanašu, kad rimtai sirgtų, artimieji, gausūs bičiuliai – ne tik kupini vilties, bet ir neabejojantys gera baigtimi, o po švitinimo procedūrų, turėjusių išdeginti piktybines ląsteles, pats ketino grįžti namo. Kaip ir reikėjo tikėtis, buvau sutiktas be didelio entuziazmo, tačiau ir be nuostabos, taip pat, kaip ir daugelis kitų, gausiai traukusių su puokštėmis, lauktuvėmis į palatą, kuri veikiau priminė ne Igoninę, bet vaišingus, šventiškus namus: skambėjo linksmos kalbos (apie ligą, žinoma, nė žodžio), visi pašaliai užversti gėlėmis, vaišinamasi *kavute*, konjaku, šmėsčiojo linksmos, meilios sesutės, dosniai apdovanojamos saldumynais, užsukdavo daktarai, kurie nesakė tikros teisybės, rodos, nė patys jos nežinojo. Užvis geriausiai nusiteikęs atrodė pats Igonis, savo būklę laikęs nesusipratimu. Kaip ir visur, kur tik atsidurdavo mano vaikystės draugas, toks mielas, visų mėgiamas, energijos kupinas žmogus, užvirė gyvenimas, švietėsi ateitis, o negandoms, juo labiau – ligai, atrodė nė vieta. Ir sirgdamas jis varė platų gyvenimo ir visuomeninės veiklos barą, nes visada buvo, kaip sakoma, *verslus* žmogus, turėjo daugybę draugų, pažįstamų, kuriems buvo reikalingas, susietas visokiais ryšiais, todėl nenuostabu, kad jų nestigo ir šią gyvenimo akimirką. Laimingą jo likimą tarsi apšvietė ir graži, jauna, beveik į dukras tinkanti gyvenimo draugė, - jis neseniai išsiskyrė su žmona, o naujoji tartum jį atjaunino, prikėlė naujam gyvenimui.

Trumpai pasėdėjęs atsisveikinau, buvęs draugas padėkojo atidžiu, atidesniu, kaip man atrodė, nei kitiems žvilgsniu, ir jo gyvenimo draugė, kurią iš matymo pažinojau, tačiau galėjau guldyti galvą, jog ji neturėjo supratimo, kas aš toks, o mano atėjimas neatrodė reikšmingas įvykis, tartum patvirtino vyro palankumą:

- Gerai, kad atėjote... Jonui tai labai malonu.

Bet nustebau (o gal atvirksčiai, kaip tik to laukiau?), kai po ilgoko laiko jaunoji moteris pati man paskambino, ir atsainus jos balsas pasirodė nerimastingas, net šiek tiek prislėgtas. Jonas paguldytas į klinikas antrąkart, prieš tai – operuota kasa, pabuvota reabilitacijos sanatorijoje, ir aš intuityviai supratau, jog mano vieta kaip tik ten, ir nuo to karto kelionės į klinikas tapo įprastos. Ir kiekvieną kartą, vos tik pagalvoju apie važiavimą, pajuntu keistą, neramų, bet džiaugsmingą virpulį. Taip būna laukiant kokios nors nepaprastos akimirkos, šventės, pasimatymo su mielu žmogumi, rengiantis į kelionę, žadančią malonių išpūdžių, žavių vaizdų, netikėtumų, kurie, jei ir nieko nepakeis gyvenime, tai bent šiek tiek jį praskaidrins, leis trumpam užmiršti įsiėdusią kasdienybę.

Jaunoji jo žmonelė, vis tokia pat atsaini, tarsi neteikianti didelės svarbos nereikšmingai mano personai, paklausė panašiu į tardytojo tonu:

- Nesate labai užsiėmęs?

- Ne, - apsidžiaugiau paglostytas savo reikalingumo.

- Tai aplankykite jį dažniau, - kalbėjo tartum ne prašydama, bet primindama pareigą. – Jonas dažnai prisimena savo vaikystę, jaunystės metus, ne kartą teiravosi, kodėl jūs neateinate.

- ?!

- Juk jūs – vaikystės draugas, ar ne? - patikslino. – O jam taip miela prisiminti tuos laikus, ypač vaikystę, rodos, atsi gauna dvasia, sumažėja skausmai, bet, svarbiausia, ima tikėti, jog pasveiks, sugrįš į gyvenimą. Ieškojau, kas prisimintų tuos laikus, tačiau nesuradau nė vieno seno draugo. Tik jus. O gal ir jam taip reikia ne kitų, bet jūsų?

- Ačiū jums!.. - nejučiomis ištrūko padėkos žodžiai, net sugriebiau, pabučiavau jos

minkštą rankutę. – Taip, vaikystėje mes buvome labai artimi draugai. Aš jį stačiai mylėjau!..

Bet ji, tarsi neišgirdusi karštų mano žodžių, įsakmiai pridūrė:

- Čia neužsimenama apie tai, kas jam yra iš tiesų. Versija tokia – operavo, kas buvo, pašalino, dabar – gydys vaistais, spinduliais, bet pavojaus nebėra. Ir pats tuo tiki. Todėl apie *tai* – nė žodžio!..

- Supratau.

- Na, jūs – toks žmogus, kurio jam labiausiai reikia! – ištarė šiltesniu balsu, sukeldama dar didesnę mano dėkingumą, net jaudulį, ir aš pajutau seną, tebesiejantį su tuo žmogum, tik dėl kažin kokių nelemtų priežasčių nutrūkusį ryšį, ir mintyse praskriejo daugybė spalvingų, susilieusių į vieną ryškų paveikslą praeities vaizdų. Jausmus, ypač vaizduotę, kuri apšviestavo visus mano darbus ir sprendimus, kurstė mintys apie kilnumą, atsidavimą, pasiaukojimą kitiems. Ypač jaunystėje mane traukė, net iki ašarų graudino visokie taurūs, kupini meilės žmogui, visai žmonijai dalykai, o mano paties poelgiai, kad ir nedideli, išaugdavo mintyse ir prilygdavo žygdarbiams. Dabar tos, sugrižusios, jaunosios moters sustiprintos pajautos suteikė tokio ryžto, jog įtikėjau savo kilnia misija, net pasijutau įgijęs kažin kokios man pačiam nesuvokiamos, stebuklingos anapusinės galios.

- Aš tikrai tikiu, kad Jonas atsisots ant kojų! – sakytumei pažadėjau jaunajai moteriai.

Nors jo reikalai ėjo vis prastyn, tačiau niekas, - nei gyvenimo draugė, nei aplinkiniai, nei, aišku, aš, kuris tarėsi Aukščiausiosios jėgos atsiųstas gelbėtojas, neprivalėjo tikėti blogiausia baigtimi. Visus, svarbiausia, jį patį, turėjo palaikyti mažas vilties žiburėlis, o gal ir stebuklo, kurių vis dėlto pasitaiko ir mūsų laikais, laukimas. Todėl kaskart, keliaudamas į klinikas, turėdavau apgalvoti ir būsimą, ir prisiminti buvusius apsilankymus, nes bijojau, kad ligonis, aštraus, šiek tiek ciniško proto žmogus, nepajustų kalbant tuščiai, be vidinio tikėjimo, kartojant tuos pačius, girdėtus dalykus.

Laimei, pastaruoju metu mano sėdėjimas dažniausiai apsiribodavo tyliu buvimu; kai jis manęs nieko neklausinėdavo, apie nieką neužsimindavo, beveik visai nekalbėdavo, ir, nors iš pradžių tylą, kurią užpildydavau kalbomis apie mūsų abiejų praeitį, gimtus kraštus, dingojosi nejauki, bet prisimindavau ją sau pačiam, - šmėsteldavo tai koks nors mielas vaizdelis, atsitikimas, mudviejų vaikiškas pokalbis, tai šiaip kas nors, kas net nebuvo susiję su juo. Galbūt ir jis tuo metu ką nors prisimindavo, galvodavo, - tai liudydavo virpteljėjęs lūpų šypsnyš, pragiedrėjęs veidas, atsimerkusios, sakytumei kažin ko ieškančios akys, kurios, nieko nesuradusios, tik mane, vėl užsimerkdavo. Be to, kamavo skausmai, kuriuos ramindavo morfinu.

O, kaip apsidžiaugdavau ne tik išvydęs jo akyse gyvus, ilgesingus žiburėlius, kuriuos kiekvienam, kad ir skausmus kenčiančiam, žmogui įžiebia mieli prabėgusių laikų prisiminimai, bet ir pamatęs, kad manęs klausosi!.. Prisimindavau, rodos, tokius nešenus, bet labai tolimus laikus, kai kartu augome, žaidėme, pykomės, taikėmės nuošaliame Žemaitijos kaime, kurio jau nebėra nė žemėlapiuose, dvelkusiame niekieno, net nuožmaus karo, nedrumsčiama ramybe, pačios Apvaizdos teikiama palaima. Išvysdavau jį patį, tvirtą, gražų, protingą, vyrėlesnį už mane berniuką, kuris mokykoje mokėsi aukščiau dviem skyriais, stipresnį, kas tokiam amžiuje taip svarbu, tačiau gero, taikaus, teisingo būdo. Jis mane globojo ir gynė tarsi jaunesnį savo brolių, ne tik mažą, bet ir silpną iš prigimties nuo vyresniųjų smurto, patyčių. Man tada atrodė (ir iki šiol tebeatrodo!), kad mudu iš tiesų buvome lyg giminės, o jei ir ne, tai kažin kuo labai artimi, todėl mus siejo ypatinga draugystė, reikalinga ne tik man, bet ir jam pačiam, - jis man teikė saugią užuovėją, o aš jam – broliško, net tėviško pasitenkinimo savo kilniaširdiškumu, stiprumu. Kaip gamtoje, taip ir žmonių gyvenime visi nėra ir negali būti lygūs, tačiau stipresnysis nebūtinai turi skriausti, pavergti silpnesnįjį, priešingai, jį užsistoti ir pats mėgautis savo stiprumu.

Tai, kad jis stipresnis, kad neleidavo skriausti, man tapo priprasta, ir atrodė, jog taip ir turi

nemaniu, kad žmonių, taip pat ir vaikų, kurių žaidimai primena suaugusiųjų gyvenimą, - žaisdami šie nesijaučia vaikais! - santykiai galėtų būti kova, - nebūtinai įnirtinga, bet tik varžybos, kas vikresnis, gudresnis, kai vienas laimi, o kitas – pralaimi, tiesa, tai tik vaikiški žaidimai, tačiau ir jie, kaip man atrodo dabar, atėję iš džiunglių, ir yra pasirengimas kovai. Bet tada nesupratau, dėl ko mane kas nors turėtų skriausti? Ką galėtų atimti, kokia garbė nugalėti silpnąjį? Bet taip galvoti galėjau tik saugomas kito, stipresniojo.

Tačiau man to buvo negana, aš troškau būti jei ne tokiu pat, tai bent šiek tiek panašus į jį, gerąjį, mandagųjį *Jonuką*, kaip jį kaime vadino ir vaikai, ir suaugę. Tik daug vėliau, po skaudžių pamokų, tesuvokiau, jog tai neįmanoma, - nė vienas žmogus negali tapti kitu, net į jį panašiu, bet kūnu ir dvasia kantriai būti tuo, kuo yra. Slaptas mano noras pasireiškė begaliniu prieraišumu, susižavėjimu, stačiai *meile*, - ne, nebijau išarti to žodžio, tais laikais, ypač mano vaikystėje, jis neturėjo jokios negeros prasmės, - vieninteliu savo draugui, kuriam ir aš tariasi esąs *vienintelis*. Taip man atrodo ir dabar, kai budžiu paskutinėmis jo akimirkomis, ir drįstu manyti, jog ir tada, kai mes paūgėjome, išsiskyrėme visiems laikams, Jonas liko susietas su manim ypatingais dvasios ryšiais.

Ar garsiai, ar tylomis prisimindamas matau save patį, mažą, smalsų vaikiuką, be paliovos stebėjimą į didelę, medžiais apaugusią jo tėvų sodybą. Ji daug didesnė, gražesnė ir, be abejonės, turtingesnė už mūsų, joje visko daugiau, - ir gyvulių, ir ūkiškų padargų, dunkso sodas, telkšo didelis tvenkinys, prie kurio į aukštą klevą įkeltas gandrulizdis. Tie namai traukė daugelio kaimynų akis todėl, kad turtingesni, kad juose apsigyveno atsikėlę iš kitur, iš miesto, ūkininkauti pasišovę žmonės. Mane ten traukė jų sūnus, kuris iš pradžių buvo tik mano *Svajonių draugas*, su kuriuo netikėjau susipažinsias, tačiau mes ne tik susipažinome, bet ir tapome artimi. Jau sakiau, kad jis man buvo tarsi vyresnysis, o aš jam – jaunesnysis brolis.

Čia turiu prisiminti, jog man iš pat mažens nepatiko nei sunkūs kaimiečio darbai, nei daug kas, kas susiję su žeme. Aš mieliau atsiduodavau gražioms, į stebuklingus regėjimus panašioms svajonėms, viliojusioms iš ankšto mūsų kampo į kitus, paslaptinius, gražius, pasakų pasaulius, slypinčius už tamsių girių, kur dunkso balti nuostabūs miestai su aukštais, panašiais į užburtų pilių kuorus, bažnyčių bokštais, kur gyvena kitoniški, ne tik mokyti, daug galintys, bet ir didžiai teisingi žmonės. Ir aš pats svajonėse tapdavau tokiu pat, kaip jie, - stipriu, galinčiu apginti silpnuosius, nuskriaustuosius, teisybės vykdytoju, narsiu karžygiu, išlaisvinsiančiu nuo užgrobėjų Tėvynę, net - poetu, tokiu, kaip Maironis, nuo kurio eilių gerklėje įstringa graudulys. Jei apie tai kam nors prabilčiau, man dabar būtų gėda, - ne tik todėl, kad niekada nepatyrčiau išsipildymo, bet kad ir senatvėje tebegyvenu tokiomis pačiomis svajonėmis. Jonukas atrodė vienas tokių žmonių, apgaubtas nepaprastos, iš kito pasaulio atsineštos paslapties.

Jis buvo susijęs su tuo miestu, iš kur atvažiavo, kuriame tarsi vis dar tebegyveno. Ten buvo daug jo giminaičių, dėdžių ir tetų, pusbrolių ir pusseserių, ir ne kokių paprastų, bet mokytų, todėl ir jis turėjo daug visokių knygų ir knygelį, kurių paskolindavo ir man, be to, padovanodavo spalvotų pieštukų, išmokė žaisti šaškėmis, kortomis, *lipti į dangų*, ir dar daug ko, o aš buvau ne tik smalsus, bet ir gabus jo mokinys. Ypač mėgau skaityti knygas, svajoti apie jose vaizduojamus įvykius, šalis, žmones, gyventi tokiu kaip jų gyvenimu. Jonukas atvėrė man daugybę visokių nežinomų paslapčių, nes nebuvo tokių dalykų, apie kuriuos nežinotų. Iš jo išgirdau apie tai, kas suaugusiųjų slepiama nuo vaikų, - ir kuo skiriasi vyrai nuo moterų, ir kaip atsiranda tiek žmonių, tiek kitų tvarinių vaikai, - tai jis pasakojo kaip apie paprastus daiktus, rimtai, be jokios gėdos, be patyčių, kaip kiti mūsų kaimo vaikai, taip pat ir apie tai, kas tais laikais rūpėjo suaugusiems, - apie karą, ginklus, lėktuvus, tankus ir kt.

Pasakojant apie vaikystę, mane apima toks įkvėpimas, užplūsta tokie karšti jausmai, jog nebejuntu, ar kalbu savo draugui, ar gražiais vaizdiniais, kadaise patirtomis pajautomis, lakiomis svajonėmis, kurios, deja, niekada neišsipildė, gėriuosi pats. Bėgioju gimtojo kaimo keliukais, takais, po žalius miškelius, matau tvarkingas sodybas, susitinku žmones, kurių jau

kada nebėra, kurių galbūt daugiau niekas, kaip tik aš nebeprisimena, girdžiu jų žodžius, įstrigusius visam gyvenimui. Koks jaukus, koks mielas, stačiai stebuklingas tasai vaikystės pasaulis, kuriame tartum niekada neteko patirti jokių skriaudų, skausmo, ašarų, nes aplinkui buvo vien tik gera linkintys suaugusieji, - ne tik tėvai, giminaičiai, bet ir svetimi, o tarp miškų užsislėpusiame mūsų kampe tarsi nebuvo nė piktų, bloga darančių žmonių. Jei jų ir atsirasdavo, tai tik trumpam, kad sukeltų nerimo, įvartytų baimės ir suaugusiems, ir vaikams, tačiau netrukus pradingdavo, galbūt pasislėpdavo užribyje, apie kuri mes neturėjome supratimo.

Kaip laukdavau tos akimirkos, kai galėsiu pamatyti savo *Jonuką*, pas jį nueiti, - pas mane jis niekada nesirodydavo, nes mūsų namuose nebuvo nieko gera, viskas taip prasta ir skurdu, jog išvydus jį traukiant pro šalį, apimdavo baimė, kad tik neužsuktų. Sudegčiau iš gėdos! Bet mes kartu žingsniuodavome į mokyklą, ir, nors mokėmės ne viename skyriuje, sėdėjome viename suole. Gal atsitiktinai, o gal mokytoja pajuto ypatingą mūsų draugystę ir – pasodino kartu? Kelelis ėjo pro pat jų namus, iš pradžių traukdavome dviese, ir man būdavo taip apmaudu, kai prie mūsų prisidėdavo daugiau vaikų, kurie mus išskirdavo. Aš laukdavau prie jo keliuko, bet pasitaikė, kad ir jis laukdavo manęs. O kuris nesulaukdavome, palikdavome kitam kokį nors ženklą, o žiemą nuotrauką - ant sniego atspaustą savo atvaizdą. Argi, išvydus jį pusnyje, man bereikėjo didesnio, iki širdies alpulio sujaudinančio džiaugsmo, karštos draugystės, ištikimybės įrodymo?

Ir ne tik tai mus pačius, bet ir mūsų abiejų tėvus, - jo tėvai, kaip sakyta, turėjo daugiau žemės, daugiau gyvulių, daugiau visko, o kaime laikomi *mandagiais*, teisingais, mokytais žmonėmis, - tartum susiejo ir mudviejų draugystė, jų bendravimas tarsi priminė mūsų, vaikų, kad ir nelygiavertį artumą. Ypač artimos tapo mūsų abiejų motinos. Tiesa, jei jie kada nors susitikdavo, jei turėdavo reikalų, man visada atrodydavo, kad *Jonuko* tėvai nusileisdavo iki manųjų, tačiau manęs tai neskaudino, priešingai, kėlė džiaugsmą, net gaudų dėkingumą.

NORS NE kartą jausdavau, kad mano apsilankymai ligoninėje nepasiekia tikslo, nes, susiruošus atsisveikinti, jis, nors ir nesnausdavo, neprašydavo pabūti, neatsisveikindavo nė žvilgsniu, tačiau aš įsikaliau, kad turiu prie jo sėdėti, nes esu reikalingas. Tiesa, bekalbant vis sunkiau būdavo sulaukti, - ir ne vien dėl jam užėinančio silpnumo, skausmų, kai, atgaivintos senų prisiminimų, suspindės bent akys, veikiau būgštaudavau, kad jose gali pasirodyti pažįstamas, kartokas, nekantraujantis šypsnyš, kuris mane priverstų nutilti. Ir pasirodydavo. Iš vėlesnės, suaugusiojo, patirties žinoju, kad mano pažįstamas nemėgsta, tiesiog neapkenčia sentimentų. Todėl ir pasirodžius akyse gyviems žiburėliams, o veidui padvelkus šiluma, suabejodavau, ar man nenutilti. Kartais tie žiburėliai atrodydavo tarsi atlygis už ištikimybę, prašymas prisiminti dar ką nors, tačiau ne kartą jie reiškė ir nekantravimą, kuris kykla klausantis įgrįsusių dalykų, net ironiją. Su juo bendraudamas išmokau valdyti jausmus, nes bekalbėdamas užsideddavau, susijaudindavau.

Man net kildavo įtarimas, - ir jis, kaip sužinojau vėliau, nebuvo ne pagrindo, - jog mes viską, - ir buvusį laiką, ir atsitikimus, ir save pačius, - matydavome tarsi skirtingomis akimis, - nes kadaise ir mūsų būseną buvo skirtinga, o mus pačius skyrė nejaučiama, bet neperžengiama siena. Jei mūsų sielos, kaip ir prigimtis, galėjo būti šiek tiek panašios, tai mūsų likimai tokie skirtingi, jog mes galėjome būti nebent *slapti* draugai, apie kuriuos neturi žinoti kiti. Bet nebuvome nė tokie. Todėl nežinau, kokias mintis jam sukelia vienas ar kitas praeities dalykas, mūsų bendravimas net ir prisiminimai tegali būti skirtingi. Tačiau ilgainiui apsipratau ir pats suvokiau, - ne be tam tikros savigraužos dėl savojo egoizmo! – kad mano pasidėjimai prie ligonio labiau reikalingi man pačiam nei jam. Ten, kur savo mintimis plaukiodavo jis, aš vaidinau tik menką vaidmenį, o gal ir - jokio. Todėl pernelyg užsisvajojęs, pabėgęs į pradingusias vaikystės šalis, staiga nutildavau, užsidarydavau savyje, ir gėrėdavausi,

džiaugdavausi, svaigindavausi buvusio laiko tėkme vienas, o tai, apie ką galvodavo, - ar būdraudamas, ar užsnūsdamas, - jis, man darydavosi nebesvarbu.

Sakiau, išsiruošdavau pas ligonį kaip į šventę, bet tikroji mano džiaugsmo priežastis glūdėjo ir dar kitur. Man vis dėlto pavykdavo įtikinti save, kad esu laukiamas, kad pasimatymas, nors ir nelinksmas, su tokiu mielu žmogumi, su kuriuo sieja kad ir mano vieno prisiminimai, pajautos, vyliai, jam taip gali būti šventė, net žadėti išsipildymą.

Kad ir nenorom, tačiau prisimindavau ir vėlesnius laikus, kai matydavau jį tik iš tolo, kai jis buvo stiprus, sveikas, spindintis elegancija, tarsi paženklintas sėkmės vyras, ir niekas negalėjo pamanyti, kad jo kūne jau senokai pragaištingą darbą dirbo piktosios ląstelės, kol viskas pasirodė staiga, ir tvirtas kūnas greitai ėmė virsti griuvėsiais, net kadaise tvirta kaip geležis, pasiveikinimui ištiesta ranka, tapo glebi, bejėgė, kaip mažo vaiko. Todėl iš grynos širdies negalėjau, ir - nenorėjau! - patikėti, tuo, kas įvyko, kuo viskas gali baigtis, ir vasaros rytmečiai, kai išsiruošdavau į klinikas, būdavo tokie mieli, džiaugsmingi nelyginant vaikystėje. Išvažiavus iš miesto, pasimatydavo tokie pat, kaip ir gražioje jo tėvų sodyboje kadaise augę medžiai, virš jų mėlynavo tas pats, nepasikeitęs dangus, o, išlipęs iš autobuso, išgirdavau raminantį jų ošimą, iš laukų atskriedavo kvapnus, pažįstamas, žolynais dvelkiantis vaikystės vėjas, ir man pasidingodavo, jog neprabėgo tokia daugybė metų, dešimtmečių, o manęs laukia neapsakomas džiaugsmas, kurį padovanos mylimas mano draugas.

TAIGI rodosi, kad senokai neregėjau tokio nuostabaus, kaip šis, rytmečio, - birželis, įsibėgėjo vasara, seniai užmiršta ne tik permaininga, praskydusi žiema, bet ir šaltas vėjuotas pavasaris, greitai Joninės, įsiviešpatavo jauna ir gaivalinga žaluma, žydi didžiuma gėlių, be paliovos linksmi čilba paukščiai. Tiesa, rytmečiai dar vėsūs, net žvarboki, tačiau kupini gaivaus šviežumo, kuris kelia džiaugsmingą būsimos dienos laukimą. Iš pat ryto šviesa dar gelsva, nelyginant jaunas medus, bet greitai bala, sužvilgina jaunos, kaitrų neišblukintus lapelius, glosto pilkšvas niūrokas betono sienas, verčia markstyti akis. Ištrūkęs iš miesto spūsties, autobusas rieda ten, kur daugiau erdvės, - plyti laukai su jauna, pernykštę peraugusia žole, užsilikę užmiesčio gojeliai, akiratyje - juoduoja giria, aukštai tamsiai mėlynas, neaprėpiamas, neužterštas dūmų dangus. Išlipęs išgirstum ir kukuojančią gegutę. Metas, kai ilgiausia diena, trumpiausia naktis, kai žmogaus siela nori ir pašėlusiai džiaugtis, ir staugti iš liūdesio, jog viskas truks taip trumpai (mane apima baimė, jog kada nors baigsis ir mano išvykos!), todėl kyla noras skrieti tolyn, į pačią šiauriausią Šiaurę, kur visai nebėra nakties, kur tartum tyro didžioji pasaulio, žmogaus būties paslaptis.

Išgyvenu tokį neapsakomą džiaugsmą, kokį tegalima išgyventi tik ankstyvoje vaikystėje, kai pasaulis kupinas paslapčių, neapsakomo žavesio, nuolatinio kažin ko nepaprasto laukimo. Kam gi nežinoma, kad vienas didžiausių, jei ne - visų didžiausias, senatvės džiaugsmų - vaikystės prisiminimai? O jais nuoširdžiausiai tegalima pasidalinti tik su savo kartos, ypač - su artimais žmonėmis, mat, jaunimui daugeliui ne tik nebesuprantama, bet ir paprasčiausiai neįdomu. O jei tokių žmonių nebepasitaiko, - kaskart jų vis mažiau ir mažiau, - belieka džiaugtis vienam, užsidariusiam savaime kiaute.

Dingteli, jog už tai, ką patiriu šią akimirką, turiu kažin kam būti dėkingas.

Kam?

Galbūt savo vaikystės draugui, kurio prisiminimas mane apšviečia šitokią rytą, teikia tokio nepaprasto spindėjimo, žavesio?

Be abejonės.

O gal - mirtinai jo ligai, kuri vis dar nepajėgia sudrumsti pakilios mano nuotaikos?!

Kad tik man pačiam, bet ir kitiems nekiltų įtarimas, jog tik ligos dėka po šitiekos metų ir susigražinau mylimą vaikystės draugą *Jonuką*? Kad dėl to galiu ir išbūti su juo kiek tinkamas, net įprašytas artimųjų? Kad ruošdamasis į klinikų miestelį, laukdamas eilinės, tapusios

pareiga, kelionės, iš vakaro išgyvenu senai nepatirtą džiaugsmą, ir nedilgteli joks sąžinės priekaištas dėl šitokių savo pajautų?

Turiu prisipažinti, kad manoje savigraužoje esama ir šiokios tokios, - o gal ir visiškos? – tiesos. Rytmetinis mano džiaugsmas, visos mintys, išpūdziai tarsi primena, jog pildosi tai, kas turėjo būti, bet nebuvo. Juk niekada, išskyrus ankstyvą vaikystę, bet ir tai – su išlygomis, - nebuvau jam, kaip nesu ir dabar, nei tikras draugas, nei labai artimas žmogus, veikiau paprastas, kokių jis turi aibę, pažįstamas. Priešingai nei jis, kurį dievinau, kuriam pavydėjau, kurį, prisipažinsiu, tebedievinu iki šiol, aš jam buvau visiškai *niekas*. Tai ar ne todėl pas jį važiuoju, sėdžiu prie jo lovos, net neklausdamas, kas kitas, jei ne aš, taip važiuotų ir sėdėtų, jei jo liga mūsų *nesulygintų*?

Galbūt, kaip sako vienas didis filosofas, net patiriu pasitenkinimą, kokį patiria ir ne vienas sunkiai sergančiojo patarėjas? Nelyginant menkas kiškėlis, atsidūręs šalia mirtinai sužeisto, dvesiančio liūto?

Ne, tai tik mano kvailoki svaičiojimai! Ar aš – ne vienintelis gyvas jo vaikystės draugas? Ar pareigos, prisirišimo, ištikimybės jausmai man iš seno nėra tokie šventi, kad elgtis kitaip, net gyventi stačiai negalėčiau? Tai daryčiau ir dėl savo paties būdo, dėl kurio kai kas, - taip sako ne vienas, - manimi neatlygintinai, be gailėsčio naudojami kiti? O gal ir iš tiesų laikau save stebukladariu, tikinčiu įsikalbėta nežemiška galia, padarysiančiu tai, ko nepadarė tie žiauroki eskulapai, perskrodę ir vėl užsiuvę jo sumenkusį kūną, tačiau nepasiekę sielos?

Ne, tūkstantį kartų sakau ne!..

Todėl man taip svarbu išsklaidyti visas, tiek savo paties *alter ego*, tiek galimas kitų, nuolatos matančių mane prie ligonio, besistebiančių kantrybe, pasiaukojimu, ištikimybe, įtarimus, kad ne kas kitas kaip tik ji, nuožmioji liga, man sugražino brangų ir mielą, kadaise taip trokštą, bet seniai prarastą vaikystės draugą, daugelio gražių svajonių herojų, tobulumo ir sėkmės dievaitį. Tegu niekas nemėgina manęs apkaltinti bent menkiausiu savanaudiškumu!

Juk net mano rytmetinėse mintyse, kuriose visko tiek daug, nėra minties apie jo ligą, o jo galimas *išėjimas* atrodo kaip kažin kieno pramanas ar net absurdas.

Tačiau vos tik save įtikinu save, jog esu reikalingas šiam artimam, ligos palaužtam žmogui, kurį mintyse tebematau jauną, stiprų, gražų, prisimenu seną, man taip patinkančią tiesą, kad nelaimės ištiktas žmogus nuoširdžios, tikros atjautos tegali susilaukti tiktai iš to, iš ko mažiausiai tikisi, ir ypač – iš silpnėsio, pasiaukojančio, kadaise atstumto jo paties, ir tos mintys man, vis dar tebesvajojančiam apie kilnų *pasiaukojimą* teikia pasitenkinimo, net pasigėrėjimo savimi. Kokiomis savanaudiškomis, nedoromis, gėdingomis laikau jas, kaip atkakliai veju šalin!.. Ir niekas, - nei kas nors kitas, nei žiaurusis mano paties *alter ego*, negalėtų prikišti, jog naudojuosi tinkama proga, kad būčiau, - o gal tik pasirodyčiau, - geradaris.

Taip, turiu prisipažinti, kad esu individas, kuriam, kad nenukristų dvasios tonusas, nuolatos, kasdien, net kas akimirką turi įvykti kas nors gera, būtina patirti bent trupinėlių džiaugsmo. Tartum sriūbtelti gurkšnelį gyvybės eliksyro arba - alkoholio, kad neišsivadėtų gėrio pajautos, pakeliančios virš pilkos kasdienybės. Tiesa, jis jau senokai įsitikino, kad džiaugsmo šiaip sau, veltui, niekas ir nedalina, kad kiekvienas turi tai, ką susikūrė, įgijo savo rankomis ir savo galva, o jei ir gavo iš ko nors, tai tiek, kiek buvo vertas, nes ir gėris – tartum prekė, kurią žmonės perka, keičia, net atsilygina už ją šlamanciais. Ir kad gyvenimas – ne toks saulėtas, kaip šis, panašus į vaikystės, rytmetis, ne kokia šventė, kurioje tiek daug artimų, geraširdžių žmonių, *dėdžių* ir *tetų*, besidžiaugiančių tavimi, nepaprastu vaiku, kad visoks apsvaigimas nuo tariamo gėrio gali būti apgaulė, nuo kurios tenka skausmingai pagiriotis. Tačiau, kad ir ne kartą pamokytas, jis vis dar viliasi susilaukti jei ne kokių didelių, bet ir mažų, net netikrų akimirks džiaugsmelių, - kokio nors atsitikimo, kad ir nedidelės, bet geros naujienos, meilaus žodžio, pritariančio žvilgsnio. Išvysti kad ir ne tokį erdvų, kaip širyt, dangų, bet mažytį, tarp debesų suspindusį lopinėlių, iliuzijas sukeliančią properšą.

Tai kas šitokių žmogų apkaltintų bent menkiausiu savanaudiškumu?

Juo labiau, kad po operacijos, išaiškėjus visai tiesai, kuri taip slepiama nuo ligonio, - èduonis išplitęs į visus aplinkinius minkštuosius audinius, - o jis pats, ilgokai laikėsis tvirtai, net jo ranka kuri laiką buvo stipri, it geležinė, atsikeldavęs iš lovos, išeidavęs į parką, ošiantį linksmu vasaros vėju, ėmė sparčiai blogėti. Kai po rehabilitacijos, išbūtos sanatorijoje, vėl buvo paguldymas į tą pačią palatą, sumažėjo ir lankytojų, - seni draugai, pažįstami, kurie žinojo apie ligos baigtį, bet buvo išpėti neprasitarti, neužsibūdavo, tartum atšalo ir personalas, nors seserys, slaugės atrodė vis tokios pat rūpestingos, mandagios, daktarai – tokie pat mįslingi, tartum slėptųsi už baltos savo profesijos užuolaidos, ir linksmus, neseniai iš palatos sklidusius balsus pakeitė vis labiau įsitempanti tylą. Seserys įbėgdavo negirdimos, suleisdavo vaistus, pakeisdavo lašelines, greitai pasišalindavo, sakytumei turėtų ir svarbesnių ligonių. Net pro uždarytas įžymiosios palatos duris daugelis stengėsi prasmukti kuo greičiau, nesustodami.

Bet kartais, kai akies krašteliai užkliudau jo veidą, kuris ne tik dėl nukamavusios ligos, bet ir apskritai pasidingoja nepažįstamas, vėl smilkteli, jog iš tiesų man niekada ir nebuvo kitokios galimybės jį *susigrąžinti*. Juk niekada, išskyrus tolimus vaikystės laikus, nebuvome artimi, net ir tada, kai jis dar nebuvo garsus, daug pasiekęs žmogus, - iš pradžių inžinierius, paskui akademinį sluoksnį darbuotojas, iškopęs ligi profesoriaus, o tautos Atgimimo metais, kaip ir dera tokio rango asmeniui, jaunos valstybės kūrėjas, klestintis verslininkas.

Tai kas, klausiu, sėdėdamas taip arti, kad galiu išvelgti kiekvieną, iki šiol nematytą jo broožką, veido raukšlelę, mus galėtų sieti? Kad iš to paties gimtojo kampo? Kad tos pačios, - prieškario, karo, pokario, - kartos žmonės? Niekai! Niekada, gyvendami tame pačiame mieste, sostinėje, susidūrę netyčia, kaktomuša, tarsi vienas kito neatpažindavome, ir ne todėl, kad buvome pasikeitę, bet kad niekada nepažinome iš tiesų. O susitikę neturėdavome apie ką kalbėtis, seni prisiminimai rodėsi naivūs, nereikalingi, maža to, jis mane nužvelgdavo nuo galvos iki kojų lyg kokį neregėtą tvarinį ar elgetą, tarsi stebėtųsi, kaip ir iš ko aš gyvenu, ar nereikėtų pasiūlyti išmaldos.

Galimas daiktas ir bijodavo, kad ko nors nepaprašyčiau, - ne vienas klestintis žmogus žino, kad nevykėlio geriau išsilenkti, o pagelbėti – neverta, nes jokia parama nepadės, jis vistiek liks toks pat koks buvęs. Ir nors pats sau toks neatrodžiau, nors vis tikėjausi, laukiau, kad likimas man padovanos sėkmę, tačiau tik dabar, išgyvenęs ligi senatvės, turiu prisipažinti, jog kaip buvau, taip ir likau niekas, visiškai niekas, nenuveikęs jokių reikšmingų darbų, neužsitarnavęs nuopelnų, toks, kaip dauguma, jei ne mažiau, pilkas, niekam nežinomas žmogelis, be savo tikros vietos gyvenime. Neva baigęs mokslus humanitaras, darbavęsis ir šen, ir ten, bet niekur nepalikęs jokių pėdsakų. Tiesa, kadaise, mokyklos metais, žavėjęsis literatūra, netgi pats bandęs šį tą kurti, visada paniškai bijojęs, neapkęntęs matematikos, kurios skaičiai, formulės, ačiū Dievui, daugiau niekada nebebuvo reikalingi, tačiau vis dar persekioja ir dabar, net sapnuose, - rodos, laikau egzaminą, bet negaliu išspręsti uždavinio, nes užmiršau formulę, jau čia pat skambutis, komisija surenka darbus, manasis popieriaus lapas vis dar baltas. Kadaise nesupratau, jog niekas, nei mokslas, nei jokie didingi siekiai žmogaus neišlaisvina iš sunkios, praktiško proto, vergovės, kurios jungą traukia ne tik paprastas kaimietis, kuris, jei nori išgyventi, nebūti apgautas turguje, valdžios įstaigoje, net – bažnyčioje, privalo neužmiršti, jog dukart du – keturi, bet ir baltarankis inteligentas.

Mano galvoje visada knibždėjo daug gražių, nepaprastų, kilnių idėjų, širdyje virė aibė tauriausių pajautų, teisybės siekių, aš visada ne tik jaučiau, bet ir žinojau, ką reikėtų daryti, kad ir žmogus, ir visa žmonija taptų laimingi, tik, mano galva, niekas to nedarė, nepajudino nė piršto, o jei ir ką nors darė, tai visai priešingai, tartum tam, kad tik būtų blogiau. Ir jei kam nors prireiktų mano žinojimo, kilnumo, dvasios įkarščio, mielai pasidalinčiau. Tačiau nei mano gerų minčių, kaip ir manęs paties, niekam neprireikė, o jei pabandydavau jas įkūnyti, išsisklaidydavo kaip dūmas. Todėl stebino, net kėlė apmaudą, kai ne vienas toks pat pilkas, net ir negabus individas išsiverždavo į priekį, darydavo tai, ką, mano galva, turėjau daryti aš, tartum raškė vaisius, kuriuos turėjau raškyti aš.

Ilgainiui išblėso ir gražios svajonės, ir didelės ambicijos, tačiau, prisiminęs jas, niekam nejaučiu pavydo, pykčio, pagiežos, tik gėdą, jog, būdamas toks pilkas, nematomas žmogelis, tasai, iš *gatvės*, kuris, tarsi kompensuodamas savo menkumą, svajuoja apie didžius darbus, žygius, nieko nenuveikė. Dabar esu panašus į seną kolekcionierių, visą gyvenimą rinkusį tariamai vertingus daiktus, kuriuos norėtų parodyti, tačiau jie niekam, net artimiesiems, - šie irgi tokie pat eiliniai, pilki žmoneliai, - nereikalingi, naivios jo kalbos išklausiusios, o apie jaunimą, pavyzdžiui, apie savo vaikus, vaikaičius negali būti nė šnekos, šie stačiai ir nesiklauso. Jei šitokio žmogaus nebūtų suvisai, niekas pasaulyje nepasikeistų, gyvenimas tekėtų savo vaga, per rinkimus ir be jo balso būtų išrenkama kokia nors valdžia, kuri taip pat valdytų, rinktų mokesčius, meluotų piliečiams, jog daranti jiems gera.

Todėl mane ir juokina, ir skaudina kalbos, kad tokiems kaip aš, reikia mokytis pilietiškumo. Lyg man jo trūktų!.. Turiu, net per daug, tik nežinau, kur jį dėti. Tačiau ne kartą suabejoju, ar tik pats nesu panašus į futbolo ar krepšinio žiūrovą, kuris žino, kaip įmušti, įmesti kamuolį, tik niekas jo neišleidžia į aikštę, o jei įbėgtų pats, būtų sučiuptas už pakarpos, išvestas. Pilietiškumo mokymą, mano galva, reiktų pradėti nuo esančiųjų visuomenės, valstybės viršuje, ir jei tik šie elgtųsi taip, kaip šneka, jais pasektų ir visuomenė, o gyvenimas pasikeistų į gerąją pusę. Na, bet jau pernelyg giliai įbridau į politiką, kurios drumsti, grėsmingi vandenys man ne svetimi.

O, koks skirtingas, kai palyginu, buvo mano ir Jono A. šeimyninis gyvenimas!..

Ne visa tiesa, kad jis vedęs tik antrą kartą, - ne tik meilužes, bet ir teisėtas žmonas keisdavo nelyginant senus daiktus, ir kaskart, susiradęs jaunesnę, atjaunėdavo ir pats. Bet jei ir pritarčiau šitokiai, galbūt pačios gamtos įteisintai poligamijai, ir, pavyzdžiui, norėčiau išsiskirti kaip mano mylimas vaikystės draugas, negalėčiau to padaryti ir dėl kitų, žemiškų, priežasčių, - Jonas A., skirdamasis, palikdavo buvusiai sutuoktinei viską, ką užgyveno, išėdavo kaip stovi, ir vėl pradėdavo ir prasigyvendavo, tokie platūs jo užmojai, tokios didelės galimybės!

Ne, prašau nelaikyti šių paviešintų mano minčių niekuo daugiau kaip nevispročio klejonėmis, juk kartais riba, skirianti protingą žmogų nuo nevispročio, tokia menka, kad ją nesunku peržengti. O gyvenu su viena, mylima ir mylinčia žmona, kuri yra ne tik mano vaikų motina, bet, ypač į senatvę, ir vienintelis artimas žmogus, mano dvasios, siekimų, svajonių, vylių bendramintis, kad ir jais netikintis, bet kantriai išklausančias, nepašiepiančias, net pritariančias, o kai man nepavyksta, švelnai paguodžiantis.

NEŽINAU, ar tai tikras mano sielojimasis dėl mylimo draugo, ar tik keistas, primenantis pavydą, jausmas, beje, šiek tiek panašus į tą, kurį taip skaudžiai išgyvendavau kadaise, jaunystėje, kai pasijutau jo netenkąs, ar noras apginti ir jį, ir jo gyvenimo draugę nuo apgaulės, bet jis sudrumstė ramybę, kai tik palatoje pasirodė nauja, nematyta lankytoja. Tikriausiai mano pajautose yra ir šio, ir to. Tačiau labiausiai suerzino, kad ji netruko parodyti, jog esanti čia vienvaldė šeiminkė, ir aš tapau neberekalingas, išstumtas. Man net pasidingojo, kad ji manyje, kaip ir aš joje, pajuto konkurentą, todėl ir žvelgė su neslepiama panieka, netgi - neapykanta.

Galbūt iš tiesų ir nepatikau tai pagyvenusiai, inteligentiškai, profesoriškos išvaizdos moteriai, kuri užėmė prie ligonio lovos mano kėdę, sakydama, jog kaip tik čia jai tinkama aura. Mačiau ją pirmutinį kartą, bet man pasirodė, jog tiek iš išvaizdos, tiek ir iš būdo jau seniai pažįstu. Teisingiau – *atpažįstu*, kaip ir kitus, mano įsitikinimu, nedorus, suktus žmones, kuriems iškart pajuntu priešišumą, o jie man atsilygina tuo pačiu. Gal jie tai pajunta anksčiau už mane. Taigi ir šįkart abu suvokėme, jog vienas kitam nepatinkame, pajutome antipatiją arba, kaip sakė pati, *blogą aurą*.

Tiesa, nei ji, nei Jono A. gyvenimo draugė, neištarė man blogo žodžio, net neparodė, kad

nepageidaujamas, tačiau tarsi ore atsirado keista, pažįstama įtampa, kurios negalėjau išverti. Atsiveikinau ir išėjau nepalydėtas dėkingo, kaip visada, jaunosios moters žvilgsnio, kuris, kupinas maldavimo, vilties, buvo nukreiptas į naująją stebukladarę.

Beje, netrukus apie ją sužinojau ir daugiau, - tiek apie šią, tiek apie kitus tokios profesijos asmenis, vyrus ir moteris, ekstrasensus, astrologus, būrėjus kortomis ir kitus, plačiai kalbama, jais tiki ne tik paprasti žmonės, bet ir tariamasis elitas, net dalis apsišvietusios visuomenės, rašoma laikraščiuose, jie rodomi per TV. Ir apie šią žiniuonę sklido paskalos, kad vienur išgydžiusi depresiją, kitur - paslaptinę kraujagyslių ligą, trečiur atspėjusi, kame pakastas nužudytas žmogus ir t. t. Bet man jos garbės šleifas nedarė jokio įspūdžio. Aš paprasčiausiai netikiu tiek stebukladariais, tiek ir anapusiniu, metafiziniu gyvenimu, nors vis dėlto slapčia manau kažin ką *esant*.

Ne kartą įsitikinau, kad mano intucija beveik neklysta, o vaizduotė tokia laki iš prigimties, kad galėtų sukurti daiktus, tikresnius ir už pačią tikrovę. Galvoju, jei tik neturėčiau tokios ramybės neduodančios, begalines abejones kurstančios sąžinės, galėčiau dumti akis naiviems, patekusiems į bėdą žmonėms, ramiai žvelgti jiems į akis, galbūt tapčiau ir garsiu būrėju, ekstrasensu, astrologu ar dar kuo nors. Gal net prasigyvenčiau, apie mane irgi rašytų laikraščiai, prašmatnų mano būstą su moderniu interjeru, gėlynais, baseinu rodytų televizija, ir po šitokios reklamos priplūstų dar daugiau klientų nelyginant pas išgarsintąjį Sai Babą. Žinoma, turtinguosius kirpčiau kaip avis, o didžiąją uždarbčio dalį atiduočiau vargstantiems. Gal šitaip prisidėčiau ir prie visuotinio teisingumo?

Tačiau tiek iš mano intucijos, tiek iš lakios vaizduotės naudos – tik šnipštas, o kai kada – nuostoliai, nesėkmės, nemalonumai, mat nesu apdovanotas jokiais, tam reikalui būtiniais sugebėjimais. Tokie nepraktiški, padebesiais skrajojantys individai niekam nereikalingi, neįdomūs.

Kurį laiką nesirodžiau klinikose, ir nereikia aiškinti, ką išgyvenau. Nebelankydamas savojo vaikystės draugo (ak, kur dingo tie gražūs, nepakartojami rytmečiai!), jaučiau rūpestį, nerimą, ypač darėsi apmaudu, jog jis *atimtas* iš manęs tokiu metu, kai matytis mums liko nebedaug. O juk galėčiau ne tik su juo pabūti, bet ir padaryti ką nors gera, galbūt – stebuklą. Nedavė ramybės ir mintis, jog tuo metu, kai mįslingoji dama atlieka savo apeigas, negailestingai bėga laikas, liga naikina jo gyvybės syvus, o aš, įsitikinęs, kad nėra artimesnio ir ištikimesnio žmogaus (jei neskaitysime gyvenimo draugės) nušalintas, negaliu atlikti savo šventos misijos. Jau nekalbu, kad įtariau šią ekstravagantišką damą siekiant užvaldyti ne tiek ligonį, kiek suvargusią, nepatyrusią, į nevirtį puolusią jo gyvenimo draugę, o manęs ji nemėgo dėl kliudymo.

Suprantama, kad jaunoji moteris man nė karto nepaskambino.

Laimei toji pabaisa pradingo taip pat netikėtai kaip ir atsirado, ir daugiau nebesirodė, neatsakinėjo į telefono skambučius, kai apgautoji moteris šaukėsi pagalbos. Iš jos ir patyriau, ką darydavo burtininkė, - vedžiodavo rankomis viršum ligonio, užmigdyto morfino, besišypsančio, įprastu, šiek tiek ironišku šypsniu, burbėdavo užkeikimus, o žmonai aiškino, jog, esą, kažin kas iš jo tėvų ar protėvių yra užtraukęs didelę kalnę, kurią pašalinus pasitrauktų ir liga. Tai esą įmanoma padaryti, tačiau reikia labai daug laiko, kurio jau gali nebeužtekti. Laiko? – abejoju, nurydamas kartėlį. – Ne pinigų?!

KELIONĖ, sakau, man teikia tiek daug malonumo, jog užsimirštu suvisai, nebent iš skelbiamų stotelių suvokiu, jog artinasi pabaiga, ir stengiuosi kaip nors ją nutolinti, užtęsti laiką. Prisiminti ką nors miela, apie ką papasakočiau jam. Klausytis žmonių šnekų, nes visada tai mėgau, - sužinodavau apie kitų gyvenimą, gaudavau naujų įspūdžių, patirties, kurios turiu nemažai, bet man vis negana. Tačiau kadaise, nors ir buvo tokie laikai, kad niekas neatviraudavo, vis dėlto išgirdavau ir sužinodavau daugiau, nei, keista, pastaruju metu, kai

žmonės tapo laisvi, kai nebereikia bijoti negeros ausies, atsitiko priešingai, - daugelis tapo tylėsniai, užsidarę, tarsi susiskirstę kas sau, svetimi. O gal jie taip paniro į ištikusios krizės rūpesčius, iš kurių, žino, nepadės išsivaduoti niekas, turės išverti patys? Be to, mieste tarsi radosi daugiau lietuvių, kurie, kaip žinoma, garsiai nekalba, o svetima, skardi rusų šnekta sakytumei išnyko. Daugelis viešo transporto keleivių – suvargę pensininkai, šiaip neturtingi miestiečiai, nes visi, kas tik išgali, važinėja nuosavais automobiliais. Nebent kartais įvirsta būrys triukšmingo jaunimo, studentų, mokinių, pasitaiko svetimšalių, kurie, tartum norėdami pasirodyti, garsiai šnekasi nesuprantama kalba, skambiai kvatojasi.

Dar ne paskutinė stotelė. Ko gero, dingteli, šitaip paskutinius savo gyvenimo tarpsnius turėtų skaičiuoti gabenamas į baismės vietą pasmerktasis, - štai dar liko tiek ir tiek, štai dar prisiminsiu, pagalvosiu apie tą ir tą. Juo arčiau klinikos, juo niuresnės mano pajautos, ir, tik išlipęs iš autobuso, pasidairęs į marga, iš visos šalies suplaukusių lankytojų minią, žaliuojančius medžius, gelynus, mėlyną dangų kartoju sau pačiam tarsi burtažodį *ne*. Argi galėtų įvykti kokia, net ir menka, nelaimė, o tokia, kaip manojo draugo *išėjimas*, stačiai rodosi absurdas. Tai sustiprina mano tikėjimą *stebuklu*, kuris gali, - ne, turi! - įvykti, tik apie jį nenumano niekas, nė artimiausi jo žmonės. Apie savo pareigą atlikusius, kad ir geriausius, eskulapus neverta nė kalbėti, jei ir įvyksta stebuklai, tai be jų valios, žinios. Pavyzdžiui, girdėjau apie tokį atsitikimą, kaip vienam, sirgusiam paskutine skrandžio vėžio stadija žmogui, išrašytam iš ligoninės kaip beviltiškam, jau buvusios užsakytos laidotuvės. Bet štai po metų šis atvažiuoja pasitikrinti pas tuos pačius daktarus, o tie negali atsistebėti – sveikas sveikutėlis. Na, sakyk, kuo gydeisi? – teiraujasi. - Gėriau konjaką, - atsako. – Kasdien kone po butelį, o dabar - patys matote!..

Tai ar ne man, kužda neklystančioji nuojauta, būtų lemta tapti tuo stebuklo liudytoju, kuris, išengęs į palatą, savo akimis išvystų, kad *to* iš tiesų nėra, ir ne tik pats įtikėtų, bet įtikintų ir kitus? O gal ne vien liudytojas, apdovanotas ne tik neklystančia intuicija, bet ir aukštesnių jėgų suteikta stebukladario galia?

Galiu pasigirti, jog man, įtikėjusiam savo sumanymais, svajonėmis, net vyliais, ne kartą pavyksta įtikinti ir kitus, ypač artimuosius. Aš kalbu taip karštai, jausmingai, nenuleisdamas balso, žvelgiu tiesiai į sielą, tarsi prašyte prašyčiau manim patikėti, manoji įtaiga kupina tokio įkarščio, jėgos, jog ir naivus, net akivaizdus, bet nekaltas mano melas tampa panašus į tiesą, ir išvystu, kaip pašnekovo akyse pamažu sklaidosi abejonės, atsiranda tikėjimas, ir šis, jei ir ne dėl tikros tiesos, tai bent iš atjautos, iš gailėsčio mano asmeniui, taip dažnai patiriančiam nesėkmes, nepelnytą skriaudą, ima tikėti. Pasitaikė, manimi patikėdavo didžiausi *realistai*, skeptikai, net - cinikai. Tiesa, kartais jausdavau keistą sąžinės graužatį, tarsi įtikinėdamas jiems meluočiau. Tačiau pasitaikė, jog kas nors, kad ir ne visai, iš mano svajonių išsipildydavo, ir aš nepraleisdavau progos tuo pasigirti!

Mane užvaldo viltingos, net džiaugsmingos, ar iš pasidingojusios vaikystės, ar iš nežinomybės ūkanų kilusios pajautos, kuriomis, žinau, iš tiesų dangstau savo paties *nenorą* žinoti tiesos, o mano siela sklidina vilties, geros naujienos laukimo. Niekas iš autobuso keleivių, iš ligoninės kiemuose, koridoriuose zujančių praeivių ir nenutuokia, su kokia kilnia, beveik džiaugsminga misija atvažiuau, koks žygdarbis manęs laukia.

Vos tik sušmėžuoja pilkšvi ligoninės korpusai, nekantraudamas skverbiuosi prie autobuso durų.

Pasitinka ne tik dėkingas, bet ir smalsaujantis jaunosios moters žvilgsnis, tarsi klausiantis, su kokiom mintim, o gal – naujienom, atkeliavau. Tas žvilgsnis ne kartą ir persmeigdavo, ir suglumindavo, todėl man sunkokai sekdavosi suteikti žodžiams tikrumo, o veidui ramybės ir tvirtumo, kol, galiausiai, net pačiam sau imdavau atrodyti tarsi visazinis, stebukladaris, galintis paneigti gydytojų pranašystes, ir – jokiū būdu ne vieninteliu *Jonuko* draugu besidedantis melagis, šarlatanas, panašus į pradingusiąją ekstrastensę.

Ne taip seniai į jaunąją moterį žvelgdavau nepatikliai, man ji atrodė tarsi kliuvinys

susigražinti Joną, tačiau ilgainiui jos, jaunos, nepatyrusios, pasimetusios nelaimės akivaizdoje, tokios ištikimos, atsidavusios savo vyrui, pagailo. Ji buvo ne tik išvarginta valdingojo sutuoktinio ligos, sublogusi, naiviai patikinti menkiausia gera žinele, bet kartais, priešingai, nebetikinti niekuo, vis labiau grimztanti į neveltį, apatiją. Atrodė tarsi mergaitė, neįsijautusi nei į žmonos, nei į šeiminkės vaidmenį ir - visai ne *šiuolaikiška*. Kartais ji taip pasimesdavo, jog nebežinodavo nei ką daryti, nei kuo tikėti, o vienintelė išeitis jai būdavo tik paslėptos, bejėgiškos ašaros.

Čia reikia pridurti, kad skaudžiai žeisdavo jo buvusios žmonos vaikų elgesys, kurie ne tik akivaizdžiai ją niekino, bet tarsi ir visai nepastebėdavo. O tai man dar labiau kėlė pagailą, net tėvišką švelnumą, ir suvokiau, kad negaliu palikti vienos, todėl nejučiom tapau ir jos globėju, o gal - ištikimu tarnu. Ne kartą, jai mirtinai išvargus ir užsnūdus prie ligonio, spėliodavau, dėl ko ji taip laidoja savo gyvenimą, kas laukia jos, jaunos našlės, ateityje, siūlydavau eiti pailsėti, tačiau ji, atvėrusi akis, tarsi išsigąsdavo, o paskui patikliai, gailokai man nusišypsodavo. Tai būdavo tarsi atsakas į mano spėlionės, nerimą, ir jos šypsnyš nuedidavo per širdį, apimdavo gėda, galestis, vis dėlto įkalbindavau pailsėti, o pats išsėdėdavau, kol baigdavosi lankymo laikas.

Kai rytą pasirodydavau kupinas kelionės sukeltų išpūdžių, gaivumo, tarsi atgydavo ir ji, ir ligonis, pažvelgęs ne tiek į mane, kaip į ją, tyliai šypteldavo. Beje, ir lankytojų gerokai sumažėjo, pasitaikė, ištisas dienas beveik niekas nebeužsukdavo, o jei ir užsukdavo, tik greitomis bereikšmais žvilgsniais nužvelgdavo ligonį, ir, tarsi atsiprašydami, jog skuba, - man kildavo įtarimas, kad taip sprunkama nuo besiantinančios mirties! - atsisveikindavo. Mudu su ja tapome tarsi vienas kitą be žodžių suprantantys šamokslininkai, kurie ne tik stengėsi palengvinti ligonio kančias, bet ir malšinti jo kaprizus, kurių šis, kaip ir dažnas sergantysis, nestigdavo.

Jai padėjau išgyventi ir ne vieną kitą išbandymą, taip pat ir tą, dėl kurio nustėrome, kai į palatą įžengė jaunutis kunigėlis ir ėmė pildyti savo šventą pareigą. Keletas buvusių lankytojų nepaprastai surimtėjo, kai kurie - persižegnojo. Mane permelkė baimė, - ne todėl, jog gali baigtis kasdienės, vilties ir džiaugsmo teikančios mano kelionės, bet ir labai svarbus gyvenimo tarpsnis. Gal - ir pats gyvenimas. Iš vaikystės esu įsikalęs, jog kunigo, skirtingai nei palatos daktaro, paties profesoriaus atėjimas, net jų žodžiai, kad Jonui belikę ne daugiau kelių savaičių, - prilygsta galutiniam atsiveikinimui ir atskiria nuo mūsų, gyvųjų, pasaulio. Jei iki šiol atrodė, jog kalbama tartum ne apie jį, net pajuokaujama, šįkart buvo ne juokai.

Bet tai, ką mačiau ir jaučiau, mane patį nuteikė visai kitaip, padėjo susigražinti savitvardą, patikėti, jog tai, kas vyksta, ne tikra tiesa, bet kažin koks vaidinimas. Pro palatos langą švietė ryški saulė, nuo jos markstėsi žmonių akys, ant sienos tartum gyvi virpėjo medžių šešėliai. Akino ir balta kunigėlio kamža, spindėjo šviesūs, iš po kepurėlės išsipešę plaukučiai. Viskas taip paprasta! Mano netikėjimą blogiausiu skatino ir tai, kad Dievo tarnas buvo toks jaunutis, tiek iš išvaizdos, tiek iš nesuvyriškėjusio balso primenantis vyresnės klasės moksleivį, galbūt - abiturientą. Pajutau, jog kai kas tyliai priekaištauja, kad pas *šitoki* žmogų atėjo ne koks solidus, garbaus amžiaus, aukšto rango dvasininkas, galbūt - *monsinjoras*. Tačiau kunigėlis, beje, pradedantis garsėti gražiais pamokslais, į savo pusę visus palenkė tiek jaunatviška išvaizda, tiek žvalumu, tiek tyru, nekaltu balsu.

Jis paprašė susirinkusiųjų kartu sukalbėti maldą, paskui prisiartinio prie ligonio, kuris žvelgė į šalį, ir, kaip visada, šiek tiek atsainiai, tarsi stebėtuši, kas čia vyksta, šypsojosi, palaimino ir jį, ir visus mus ir galiausiai užbaigė tokia malda:

Mūsų Atpirkėjau, prašome, išgydyk Šventosios Dvasios malone šio ligonio negalavimus, pagydyk jo žaizdas ir atleisk nuodėmes, taip pat nuvyk nuo jo visus sielos ir kūno skausmus, gailėtingai gražink visišką vidinę ir išorinę sveikatą, kad Tavo gailėtingu veiksmu pagydytas, jis grįžtu prie ankstesnių pareigų...

Išėjus dvasininkui, jaunoji moteris draugė atrodė išsigandusi.

- Dabar jis viską supranta, - būgštavo.

- Bet tai dar nieko nereiškia, - raminau, nulydėdamas akimis liauną kunigo figūrėlę, sutana šluojančia koridoriaus koridorių, kur už kampo buvo ligoninės koplyčia. – Girdėjau, - ne, tikrai žinau! - jog dabar kunigas ateina suteikti ne *Paskutiniojo*, bet tik Ligonių patepimo Sakramento.

- Taip, bet man vis atrodė, jog dar ne laikas... Pakvietė kažin kas kitas, gal kas nors iš jo vaikų? Laimė, suspėjau paprašyti, kad kunigėlis neprabiltų apie blogiausia...

- Na matai, kokia jūs apdairi! – pagyriau. - O mes jam turėsime paaiškinti, kad tai gali būti ne vieną kartą. Juk buvo meldžiamasi už jo sveikatą, kad pagytų. Ir pats Jėzus eidavo pas sergančius ne marinti, bet išgydyti. Net prikelti iš numirusių!..

Kažin ar būsimoji našlė patikėjo mano žodžiais, bet jos akyse sužvilgo dėkingumo ašaros.

Tačiau po kunigėlio atėjimo iš tiesų radosi naujos vilties. Galbūt ligoniui padėjo malda, gal ėmė pildytis stebuklas, kurio laukiau, tikėjau, tikinau kitus, nors, tiesą sakant, būdavo akimirku, kai nebetikėjau nė pats, o gal – stipri ligonio prigimtis, kuri, sukaupti jėgas, ryžosi grumtis.

- Jis su manim prakalbo apie ateitį, - džiaugėsi moteris. – Net paprašė atnešti buto sąskaitas, kurias visada peržiūri, apmoka pats. O aš prasitariau, kad nieko apie jas neišmanau, ir kažin ką daryčiau viena. O, Dieve, kaip išsigandau!.. Bet jis nusišypojo ir pasakė, jog netrukus sugrįš, nueis į banką. Tiesa, papriekaištavo, kad neišmokau vairuoti, ir pažadėjau išmokti. Argi negali įvykti koks nors stebuklas?!

- Gali, - patikinau. – Ir įvyks.

- Ačiū jums!..

- Ne man, bet jo paties stiprybei dėkokit. Tik tokie žmonės kaip jis, kurie nepraranda vilties, patiria stebuklus!..

- Bet jūs visą laiką esate šalia, skleidžiate ramybę, gerumą, viltį. O vaikystės laikų prisiminimai jį taip gaivina. Būkite su mumis...

- Būsiu, - pažadėjau. – Ir aš laimingas, kad po šitiekos metų vėl su juo susitikome.

AR KAM nors, besiklausančiam šio pasakojimo, galiausiai nekils mintis, - jei aš džiaugiuosi tartum *susigrąžinęs* savo mielą vaikystės draugą, - beje, toks džiaugsmas, kaip sakiau, šventvagiškas! – tai kada jį praradau?

Man skaudu tai prisiminti. Nors, sakau, jo iš tiesų nepraradau, nes niekada ir neturėjau. O tai, kas dabar manyje dedasi, yra tarsi atvirksčias vyksmas, kai iš prisiminimų, pajautų, praeities nuotrupų ne tik gaivinu, bet ir stengiuosi sukurti nebuvusią, bet kadaise taip trokštą mūsų draugystę. Kas, kad vaikystėje buvome kartu, bet [ir ne daugiau, o] mano priminimai, kalbėjimas apie tuos laikus, jam gali sukelti visai skirtingus, nesuliečiančius su manisiais, vaizdinius. Galiu pasiguosti nebet tuo, kad vistiek esu jam reikalingas, kad suteikiu dingstį prikelti *tik* jo vieno nugalėtoją laiką, tai liudija ir reiškykiais pasirodantis, bet su manim nesusijęs, šypsnyš.

Prieš mane tartum ne tas, sunkios ligos palaužtas vyras, bet anas, jaunas, gražus, garbiniuotais plaukais berniukas, ne, jaunuolis, nusileidžiantis laiptais iš antrojo gimnazijos aukšto, kuriame mokosi vyresniųjų klasių gimnazistai. Trečiokas, bet atrodo kaip koks penktokas ar šeštokas, tartum būtų išaugęs per tuos dvejus metus, kol aš, sekdamas jo pėdomis, atsiradau gimnazijoje. Vos atpažįstu jį tarp daugelio kitų, ir mėlynomis prieškarinio gimnazistų uniformomis, ir rupiais kaimiškais miliukais vilkinčių jaunuolių, nes jis man tėra vienas ir vienintelis toje svetimoje masėje, ir aš skubu, bėgte bėgu pas jį, išsilgtą, mylimiausią draugą, nors nežinau, ką jam pasakysiu, bet širdis man daužosi iš džiaugsmo. O, ir jis pamato mane, - nušvitusiu veidu, plačiai besišypsanti, laukia, kol prisiartinsi.

Pribėgu, bet jis nusigręžia.

Negali būti!..

- Jonuk! - šaukiu mažybiniu, kaip vadindavome kaime, vardu.

Nueina šalin. Akimirką pastoviu, netikėdamas tuo, kas įvyko, kol pamatau, kad likau vienas, kad aplinkui – svetimi veidai, ausyse – nepažįstami balsai, man rodosi, jog visi, kas matė, iš manęs šaiposi, ir susigėdęs, nuleista galva, dūlinu atgal.

Kodėl nepanoro kalbėtis su manim? Pažinti? Kad aš – žemesnės klasės? Kad – mažiukas? Jam – per prastas?

Tokių klausimus ne kartą užduodavau sau paskui, kai nematydavau jo akyse. Tačiau nematyti iš tiesų *Jonuko* buvo neįmanoma, - aukštas stotas, vešlūs, garbiniuoti, kaštonų spalvos plaukai, kuriuos leidžia auginti vyresniems, rodėsi visur, ir norom nenorom turėjau stebėti. Žinoma, slapčia. Tik gimnazijoje, visai kitame nei kaimo fone, jį išvydau ir suvokiau, ko vertas mano mylimas draugas, o ko – aš pats. Jis turėjo daugybę *kitų*, už mane šaunesnių draugų, net iš vyresniųjų klasių, gerai mokėsi, sportavo, vaikštinėjo ir šoko vakarėliuose su tokiomis gražiomis mergaitėmis, kurios man buvo panašios į angeliukus, ir viskas, ką tik jis darė, jam nepaprastai sekėsi, o man tiktai kildavo, – ne, visai ne pavydas, ne apmaudas, net ne prarastos draugystės gailėstis, bet savo paties menkumo pajautos. Štai, sakiau, paūgėsiu, iškopsiu į vyresnę klasę, per pertraukas suksiu ratus tame pačiame antro aukšto hole, ir mudu vėl tapsime artimi.

Tuščios viltys!..

Jis manęs niekada nebebastebėdavo, tartum būtume ne iš to paties kaimo, net visai nepažįstami. Gal taip pasaulyje ir turi būti, - nors širdis skaudėjo, bet suvokiau protu, - jog niekas, nei medžiai, nei žmonės negali būti vienodai lygūs. Ir pažadėjau sau pačiam, kad niekada prie jo nesiartinsiu, nedarysiu gėdos, tiktai stebeilysiu į jį iš tolo, gerėsiuos, kentėsiu, viltिंगai lauksiu, kad jam kada nors manęs prireiks. Matydavau draugaujantį su vyresnių klasių gimnazistais, ir kai juos, sukūrusius slaptą pasipriešinimo organizaciją, supakavo *enkavėdistai*, mane apėmė baimė, kad ir jį gali ištikti tas pats. Kaip aš didžiuočiausi juo, kovotoju, tautos didvyriu, kaip norėčiau būti suimtas, kartu kęsti baisiausias tardymo kančias, pro kraujuotas lūpas kankintojams sviesti paniekos žodžius. Bet ir svajonėse didvyriu laikiau vien tik jį, o save patį – jo ginklanešiu.

Tačiau *Jonuko* nesuėmė, veikiausiai organizacijai jis ir nepriklausė, ir mano akyse tai kuriam laikui šiek teik sumenkino jo paveikslą. Tačiau jis taip pat mokėsi, sportavo, vaidino mokyklos vakarėliuose, ir aš kurdavau sau naujas, susijusias su juo sakmes. Ir kai vienos jų sugriūdavo, - tikrasis buvusio draugo gyvenimas man buvo nepasiekiamas, susikurdavau kitas, kuriomis gerėdavau savo vienvėde. Mat buvau, kaip ir iki šiol, nepataisomas vienišius, svajotojas, o svajonėse juk viskas įmanoma.

Mėgiamiausia mano svajonė buvo apie save patį, t. y. *vaikiuką iš tolimo sodžiaus*, vargingų tėvų vaiką, brendantį per gilų purvą, prieš nuožmų, čaižantį šaltu lietu, nešantį sniego sūkurius, verčiantį iš kojų, stūgaujantį telefono laiduose vėją, - toks metų laikas ypač tiko besiveržiančiam įgyti mokslo, šviesos, parnešti, kaip pasakoje, Laimės žiburio manajam herojui.

Ak, jis, tas mano svajonių herojus, galėjo tapti viskuo – ne tik geriausiu klasės, visos gimnazijos mokiniu, kurį, žengiantį per salę trimestro pabaigoje atsiimti iš direktoriaus rankų dovanos, palydi ne tik kitų moksleivių, bet, svarbiausia, išsižadėjusio draugo, taip pat ir *Svajonių* princesės, mergaitės, kuri jau turėjo kažin kur būti, sužavėtos akys. Jis, tasai *vaikiukas iš tolimo sodžiaus*, ne tik gebėtų gerai mokytis, žaisti krepšinį, bet turėtų kitų, didesnių siekių. Pavyzdžiui, taptų kokia nors didžia tautos asmenybe, galbūt kariuomenės vadu, tokiu, kaip generolas Raštikis, išvytų okupantus, iškeltų trispalvę ant Gedimino pilies. Svajodavau ne tik kelyje, bet ir per pamokas, kai mokytojai pasakodavo apie graikų ir persų karus, mūšių vietas ir metus, kai ant lentos rašydavo skaičius, formules, - ne, aš troškiau būti ne paprastas, bet *Svajonių* gimnazistas, kuriam, patekus į baltą, dunkstantį ant kalno rūmą, tolygu atkovoti užburta pilį, išvaduoti įkalintą karalaitę (sakau, ji kažin kur buvo!), o pačiam tapti

jos valdovu. O koks valdovas dirbtų tokį sunkų, nuobodų darbą, prilygstantį šieno grėbimui ar daržo ravėjimui, kaip pamokų kalimas?

Nors Jonuko man ir buvo parodyta, kad esu niekas, tačiau visą laiką nepraradau vilties, kad galiu būti išimtis, ne toks, koku mane laiko kiti. Ar nėra kokios nors Didžiosios Teisybės, kuri mane įvertintų, kad ir iš gailėsčio silpnesniai, atstumtam, bet su kilnumo kupina širdim? Suteiktų ir tai, ko nedavė prigimtis? Pats Aukščiausiasis, kuriuo tada taip giliai tikėjau?

Taigi jei mano prarasto *Svajonių* draugo gyvenimas taip sėkmingai klostėsi ir mokykloje, ir mieste, manasis, atvirkščiai, prasidėdavo už gimnazijos sienų, atsidūrus ant vieškelio, kuriuo troškau eiti ir eiti be galo. Ne, nebesigėdijau, kad mano tėvai neturtingi, kad neišgali nusamdyti kambario, nupirkti naujų batų, - senieji tokie suplyšę, kad nuolatos slėpdavau kojas, idėti priešpiečių, kuriuos būtų ne gėda išsitraukti draugų akivaizdoje, bet, priešingai, džiaugdavausi, jog esu neturtingas, kad traukiu vienas, tarsi išvartytas, kad grumiuosi su nuožmiu vėju, plakamas, merkiamas lietaus, stumiamas atbulas pūgos, svaigstančia iš alkio galva. Svajonės buvo tikrasis mano gyvenimas, o tasai, kitas, vykstantis tiek gimnazijoje, tiek kitur tik blanki, man ne tik nesuvokiama, bet ir neįdomi kopija.

Na ar ne gėda, kad aš, pasišovęs kopti į mokslus, į kitoniską nei tėvų, kaimynų gyvenimą, žemesnėse klasėse vis gaudavau pataisais?! Tą gėdą patirdavau ne tik aš, bet ir mano gerieji, pasišovę išleisti į mokslą gimdytojai. Jie nusižeminę prašydavo mūsų mandagiųjų kaimynų, *Jonuko* tėvų, kad šis padėtų ruošti išlaikyti pataisais egzaminą.

NE, DAR ne paskutinioji mano kelionė į klinikas, - paskutiniosios nebus niekad! – būsiu nuolatinis sėdėtojas, slaugytojas, daktaras, - taip, daktaras, nes vis dar tebeskaitau knygas, straipsnius apie jo ligą, nors žinau, kad nebėra jokios išeities, bet, skirtingai nei kiti, artimesni draugai, tikiu stebuklu, net ir nepaprasta savo paties, stebukladario, misija. Nors jis su manim beveik nesišneka, nors man neleista sužinoti, kas vyksta jo lėtai tekančiose mintyse, į kurias niekada neįsiskverbsiu, nebent kartais, užkliudžius mane akimis, virpteli veidas, sukruta lūpos, tačiau trumpai, ir man atrodo, kad jis, sakytumei nusivylęs, jog čia ne tas, kurio laukė, susitvardo.

Taip, galvoju, esu vienintelis, kad ir nepripažintas, bet užtat ištikimas, pasiaukojantis, - gal tokiu laikomas ir jaunosios moters? – jo draugas, žmogus, kuris ne tik naudojasi senos pažinties suteikta teise, tačiau ir privalo būti šalia paskutinėmis gyvenimo akimirkomis. Na ir kas, kad visą gyvenimą buvome nelygūs, kad mūsų prisiminimai, kaip ir likimai, skirtingi, tačiau prabėgęs, į užmarštį nugrimzdęs mūsų laikas – tas pats, ir, regėdamas jame save patį, jis negali neregėti manęs. Ar mūsų gimtinės, kad ir matytos kitokiom akim, vaizdai ne tie patys? Ir galiu guldyti galvą, jog suvokia, kad kitos, tokios atsidavusios, ištikimos, nesavanaudiškai mylinčios sielos jam niekada nebuvo.

Bet man nebesvarbu, jog nebuvau toks, kaip jis, vyresnis mano draugas, mano idealas, kad mūsų draugystė tik man atrodė šventas daiktas, o jam – menkniekis, žaidimas, kad tai, kas visą gyvenimą jam taip lengvai pasiekiamą, man – tik apgaulingi vyčiai, skatinę daryti vieną po kitos apmaudžias klaidas, nebesvarbu ir tai, kad ir dabar viskas tebėra taip pat, kaip kadaise, iki pat šios skaudžios akimirkos, kai jis, pamirštas kitų, merdi vienas, ir tik aš, užburtas ne vien gražių (gal – nebūtų?) vaikystės prisiminimų, bet ir šventos pareigos jausmo, nuo jo neatsitraukiu.

Kažin, svarstau artėdamas prie klinikų, ar ataugo jo gražūs plaukai, jei įvyks, kaip tikiusi, stebuklas? Bėgant metams, kai, sakiau, matydavau jį iš tolo, kai tik pasisveikindavome, bet prasilenkdavome, Jono garbanos buvo vis tokios pat vešlios, kaip jaunystėje, tiesa, iš pradžių pabalo smilkiniai, paskui - ir visa ševeliūra, ir papuošė jo galvą tartum tauraus sidabro vainikas. Nuplikusi nuo spinduliavimo, sumažėjusi, primenantį kaulokė jo galva man kelia tokį šiurpą, kad nenoriu pažvelgti. O, kiek švelnių mylinčių moterų rankų kadaise glostė,

kedeno tas nebesančias garbanas, kiek karštų lūpų siurbėsi į storas, dabar – sukritusias, pamėlusias jo lūpas!.. Ir nenuostabu, kad, būdamas gražus, vyriškas, sėkmės gaubiamas vyras, visada turėjo tiek daug moterų, kad likimas jo nenubaudė už nuodėmes, nepasmerkė vienišai senatvei, bet atsirado dar viena, jauna, klusni, pasiaukojanti, tarsi tirpstanti kartu būtybė. Kažin, ar jis kada nors jas suskaičiavo, ar paskutinėmis akimirkomis jam tai neateina į galvą?

Išlipęs iš autobuso pamatau dviratininkus, - būrelį jaunų, vasariškai apsirengusių, su kuprinėmis ant nugarų žygeivių. Kaip ir kiekvieną sykį, kai tik išvystu dviratį ar juo važiuojantį žmogų, mane sudilgina džiaugsmingos, bet tartum keisto kartėlio, net pavydo atmieštos pajautos. Lyg dar tebebūtų gyva nuoskauda, jog kadaise pats neturėjau dviračio, kuriuo būčiau skriejęs baltais gimtinės vieškeliiais, žadančiais nuostabiausių mano svajonių ir vizijų išsipildymą. Traukdamas į savo tolimą kaimą važduodavausi, kaip leisčiausi dviračiu ilgąja nuokalne, - miestams dunkso ant kalvų, bet čia jos ir baigiasi, toliau, į rytus, iki pat tamsių girių, driekiasi lygumos, už jų dunkso nepažįstami kaimai, dideli, neregėti, bet pažįstami iš pasakojimų miestai. Kur baigiasi mūsų Lietuva? *Jonukas* kadaise man paskolino seną žemėlapi, kurio tyčia negražinau, ir, skaitydamas anų metų laikraščius, ieškojau rytinės Lietuvos vietovardžių, žymėjaisi šalies sienas. Ir kiekvieną kartą gerklę sugniauždavo maudulys, kad nei Ašmena, nei Lyda, nei Gardinas, nei Naručio ežeras – ne mūsų.

Savaitgaliais, prieš šventes ar atostogas, vieškelyje mano klausia įtempta iki skausmo, - laukiu, kada už nugaros sušnarės dviračio padangos, čiūžtels stabdomi tekiniai, dzingtels skambutis. Vyresnysis mano draugas, svajonių dievaitis, kuris manęs smokykloje tarsi nematė, neatsakė į mano šypsena, pasisveikinimą!.. Tačiau čia, kur mes tik vieni, jis negali pravažiuoti pro šalį. Iš džiaugsmo suspurda širdis, iškart nustėrstu, bet išdrąšinu, užsikariu ant skersinio. Užsimerkiu, išgirstu, kaip ausyse sušvilpia vėjas. Tai ne tas pats, pažįstamas, gūdas mano vienatvės, svajonių palydovas, užtraukiantis ilgesingą savo dainą, pravirkdantis telefono laidus, čaižantis šaltu lietu, nešantis pūgos sukurius, bet – Išsipildymo vėjas. Atskriejantis iš tolimų, neregėtų, užburtų svajonių šalių, į kurias lakina greitas, nikeliu žibantis dviratis. Nuo to švilpesio man taip graudu, gera, kad norėčiau atverti sielą išsiilgtam, mylimam savo draugui. Juntu, kaip jis, šiek tiek pridusęs minant į kalną, kvėpuoja man į veidą, retsykais prisiliečia skruostu, ir aš taip susijaudinu, jog dingteli jam išarti, kad jis - visų artimiausias, visų brangiausias žmogus. Jei tik mano lūpų neužčiauptų jausmų perteklius, neimtų gėda.

Štai kaimo kelelis, kur žiemą ant sniego mes palikdavome savo *nuotraukas*.

- Kaip aš norėčiau turėti dviratį, - sakau negalėdamas atsisveikinti. - Važiuočiau ir važiuočiau!..

- Kur? - stebisi.

- Nežinau. Vis tolyn ir tolyn.

- Kada nors turėsi, - paguodžia.

- Kada? Kas man duos?

- Užsidirbsi pinigų, nusipirksi.

- Taip. Pirmutinis daiktas, kurį nusipirksiu, bus dviratis.

- Sakai, dviratis? Ne automobilis?

- Ne. Bet kada turėsiu tiek daug pinigų?

- Turėsi, jei tik norėsi, - sako paglostydamas savo tviskantį plieno žirgą.

Atslūgus prisiminimams, pasidairau į saulės užlietą dangų, į plentą, - dviratininkai jau pranykę, mintyse palinkiu jiems gero kelio, ir geriu kvapnų laukų augmenijos dvelksmą. Ne tik mano svajonės, bet ir mintys, ir planai, priklauso nuo gamtos, pavyzdžiui, šitokią šviesią dieną – viskas tartum pasiekiamą ranka, o jeigu žemę apgaubtų niūkana, jausčiausi prislėgtas, apimtas neišsipildymo nuojautos, liūdesio, nevilties. Neseniai dingtelėjęs planas man rodosi toks tikras, kad ryžtingai, greitai žingsniu, skubinuosi į korpusą.

- ŠIAŃAKT sapnavau *mūsų* tėviškę, - ištariu atsargiai, ilgokai išsėdėjęs prie ligonio

lovos, kol ryžausi nuausti gražią, iki šiol nesektą sakmę, ir viliuosi, kad suspindės jo akys, pagyvės sunykęs, rūstokas, tarsi kažin kam priekaištaujantis veidas.

Dirsteliu į nuliūdusią jo gyvenimo draugę, į langą, pro kurį matyti parkas, senais topoliais apaugęs plentas, kur tarsi tebematau senas pajautas sukėlusius dviratininkus, ir, sugrįžęs į palatą, įsibedu į lašelinę su skaidriu, saulės spindulių peršviestu skysčiu, ir mano mintys suspindi skaisčiomis, gal regėtomis sapne, o gal atklydusiomis iš žydinčių laukų spalvomis, ir tęsiu, - tikrą ar pramanytą? – savo pasakojimą:

- Bet taip keistai - sapnuoju, nors ir sapne žinau, jog ten seniai nebėra nieko, nors man nežinia dėl ko gelia širdį, tačiau ir džiaugiuosi, tartum viskas tebebūtų taip pat, kaip ir *mūsų* laikais!..

Nesulaukiu atsako, patyliu.

- Na, toks lyg sapnas sapne, - žinai, kad sapnuoji, netiki, bet vis tiek viskas rodosi taip tikra, nors verk iš laimės!.. O diena tokia šviesi, tiek daug saulės, ir nežinau, ar vasaros pradžia, Joninės, ar pavasaris, ar jau ruduo. Turbūt ruduo, nes dangus toks tamsiai mėlynas lyg vandenynas žemėlapyje, ir jis primena, kad metas į gimnaziją. Einu keliuku, kurio, žinau, kadai nebėra, pro kaimynų sodybas, kurių tarsi niekada ir nebūta, matau, kaip žmonės, kurių, - irgi žinau, nebėra! – klūpodami kasa bulves. O mintyse regiu miestą už girios, ant vieno jo kalno – toks pasmėlęs, panšus į pilį, bažnyčios bokštas, ant kito – baltuoja *mūsų* gimnazija. Sustoju ant keliuko, prie to nuskeltojo akmens, laukiu tavęs... Ir štai tu, šypsodamasis, saulės nušviestu veidu, atvažiuoji dviračiu!..

Kalbėdamas taip susijaudinu, jog girdžiu nuo ašarų kimstantį savo balsą tarsi svetimą. Nutylu. Stebeiliju į greitai tuštėjančią lašelinę, iš kurios jau išbėgo pusė tirpalo, įsidrąsinęs dirsteliu ir į ligonį, - jo akys užmerktos, bet lūpos virpčioja, tartum pradėtų šypsotis, ir aš tikiu, jog jis taip pat mato mano ką tik nupieštą vaizdą. Lyg balta paukštė įskrieja seselė, pakeičia indą, ir, sukėlusi lengvą dvelkimą, purpteli pro duris. Jonas, jos prikeltas, atsimerkia, nulydi akimis.

- Taip, ir aš kartais panašiai sapnuoju, - ištaria tyliai.

- Matai, kokie panašūs mūsų sapnai! – apsidžiaugiu.

- Bet viskas, ką sapnuoji, netikra, - kartokai šypteli. – Tartum muziejus po atviru dangum. Net insekticidais trenkia. Panoptikumus...

- Taip, tai tik sapnai, - sutinku. – Betgi... Žinai, man kartais atrodo, jog ten dar tebevaikšto mūsų pačių paliktos dvasios.

Tyla.

- Šryt mačiau važiuojant dviratininkus, - prisimenu. - Ir man atėjo į galvą nusipirkti dviratį.

Atsimerkia, bet veidą jam sutraukia besiantinantis skausmas. O kai atlėgsta, atsainiai šypteli.

- Imk mano, - ištaria. – Kaime, sodyboje, rūdyja.

- Ne! – prieštarauju. - Kai tu tik sustiprėsi, nuvažiuosime į tėviškę, leisimės dviračiais tais senais keliais.

Liūdnokai, bet vis taip pat atsainiai šypteli.

- Mano kojos nebe tos, - ištaria.

Į galvą šauna netikėta mintis, ir aš išpyškinu:

- Nusipirksime *tandemą*!.. Su dviem sėdynėm...

Jis atsisuka, ilgokai žvelgia į mane tokiomis akimis tarsi matytų pirmutinį kartą. Arba suvisai nebepažintų. Galbūt juse spingtels ne tik atsainumas, bet pažįstama pašaipa?

- Taip, tandemą! – sakau karštai, tarsi norėdamas užbėgti už akių jo kartiems žodžiams, ir, prašydamas pagalbos, žvelgiu į jaunąją noterį. - Aš dar stiprus, minsiu, o tu – dairysies... Beje, kaip vadinosi tavo dviratis? – tartum tikrinu jo atmintį.

- *Minerva*.

- Tai geroji deivė... O, kokia man būdavo šventė, kai tu, važiuodamas namo, mane

pavėžindavai. Man atrodydavo, jog mes visada būsime tikri, amžini draugai, ir to aš neužmirštu visą gyvenimą!..

Kalbu greitomis ir taip karštai, sakytumei bijočiau, kad mano gražbylostė bus žiauriai nutraukta. Taip, sakau, nuvažiuosime, mes būtinai nuvažiuosime!.. Tarsi norėčiau pirma įtikinti save patį, paskui – jaunąją moterį, pajusti sąmokslininkišką jos paramą, o galiausiai – ir jį patį. Pajuntu viltingą, kupiną dėkingumo jos žvilgsnį, - ar ne to ji ir laukia iš manęs? Tačiau ar ji negali pamanyti, kad aš ne tik jaučiuosi atliekantis gelbėtojo misiją, bet ir nejučiom kylu savo paties akyse, kad menkas, nereikšmingas mano gyvenimas man ima rodytis toks nepaprastas, svarbus, o kilnių darbų ištroškusi dvasia jau skrajoja padebesiais?

Galbūt aš tikrai egoistas?

Anaiptol!..

Tikiu, jog įvyks, jog tikrai turi įvykti stebuklas, galbūt vienas tu, kurių vis dėl to pasitaiko, apie kuriuos rašo laikraščiai, kuriais garsinasi ekstrasensai, per pamokslus kalba kunigai. Juk ir iš šimto nuošimčių neišvengiamos pražūtis lieka bent vienas nuošimtėlis išsigelbėjimo, bent jo puselė, pusės puselė, dešimtadalis, kuris žada viltį, tikėjimą, jog danguje niekada neužges saulė, nepriūks oro, kuriuo visi kvėpuojame, gyvybės, kuri tvinksi mumyse, supa kiekviename žingsnyje.

Bet, svarbiausia, štai tokiais giedrais rytmečiais, net ir baigiantis vasarai, stojus rudeniu, pageltus medžiams, - vis taip pat, iki pačios amžinybės, nesuskaitomą daugybę kartų, - aš keliausiu ir keliausiu į klinikas, dairysiuos į žemę, dangų, klausysiuos žmonių kalbų, pravėręs palatos duris, išvysiu mylimą savos vaikystės draugą, ir lauksiu, kai iškankintame jo veide, tarsi pro ligos uždėtą kaukę, šyptels anas, gražus, drąsus, protingas berniukas. kurį ne tik kadaise, bet ir iki pat šiol pažįstu tik aš, vienintelis. Išvydęs ironišką (be ironijos jo neįsivaizduočiau!), bet giedrą šypsnį, iki širdies gelmių susijaudinsiu ir patirsiu svaiginanti džiaugsmą, nes žinau, jog viskas, kas mus skyrė, kas neleido tapti artimais, jau išnyko, ir dingosis, jog visame pasaulyje mes esame tik dviese, aš ir jis, ir tokie artimi, kaip vaikystėje.

Ar man tik atrodo, ar iš tiesų menkutės vilnelės, tartum slaptų jausmų šešėliai, virpteli jo veide, tik jis, kaip visada, tvardosi? Tačiau, dirstelėjęs į jaunąją moterį, matau, kaip šios veidą iškreipia kančia, o kai pažvelgiu į jį – išvystu tą patį. Jis kenčia stiprėjantį skausmą.

- Ačiū tau, ištikimas mano vaikystės drauge, - ištaria. - Kad taip gražiai, iš grynos širdies, tu man meluoji... Dovanok, kad tave niekinau, bet žinojau, jog paskutinysis pas mane ateisi. Kaip gerai, kad tebesi toks, koks visada buvai!..

Matau, - gal man ir vėl dingojasi? – kaip jo akyse suspindi skaidrios, nelyginant lašelinės skystis, ašarėlės.

- Aš tau nepadariau nieko gero, - sumurmu.

Tačiau jis nebegirdi, - skausmas sustiprėja, ištinka traukulys, jis visas susiriečia, užmerkia akis. Jaunoji moteris išbėga ieškoti morfino. O *Jonuko* akiduobėse tebespindi tos pačios ašarėlės, ir man graudu, kad toks stiprus, išdidus žmogus, - nežinau, ar geras, ar blogas, aš niekada jo neteisčiau! - kurio nesu matęs verkiančio, nebesusitvardo.

Tai vienintelis kartas, kai man pavyko nutraukti mįslingą ligonio tylėjimą, ir jis prabilo. Tačiau netrukus ėmė taip greitai silpti, kad nustojo kalbėti, nebepažino žmonių, o mane, išsiruošęs pas jį, apimdavo baimė, jog keliauju paskutinį kartą. Bet vis dar tikėdavaisi, jog mes vienas kitam ką nors pasakysime.

Ir klausdavau save, ką darysiu kitais, tokiais pat šviesiais, džiaugsmingais, tartum sugrįžusios vaikystės rytmečiais, kai man daugiau neberekės pas jį važinėti?

Raimondas KAŠAUSKAS

2012

JURGIS JANKUS
**NIEKAM
 NEREIKALINGI**

Romanas

Pabaiga. Pradžia – Varpai-2006 (20).

Varpams suteikta išimtinė teisė spausdinti šį romaną.

- Gal tie, kurie matė, suklydo, mes dar kartą patikrinsim. Bet žiūrėkite: tada atiduosime žandarams. O į Hamburgą ar dažnai važinėjate?

- Visiškai nevažinėjame, - šaltai atsakė. – Tik kai reikia pas konsulą.

- Galite, pone direktoriau, pasiteirauti girininko. Mes dirbame miške.

Direktorius nieko neatsakė. Liepė pasiimti pinigus, daiktus ir eiti.

- Tai rytoj į Hamburgą, - vos vieni pasilikom, pasakė Mikas.

- O jeigu šiandien būtų dolerius radę?

- Būtų blogiau.

- Tai palaukim.

Bet jis nenorėjo laukti. Ir tik po ilgos šnekos, kai įrodžiau, kaip gera, kad šiandien pramigom, kad ne tik kavą nuvežėm, bet ir maišus į šiukšlyną įmetėm, jis sutiko porą dienų palaukti.

- Bet latvis mane minės! – pasakė.

- Kodėl ne vokietis? – paklausiau. – Vokietis – vyresnis.

Mikas nustebeęs pažiūrėjo į mane.

- Vokietis? Vokietis žino, ko atėjo. Atėjo karvės pasimelžti. Mes jam – prakeikti auslenderiai, juo mums blogiau, tuo jis didesnį nuodėmių atleidimą gaus. Vokietis yra tik

vagis ir ideologiškai gal dar pateisinamas, bet latvis. Jis gi toks pat, kaip ir mes. Tas pats kūnas ir kraujas. Čia jau broližagystė. Aš nežiūriu įstatymų, bet širdies, ir širdies čia negali atleisti. Tu juk pats žinai. Pakankamai patyrimo turim. Ar vienodai traktavom tuos, kurie su bolševikais nuėjo? Vienus ant laužo rengėsi tauta deginti. Ir žinai kodėl? Kad tiesiai iš jos širdies nuėjo į svetimą mėšlyną. O kiti? Kiti šiandien čia kartu su mumis, gražius žodžius apie ištikimybę šneka, rūkelius žmonėms į akis leidžia, ir niekas nebeatsimena ano šlykštaus darbo.

- Atsimena, - nutraukiau.

- Žinau, atsimena, bet tuoj ir vėl nuryja. Ir todėl, kad tie niekada nebuvo širdy, bet amžinai po mėšlyną kapstėsi. Kiaulės ant laužo niekas nededa už tai, kad ji iš vieno mėšlyno persirita į kitą. Ji ne širdies diegas.

Ir taip, ir vis taip jis kalbė man į galvą ir kitą, ir trečią, ir ketvirtą dieną. Jis tvinkte pritvinko neapykantos.

Stovykloj buvo ramu. Direktorius nebeliepė atvesti, policija irgi nieko nežinojo.

- Niekada negali suprasti, ką jie daro, nei ką galvoja, - paaiškino viršininkas.

- O man viskas aišku. Kodėl nesakė, kad kava dingo prieš savaitę? Bet tada kliuvo SD 372, - juokiasi Mikas ir važiuoja kartu į Hamburgą.

Jis dabar nieko nebebijo.

Nueinam pas tą patį kavos pirklių ir prašom parodyti, kur galėtumėm gauti dolerių pirkti.

- Ar daug?

- Porą šimtų, - sakau.

Tiek ir jis galys. Kadangi visus paimam smulkiais, jis nusileidžia ir atiduoda po šimtą aštuoniasdešimt markių. Sumokam trisdešimt šešis tūkstančius ir išeinam. Milžinišką kapitalą už eilinio darbininko mėnesinį uždarbį.

- Bet namo nevažiuokim, - sako Mikas. - Ką žinai, gal seks. Paims grįžtančius ir vėl pakratys. Tegų juos velniai.

- Tu vėl bijai.

- Ne, aš tik atsargus. Važiuojam tiesiai į Bremeną.

Pavalgom tam pačiam restorane gerus pietus, ten pat gauname nakvynę ir išeinam į miestą. Noriu pavaikščioti po karčiamas ir pažiūrėti, kaip šiuo metu atrodo didmiesčio patamsiai, bet Mikas nė kalbėti nenori.

- Kai viską sutvarkysim, tada tam tyčia galėsime atvažiuoti. Nenoriu, kad viską šuo ant uodegos nuneštų.

Nueinam tik į kiną, ir kitą rytą su patamsiais išvažiuojam į Bremeną. Traukinys sausakimšas. Stovime koridoriuje prie lango, žiūrime į pralekiančias šiaurinės Vokietijos lygumas ir neturime jokio plano, ką veiksime nuvažiuavę. Visiškai šalia geležinkelio tebeguli amerikietiškas lėktuvas. Oro tvirtovė.

- Daug tūkstančių, - sako Mikas. - Tik daugiau nelaimingų pridirbo.

- Ar patys bandysim mokėti? - klausiu.

- Ne. Nenoriu įsipainioti.

- Bet galėtumėm paklausti.

- Nenoriu. Paskum kabintis gali pradėti.

- Tu vėl bijai.

- Ne, aš tik atsargus.

- Su atsargumu per jūrą neplauksi.

- Žinau, su laivu.

Ir vėl tylime. Man ateina į galvą mintis, bet Mikui apie ją nieko nesakau. Ir pats nežinau, ar ji nekvaile, bet noriu išmėginti. Išlipam iš traukinio. Mikas nori važiuoti tramvajumi, bet aš nesutinku. Aš turiu savo sumanymą.

- Kaip sau nori, galim ir pėsti, - sutinka Mikas.

Pilna gatvė amerikietišku mašinų ir šaligatviais daug amerikiečių vaikšto. Žiūriu į veidus, bet jie nieko man nepasako. Visi atrodo nerūpestingi ir į amerikiečius žiūri labai iš aukšto. Prieš mus eina du su šautuvais. Vienas – aukštas, stambus, keturkampis. Juodu labai gyvai kalbasi ir garsiai juokiasi. Staiga mažiukas suduoda norinčiam jį pralenkti vokiečiui per petį ir kažin ką pasako. Tas turbūt nesupranta, nes purto galvą ir sketrioja rankomis. Tuo tarpu prieinam ir mes.

- Halo, kas atsitiko? – smagiai pasakau.

- Paklausk to prakeikto vokiečio, ar jis turi kiek laiko.

- O ja! Turiu! – greitai atsako tas.

Tada mažiukas užkabina savo šautuvą jam ant vieno peties, didžiojo – ant kito peties ir pastumia eiti.

- Dėkui, - sako man ir juokiasi.

Didysis rūstaus veido, labai tamsus, kramto gumą, bet ir jis šypteli.

- Nėra už ką, - atsakau ir greitai pridedu: - O mes ieškome amerikiečio, kuris turėtų šiek tiek laiko.

- Ir kam?

Išaiškinu jam, į kokią bėdą pateko mano draugas.

Dabar didysis irgi nusijuokia.

- Kas gali uždrausti turėti pinigų?

- Bet mums draudžiama. Iš mūsų viską atima: automobilius, kavą, cigaretes, konservuoto maisto dėžutes. Jeigu ką duoda, mes neturim teisės pasidėti. Kitą dieną ateina, padaro krata ir vėl atima, ką vakar davė.

Ir aš jam papasakojau daug tokių atsitikimų.

- Ir iš manęs paties atėmė. Rado tris pakelius amerikietišku cigarečių. Vienas jau buvo praplėštas, tai tą paliko, o sveikuosius pasiėmė.

- Negali būti! Ir pats nieko nesakei?

- Pavadinau vagimis, tai suėmę nuvarė pas komendantą ir grasino karo lauko teismu.

- Prakeikimas!

- Tikriausias prakeikimas, - patvirtinau.

- Parodyk popierius, - pasakė Mikui.

Mažasis sulaikė vokiečių, o didysis paėmė Miko dokumentus ir visus perskaitė.

- Taigi tu amerikietis!

- Taip, - pasakiau.

- Ir kalbėti nemoki?

- Nemoka.

- Ir dolerio bijai?

- Kaip kalėjimo.

- Prakeikimas! – ir vėl abu juokėsi.

Prie mūsų sustojo dar du jų pažįstami. Mes užtvėnkėm visą šaligatvį, ir žmonės turėjo sukti į gatvę. Didysis pasakėjo Miko istoriją, ir visi smagiai juokėsi.

- Juokingi vyrai! – sakė jie.

- Bet tu žinok, kad tu amerikietis, kaip jis ir aš, - ėmė aiškinti vienas Mikui, pirštu badydamas į krūtinę, - ir kai nueisi pas konsulą, tu jau esi Amerikoje. Ir pasakyk jam: „Aš esu amerikietis, kaip ir tu, ir aš galiu turėti dolerių, kiek tik galiu iš kur gauti“.

Aš Mikui verčiau jo žodžius, o Mikas purtė galvą.

- Kai būsiu tikroje Amerikoje, tą tikrai padarysiu. Bet dabar nenoriu prarasti nei Amerikos, nei dolerių. Jie gali apkaltinti ir uždaryti duris į Ameriką. Jie gali praleisti, bet gali ir nepraleisti.

Amerikiečiai vėl ėmė svarstyti reikalą. Vienas ėmė tvirtinti tikrai žinaš, kad gali nepraleisti.

- Jis negalėjo teisėtai užsidirbti pinigų, - sakė jis.

- Bet aš galėjau jam dovanoti.

- Tegul jis įrodo.

- Prakeikimas! Einam, aš jiems pasakysiu, kad tau dovanojau tą šimtą dolerių, kad galėtum iš tos skylės išvažiuoti.

- Šimto neužteks, - pasakiau.

- Tegu būnie tūkstantis. Aš dovanuju tiek, kiek reikia iš pragaro pabėgti. O tu nusivaryk tą aviną, - pasakė draugui, ir mes nuėjom.

Su juo nereikėjo nė eilės laukti. Ir kai šnekėjom, ir kai konsulate pareiškė dovanojas savo bičiuliui dolerius iš to pragaro, kur niekas žmogaus žmogum nelaiko, greičiau pabėgti, žiūrėjau į tamsų ir rūstų jo veidą ir žinojau, kad, jeigu ne tas atsitiktinumai, niekada nebūčiau išdrįšęs jį pakalbinti. Tą mažiuką galbūt, bet jo ne. Išėjęs iš konsulato, tą jam ir pasakiau, o jis tik parodė baltus dantis ir pasakė:

- O, aš žinau, kas yra žmogui patekti į nemalonę! Ir dažniausia dėl tokių niekų, kad paskum net juoktis norisi. Praleidau ir aš šį tą.

Ir tuoj pridėjo:

- O markių ar daug turite?

- Dar šiek tiek yra.

- Paimkite iš manęs cigarečių.

- Daug?

- Dvidešimt tūkstančių.

- Pakelių!?

- Ne, ne.

- Po kiek?

- Po tris markes.

Valandėlę paskaičiuoju.

- Po pustrėčios dešimt tūkstančių paimu.

Dabar jis paskaičiuoja.

- Tvarkoj, - sako.

- O gal doleriais? - sakau.

Jis juokiasi.

- Dolerių turiu ir aš, man reikia markių.

Pasikalbu su Miku. Jis irgi susigundo dar sykių parizikuoti.

- Mes tik paieškosim lagaminų, - sakau.

- Netoli yra dirbtuvėlė. Manau, gausite.

Jis nuveda mus į siaurą gatvelę, o pats pasilieka ant šaligatvio. Žemas, aptukęs vokietis iš karto nenori nė šnekėti:

- Neturiu. Nė vieno. Duokit medžiagą, padarysiu.

- Bet aš negaliu laukti. Rytoj išvažiuoju į Ameriką, - sako Mikas. - Mokėsiu kuo nori: doleriais, markėm, cigaretėm.

Pavaišinu cigaretėmis ir vokietis ima šnekėti. Jis klausinėja, iš kur mes dabar ir kur gyvenom anksčiau. Mikas tuoj sumezga istoriją apie milijonierių dėdę Amerikoj ir apie didžiulį malūną Lietuvoje. O gyvenimo jam ir kunigaikštis galėjęs pavydėti, bet užėjęs karas ir paleidęs tik su keliais doleriais kišenėje. Bet galėję būti ir dar blogiau.

- Žinoma, galėjo būti, - sako vokietis ir ima antrą cigaretę. Tokiems žmonėms parduoti reikia. Tie, kurie niekur nevažiuoja, galės palaukti.

Jis užrakina duris iš gatvės ir nusiveda į kitą kambarį. Čia stovi keliolika naujų, gražiai

- apsiūtais kampais lagaminėlių, bet labai prasto popieriaus.
- Doleris, du, pustrėčio, trys, - pasako vokietis, parodydamas įvairaus dydžio pavyzdžius.
- Brangu, - sako Mikas. Jis kiloja ir žiūri. Žiūriu ir aš, o vokietis įtikinėja, kaip nežmoniškai sunku gauti medžiagos.
- Bet pasiutiškai brangu, nežmoniškai brangu, neišpasakytai, - vis kartoja Mikas. Pastūmęs kažkokius popierius į šalį, jis iškelia lagaminą.
- Kiek tas? – paklausia.
- Tuo metu vokietis kalbėjo su manim ir visiškai nematė Miko. Dabar krūpteli, prišoka prie jo ir traukia iš rankų:
- Ne, ne. Čia – užsakytas. Iš savo medžiagos.
- Bet Mikas nepaleidžia:
- Palauk. Nesuvalgysiu juk. Imk penkis dolerius.
- Ne, ne.
- Septynis.
- Negaliu, kad ir dešimt duotum. Jis ir vertas dešimt. Dvidešimt vertas, bet aš negaliu.
- Mikas prisimerkęs žiūri į kampa.
- Čia dar matau tokius tris. Ir vidury dar, rodos, yra. Būk žmogus. Mes paimam vieną toki, o kitą paprastą.
- Išsitraukia pakelį cigarečių ir bruka vokiečiui į ranką. Tas paima cigaretes ir nežino kur dėti.
- Negaliu. Tikėkite. Šiandien arba rytoj turės atsiimti. Ir ką aš tada darysiu? Mane policijai atiduos.
- Kas šiandien iš tokios odos lagaminus siūdinasi, policijai neatiduos.
- Tas atiduos. Aš galiu pasakyti ir kas. Jūsų direktorius. Tas atiduos. Prancūzus aš pažįstu.
- Mikas pažiūrėjo į mane, pakėlė lagaminą, krumpli pabeldė į šoną ir vėl pastatė.
- Jeigu taip, tegu stovi, - pasakė, paėmė du vidutinius popierinius.
- Duok jan penkis dolerius ir einam.
- Bet nežmoniškai brangu.
- Duok. Mes dar pas jį užeisim.
- Užmokėjau pinigų, o vokietis vis mėtė rankoj pakelį cigarečių. Mikas išpaudė jį į ranką.
- Rūkyk, - pasakė. – Už savaitės aš dar užeisiu. Per tą laiką parūpink man gerą odinį lagaminą. Čia – rankpinigiai.
- Vokietis nepasakė nei taip, nei ne, o amerikietis gatvėje nerimavo.
- Ar dar neužbaigti buvo? – paklausė.
- Ne, mes dar užsisakėm, - atsakiau, bet mano atsakymu jis visiškai nesidomėjo.
- Vaikščiokite tuo šaligatviu, aš atgabensiu.
- Pasakė ir nuėjo, o mes vaikščiojome tuščia gatvele.
- Rodos, tuoj kas nors ims ir paklaus, ko ieškome, - pasakiau, bet Mikas ne apie tai galvojo.
- Tai žalčiai! – nusikeikė. – O yra kas žino ir slepia. Ar nešnekėjo žmonės, kad odą iškeičia į gumą? Ar gali patikėti, kad tą odą jis pirkto?
- Aš nusijuokiau, o Mikas nuspjovė toli į vidurį gatvės. Daugiau nebeturėjom ką šnekėti. Priešais sutikome vokiečių policininką. Jis atsidėjęs nužiūrėjo mus, o praėjęs dar atsigrėžė. Nuo to krūtinėj vėl atsirado dilgsnių gniūžulys.
- Įkiš mus tas amerikietis, - pasakiau.
- Ne, - atsakė Mikas, bet jis vėl ne apie tai galvojo. – Ką tik savo puspadžių

nenusipirkom. Pasiusti žmogus gali. Bet aš dar pažiūrėsiu. Pažiūrėsiu...

- O aš bijau, kad tik į mus kas nepažiūrėtų.

- Tik viskas taip prakeiktai tamsu, prakeiktai.

Prie mūsų privažiavo nedidelis dengtas sunkvežimis ir sustojo. Už vairo sėdėjo tas pats smulkus amerikietis.

- Lipkit, - pasakė ir parodė atgaliu nykščiu užpakalin. Sulipome. Ten buvo didysis amerikietis. Susidėjom po dvidešimt penkias dėžutes į lagaminus. Jie buvo beveik pilni. Paskui atskaičiavom pinigų. Norėjom lipti, bet jis sulaikė ir pabeldė šoferiui. Tas pradėjo važiuoti.

- Ar nenumaus kelnių? – pasakė Mikas.

- Nemanau, - atsakiau lietuviškai, paskui angliškai pridėjau: - Dabar būtų gerai išgerti.

Amerikietis nusijuokė.

- Tik ne čia. Kai būsim Amerikoje. Tu irgi atvažiuosi?

- Jei tik galėsiu.

- Galėsi. Daug kas atvažiuos. Amerikai vyrų reikės.

- Duok savo adresą. O gal ir susitiksime? Mikas turėtų gerai pavaišinti. Ne kiekvienas šimtines dovanoja.

Mašina pasisuko už kampo ir sustojo. Tada amerikietis išsiėmė knygutę, užrašė adresą, padavė Mikui ir pasakė:

- Lietuvių man pasitaikė susitikti. Tikiu, kad jūs garbingi vyrai.

- Neapvilsim.

Paspaudėm rankas ir iššokom iš mašinos. Ji tuoj nuvažiuo. Mes paėjom pro sudaužytą namą, pasukome į dešinę ir nustebome atsidūrę prie pat stoties.

Tą pačią naktį išlipom Hamburge ir kitą rytą pardavėm po aštuoniasdešimt penkis. Šimto nebuvo galima gauti, kaip galvojom. Ir tiek nenorėjo mokėti, nors perkant po vieną pakelį niekas pigiau nepardavė, kaip po šimtą dvidešimt. Kai lagaminai ištuštėjo, ir mes vėl sėdėjom nedideliame kambarėlyje ir valgėm kiaulienos kepsnį su bulvėmis ir kopūstais, paskum – žuvį, paskum – kažin ką, panašų į grietinės kremą, paskui gėrėm gerą kvapnią kavą su pyragaičiais ir prancūzišką vermutą, o už lango švietė gelsva saulė į liūdnius griuvėsių plotus, pasakiau:

- O mes galėjom geriau padaryti.

Mikas pakėlė akis:

- Ką tu dar galėjai?

- Galėjom parsivežti į stovyklą ir pardavinėti po pakelį. Būtų dar septyniolika tūkstančių į kišenę.

- Gana!

- Kodėl gana?

- Man gana. Loterijoje du kartus iš eilės neišlošiama, o mes išlošėm. Duok veidrodėlį.

Paėmė ir rūpestingai ėmė žiūrėti, paskum papurtė galvą.

- Ačiū Dievui, ne. O maniau, kad per tą laiką pražilsiu. Žinojau, kad loterijoje du kartus iš eilės niekas neišlošia. Tegu devyni velniai.

Jis visiškai nesijuokė.

- Bet čia, matyt, toks lošimas, kur dauguma bilietų pilni. Mes ir dabar lošiam.

Mikas pakėlė antakius.

- Kiekvieną akimirką policija gali apsupti namą, užėiti, paprašyti dokumentų ir patikrinti pinigines. Ir būtų tuščias bilietas.

- Eik, eik, tas vokietis su žinia daro.

- Bet visi lieptai su galu.

- Ne, tas dar ilgas. Ir galo nematyti.

Išbaigėm butelį.

- Gal dar vieną? – paklausiau.

- Ne, užtenka. Einam į miestą. Jau po trečios, krautuvės uždarytos.

- Skubini, kad tuščio bilieta neištrauktum?

- Eik, ne.

Gatvė buvo pilna saulės. Jos vidurys žibėjo drėgme. Oras buvo pilnas jaukaus, drėgno šiltumo. O gal taip atrodė tik todėl, kad iš vidaus pūtė jauki šiluma. Truputį į dešinę nuo saulės stovėjo aukštas kaminas, ir juodi dūmai vis rietėsi apie saulę. Mikas žiūrėjo į saulę prisimerkęs ir šypsojosi.

- Čia geriau negu karčiamoj? – paklausiau.

Jis išsišiepė ir giliai įtraukė oro:

- Su tuščiais juk negrįšim!

- O ką neši?

- Palauk, aš turiu gerą mintį. Mes parvešim lauktuvių.

- Kaimynei?

- Pamatysi.

Pereina kelias žaislų krautuves ir priperka daugybę žaislų: asiliukų, kurie, apačioj paspaudus, smagiai linksi galvas, kraipo uodegas ir linkčioja, lesančių paukščiukų, malūnėlių, automobilių, du iš durpių padarytus miestus, medinių įvairiaformių kaladėlių. Prikrauna abu lagaminus.

- Bet kur tu juos dėsi? – klausiu.

Mikas šypsosi ir nieko nesako, o aš nieko negaliu išgalvoti. Paskui nueinam į stotį, nusiperkam laikraščių, pasiimam po stiklą pieno išrūgom trenkiančio alaus ir sėdime. Mikas siurbteli alaus, baisia susiraukia ir dairoosi, kur išspjauti.

- Vermutas geriau būtų, - sakau.

- Taigi, antrieji taikos metai.

- Ir daug dar praeis.

- Man nebe daug.

- Bet kitiems. Milijonams...

- Taip. Jiems blogiau. Jiems negreitai ateis laikas, kai ką nors turėti bus dorybė, o ne nuodėmė.

- Ir kai šunimi pasivertus nebereikės šniukštinėti po svetimas kišenes. Žiūrėk, - parodžiau akimis žemyn.

Apačioje vaikščiojo du žandarai su šuniu. Šuo uostinėjo lagaminus, krepšius, ir žandarai kai kuriuos liepė atidaryti. Nuo gretimo stalo pakilo moteris, pasiėmė lagaminą ir pasuko į gretimas duris, paskui ją – dar du: jaunas vaikis ir žilas vyras su dviem dideliais lagaminais. Iš kitos salės pusės atėjo moteris su nedideliu lagaminėliu ir ėmė belsti į duris. Po valandėlės iškiša galvą vyriškis ir valandėlę tyliai kalbasi su moterimi. Jos neįsileidžia, bet pats išeina į tą pusę, užrakina duris, raktą įsideda į kišenę ir nulipa žemyn. Laiptuose susitinka žandarus, galvos linktelėjimu pasisveikina ir nueina.

- Pažįstami, - sako Mikas. – O tai moterėlei bus negerai.

Ji atsisėda prie gretimo stalo ir lagaminėlį pasideda ant stalo. Lagaminėlis mažytis, juodos lakuotos odos, kraštai raudonais siūlais apsiūti. Žandarai palengva eina aplink galeriją. Du vyrai pakyla nuo stalų, pasiima lagaminus ir eina žemyn. Jie turbūt nenori susitikti su žandaraus ir naudojasi proga, kai tie atidarinėja lagaminus tolimesiam galerijos kampe. Bet laiptų apačioj juos pasitinka du kiti žandarai ir paprašo atidaryti lagaminus. Iš tolo negalime matyti, kas juose yra, bet žandarai pasilenkia ir ilgai kažin ko ieško. Vyras irgi pasilenkia ir aiškina, o nuo viršaus visi sužiūra žemyn. Šalia mūsų atsistoja storas vokietis, rūko cigarą ir taip pat žiūri.

- Tie šuns neturi, - pasakau.

- Jie patys šunys, - piktai atsako vokietis, bet kai ateina žandarai ir šuo kažką užuodžia lagamine, jis labai mandagiai jį atidaro, išima nertinį, marškinių, ryšulėlį sumuštinių ir butelį.

- Kas čia? – klausia žandaras.

- Kava, - greitai ir mandagiai pasako. – Atkimšti?

Bet žandaras pamoja ranka. Mūsų lagaminai pastatyti pasieny. Šuo apuosto ir nori eiti tolyn, bet žandaras atsisuka į žmones ir paklausia:

- Kieno šitie?

Mikas greitai atsistoja.

- Sėdėk, - sako man.

- Didvyris! - nusijuokiu.

- Kas juose yra? – paklausia žandaras.

- Vaikams dovanos.

- Tiktai?

- Tiktai.

Žandaras liepia atidaryti, ir Mikas, greitai sužvejojęs liemenės kišenėj raktelį, atidarinėja. Sumirga žaislai, ir aplinkinių veiduose matyti pasitenkinimas.

- Tai kiek turi vaikų? – klausia vienas žandaras.

- Dvidešimt du, - greitai ir mandagiai atsako Mikas.

- O kiek metų pačiam?

- Dvidešimt aštunti.

Žandarai ima šypsotis.

- Laimingas tėvas. Ir visi vienos motinos?

Mikas truputį suraukia kaktą, paskui greitai pasako:

- Ne. Motinų – aštuoniolika.

Kažkas garsiai nusikvatoja, o visi kiti juokiasi tyliai. Juokiasi ir žandarai. Jiems irgi patinka mažas atsikvėpimas. Anuodu iš apačios irgi atlipa ligi viršaus.

- Ir visi tavo?

- To negalėčiau tvirtinti.

- Žinoma, - pasako storasis vokietis su cigaru ir smagiai juokiasi.

- O ką dirbi? – paklausia žandaras su šunim, visą laiką tylėjęs.

- Vaikų darželio vedėjas.

Tas vokiečiams patinka. Jie nežino, kad vyras galėtų būti vaikų darželio vedėju. Žandaras irgi nenori tikėti, bet kai Mikas pasako, kad tas darželis yra užsieniečių stovykloj, ir kad jis pats užsienietis, žandaras numoja ranka ir nueina. Jie praeina pro moterį su odiniu lagaminėliu ir dar pro kelis stalus, kur šuo nesustoja ir pasuka į kitą galerijos šoną. Aplinkiniai stalai žiūri į mus ir šypsosi. Jiems buvo maža pramoga.

- Tai ir dar sykį laimėjom, - sako Mikas sėsdamasis.

Jis visiškai smagus ir su malonumu išgertų stiklą gero gėrimo.

- Toji moteris irgi laimėjo, - sakau. – Bet tu tikrai juos veži vaikų darželiui?

- Ji irgi. O ką? Vaikų irgi negalima užmiršti.

Laikrodis baisiai palengva sukasi. Iš apačios ateina vyras, atrakina duris ir įeina. Paskui jį įeina ir moteris su mažu lagaminėliu. Garsiakalbis skelbia traukinį į Braunsveigą, ir moteris išeina, ir greitai nuskuba į apačią. Ji dabar neša ne vieną, bet du lagaminus: tą mažytį ir kitą, didelį ir sunkų.

- Ji tikrai laimėjo, - pasako Mikas.

Pakilom ir mes, ir visiškai ramūs važiuojam namo.

Kitą rytą vėl važiuoju į mišką, o Mikas pasilieka. Jis visiškai atsisako miško darbų ir neapsiima nieko kita dirbti.

- Aš ne vergas, - sako. – Už savaitės išvažiuoju į Ameriką, ir dar daug visko susitvarkyti turiu. Ir tu neik, - sako man. – Jeigu nori, stovykloj gali darbo gauti.

Bet aš nenoriu. Man geriau patinka būti visada kartu su žmonėmis ir nejausti jokios atsakomybės. Nukertu medį, supjaustau ir daugiau jis man neberūpi. Kai girininkas su angliu nebesusikalba, pasikviečia mane, ir tada man nereikia taisyti raumenų. Angliui kartais neaišku pasidaro, kodėl miške medžių pagaminama daugiau, negu sukraunama į vagonus.

- Kur jie nubyra? – klausia jis. – Medžiai juk negaruoja.

- Reikia statyti sargybą. Naktį nugaruoja.

- Vokiečiai?

- Žinoma. Mes žemės neturime ir trobų mums statyti nereikia.

Aš jam pasakau tik pusę teisybės. Kad šoferiai kartais paklysta ir, užuot važiaavę į stotį, pasuką į kaimus, visiškai nutyliu.

- Vokiečių miškas, tegu jie ir žinosi. Kai vokiečiai kirto mūsų, mes nuo jų savo vogėm, dabar gali vogti jie savo nuo anglių.

Anglai pastato sargybas, ir jos sugauna vieną vokiečių. Sugauna ir daugiau, o vieną dėl pavyzdžio pristato.

- Kiti išbėgiojo, - sako. – Mes neturim šautuvų ir daugiau nesaugosim. Vokiečiai susirinkę užmuš dar.

Angliui tai padaro rūpesčio. Jis sušaukia burmistrus ir dažnai kviečia girininką. Tas važiuodamas ima kartu mane, ir aš ištisas dienas pradykinėju. Bet Miko pažinti negaliu. Jis per dieną miega, vakare išeina ir grįžta tik prieš aušrą.

- Mergą susiradai? – klausiu.

Jis juokiasi.

- Kortom ėmei lošti?

Jis irgi juokiasi.

- Būtum žmogus, vakarais pasikalbėtumėm. Tiek daug ką reikėtų aptarti... Vieną dieną išvažiuosi ir persiskirsime, lyg ne draugai buvę.

- Dar pakalbėsime, - sako ir vis tiek juokiasi, pakyla ir išeina, kai tik pasidaro tamsu, pavalgo ir išeina. Ir niekas nežino, kur jis būna. Nė kaimynai nežino.

Pasilikęs vienas atsigulu ir skaitau. YMCA atsiuntė gimnazijai pluoštą angliškų knygų, tai skaitau jas ir juntų, kad tai man į naudą. Randu naujų žodžių ir minčių. Visiškai kitokių minčių, negu senojo pasaulio literatūroj, ir žinau, kad tai, kai vėl imsiu studijuoti, bus man labai naudinga. Paskui pasikišu rankas po galva, žiūriu į lubas ir galvoju. Apie daug ką. Apie kitus ir apie save. Dabar tiek daug laiko turiu, o anksčiau bėgau, bėgau ir gyventi nebuvo kada. Tikrai nebuvo. Visos dienos ir metai nuskendo darbe, o gyvenimas prabėgo pro šalį. Berlyne darbo įstaigos valdininkas ėmė rašyti, kokias kalbas moku.

- Lietuviškai.

- Daugiau.

- Vokiškai.

- Daugiau.

- Rusiškai.

- Daugiau.

- Prancūziškai.

- Daugiau.

- Angliškai.

Jis nebeturi vietos, kur rašyti, pakelia galvą ir sako:

- Tamsta manęs nesupratai. Aš klausiu, ne kokias kalbas tamsta žinai, bet kokias moki.

Kokiom kalbom moki kalbėti, rašyti, skaityti.

- Suprantu. Prašau rašyti toliau.

- Bet aš rimtai.

- Aš irgi nesijuokiu.

Jis ir vėl rašo, smulkiai, lapo parašte lenkdamas žemyn: ispaniškai, lotyniškai, graikiškai.

Jis greitai pakelia galvą.

- O kiniškai?

Jis labai rimtas, o aš nejučia nusišypsau.

- Ne, šitos dar neišmokau.

Ir išlydi visas stalias netikinčiom akim. Paskui penkis mėnesius su devyniom kalbom šeriu karves ir vežu mėšlą, ir vokietis kitaip nevadina, kaip tu, o dabar traukiu pjūklą ir vakarais guli rankas po galvą pasikišęs į šuns būdą panašiam kambarėly. Laimė, kad pasitaikė kaip loterijoje laimėti tą krūvą markių, tai galiu nusipirkti duonos, lašinių ir atsigulus nebereikia galvoti apie valgį. Bet tą sotumą ne kalbos atnešė. Ir be jų taip pat būčiau gulėjęs ir buvęs sotus. Kiti ir dabar su dideliu mokslu guli ir apie nieką kitą negali galvoti, kaip apie valgį. Ir tūkstančiai tokių. O kurie nieko nemoka, bet turi drąsos, tie gyvena.

Kartais kaimynė įeina ir atsistoja prie durų. Ji niekada neateina prie stalo ir neatsisėda.

- Laiko neturiu. Tuoj reikės eiti namo, - sako, atsiremia į durų staktą ir taip prašneka valandą ir net ilgiau.

Bet man patinka, kad ji kartais užeina. Ji – vidutinio ūgio, apvali, kai juokiasi, žanduose atsiranda duobutės ir perlais sutviska lygūs balti dantys. Kartu su ja ateina jaukumo ir šilto kvapo, kurį gali atnešti tik moterys, kai jos būna atlaidžios ir gerai nusiteikusios.

Žinau, kad jai rūpi Mikas, ir ji ateina ką nors išgirsti apie jį. Jis visada jai buvo geras ir išvažiuavęs tuoj žadėjo atsiųsti maisto ir drabužių. Bet pirmiausia maisto. Ir kiekvieną sykį, kai kalbam apie Miką, nenorom ateina į galvą mintis, kad juodu turi mažų paslapčių, apie kurias tik juodu vienodu težino. Mes sugalvojom gražią pasaką apie gerą amerikietį, kuris, patikėjęs žodžiu, sutiko Mikui paskolinti kelionei pinigų, ir ji vis dažnai užsimena apie tą aukštą, tamsaus rūstaus veido vyrą.

- Kas, kad jis taip išrodo, bet širdis gera. Žmogui užvis svarbiausia širdis. Nėra širdies, nėra žmogaus. Ir Mikas širdies žmogus. Žiūrėk, nuvažiavo ir kiek vaikams žaislų parvežė. Niekas apie vaikus anksčiau nepagalvojo. Darykite susirinkę, ką išmanote. Bet Mikas atsiminė. Ne, jis geras ir gerai, kad tokia laimė pasitaikė. Sau laimę ras ir kitiems dar padės.

Ji kalba, o širdį, atrodo, skauda, kad išvažiuoja.

- Bet ar negaila? – klausiu.

- Gaila. Gero žmogaus visada gaila, - sako ir, giliai atsidususi, prideda: - Pats važiuotum, irgi būtų gaila. Kai tada dėl to sandėlio apkaltino, maniau, kad iš proto išeisiu.

Ir kai ji išeina, ilgai galvoju apie moteris. Mano gyvenime jos pėdsako nepaliko, išskyrus Živilę. Bet ir ji nuskendo, kaip akmuo drumzlinam vandeny. Neturėjau tam laiko, ir dabar darosi gaila to pėdsako, kuris būtų įsibrėžęs į praeitį kaip minkštas, pilnas šilumos Angoros triušio kailiukas. Ir ima rodytis, kad reikėtų paieškoti moters, kuri būtų šalia, kaip gaivinanti šiluma, bet perbėgu mintim visą stovyklą ir nerandu prie ko apsistoti. Apsistoti tvirtai ir ilgam. Noriu pasakyti, kad kvaila apie paprastą moterį galvoti kaip apie šventą, amžinai tveriantį daiktą: ir literatūroje, ir gyvenime yra visai kitaip, bet neturėjau kada įsimušti į tą vagą, ir mano mintys tebėra tokios, kokios buvo, kai buvau tik šešiolikos metų. Ir vėl pradėdu galvoti nuo pradžios ir jaučiu, kad būtinai reikia šalia savęs turėti kitą.

Jau lyg ir buvau bepradedęs turėti, bet mano mintis nutraukė smarkus beldimas į langą.

- Šviesą gesinti! – šaukia.

Pašokstu ir nuspjauunu. Vadinas, jau po dvyliktos ir turi būti užgesintos šviesos. Buvau užmigęs. Krosnelė seniai užgesusi ir nemalonūs šiurpuliai bėga per nugarą, bet iš naujo kurti valios neturiu. Primetu malkų, nusirengiu ir atsigulu. Jeigu nuo likusių žarijų pačios

užsidegs, tegu dega. Pabundu tik Mikui grįžus. Jis ateina tyliai, ant pirštų galų, kaip vagis, bet aš pajuntu ir pakeliu galvą. Kambarys pilnas malonios šilumos, sienomis šokinėja gelsvi ugnies zuikučiai. Malkos vis dėlto į parytį užsidegė. Pro langą žymu rytmečio brėkšma. Mikas atrodo sušalęs. Jis nusimeta apsiaustą ir šildosi.

- Ar nesusalai tik?

Mikas tyli.

- Naktibalda prakeiktas!

Jis vis tiek tyli.

- Žmonės ateina, ligi vidurnakčio laukia ir apie jį kalba, o jis velniai žino kur trankosi!

Bet Mikas nė lūpų nepraveria. Nusisuka į sieną ir nebejuntu, kada jis atsigula.

Kai atsikeliu ir rengiuosi, jis nepabunda. Jis niekada nepabunda ir nemato, kada išvažiuoju. Visada miega, kaip po didžiausio darbo, ir grįžęs kartais randu dar tebegulintį.

- Tai dieną pakeitei naktimi? Greitai nebežinosi, kaip saulė atrodo.

- O gal žvaigždės man geriau patinka, - atsikerta ir, gerą valandėlę patylėjęs, klausia:

- Kas vakar manęs ieškojo?

- Kas pasiilgo.

- Sakyk, ar gaila.

- Tu man irgi daug pasakai.

Jis nieko nebesako, pasiima laikraštį ir skaito. Žinau, jis daugiau nebeklaus. Palaukiu valandėlę, atsisėdu ant lovos ir pradėdu:

- Kaimynė vakar tris valandas išstovėjo ir vis kalbėjo apie tave. Aš imu galvoti, kad tau išvažiuojant daug ašarų bus, o tu kažin kur bėgi ir sušalęs grįžti, kada laimė pati į rankas krenta.

- Ką ji sakė?

- Ką sakys įsimylėjusi moteris? Stovėjo į durų staktą atsirėmusi ir visą laiką gyrė ir tave, ir tavo širdį. O kodėl tu negalėtum vežtis jos į Ameriką?

- Žinai, nepliaukšk niekų. Nuvažiavęs į mišką dar paleisk liežuvį ir sukursi pragarą. Kad žmonės gražiai gyvena, tai nori velniavą sukelti. Tegu sau ji kalba, o tu gali ir patylėti.

- Nemanyk, kad gatve eidamas ir triūbiju. Tik tau pasakau.

Jis vėl skaito laikraštį. Už sienos girdėti tylūs kaimynės ir vyro balsai. Atsiremiu nugarą į sieną ir noriu suprasti, ką jie kalba, bet tegirdžiu tik ramumo pilną dundenimą. Gražiai juodu gyvena. Ji – judri, gyva, o jis – lėtas ir dažnai tyliai šypsosi, lyg širdy nešiotų malonią paslaptį. Jis – šoferis ir veža iš miško į stotį rąstus. Visą laiką gyveno labai sunkiai, bet dabar atsigavo. Nusiziūrėjęs į kitus, išdrįso, pasuko su rąstais į šalį ir parsivežė bulvių, kopūstų, pusę kiaulės.

- Dviem ilgam užteks. Nuo bado gelbėtis ne nuodėmė. Kiti veža ir maino į degtinę, bet jis to nedaro. Pasirūpina maisto ir užtenka. Išgersime, kai galėsime už savo nusipirkti.

Ji atvira ir viską mums išpasakoja, ir aš, kai tik pasisuksiu į Hamburgą, tikrai parvešiu vermuto butelį lauktuvių. Mikas seniai tą galėjo padaryti, bet jo galva pilna kitokių dalykų.

- Kada išvažiuoji? – paklausiu.

- Nežinau.

Jis nė akių nuo laikraščio nepakelia.

- Vakaraš vakar gavai iš konsulo laišką.

Bet jis vis tiek tyli. Pakylu ir išeinu pas kaimynus. Jis guli lovoje, o ji mazgoja indus, ir abu kalba, bet, matyt, apie tokius dalykus, kurie nepašvėstai ausiai negirdėtini, nes man pasibeldus nutyla ir paskui pradeda visiškai naują kalbą.

Sumazgojusi indus, ji atsisėda ant vyro lovos krašto, paima sunkią rusvą jo ranką, pasideda ant kelių ir glosto. Pagalvoju, kad juodu labai laimingi, ir man darosi nesmagu, kai atsimenu, ką galvojau vakar ir šiandien apie ją ir Miką. Bet vakare, kai Mikas dingsta, kai

vyras išeina pas draugus kortomis palošti, ji vėl įeina, atsiremia į sieną ir vėl kalba beveik tuos pačius žodžius, kuriuos kalbėjo vakar. Paskui išeina, bet aš skaityti nebegaliu. Ji vėl palieka tą šiltą, panašią į Angoros triušio kailiuką, nuotaiką, ir aš turiu galvoti apie moteris ir gailėtis, kad mano gyvenime jų nebuvo. Net pagalvoju apie ją pačią, bet su ta mintim ateina ir keistas tingumas, ir laimė. Taip, ji gali išbėgti ir imti skūstis vyrui. Nebežinotum, kur akis dėti. Girdžiu, kaip pareina vyras ir juodu vėl tyliai ir ilgai kalbasi. Kažin, ar ir su juo ji apie Miką tekalba, pagalvoju ir pasijuntu besišypsas. Atsikeliu, pridedu krosnį malkų. Lauke – vėjas. Malkos ima degti ir liepsna kaukdama traukia kaminu. Nusirengiu, gesinu lempą ir guluosi. Pro langą matau debesis kibirkščių. Iš pradžių tįsta kaip raudoni ugnies siūlai, paskui sutrupa ir išsibarsto. Kaip žmogaus gyvenimas: tįsta, tįsta, sutrupa ir užgęsta.

Kaip užmiegu, nebejuntu. Žmogus to negali pajusti, bet prikelia didelis triukšmas. Prie lovos stovi Mikas ir ragina, kad kelčiau.

- Tik greitai. Jėzau Marija, skubėk!

Pašokstu nusigandęs ir nesugraibau batų, o jis skubina.

- Kur? – klausiu. – Kas atsitiko?

- Neklausk, tik bėgam.

Jis išbėga ir tekinas pasileidžia per aikštę, paskui – per dirvas į plentą. Plente sustoja.

- Dabar galim eiti, - tyliai pasako.

Greitai einame plentu. Vėjas iš kojų verčia ir lietus kerta kaip botagais. Nuo kepurės per veidus žliaukia vanduo ir bėga už apykaklės. Po beržais stovi sunkvežimiai. Taip tamsu, kad jį pamatom tik prie pat priėję.

- Tu eik pro vieną pusę, o aš – pro kitą.

Užpakaly du vyrai kelia vieną maišą į sunkvežimį, o kitas stovi su maišu ant pečių.

- Labas vakaras, - sako Mikas vokiškai. – Gal truputį pavėžintumėte?

Vyrai palieka maišą ant paties sunkvežimio krašto ir greitai atsisuka. Mikas šviečia jiems su lempute į akis. Čia stovi ilgasis latvis, o kito nepažįstu, bet man rodosi, kad tas pats vokiečių, kuris ieškojo pirkti dvidešimt penkis kilogramų kavos.

- SD 372, ar ne?

Vyras su maišu stovi nuošaliau nuo šviesos. Jis greitai meta žemėn, ir aš, pagalvojęs, kad nori pabėgti, griebiu už nugaros, bet jis su kažkuo kietu kerta man per petį. Dar laikau, bet ranka užtūpsta ir paleidžiu. Tik jis niekur nenubėga. Jį laiko du vyrai su baltais raiščiais ant rankovių. Kitus irgi laiko. Visus sulaipdina į sunkvežimį, keli vyrai sulipa iš paskos. Man darosi silpna. Jaučiuosi taip, lyg norėčiau griūti.

- Ar smarkiai sudavė? – paklausia priėjęs vyras, ir aš atpažįstu policijos viršininką.

- Atrodo, gerokai, - paliečiu ranka petį.

- Laimė, kad ne per galvą, - pasako ir parodo prancūzišką raktą.

- Tikrai gerai, - mėginu nusišypsoti.

Mane pasodina prie šoferio, o viršininkas peršoka per griovį ir nueina link sandėlio. Kelis akimirksnius matau dūlojant baltą raištį, bet ir jis tuoj paskęsta tamsoje. Šoferis irgi su baltu raiščiu. Jis paleidžia mašiną, apsuka stovyklą ir atvažiuoja prie sandėlio. Kai važiuojam, vanduo šnypščia po mašinos ratais ir toli tykšta į šalis.

- Gerą orą pasirinko, - sako šoferis. – Padorus ūkininkas tokia naktį nė šuns nevaro lauk.

- Bet čia suuodė, - įterpiu.

- Ir gerai suuodė.

Jis juokiasi.

Prie sandėlio randame viršininką ir dar keturis policininkus. Jie turi vokiečių sandėlininką ir dar du maišus. Patikrina sunkvežimį: septyni maišai. Juose – šokoladas, amerikoniškos cigaretės ir batai.

Tarp policininkų yra ir latvių. Vienas įlipa į sunkvežimį, pasišviečia lempute ir drožia kumščiu ilgajam latviui į veidą.

- Kiaulė tu! – šaukia. – Visai tautai veidą apdirbai!

Jis gal ir užmuštų, bet kiti pagauna ir išstumia iš mašinos.

- Užmušti tokį gyvatę čia pat vietoje! – šaukia ir rodo kiaurą batą. – Pusę metų naujų prašau.

Viršininkas nueina skambinti direktoriui ir po valandėlės vėl grįžta. Telefonas – direktoriaus kabinete, bet jis dabar užrakintas, ir niekas nežino, kas galėtų turėti raktą. Latviai irgi nežino. Kai kurie pasiūlo viską gabenti į policiją, bet viršininkas nesutinka. Jis galvoja, kad pats direktorius turi atvykti ir viską pamatyti savo akimis.

- Jis galės atsivežti ir karo policiją.

- Tai atidarykit duris, - sako tas pats latvis, kuris mušė sandėlininką.

Jis stovi visiškai netoli, ir aš atpažįstu, kad tai tas pats, kuris taip atsidėjęs mane su Miku krėtė. Mikas nieko nesako. Jis stovi atsirėmęs į sunkvežimio galą ir rūko. Viršininkas pasiima tą latvį, dar du vyrus ir nueina. Aš vėl įlipu į sunkvežimį. Čia geriau. Nepučia vėjas ir lietus nebėga už apykaklės, tik petį baisiai ima skaudėti.

Jie atidaro duris, prikelia iš miego direktorių. Jis dėkoja ir žada tuoj atvažiuoti.

- Karinę policiją atsiveš, - pasako atėjęs viršininkas.

Direktorius ir visas štabas gyvena už trijų kilometrų miestelyje. Čia, barakuose, kultūringam žmogui neįmanoma gyventi.

Praeina pusvalandis. Plente tamsu.

- Turbūt užmigo, reikia dar kartą skambinti.

- Palaukim, - sako viršininkas. Jie stovi merkiama lietaus ir žiūri į plentą. Latvis trypinėja.

- Kojom panagys užėjo, - sako pro sukąstus dantis, bet rodosi, kad jo niekas nesupranta. Mikas irgi nesupranta, jis vaikšto apie sunkvežimį ir visą laiką rūko.

Toli nuo kalniuko sužiba mašinų šviesa. Jos pamirkčioja pamirkčioja ir dingsta.

- Greitai važiuoja, - pasako kažin kuris.

Jos nusileido į pakalnę ir, kai išnirs iš pušyno, bus prie pat stovyklos. Greitai mirga paplentės beržai. Važiuoja dvi lengvosios mašinos. Jie ar ne jie? Daugiau nematyti jokių šviesų. Visų akys seka, kur jos pasuks. Vienas pasikelia sunkvežimio uždangalą ir krenta lauk. Jis paslysta, suklumpa, tamsus šešėlis sušunka ir užkrinta ant viršaus. Tuoj supuola daugiau. Lemputės šviesoj pakyla latvis sandėlininkas ir Mikas. Abu purvini. Tas pats latviukas pralenda pro kitus ir vėl drožia kumščiu sandėlininkui. Du vyrai turi jį laikyti.

- Vis tiek jį užmušiu! – šaukia.

Tuo tarpu dvi mašinos privažiuoja ir sustoja. Išlipa direktorius ir trys vokiečių žandarai. M. P. nė vieno nėra. Jie nueina apžiūrėti pavogtų daiktų, paskui – sandėlio, o aš negaliu pakęsti smelkimo. Išlipu iš mašinos ir nueinu į ligoninę.

Susirandu budinčią sesutę.

- Prašau pašaukti daktarą, - sakau.

Ji nesupranta.

Pakartoju vokiškai.

- Kas atsitiko?

Parodau ranka petį.

- Kaulas sumuštas, - sakau.

Ji įveda į laukiamąjį ir išeina. Atsisėdu ir keliuosi, ir einu iš kampo į kampą, ir vėl sėduosi, bet smelkimas kaulu eina ligi pat alkūnės ir lipa sprandu į pakaušį. Taip ima noras atsistoti prie lango ir šaukti, lyg nuo to lengviau pasidarytų.

Sugrįžta sesutė.

- Vos gydytoją pribeldžiau. Tuoj ateis. Labai skauda?

Ištisia ranką ir pirštų galais paliečia petį. Jos ranka siaura, pirštai ploni, ilgi. Nedaug tokių rankų, pagalvoju, o garsiai pasakau:

- Šaukti noriu... Tamsta skambini pianinu?

- Kodėl?

- Tamstos ranka labai graži. Ji labai lengvai galėtų bėgioti klavišais.

- Truputį.

Žiūriu jai į akis ir ji žiūri, o akys tokios mėlynos, kaip vidurdienio dangus rudenį. Ne. Čia mėlynumas kitoks.

- Kalbėkite ką nors, ne taip skaudės.

Ji tokia jaunutė, beveik vaikas, ir aš nieko nebeapasakau apie akių spalvą.

- Kaip atsitiko, kad... Užpuolė kas?

Ji tikrai jauna ir nenori paciento įžeisti. Nepasako: su kuo susimušei, kad petį nuleido...

Noriu pradėti pasakoti, bet ateina daktaras. Mažas, juodas. Mes – pažįstami. Jis menkai tekalba angliškai, ir man kelis kartus teko jam vertėjauti.

- Nagi dabar? Sumušė?

- Sumušė, - sakau.

Kol nusirengiu, trumpai pasakau, kas atsitiko. Jis pribėgęs prie lango pasižiūri. Mašinos tebestovi, tebešviečia.

- Gerai, - sako. – Gerai, kad vieną sykį pavyko sutvarkyti.

Kalba ir apžiūrinėja.

- Nieko. Nieko. Atrodo, kad niekas nelūžo. Atrodo, kad tik smarkiai sutrenktas kaulas ir gyslos. Svarbiausia – gyslos. Paskaudės. Padėkok siuvėjui, kad gerai vatos į pečius įdėjo. Galėjo būti blogiau. Ir ačiū Dievui, kad per galvą neužvažiavo. Būtum didvyriu tapęs.

Man duoda nuryti dvi tabletes, seseriai liepia uždėti kompresą ir paguldyti lignoninėje, o pats bėgsias pažiūrėti, kas ten darosi.

- Rytoj nuvešim peršviesti. Gal kartais ir trūko kiek.

Jis išeina, o sesuo nuveda į kambarį, pakloja lovą ir uždeda kompresą. Su daktaru kalbėjom lietuviškai. Ji nieko nesuprato ir prašo papasakoti, kas atsitiko.

- Tamsta estė? – klausiu.

- Iš ko pažįsti?

- Iš kalbos. Kokia kalba estas bekalbėtų, tas minkštas jūsų puli-puli vis tiek girdėti.

- Kas? Kas?

- Kai klausau estiškai kalbant, girdžiu tik puli-puli.

Ji juokiasi.

- Bet čia baisiai šalta. Gulk ir drebėk, greičiau sušils, o aš užkursiu krosnį.

Atsigulu į lovą, kaip į vandenį ir negaliu rasti patogios padėties, kad ne taip skaudėtų. Ji vikriai lankstosi apie krosnį, o nuo jos vėl sklinda ta minkšta moteriška šiluma, lyg į durų staktą stovėtų atsirėmusi kaimynė ir kalbėtų apie Miką. Kai krosnelė ima smagiai užti, ji ateina ir atsisėda šalia lovos.

- Dabar pasakok, - sako.

Pradedu pasakoti ir jaučiu šilumą. Ir skausmas lyg atsileidžia, tik smagus virpulys bėga kojomis. Kalbu ir gerai savo balso negirdžiu, ir galvoju, kad tai dėl to, jog ji sėdi šalia. Noriu pasakyti, kad nesikeltų, visą laiką sėdėtų šalia, paimtų ranką, pasidėtų ant kelių ir paglostytų, bet žodžių nebėra. Iš manęs telieka tik smagus apsvaigimas.

Kai atbudau, buvo šviesu, truputį sunki buvo galva, maudė petį, sprandą, negalėjau pakelti rankos. Kiekvienas mašinos krestelėjimas atsiliepė skausmu, bet kaulas nebuvo lūžęs.

- Bus gerai, - pasakė daktaras.

Ir aš žinojau, kad bus gerai, bet prakeiktai skaudėjo.

Paskui atėjo Mikas ir kaimynė. Ji atnešė valgyti. Kol valgiau, Mikas atsisėdo ant

vienintelės kėdės, o ji ant lovos krašto, nusismaukė vilnonę skarelę ant pečių.

- Baisiai karšta, - pasakė. – Gal praverti langą?

- Ne, man gera, kai šilta. Ne taip skauda. Jūs galite nusivilkti.

Ji padėjo apsiaustą ant lovos galo, apsitampė tamsiai mėlyną suknelę ir vėl atsisėdo, o Mikas tik atsisėjojo.

- Kuo vakar pasibaigė? – paklausiau.

- Susirašė, daiktus į sandėlį gražino, o vyrukus išsivežė. Žodį išlaikiau!

- Bet kaip tu juos užtikai? Loterijoje du kartus iš eilės neįmanoma laimėti.

Jis nusišypso, šypsosi ir ji. Iš akių matyti, kad ji jau viską žino, bet dar su malonumu daug kartų tą patį klausytų.

- Čia buvo ne loterija. Tokių pasiutusių dienų nebuvau savo gyvenime išgyvenęs. Kiek sykių pats save durnium vadinau, norėjau spjauti ir mesti, bet išlaikiau. Taigi tas visas naktis šunim buvau. Stovėjau ir žiūrėjau, ir klausiau, ir uodžiau. Kai gražesnis ir šviesesnis oras, galėjau stovėti išvietės tarpdury. Iš ten buvo galima matyti, jei kas imtų apie sandėlį tupinėti. Kitas naktis tupėjau drebulynėly. Septyniolika naktų iš eilės be kailinių, be veltinių, nuo vakaro ligi aušros. Gali netikėti, bet daugel sykių verkti norėjau ir kelis kartus maniau jau rimtai sirgsias. Taip turbūt reikėjo. Ir sušlaviau. Vakar atėjau, lietus pila ir taip tamsu, kad ant širdies sunku darosi. „Ar aš prakeiktas koks?“, - galvoju. Už ką man? Ar mano kiaulės, ar mano pupos? „Durniau tu, durniau!“, - kartoju, bet tupiu. Kai tupi, geriau matyti, ir lietus nuo apsiausto nebėga ant pakinklių. O lietus pila kaip iš kibiro, ir ne kaip iš kibiro, bet kaip iš gaisrininko švirksčio. Staiga krūptelėjau ir iš karto šilta pasidarė. Taip, lyg iš gerai prikūrentos krosnies būtų vėjas papūtęs. Pro sandėlio kampa tikrai šmėstelėjo žmogus. Aš tupėjau gal už dešimties žingsnių. Dar labiau susigūžiau. Atsimeni, ten pridygę eglučių? Susigūžęs patamsy ir aš turėjau būti į eglutę panašus. Jis nuėjo kitu sandėlio pakraščiu, paskum atėjo prie drebulynėlio, visiškai netoli manęs, pasidairė, pastovėjo ir vėl sugrįžo prie to paties lango. Palaukiau, kol pirmą maišą iškėlė ir nulėkiau pas policijos viršininką. Pasakiau, kaip yra ir kaip turės būti. Jis nubėgo pasiimti policijos rezervo, o aš – tavęs. Norėjau, kad ir tu pamatytum, bet matai, kas atsitiko. Verčiau būtum ramiai miegojęs.

- Tada būtum gavęs tu. Ir galiu prisiekti – būtum gavęs tiesiai per galvą.

- Kažin.

- Jis ir norėjo tau drožti, bet, kai pagavau už kupros, atsisuko ir drožė man.

- Tada būtų buvę dar blogiau, žinoma... O žinai, ką latvis pasakė, kai sulipom važiuoti? Sako, duok ranką. Viskas per pusę, ir nė lapė nelos.

- Durnius.

- Ne durnius.

- O dabar turi viską, ir gerai, - pasako kaimynė.

Kol Mikas pasakojo, ji visą laiką žiūrėjo į jį, o aš į ją. Ji tikrai graži: akys tamsiai rusvos, pilnos ugnies, antakiai juodi, veidas nuostabiai baltas, nupliekistas sveiku raudoni, nosis smulki ir tiesi, o lūpos pilnos gyvo raudonumo, lyg spinduliuotų karščių. Tamsius plaukus susisukusi į aukštas garbanas ir prisismeigusi mažom šukutėm, rusvom su siaurais sidabriniais ruoželiais. Ar ji gražesnė už tą estaitę sesutę? Tos grožis vien veide, o anos – visur, pasilijęs per visą, kaip ištvinusi upė.

Juodu dar ilgai sėdi, o kai išeina, mane suima snaudulys. Skausmas virto į buką maudimą, ir aš imu galvoti, kad gerai, jog taip atsitiko. Dabar ilgai galėsiu neiti į mišką. Sėdėsiu namie ir skaitysiu. Paprašysiu, kad nieko neatkeltų gyventi. Sakysiu, jog noriu pasirengti į universitetą. Paskui gal išėisiu pasivaikščioti, gal su ta estaitė. Ji vakar buvo tokia gera, išsėdėjo šalia, kol užmigau.

Iš snaudulio pažadino Mikas. Dabar jis ateina vienas. Atneša kavos ir pyragaičių. Kaimynė iškepusi.

- Kai su manim šneka, ji kalba tik apie tave, - sako.
- O kai buvom abu kartu, akių nenuleido nuo tavęs.
- Žino, kad greitai išvažiuosiu. Į tave paskui galės prisiziūrėti.
- Kada važiuoji?
- Pirmadienį.
- Pasiutai.

- Užtat greičiau pagyk. Pirmadienį turiu būti Bremene. Penktadienį išplaukiu. Nuvažiuotumėm kartu.

- Kas šiandien? Trečiadienis? O, ligi pirmadienio tikrai būsiu sveikas.

Paskui ateina daktaras, ir Mikas išeina.

- Atnešk knygu, - dar paprašau.

Daktarą lydi toji pati estaitė. Ji vėl šiandien budi. Daktaras liepia atsisėsti, paima ranką ir pakelia aukštyn. Aš pažiūriu į sesutę ir tik sukandu dantis.

- Skauda?
- Pasiutiškai.
- Bet kai ramiai laikai?
- Tada galiu kęsti.

Vėl atsigulu. Jie išeina, ir aš nebeturiu ką veikti. Akimis apsidairau knygos ar laikraščio, paskui guliu ramiai ir žiūriu į lubas. Skausmas ima rimti, tik, rodos, būtų geriau, jei būtų šilta. Apsikamšau antklode ir vėl žiūriu į lubas. Noriu išsivaizduoti abi šalia viena kitos ir pasakyti, kuri gražesnė, bet matau tik aptriušusį kartoną. Prietemoj jo dėmės susiformuoja į vyriškus ir moteriškus veidus, bet nė vieno nėra panašaus į jas. Mikas atneša knygas. Dabar nebebus taip nuobodu.

- O kaip jaučiasi kaimynė? Ar neverkia, kad išvažiuoji?
- Ko jai verkti? Juk lieki dar tu.
- Kodėl nesakai, kad vyras lieka?
- Vyras? Vyro dalies kitas niekas nepaims.

Jis juokiasi, ir aš negaliu suprasti, ką nori tais žodžiais pasakyti.

- Bet atsitinka, kad paima.
- Tai toks tada ir vyras... Bet toji sesutė graži. Kas ji? Latvikė?
- Estaitė. Bet kaimynė vertesnė.
- Aš ir galvojau, kad negali būti latvikė. Latvės neturi tokio švelnumo.
- Kaip Angoros triušio kailėlis.
- Panašu. Pasižiūri į veidą ir jauti šilumą. Ne visų tautų moterys tą bruožą gali turėti.
- Mūsiškės turi.

Mikas šypsosi, ir man atrodo, kad supranta, prie ko noriu prisikabinti. Meta moteris ir pradeda kalbėti apie Ameriką, o aš turįs važiuoti studijuoti.

- Aš čia neturiu nei giminių, nei gerų pažįstamų. Tu – vienintelis. Ką, ką, bet po gerą siuntinį per mėnesį galėsiu išsiųsti.

- Kaimynei juk irgi reikės.

- Durnius, - atkerta ir išeina. Jis net durimis trinkteli, ir man darosi gaila, kad per giliai knisaisi į svetimus reikalus. Tai – mano būdo ypatybė, daug gyvenime sugadinusi. Motina irgi sakydavo: „Tu kai įsisegi, tai kaip erkė į pauodegį“. Bet kai įsisegu, pats nebejuntu už ribos nuėjęs. Ir darosi gaila, kad paskutines dienas sugadinau.

Pasiimu knyga, bet ateina sesuo. Ji uždeda kompresą. Kai pasilenkia prie pat manęs ir kai ilgi ploni pirštai vikriai dirba apie petį ir paliečia kūną, darosi sunku atsikvėpti, ir aš nebemoku jai žodžio pasakyti. Aprišusi paguldo, valandėlę stovi prie lovos, žiūri tiesiai į akis ir sako:

- Dabar geriau?

Šiandien ji kalba angliškai.

- Geriau. Kai tik tamsta palieti, darosi geriau.

Ji pagrūmoja pirštu.

- Taip ligoniams su sesutėmis draudžiama kalbėti.

- Ligoniams nieko negalima drausti. Kai draudi, jiems skausmas didėja.

- Ne. Ligoniams niekada negalima to, kas galima sveikiems.

- Mes ne tą galvojame, ką sakom.

- Tamsta labai gerai kalbi angliškai.

- Mano specialybė. Bet kodėl tamsta šiandien pradėjai šnekėti angliškai?

- Tamsta pirmas pradėjai vakar.

- Kada?

- Kai pasakojai.

- Aš pasakojau vokiškai. Aš net nežinojau, kad tamsta moki.

- Pradėjai vokiškai, užbaigėi angliškai.

- Aš nejutau.

- Labai smagu buvo klausyti.

- Ar nepasakiau kokių niekų?

- Ne, gink Dieve. Tamsta papasakojai apie moterį, kuri pasideda vyro ranką ant kelių ir glosto.

- Negali būti.

- Juk žinai, kad to aš negalėjau išgalvoti.

- Turbūt nuo tablečių.

- Taip, jos buvo nuo skausmo ir kad užmigtum.

- O man pasirodė, kad tamsta sėdėjai prie lovos ir laikei mano ranką ant kelių.

Ji nusijuokia.

- Tamsta prašei. Sakei: „Palaikyk ranką, tai neskaudės“.

Nebeturiu ką sakyti. Tylime ir žiūrime vienas į kitą.

- Šiandien taip užmigi, ar reikės vaistų?

- Reikės, - atsakau. Būtinai noriu, kad ji dar kartą ateitų.

Vakarienę vėl atneša Mikas. Jis neatrodo supykęs, ir aš tyliai pasižadu daugiau apie kaimynę nekalbėti.

Dubenėlis uždengtas lėkšte ir storai įvyniotas. Pirma į apklotą, paskui į švarų rankšluostį. Mikas išvynioja ir padeda ant lovos. Dubenėly – kepti kiaušiniai su lašimais ir bulvėmis.

- Kiaušinių mes neturėjome, - sakau.

- Kaimynė gavo kažin kur nupirkti.

- Ji puiki moteris, Mikai. Kai ateina į kambarį, atneša debesį jaukios šilumos.

Mikas žiūri į žemę tarp kojų, nepakeldamas galvos, ir man vėl nesmagu pasidaro.

- Užmiršau paprašyti, kad nupirtum šokolado.

- Kiek?

- Nupirk dešimt plytelių.

- Kam tiek?

- Vienas neturiu ką veikti.

- Gerai. Žinoma, su šokoladu bus smagiau, - nusišypso.

Jaučiu, kad nori man atsilyginti, bet aš stengiuosi neišgirsti.

- Čigarečių irgi nupirk.

- Jų ir čia turiu.

Paduoda pakelį amerikietišką. Dabar pelėsių nerūkom. Juos parduodam ir perkam amerikietiškas. Vis tiek už markes nieko geresnio negausi. Netikėtai įkrito, nejučia ir vėl

išeis.

Kai sesuo atneša vaistų, pasiūlau ir jai. Ji rūko.

- Ar labai skubi? – klausiu.

Ne, ji laiko dabar turinti visą naktį.

Paprašau sėsti. Sužinau, kad jos tėvai Taline buvo stambūs prekybininkai. Ji baigusi gimnaziją ir įstojusi į konservatoriją. Bet tik įstojusi. Tėvus bolševikai išvežė į Sibirą, o ji likusi viena. Vokiečiams atėjus, dirbo ligoninėje paprasta sanitare, paskui seserų kursus baigė. Muzika pasiliko toli.

- O iš kur kalbos?

O, ją dar mažą pradėjo kelių kalbų mokyti. Dar mokanti prancūziškai. Pradedu kalbėti prancūziškai, ir ji nustemba.

- O kas jus mokė? – paklausia irgi prancūziškai.

Dabar turiu papasakoti jai apie save, ir aš pasakoju apie gryno darbo kietas dienas ir apie užsispyrimą ir ištesėjimą, einantį ne iš valios, bet iš neiškaus vidinio karščio.

- Noriu baigti studijas, bet nesulaukiu UNROS paskyrimo.

- O be jo?

- Taip nepriima.

- Patepus priima.

- Ne visi turi kuo tepti. Bet dabar žadu ir tepti, jei kitaip nebus galima. O tamsta?

- Aš irgi neturiu kuo tepti.

- Čia geros konservatorijos, geri specialistai.

- Tik ne man.

- Kodėl?

- Sakiau gi: esu viena kaip pirštas. Kas mane remis?

- Aš.

Pasakau, o ji staiga pakelia akis, paskui nusijuokia:

- Kuris pats savęs negali paremti.

- Sakyk: negalėjo. Dabar galiu.

Ji žiūri netikinčiom akim ir tyliai purto galvą.

- Aš rimtai kalbu. Kai tik atsikelsiu, važiuosiu paieškoti, kur galėčiau mokytis aš ir kur jūs. Meskim tuos barakus ir važiuojam. Visą amžių taip nesistumdysim.

Ir mes ilgai kalbame, kaip reikės išsikovoti vietas naujame gyvenime, jei nebegalėtumėm grįžti į senąjį.

- Bet ir į senąjį tušti grįžti negalime. Aš kartais naktį guliu ir su ašarom rėkiu, kad bėga dienos, bėga metai, o mes stovim vis toje pačioje ir toje pačioje vietoje. Gyvenimas nubėga, o mes pasiliegame. Kaip iš traukinio iškritę. Gulim pritrenkti, o jis nulekia ir nulekia.

Ji moka kalbėti ir rimtai, ir gražiai, ir mes nepajuntame, kaip baigiasi jos budėjimo laikas.

- O vaistų nebereikia? – juokiasi ji.

- Geresnių gavau, - ir aš juokiuosi.

- Gal paimsi?

- Ne. Rankos vis tiek nebus kam ant kelių palaikyti.

- Tai labanakt.

Ji paduoda ranką ir valandėlę laikau ją stipriai suspaudęs. Žiūrime vienas kitam į akis.

- Iki rytojaus, - sakau.

- Iki rytojaus, - pakartoja tyliai, bet su šypsniu, už kurį daug gyvenimo metų galėtum atiduoti.

Dabar žiūriu į lubas ir aiškiai išivaizduoju ją pačią ir jos veidą. Ne, tokios moters nebuvau niekada sutikęs ir juntų, kad ji ta pirmoji, kuri tikrai įeina į mano gyvenimą ir į

mano širdį. Matau joje grožį ir jaučiu turinį, šiltesnį ir didesnį, negu, kad jutau Živilėje, ir kaimynės vaizdas visiškai nublunka. Šoferiui – taip. Šoferiui ji labai gera, ir juodu gali praleisti daug labai gerų dienų. Atminty girdžiu per sieną dundenantį jų ramų, pilną šilumos pasikalbėjimą ir galvoju, kad šiandien visą naktį ir mes čia taip pat ramiai kalbėjomės ir tarp mūsų žodžių taip pat buvo pilna šilumos.

Rytą miegu ilgai.

- Na ką, gal šiandien jau eisi namo? - pasako gydytojas.

- Dar prakeiktai skauda. Namie jokios priežiūros.

Gydytojas juokiasi:

- Na gerai, - sako. – Jei dar paliksiu, ar ne taip skaudės?

- Taip turėtų būti.

- Ir užleis vietą kitam skausmui?

- Aš taip negalvoju.

- Bet aš galvoju. Gerai, dar porą kompresų uždėsime. Gal truputį pašildysim, bet dabar dar gulėk.

Jis pamoja ranka ir išeina kitų ligonių lankyti, o man jo žodžiai apie kitą skausmą tampa debesiu, nuslenka per sąmonę, bet nesustoja. Pavalgau ir vėl užmiegu. Paskui ateina Mikas su kaimyne, paskui – vienas Mikas. Ir sesuo nuostabiai storom kojom ateina ir uždeda kompresą. Jos rankos šaltos kaip varlės, ir aš džiaugiuosi, kai ji greitai baigia. Visiškai nepagalvoju, kad ji gal labai geras žmogus. Gal daug geresnis už tūkstančius kitų.

Bet vakare ateina vėl ji. Iš karto labai trumpam.

- Gal šokolado? – sakau.

- Ne. Paskui.

- Cigaretę?

- Cigaretę.

Paima cigaretę, bet neateina ir neateina. Skaitau, galvoju ir vėl skaitau, bet jos vėl nėra. Paimu laikrodį į ranką ir žiūriu, kol akys ima raibti. Laikas darosi prakeiktai ilgas, kai į jį išsitempęs žiūri. Dešimta, vienuolika – nėra. Ligoninėje taip tylu, kad girdžiu, kaip ligonis už sienos lovoje pasiverčia ir kaip per kiemą nueina žmogus.

- Neateis, - sakau, bet šviesos negesinu.

- Neateis! – nususuku į sieną ir noriu užmigti, bet klausau ausis išsitempęs, gal koridoriuje išgirsiu lengvus lengvus žingsnius. Tokius lengvus, kad nuo jų nėra vienas ligonis nepabustų. Vėl atsigulu aukštelininkas ir, pakėlęs galvą, rūpestingai apžiūriu sienas. Skambučio niekur nėra. Gali ir numirti, nieko neprisišauksi. Ir kam *dyp* turi ko nors šauktis...

- Žinoma, kad neateis.

Bet žingsniai pasigirsta. Tyliai, tyliai praveria duris ir įkiša galvą.

- Nemiegi?

- Argi galėčiau užmigti?

- Gal tablečių atnešti?

- Sėsk. Juk milijoną metų nesimatėm, - pasakau ispaniškai.

- Ispaniškai?

- Moki?

- Ne, tik iš skambumo spėju. Kiek kalbų moki?

- Rodos, devynias.

- Ir niekam nereikalingas.

- Reikalingas. Vokiečiai sugriovė Angliją, tai aš kertu mišką ją atstatyti.

- O kai medis koją nulauš?

- Tada vėl čia paguldys.

- Bet tada tikrai niekam nebebūsi reikalingas.

- Tada niekam.

- Aną dieną latviui koją nulaužė ir guli. Nupjovė ligi pusės šlaunies, ir ką už tai gaus? Nuo tos pat dienos net dirbančiojo norma atėmė.

- Kiek tau metų? – klausiu.

- Kodėl?

- Tu tokia jaunutė, beveik kūdikis, bet kalbi apie tokius dalykus, apie kuriuos dar nereikėtų galvoti.

- O, aš apie daug ką nenorėčiau galvoti.

Valgome šokoladą ir vėl kalbame, ką pradėsime daryti. Man aišku. Aš važiuosiu į Goetingeną ir studijuosiu anglistiką, bet kur jai ką rasti?

Man dar likę kavos, ir ji pastato ant krosnelės sušilti. Paskui atsineša puoduką ir geriam.

- Ar gerai skambinai? – klausiu.

- Profesorius sakė, kad iš manęs gali išeiti koncertinė pianistė. Tik tuomet rankose dar jėgos neturėjau. O kai ėmiau dirbti liginėję, tai ir laiko nedaug beliko.

- Bet kiek tau metų?

- Devyniolika. Skambinti – vėlu.

- Niekada nevėlu. Jeigu širdis dega, nevėlu. Ir jokios kliūtys negali jos užgesinti.

- Taigi, kad negalėtų!

- Negali.

Kelis akimirksnius tylime. Ji paima laikrodį ir žaidžia su grandinėle, paskui staiga pasako:

- Kad gyvenimas būtų kaip laikrodis: paimtum ir pasuktum atgal.

Jos balse pasigirsta nervingas nekantrumas, lyg norėtų suspausti laikrodį ir trenkti į grindis.

- Kam sukti? Aš nenoriu sukti. Tas patyrimas mūsų dviasią irgi praturtino. Mes dabar daug turtingesni, negu buvom namie. Kiekvienas patyrimas žmogų turtina. Ir juo skaudesnis, juo labiau, tik reikia turėti jėgų jį pakelti. O ką reiškia turėti jėgų? Tai yra tas pats, lyg paimtum ant pečių visą pasaulį ir neštum.

Jos akių kampučiuose atsiranda ašaros. Paimu ranką ir švelniai spaudžiu, ir ji neatitraukia.

- Kodėl ne visi –monės tokie? – pasako.

Už lango pradeda švisti.

- Man reikia eiti, - sako.

- Bet pakeisti dar neatėjo.

- Turiu dar šį tą padaryti. Sudiev.

- Šiandien aš išeinu.

- Kodėl?

Pasakoju, kad draugas išvažiuoja į Ameriką, ir man dar reikia taip pat šį tą padaryti.

- Bet mes dirbti važiuosim. Aš paklausinėsiu, kur tau būtų geriau. Surasiu gerą profesorių.

Ji vėl smagi. Užrašo man savo vardą ir pavardę, adresą, o aš jai – savo. Mes susitiksimė kasdien, ir nebeilgai būsimė stovykloje.

- Ilgiausiai – dvi savaites, - sakau.

- Bet kažin ar Goetingene atsiras, ko man reikia?

- Tada rasiu Hamburge, o gal Kiolne. Nežinau kur, bet rasiu.

Ji paduoda ranką, ir aš pakeliu ją prie lūpų. Pribėgusi prie durų, atsisuka ir pamoja. Jos veidas spindi, bet akyse stovi ašaros.

Ilgai dar žiūriu į užsidariusias duris, ima rodytis, kad, išbėgusi į koridorių, pravirko. Bet tai – džiaugsmo ašaros, kad žmogus surado žmogų.

Paimu raštelį. „Salme Saaremo. 103 barakas, 23 kambarys“. Salme Saaremo. Kartoju ir

kartoju, ir tie žodžiai darosi panašūs į muziką. Net matau, kaip jos ilgi pirštai bėga klaviatūros baltumu, berdami tą pačią melodiją – Salme Saaremo.

Kitą dieną išeinu. Mikui išleistuves rengia vaikų darželis šeštadienį, miškininkai ir kaimynai – sekmadienį. Duodu kaimynei pinigų, ji nueina į miestelį ir pas vokiečius gauna litrą amerikoniško džino ir butelį prancūziško konjako. Po pietų einu susitikti su Salme. Ji ateina į mūsų rajoną, paskui einame iki plento. Čia nėra kur vaikščioti. Visur – balos ir purvas, o plentu taškosi pralekiančios mašinos. Bet mes pasitraukiame į šalį, o mašinai pralėkus, vėl grįžtame į plentą ir ieškome tų pačių minčių, kurias buvo nutraukę purvino vandens pūslai. Vėl atsisveikiname ir vėl žadame susitikti nors labai trumpam, nes paskutinę dieną reikia praleisti su Miku, o paskui palydėti jį į Bremeną.

Visi sako, kad Mikas dabar už visus laimingesnis, bet jis nespindi džiaugsmu.

- Kai arti prieini, viskas kitaip atrodo, - sako. - Nors čia mėšlynas buvo, gaila skirtis. Ne su tuo mėšlynu, ne, bet su žmonėmis. Čia gyvenom ir visi buvom savi, o ką rasiu ten nuvažiuavęs? Jeigu tų penkiasdešimt dolerių neatims bevažiuojant, nors pirmą dieną nereikės įsvetimas rankas žiūrėti.

Sekmadienį iš ryto susidėjo visą emigracinį turtą į kartoninį lagaminą. Odinio nusipirkti nebespėjo. O to turto: sena eilutė darbui, viena pora dėvėtų apatinių, dveji viršutiniai marškiniai, skutimosi įrankiai, kelios knygos. Pusė lagaminėlio.

- Lengvai važiuosiu, - juokiasi.

Kaimynai stovi kartu su manim ir taip pat liūdnei žiūri.

- Palauk, aš tau dar pagalvėlę įdėsiu, - pasako kaimynė.

Išbėga ir atneša tokią mažytę, bet puikiai išsiuvinėtą. Kaip nuostabų mažytį kilimėlį. Matydavau dažnai ant jos pasilenkusią ir pagalvojau, kad pradėdama jau žinojo, kam ji skirta.

Mikas – kaip vaikas. Jis paima ją sumišęs į rankas, pavarto ir nori atiduoti atgal, bet kai ji ir vyras, ir aš užpuolame, kad paimtų, įsideda. Toks pat vaikiškai sumišęs buvo ir vakar, kai darželio mažiukai uždėjo ant kaklo tautinį kaklaraištį ir į švarko atlapą įsegė trispalvį ženkliuką. Jis nepakėlė mažiukų ir nepabučiavo, kaip būtų padaręs kitas, bet susijaudinęs šypsojosi ir linkčiojo visiems galvą. Miškininkai dovanojo nedidelę miškakirčio statulėlę. Mažytį vyrą su milžiniška skerspjūve ir kirviu.

Kitą dieną Bremene, kai kišenėj jau turėjo amerikiečio pasą ir paskutinį sykį spaudė ranką, pasakė:

- Nežinau, kaip ten gyvensiu.

- Aš taip pat nežinau, - atsakiau ir abu nusijuokėm, pasibučiavom ir persiskyrėm.

Pasilikau stovėti, o jis nuėjo ir nuėjo. Kaip sapne. Nueina, nueina ir nebegali nei pasišaukti, nei pamatyti.

Keistas jausmas suspaudė širdį, lyg vienas žmogus būtų iš laivo į jūrą išmestas. Rodos, išgriebtum, bet jau nugrimzdęs, tik vanduo besiūbuoja tirštas nuo mėlynumo.

Ilgai vaikštau po griuvėsius ir žiūriu į vandenin nuleistus tiltus, į milijonų rankų darbą, kad kitiems milijonams pasauly nebūtų nei duonos, nei vietos, paskui vėl sugrįžtu į gatves, kuriose tebėra žmonės, ir imu galvoti apie Salmę. Jaučiu, kad turiu jai kažką parvežti. Bet ką? Ilgai stoviniuojau prie langų, nuperku kvepalų, pačių geriausių, kokių čia galima rasti, ir staiga atsimentu vokiečių, kur pirkom lagaminus. Jis sutinka maloniai. Mes jau seni pažįstami.

- Lagamino? Prašau. O kur jūsų draugas?

- Išleidau į Ameriką.

- Laimingas.

- Laimę galima rasti visur.

- Tik ne Vokietijoje.

- O aš radau.

- Na?

Rodo man lagaminus ir išplečia akis.

- Sau paimu šitą popierinį, o kitą prašau odinį, žmonai. Vedžiau.

- Tai laimė? – jis juokiasi ir purto galvą.

- Bet tamsta, užtikrinu, savo gyvenime tokios moters nematei. Aš neturiu jos su kuo palyginti. Ji – nepalyginama. Visi ligi šiol literatūroje vartoti palyginimai visiškai netinka. Ji visai kitokia.

- Ji – moteris. Jos visos kitokios ir visos labai vienodos. Net nuobodu kaip vienodos. Kai mano metų sulauksi, tą patį pasakysi. Ir Faustui Gretchen nusibodo.

- Nepasakysiu.

- O antra vertus, tamsta pačią didžiausią klaidą padarei. Dabar Vokietijoj vesti negalima.

- Kodėl?

- Tamsta žmonos neišlaikysi, o jeigu jai dar užeis noras turėti vaikų.

- Mes važiuosime kitur. Gal į Ameriką ar dar kur. Ji – gabi pianistė.

- O tamsta?

- Lingvistas.

- Kalba – graži Dievo dovana.

- O visos – neaprėpiamas turtas.

- Aš mėgstu kalbas. Nors mano specialybė prekyba, bet kalboms visada laiko turėjau. Aš – ne teoretikas. Teorijai reikia visą gyvenimą pašvesti, o man reikėjo gyvų kalbų. Kalbu laisvai angliškai, prancūziškai, bet mylimiausios – senovės kalbos.

Pradėjau graikiškai „Iliadą“, jis pagavo ir nutęsė, nušokau į Vergilijų, jis tuoj už akių užbėgo.

- Tai – ne moteris, - nutraukė deklamavimą prancūziškai. – Čia – skaistybė, kaip rasa, patvarumas, kaip uola. Uolos per tūkstančius metų sutrupėjo, o Homeras pasiliko ir pasiliks. Paskutinė pasaulio moteris taps sena niekam nebeverta kempine, o Homeras liks toks pat didelis ir skaistus.

Mes dabar maišom visas kalbas į krūvą, ir kai aš imu kalbėti ispaniškai, jis lengvai atspėja, bet kai pradėdu lietuviškai, vokiečiai išsižioja. Tokios kalbos jis nėra girdėjęs. Tada imu pasakoti jam apie lietuvių kalbą ir jos vertę kalbų mokslui. Jis atsidėjęs klauso, paskui suduoda per petį ir pasako:

- Man gaila tavęs. Mokslininkas turi būti vienuoliu. Turi turtą. Nemainyk jo į moterį.

- Ir nemainau. Geras draugas ir vienuoliui nekenkia.

- Draugas, žinoma, bet ne tironas... Bet lagaminą reikės rasti. Lukterk.

Mirkтели akim, išeina pro siauras dureles į kitą kambarį ir po valandėlės atneša juodos lakuotos odos raudonais siūlais apsiūtais kraštais.

- Toks ir auksinei žmonai nebus prastas.

- Nebus! Kiek?

- Doleriais ar markėmis?

- Tik markėmis.

- Du tūkstančiai.

- O!

- Bet tos rūšies niekur negausite. Ir šitas buvo užsakytas specialiai vienai amerikietei, bet kai man taip į širdį pataikei... Galiu duoti pigesnę.

- Ne, ne! – greitai pasakiau. – Imu šitą. Bet jeigu pusanatro užtektų, būtų gerai. Mes juk ne materijos žmonės. Materija irgi tampa tironu.

- Laisvas esu dabar nuo materijos. Mano materija guli po griuvėsiais Hamburge, Berlyne, Hanoveri, Drezdene, - jis dar pasako keletą vardų, kurie greitai iškrinta iš atminties. – O mes dabar stovime prie menko lagaminėlio ir deramės, lyg nuo to pasaulio gyvybė priklausytų. Jei būtumėm susitikę prieš karą, būčiau tamstos žmonai geriausią rojalį dovanojęs, o dabar ir lagamino negaliu. Tokių žmonių nedaug, kurie „Odiseją“ deklamuoja.

Gerai, imk!

Užmoku, įsidedu į kartoninį ir išeinu.

- Kai būsi Bremene, užėik.

Mes pasidarome bičiuliais.

Einu gatve ir galvoju, kam reikalingas buvo tas melas. Ar ne geriau būti nuoširdžiu, tokiu, koks esi? Bet širdy sėdi velnias ir vis nori patempti aukščiau kitų galvų, paskum paleisti ir žiūrėti, kaip skaudžiai krenti atgal.

Parvažiavęs sužinojau, kad kviečia direktorius.

- Turbūt vertėjauti, - sako kaimynė.

Jos akys raudonos, paakiai pabrinkę.

- Akis skauda? – klausiu.

- Taigi verkia, kaip sužadėtinį išleidusi, - juokiasi vyras.

Moteris nieko neatsako, tik labiau pasilenkia prie mezginio. Kai nueinu į savo kambarį, nebeateina ir nekalba į staktą atsirėmusi apie Miką, nors dar laikas nevēlus, ir aš ilgai dar negesinu žiburio, skaitau.

Kitą dieną direktorius pasisveikina labai draugiškai.

- Tamsta laimingas, - sako. – Tamstai leista studijuoti Goetingene.

Jis nebekalba apie mechanikų kursus.

- O kur tamstos draugas?

- Išvažiavo.

- Į Ameriką?

- Taip.

- Jis – tikras amerikietis, nors kalbėti ir nemoka.

- Kodėl?

- Pradėjęs ištesi ligi galo. Kiek naktų išvargo, kol sandėlio vagis pagavo.

- Mes tai vadiname lietuvišku užsispyrimu. Bet jis irgi ne viską ištesėjo.

- Na?

- Norėjo į Ameriką išvažiuoti su odiniu lagaminu. Bremene buvo jau aptikęs, bet visur suspėti nebegalėjo.

- Tamsta kada išvažiuos?

- Galbūt jau rytoj.

- Puiku. Kai rašysi draugui, atsiprašyk už mane. Nespėjau jam padėkoti už tą didelį darbą. Galvojau ir apie dovanėlę prisiminimui. Atsiprašyk. Nežinojau, kada išvažiuoja.

Atsiveikinom. Ligi galo išliko tikras prancūzas.

Iš jo tuoj užėjau į ligoninę ir susitikau Salmę. Persimetėm tik pora žodžių. Po keturių ji galėsianti ateiti susitikti, bet neilgam. Šeštą vėl turėsianti būti namie. Vyriausiasis stovyklos gydytojas vyksta į svečius pas anglų karininkus ir imaš ją kartu. Jis labai silpnai kalbąs angliškai, todėl be vertėjos sunku būtų išsiversti.

- Ar galėtum nevažiuoti?

- Nepatogu. Visada važiuodavau.

- Bet vieną sykį galėtum ir nevažiuoti. Mums reikėtų daug ką aptarti. Rytoj važiuoju ieškoti tau mokytojo.

- Taip greitai?

- Svarbių dalykų aš neatidėliuju.

- Gerai, aš dar pakalbėsiu su juo. Gal ir vienas kaip nors išsivers.

Taip ir persiskyrėme. Išskubėjau namo. Reikėjo susitvarkyti kambarį. Grindys buvo daugiau kaip savaitę neplautos, langai nevalyti. Dabar galėjom čia užėiti, išgerti kavos ir pasikalbėti purvais netaškomi. Ir lagaminėlio juk negalėjau nešti į vidurį gatvės paduoti.

Iš po Miko lovos iššlaviau mažytį moterišką smeigtuką. Tvarkydamas lovą radau kitą, pačiam kojūgaly. Tada numėčiau apklotus ir iškėliau čiužinį. Kažkas barkštelėjo į lenteles ir

nukrito po lova. Pasilenkiau. Ant grindų gulėjo tamsiai rusvos mažytės šukutės su siauručiais sidabriniais ruoželiais.

Apstulbau. Stovėjau vidury kambario ir nežinojau, ką daryti. Paskui susidėjau viską į kišenę ir baigiau tvarkytis.

Išnešdamas vandenį koridoriuje susitikau iš kažin kur pareinančią kaimynę.

- Ką gi dabar sugalvojai?

- Šeimininkauju.

Pažiūrėjo pro duris.

- Ar negalėjai pasakyti? Būčiau sutvarkiusi.

- Kartais ir pačiam apsimoka, - pasakiau ir nuėjau.

Ji pasiliko tarpdury, bet sugrįžęs neberadau. Ar ji ką suprato? Atsistočiau vidury kambario ir apžiūrėjau, kad ko netrūktų. Pataisiau užkrosny sukrautas malkas, palyginau lovas, bet vis kažko trūko. Tada atsiminiau, kad pušyno pakrašty mačiau tebežaliuojantį plačiais spygliuotais lapais medelį ir išėjau. Nupjoviau tris šakutes su raudonomis uogomis, įmerkiau parsinešęs į konservų dėžutę, pastačiau vidury stalo ir kambary pasidarė taip, lyg būtų šventė.

- Dabar gali ateiti ir ji, - pagalvojau.

Tą dieną už stovyklos neišėjom. Apsukom ratu apie stovyklą, kalbėdami apie tą patį. Apie meilę neprasitarėm nė puse žodžio. Išvažiavus Mikui, susiskaičiavau markes. Turėjau keturiasdešimt tūkstančių ir dar gerą pluoštą smulkių.

- Daug tau negalėsiu duoti. Per mėnesį po penkis, o gal aštuonis šimtus.

- Bet aš neturiu teisės jų imti.

- Apie teises dabar nekalbam, tik apie pareigas. Tamstos pareiga iš manęs imti. Mūsų pareiga – imti. Jeigu imame žirninę sriubą, kad išlaikytumėm gyvybę, tai ypač reikia imti, kai reikalas sukasi apie dvasią. Bet aš noriu būti ir praktiškas. Pirmiausia ieškosiu tokios vietos, nuo kurios netoli būtų ir stovykla. Jei nepasiseks, nenutrauk ryšių su šia stovykla. Daug studentų studijuoja neoficialiai ir maistą gauna iš čia. Mums reikia palaikyti ryšius su ta bala.

- Tą suprantu. Galėsiu. Turiu gerų žmonių.

- O čia gyvenu aš, - sustojau prie savo lango. – Gal žvilgtersi?

- Ar didelį būrį rasim?

- Tik mane vieną.

Užėjom. Pavartė knygą, palietė pirštu dygius medelio lapus.

- Duria!

Kai lauke vaikščiojom, daug laisviau buvo. Čia ėmė trūkti žodžių ir drąsos. Atsisegiojęs apsiaustą įkišau ranką į švarko kišenę, užčiuopiau šukutes ir vėl greitai ištraukiau. Paėmiau nuo lovos lagaminėlį ir padėjau prieš ją.

- Čia – pradžiai, - pasakiau. Daugiau kalbos negalėjau rasti.

- Man!?

- Taip, jums.

- Bet už ką?

- Važiuojant juk reikės smulkmenas susidėti.

- Aš verkti noriu!

- Nereikia. Jau priverkta pakankamai.

Ji pakėlė lagaminėlį ir viduj kažin kas subarškėjo. Atidarė. Rado kvėpalus, paprastą tamsią popierinę dėžutę, o joje – flakonėlį. Atidarė, pauostė, labai iš lėto pakėlė akis ir labai rimtai pasakė:

- Leisk paklausti, ko už visa tai pareikalaus?

Mūsų akys susitiko. Nežinojau, ką sakyti. Tokio klausimo nesitikėjau. Paskui

susigriebiau:

- Nieko. Nė mažiausio įsipareigojimo.

Ir greitai pridėjau:

- Bet nenoriu, kad tie smulkūs dalykai pasidarytų kokia kliūtimi. Jei norite, paspauskite ranką ir tegu būna užmiršta.

- To būtų lyg maža, - pasakė, ištiesė ranką ir greitai pabučiavo.

- O dabar laikas eiti.

- Ir kavos neišgersi?

- Negaliu. Laikas – kaip vanduo. Pusė septintos.

- Ir nebuvo galima pakeisti?

- Nepatogu, buvau iš anksto pasižadėjusi. Tačiau tai – paskutinis sykis.

- Ačiū Dievui.

Palydėjau per visą stovyklą. Parėjęs nusirengiau ir vėl užgriebiau šukeles ir smeigtukus. Išsiėmiau. Nuo šviesos sidabriniai ruoželiai smagiai spindėjo, o tarp dantų buvo įsipainiojęs tamsus ilgas plaukas. Iš karto norėjau įmesti į krosnį ir sudeginti, bet paskui padėjau ant stalo. Norėjau, kad ji ateitų ir pamatytų. Vis tiek ateis vakarienės kviesti. Garsiai metu malkas į krosnį, kad išgirstų, paskui pasiimu knygą ir skaitau. Girdžiu – barška apie krosnį ir ji. Ir niūniuoja. Liūdną dainelę, bet niūniuoja, o aš valgyti nežmoniškai noriu. Išgirstu žingsnius. Kaip visada, tyliai prasiveria durys ir pasirodo graži galvutė.

- Prašau valgyti.

- Užėik, pasikalbėsim.

- Atšals, pasikalbėsim tenai.

Paskutinis žodis nutrūksta, lyg pačiam vidury būtų kas gale gerklės pašokęs, ir vėl užbaigia. Jos akys užkliūva už šukų. Bijau, kad apsisuks ir išbėgs, todėl pasakau:

- Radau. Pasiimk.

Pasidarau nežmoniškai negailestingas, o ji nesigina, kad tai ne jos, kad ji nieko nežinanti, bet įeina ir paima. Dabar paraudusi kaip žarija, bet aš noriu užbaigti iki galo:

- Vieną smeigtuką radau po lova, o kitą ir šukutes – lovoj, po apklotu.

Ji nieko nepasako, nė lūpų nepraveria, bet pasiima ir tyliai išeina. Net durimis netrinkteli. Praeina noras ir valgyti. Guliu ir nežinau, ką daryti. Po valandos pakylu ir nueinu. Ant stalo stovi puodukai kavai ir lėkštė keptų bulvių, o ji guli lovoj ir verkia. Verkia smarkiai, pasikūkčiodama.

Stabteliu prie durų ir įseinu. Neturiu čia ką veikti. Bet ir kambary neramu. Užsimetu paltą ir ilgai vaikštau po stovyklą, išseinu į plentą ir vėl sugrįžtu. Kitą rytą anksti pakylu ir išvažiuoju. Ir neatsisveikinu. Jiems anksčiau buvau sakęs, kad išvažiuosiu.

Universitete greitai susitvarkau savo reikalus, bet jai nieko gero nerandu. Tada aplankau keletą miestų, kol netikėtai apsistoju nedideliame, bet labai gražiam, tarp kalvų įsitūpusiam miestelyje. Žinojau čia gana laisvai gyvenant nedidelę pabaltijiečių koloniją ir išlipau iš traukinio. Pasirodė, jog čia esama nedidelio muzikos centro ir kad čia gyvena du gana žymūs fortepijono profesoriai. Į koloniją patekti irgi nesunku, tik reikia susirasti kambarį. Už gerą kainą porą dienų gerai padirbėjus, pasisekė viską sutvarkyti, ir antros savaitės gale grįžau išsivežti Salmės.

- Maniau, kad dingai, - pasakė pasisveikinus.

Kai papasakojau, kokiuose miestuose buvau ir kaip pasisekė surasti tikrąją vietą, ji įsikibo į ranką ir visu šonu prisiglaudė.

- Tu baisiai užsispyręs, - pasakė.

- Tai – mano silpnybė.

- Ne, tu nuostabus.

Nuo prisiglaudimo ir nuo tų žodžių man darėsi karšta, norėjau sustoti, paimti rankomis

už abiejų pečių ir pradėti kalbėti apie meilę, bet pasakiau:

- Tik dabar nereikia gaišti. Būtų gerai, jei rytoj galėtumėm išvažiuoti. Aš visiškai nebeturiu čia ką veikti. Net nakvoti nebeturiu kur.

- O jūsų kambarys?

- Jau atiduotas kitiems, - pasakiau, nors nebuvo nuėjęs, nes nenorėjau, kad kaimynė sužinotų, jog atvažiauvau.

- Vakaras dar tuščias buvo. Aš atsitiktinai pro šalį ėjau.

- Aš nebuvo, bet man sakė.

- Tai nesvarbu. Aš manau, kad galėsim šiąnakt ir išvažiuoti. Doktorą išpėjau prieš dvi savaites, kad išvažiuosiu studijuoti.

Ji nuėjo tvarkytis, o aš – į kooperatyvo rūšį užvalgyti. Visoj didelėj patalpoj buvau tik vienas. Paskui išėjau iš stovyklos ir ap sukau didelį ratą per laukus. Kai grįžau, ji buvo jau susitvarkiusi, net ir lagaminus susidėjusi: vieną didelį kartoninį, seną ir sulaužytą, ir mažytį juodos lakuotos odos.

- Ir aš užsispyrusi.

- Gerai.

- Bet bijau, kad užsispyrimas nepražudytų.

- Ne. Užsispyrimas tik politikus pražudo, ir tik tada, kai griebiasi jėgos ir ima žudyti kitus. Talentas be užsispyrimo nieko nevertas.

- Taigi, kad pasauly to žudymo nebūtų.

- Ateis tokie laikai.

- Tiki?

- Šventai.

- Aš netikiu. Netikiu, negaliu tikėti.

Jai akyse vėl pasirodė ašaros, ir aš ėmiau kalbėti, kada išeina traukinys, kada nuvažiuosime ir kad butas menkas.

- Nešvarus?

- Švarumo švarus, bet pačioj pastogėj, nusklembtais pakraščiais. Labai panašus į grabą.

- Gerai, mistiškiau.

Dabar vėl radosi kalbos apie paprastus kasdieniškus dalykus. O temstant susėdome į tuščią provincijos traukinio vagoną, ji atsilošė, pasidėjo rankas ant kelių, kaip po sunkaus darbo, ir giliai atsiduso:

- Viešpatie! Ne, tu niekada, niekada nesuprasi, iš kokio baisaus mėšlyno mane išveži.

- Įsivaizduoju.

- Negali įsivaizduoti. Aš noriu pradėti gyventi vėl nuo pradžios.

- Mes taip ir gyvename.

Tyčia pasakau *mes*.

- Aš – ne. Bet pakalbėkim apie ką nors kitą. Sakyk, kur aš ten miegosiu?

- Mažam kambarėly su nedideliu keistu langeliu. Tokiu giliu, kaip urvas.

- Bus įdomu.

- Nežinau. Tiesiai prieš langelį stovi sofa ir tu, rytą atbudusi, pirmiausia pamatysi dangų.

O naktį gal matysi žvaigždes. Kitas kambarys – didesnis, su plačiu langu, pro kurį matyti medžių viršūnės ir namų stogai. Čia galėsi valgyti ir dirbti: vidury kambario stovi apvalus stalas, o kampe – pianinas. Ir niekas netrukdytų. Neateis seniūnas kaip tik tada, kai nori dirbti, ir nevarys į pirmą pasitaikiusį stovyklos darbą.

- Ne, tai man dar galvoje netelpa. Bet jei skambinsiu ir skambinsiu, ateis kaimynas iš kitapus sienos ir paprašys nutilti.

- Ir kaimyno jokio. Pastogėj – viena, kaip kregždė lizde. Apačioj gyvena šeimininkė, bet ji išnuomavo ir kambarį, ir pianiną.

Paskui persėdom į kitą traukinį ir pusę nakties važiuome stovėdami. Salmė susigūžė ant lagamino, o aš atsišėmiau į langą ir galvojau apie įžangą į prasmingą gyvenimą.

Kai atėjom prie gelsvojo namo, jau buvo šviesu. Dviejų, trijų aukštų vilų gatvė lipo į kalną. Ir medžių čia buvo kaip miške. Dabar jie visi stovėjo pliki, bet ateis diena, kai suvešės žalumu. Parodžiau jos kambario langą ir medžius ir pasakiau:

- Kai sužaliuos, pro langą tematys tik dvi spalvas: žalią ir mėlyną.

- Danguis dažnai būna apsiniaukęs, o medžiai – pilni žiedų.

Jos veidu slankiojo pavargusi šypsena.

- Bet gerai, kad viskas prasideda rytą. Rytai aš visada būnu pilna vilčių ir iliuzijų.

- Iliuzijų?

- Taip, iliuzijų. Ligi vakaro jos taip sudūžta, kad ir šukių nebesurandi.

- Čia ne iliuzija, - pasakiau spausdamas skambutį.

Atidarė pati šeimininkė.

- O, ponas studentas!

Mano pavardės ji negalėjo nei atsiminti, nei ištarti.

- Ir ne vienas, su seseria.

- Prašom. Prašom. Jūs turbūt tiesiai iš traukinio?

- Tiesiai.

- Prašom. Aš tuoj atnešiu kavos.

Įėjom. Salmė paėjo du žingsnius ir sustojo. Vienoj rankoj laikė naujumu žibanti lagaminėlį, kitoj – rankinuką, seną ir apsitrynusį, nors dar išduodantį gerą praeitį. Jos akys palengva slydo sienomis ir daiktais. Paėmiau iš jos lagaminėlį, paskui – rankinuką, nuvilkau apsiaustą. Ji viską atidavė ir nieko nepasakė. Pasisuko prie pianino, perbraukė ranka per spindintį viršų, atidarė, atsisėdo, tyliai tyliai perbėgo pirštais klavišus, ir kambarys prisipildė skambančios gyvybės. Aš nieko neišmanau nei apie muzikos veikalus, nei apie jų autorius. Protu jos klausyti malonu, bet ji ateina į širdį, kaip nakties rasa į prisiskleidusį žiedą, ir pripildo skambančio kvapsnio. Kitaip nemoku pasakyti ir nežinau, ką skambino, bet man rodėsi, kad ji bėga per visa tai, ką buvo kažkada skambinusi. Lyg imtum ir mestum palaidus sakinius ir įsiminusias frazes iš visų veikalų, kuriuos esi skaitęs ir pamėgęs. Paskum staiga nutrūko. Krūptelėjau ir aš. Salmė sukniubo ant pianino ir ėmė verkti. Garsiai ir pasikūkčiodama. Lygiai taip pat, kaip verkia motina prie kūdikio grabo.

Į duris pasibeldė ir įėjo šeimininkė su kava.

- Buvo nuostabu! – pasakė ir krūptelėjo: - Kas atsitiko?

- Treti metai, kai nebuvo palietusi fortepijono.

- Dieve tu mano! Tikrai širdis žmogui gali plyšti.

Po valandėlės abi dar verkė, bet ir šypsojosi, lyg nuo amžių būtų geriausios draugės.

Paskui pasilikom dviese. Salmė stovėjo prie lango ir žiūrėjo į miesto stogus. Norėjau prieiti, paimti už pečių, pašnibždėti keletą tylių žodžių. Bet negalėjau užmiršti aną kartą ištartų jos žodžių, ko už visa tai pareikalausiu.

- Ir tu sakai, kad čia ne iliuzija? – ji staiga atsisuko.

- Ne. Šeimininkei už kambarius, kavą, pianiną ir net už tą triukšmą, kurį čia kasdien kelsi, užmokėta už visus metus. Jai patiko daug pinigų iš karto gauti. Kas žino, ko toji markė bus verta rytoj?

Paskui išėjom į miestą. Apėjome daugelį gatvių, ji įsirašydino į D. P. bendruomenę, nuėjome pas profesorių.

- Pagrindas yra, - išleisdamas pasakė. – Tačiau iš pradžių saugokis, nepertempk pirštų.

Išvažiuodamas voke palikau tris tūkstančius, nors galvojau apie penkis. Vis tiek čia dar atvažiuosiu ir, jei ji norės, mano atostogas praleisime kartu. Per tą laiką būsime daug laiškų parašę.

Antros savaitės vyduy gavau pirmąjį laišką. Rašė bijanti pertempti pirštus. Maniusi,

kad yra kitas gyvenimas, bet dabar svyruojanti, kaip staigios audros ligi pusės įlaužtas medis: „O, kad galėčiau rasti ramstį, aiškų ir stiprų, kuris ne tik remtų, bet ir akis atvertų, ir kelią parodytų. Kas yra gyvenimas ir kas pareiga? Ir kuri pareiga didesnė, o kuri pati didžiausia? Žiūriu į raudonų stogų skruzdėlyną ir viskas galvoje susipainioja“.

Aš jai rašiau apie žmogaus kūrybos didybę, apie kenčiančios širdies galią. Su kiekvienu laišku vis labiau norėjosi pačiam nuvažiuoti, žodžiu tas mintis išsakyti. Bet buvau užsispyręs ir nenorėjau nė dienos praleisti veltui.

Jos laišškai buvo pilni gyvybės, pilni jos pačios. Ir staiga viską perskrodė žaibas. „Brangusis, - parašė, - mano širdis plazda ir geidžia, kad Tu į ją būtum atėjęs nors porą mėnesių anksčiau. Kai klevo lapai buvo auksiniai, ir voverys nešė skroblo sėklas į lizdus. Bet aš noriu pasukti laiką. Mano širdis dreba... Aš myliu Tave. Myliu, myliu, myliu...“

Atsimenu, tas laiškas buvo keturioliktas. Tuoj parašiau ilgiausią atsakymą, pilną degančios širdies plazdėjimo. Suskaičiavau dienas ligi atostogų. Jų buvo per daug. Tada kalendoriuje ėmiau ieškoti paprasčiausio šventadienio. Jis buvo už penkių dienų. Parašiau, nors ir abejočiau, ar spės ateiti jos laiškas. Kaip niekada laukiau laiškanėsio, ir trečiadienio rytą laiškas atėjo. Tik ne jos, bet mano paties, tas, kurį buvau išsiuntęs prieš žaibo blykstelėjimą. Varčiau voka, bet joks ženklas negalėjo paaiškinti, kodėl jis gražintas. Tiesa, cheminiu pieštuku buvo užrašyta, kad adresatas ten nebegyvena, ir tai tik kėlė šurpą.

Išvažiavau tą patį vakarą.

- Ak, mano sūnau, - pasakė duris atidariusi šeimininkė.

- Nelaimė?

- Ak, mano sūnau. Įeik.

Jai sunku buvo pradėti pasakoti.

- Ne, smerkti jos negalima. Ji buvo kaip kūdikis, tokia nuoširdi. Per tas kelias savaites pasidarė man kaip duktė. „Neskambink taip daug“, - sakydavau. „Ar trukdau?“ „Ne, - atsakydavau. – Dėl savęs. Juk tiek daug valandų prie fortepijono. Ir stipriausias gali neatlaikyti“. „Noriu pasivyti. Aš užsispyrusi“, - kartodavo, o pati, liaunutė, pasiremia ant peties ir šypsosi: „Tu nežinai, kokia aš vieniša. Tik muzika ir aš“. „Bet tu dar turi brolių“, - sakydavau, o ji tik šypsodavosi, paskui tapdavo liūdna ir nueidavo skambinti. O vieną rytą, atnešusi kavą, radau tebegulinčią. Ji visada keldavosi anksti. Ir jos šypsena buvo kitokia. Šypsojosi taip, lyg labai skaudėtų. Ir oras kambary buvo kitoks. Visa degė karščiu. „Pakviesiu daktarą“, - pasakiau. „Nereikia, jis pats ateis. Vakar paš jį buvau“, - kalbėjo. Tačiau daktaras taip ir neatėjo. Kai dar sykį pasakiau einanti jo pakviesti, paprašė: „Neskubėkit. Aš noriu jums ką pasakyti. Jei prarasiu sąmonę ir ji nebesugrįš, pasakykit mano broliui, kad jį labai mylėjau... Žinai, iš tikrųjų jis man ne brolis. Jis toks geras, kito tokio pasaulyje nėra. Jis man gyvenimą gražino... Jis norėjo, kad meilė būtų švari. Dievas mato, kaip mano širdis to geidė... Ne, teta, daktaro nereikia... Mes pasimelsim, gerai? Tegu širdy būna žalia ir mėlyna. Žalia ir mėlyna, kaip jūra. Kaip...“, - ji dar kalbėjo, nes lūpos judėjo, tik žodžių nebebuvo. Kai ją išgabeno į lignoninę, lova liko kruvina, ir daug kas tapo aišku. Naktį ji mirė. Kitą dieną atėjo policija, norėjo sužinoti, kas jai darė abortą.

- Sudužusi iliuzija, - netikėtai pakartojau jos žodžius.

Kapinėse negalėjau melstis, tik stovėjau ir jutau begalinę tuštumą. Ir širdy, ir aplinkui, lyg vėjas būtų papūtęs ir viską iš pasaulio išnešęs.

Grįžtant užaina noras išlipti ir ties kiekvienu vagonu pašaukti Salmę. Aš nemačiau jos mirusios, ir jie galėjo palaidoti ką kitą, tik man sako, kad ji numirė. O ji gal važiuoja ir ieško manęs, ir mes galėtumėm susitikti visiškai iš netyčių, kokioj nors mažytėj stoty, ir mūsų niekas daugiau neperskirtų?

Jurgis JANKUS

MUDVIEJŲ GYVENIMAI BUVO NELENGVI, O LAIKAI – NELAIMINGI

Nacionalinės kultūros ir meno premijos laureatas poetas Jonas JUŠKAITIS – apie šviesios atminties Joaną Danutę, kūrybą, praeitį ir dabartį

Jei po keturių dešimtmečių šalia galėjote pasakyti, jog Joana Danutė buvo vienintelis tikriausias ir išmintingiausias pašnekovas, akivaizdu, kad buvote sutikęs tikrąją *antrąją puselę*. Gal tik kiek keistokas Jūsų prisipažinimas, kad tik po dešimtmečio sužinojote, jog ir ji pati rašo. Tiesa?

Mes susitikome ir susipažinome kaip du jauni žmonės, o ne kaip rašytojai. Nuo 1962 m., kai išleidau rinkinį „Ir aušros, ir žaros“, gyvenau kaime. Nepriklausomybę atkūrus, per spaudą patys pasisakė arba kiti parašė, kad juo labai domėjosi M. Martinaitis, S. Geda, A. Masionis, A. Bučys, B. Radzevičius, A. Kašelionis, A. Kalanavičius, G. Cieškaitė, A. Andriuskevičius, M. Vaitkevičius, J. Mikutis, dailininkas V. Šerys, o aš nieko nežinojau, pats ji perskaičiau maždaug po metų. Tas domėjimasis man buvo staigmena, nors ir po laiko. O ir Danutė apie mano rašymą sužinojo, kai susipažinome. Jau tada spausdinau eilėraščius iš antrojo rinkinio „Mėlyna žibutė apšvietė likimą“. Kad ji rašo, sužinojau, kai pasisakė pati, anksčiau gal nedrįso, nes antrasis mano rinkinys buvo kritikos užsipultas, todėl jai gal atrodė geriau patylėti.

Čia neminėsiu nieko, ką kitur esu parašęs, kad nereikėtų kartotis, tik simboliškai kokį naujesnį epizodą nubrūkšniuosi. Galima perskaityti mano knygą „Lyra ant gluosnio“ (1998) ir daug mano tekstų (ypač du straipsnius tuo pačiu pavadinimu „Tyli šviesa“) spaudoje (iš jų susidarytų dar storesnė knyga).

Kiek žinau, savo naujų eilėraščių niekam nesūlydavote skaityti, net žmonai, tačiau, regis, buvote pirmasis Joanos Danutės kūrinių skaitytojas. Kiek svarbios jai buvo Jūsų pastabos? O gal nauji kūriniai buvo parodomi tik praėjus gerokam laikui tarpui nuo jų

Joana Danutė. Kitoje nuotraukos pusėje jos ranka užrašyta: „Kad ir ne jaunystė, bet švietė viltis... Alyvos visada paslaptingos ir gražios – ir jaunystėj, ir senatvėj...“.

parašymo, t. y. kai jau būdavo *susigulėję, ir ji pati neabejojo tuo, kas užrašyta?*

Skyriausi nuo tų, kurie kabinėjasi prie kitų, kitiems siūlinėja pasiklausti, prašinėja patarimų. Kol eilėraštis nepaskelbtas, nenorėdavau, kad jį kas nors matytų, nes taisyne davau, o ir paskelbus dar atrodė, kad ne viskas gerai. Danutės pirmasis skaitytojas gal ir nebuvo. Po pirmųjų susidomėjimų skaitydavau, kai pati paprašydavo, nesikišome į vienas kito rašymus, nesakydavau, kad prieš skelbdama viską man duotų perskaityti, nes tai būtų traumavę. Kai pati prašydavo, visada perskaitydavau, tik ji prašė labai retai. Pasitikėdavo redaktorais, o tie... Geriau, kad man būtų viską davusi, kadangi sakydavau ir nepalankią nuomonę: tą reikėtų išmesti, tas tegu dar paguli. Tik niekad nesupeikdavau, ko nereikia peikti. Jeigu vien tik blogai būtų rašiusi, pats pirmas būčiau pasakęs, kad nerašytų. O ji tikrai yra parašiusi vertų dalykų. Taip sakydavau visada, taip ir dabar galvoju, nepaisant, kad per mūsų gyvenimo nelaimės pasitaikė visko. Gaila, kad per daug švaisčiausi kitiems ir nedrįsau, tiesiog nemokėjau subtiliai prisiliesti prie Danutės plunksnos.

Ne tik literatūra, bet ir muzika bei tapyba siejo Jus su Joana Danute. Kokia muzika dažniausiai skambėjo Juškaitių namuose? Kam – Jums ar jai ji buvo artimesnė? Kokie dailės kūriniai puošia Jūsų namus? Kokių menininkų koncertų ir parodų negalėdavote

praleisti? Ar šios meno rūšys turėjo įtakos ir literatūros kūriniais? Kokiomis aplinkybėmis į Joanos Danutės gyvenimą atėjo poreikis piešti?

Muzika ir tapyba abiem buvo nuolatinis poreikis. Žiūrėdavome arba klausydavomės visais prieinamais būdais, nesistengdami būtinai patekti į kokį snobistinių renginį. Jeigu labai ko nori, visada susirasi. Mūsų studijų laikais ilgai buvo rodomas trofėjinis filmas „Pajacai“ – Leonkvalio opera, kurioje dainavo Enrico Caruso ir kiti garsūs solistai, jį žiūrėdavome po kelis kartus vien dėl muzikos. Taip paskutinįjį gyvenimo dešimtmetį Danutė nuolat klausydavosi Marijos Callas. Tačiau lengviau suminėti ne konkrečius kokių kompozitorių kūrinius, bet pažymėti, jog labiausiai mėgo smuiko ir fortepijono muziką.

Visas lietuvių dailininkų personalines parodas, apžvalgines, visokias bienales, trienales lankydavom. Gyvenime laikėmės atokiai nuo įžymybių, nesistengėme susipažinti, nesame nė karto buvę „Neringos“ kavinėje, nes viskas ten atrodo ne mums ir ne mūsų. Domėdavomės kūriniais, aptardavome jų vertę. Ne vieno paveiksluose rasdavome panašią dramatišką figūrą. Paklausiau Petrą Repšį, ką čia dailininkai taip kankina. Jis atsakė: „Mikutį!“ Religinis mąstytojas ir politinis kalinys Justinas Mikutis jiems pozuodavo, kaip sužinojau, labai vertino O. Mandelštamo, B. Pasternako, G. Traklio, V. Mačernio ir mano poeziją. 1974 m. su Vytautu Šeriu norėjo pas mus ateiti, bet tą dieną vežėme sergančią Danutės mamą į Veliuoną. Taip ir neteko susipažinti. Pasaulio dailininkus pažinome iš albumų.

Mūsų „skurdžiame butelyje“, kaip jį vadina šiuolaikinis jaunimas, kabo A. Petruolio, L. Gutausko, D. Kasčiūnaitės, J. Mykolaitytės, J. Budrio, D. Mažeikytės, E. K. Kriaučiūnaitės, K. Tutkaus paveikslų ar paveikslėlių. Kazys Tutkus dar studijų metais, šešiasdešimt trečiaisiais, nutapė Danutės portretų, iš Dailės instituto buvo išstremtas į Sibirą, po tremties dirbo Valstybiniame dramos teatre dailininku, išgarsėjo, kad žinomam rašytojui drįso skelti į ausį ir vos išsilaikė neišmestas iš darbo.

Viską darydavome žaismingai. Atsimenu Nikolajaus Rericho parodą, kai žmonės netilpo Parodų rūmuose, net ant laiptų buvo susėdę. Ėjome namo pajuokaudami, kas čia darosi. „Nereikėjo versti“, - erzino Danutė. „Nereikėjo parnešti“, - atsakinėjau. 1975 m. „Siluetų“ serijoje buvo išleista mano išversta monografija „Rerichas“. „Vagos“ leidykloje dirbo Danutės bendrakursis Vytautas Martišius, iš kurio gaudavome vertimų. Versdavau Veliuonoje ir Vilniuje. Tą knygą Danutė parnešė man gydantis

Truskavece, kadangi leidykla skubiai vertimus išdalino. Abudu buvome neskaite. Pirmiausia reikėjo išsiversti į normalią rusų kalbą, paskui – į lietuvių. Rerichas, „pusiau budistas, pusiau komunistas“, keliavo ir veikė daugiausia Azijos šalyse. „Vaga“ reikalavo, kad vardus ir pavardes rašyčiau ne taip, kaip rašo rusai, o kaip jie tariami Azijos kalbomis. O kur sužinoti, kaip susirasti? Apie Rerichą sklido visokių gandų, esą net vaikščiodavęs vandeniu. Kartą sėdžiu apsivertęs knygomis prie to vertimo, tiek įsigilinęs, kad nenutrūktų mintis ir vaizdas, nė negirdžiu, kaip Danutė jau kelintą kartą šaukia valgyti. Jos plaukai buvo kaštoniniai, akys žalios ir su epikantu, nustebau, ar tik manęs nepaveikė Rerichas ir nepradėjau matyti gyvus paveikslus. Atsigavau, kai, paėmusi už krūtinės, papurtė: „Ar gyvas? Eik valgyti“.

Atsimenu, kaip skubėjome į XX a. prancūzų dailininkų parodą iš Japonijos muziejų, nes buvo paskelbta, kad ten yra G. Roualt paveikslų. Apgailėjome, kad jų buvo tik trys. Ne viena albumą – F. Goya, Piter Brueghel, H. Boscho, P. Cezane, Van Gogho ir mūsų dailininkų – turėjome patys.

1977 m. Kaune lankydamas ligoninėje brolių antikvariate susipažinau su Petru Matkevičiumi, vadinamu „Don Pedro“, nes buvo užsikrėtęs ispanų menu. Jis pats kadaise turėjo knygyną, Vilniuje gyveno Marijos Šlapelienės bute. Su Pranu Mikalausku-Antalkiu ir, jei neklystu, su Vaclovu Šiugždiniu, ar kuo kitu, jei klystu, atsiprašau, kaip man sakėsi, „dres cabaleros“ (trys draugai) važinėdavo po Sovietų Sąjungos aplinkinius užsienio literatūros knygynus, supirkinėdavo albumus, o aš iš jo parsinešdavau. Iš jo gaudavome ir knygų, pavyzdžiui, visą V. Šiugždinio išverstą O. Milašų, Francis Jammes (Žam), taip pat Danutei tekstų apie Milašų prancūzų kalba. Atsimenu, net kalbinau veliuniškę Eugeniją Stravinskiene, kad be reikalo leidykla neįsileidžia V. Šiugždinio vertimų.

Pas mus taip pat yra poezijos lietuvių, rusų, lenkų, vokiečių, ispanų, prancūzų kalbomis, ne vien grožinės literatūros, bet ir mokslo, medicinos, istorijos, teologijos, astronomijos, gamtos, filosofijos knygų. Nepriklausomybės metais Danutė į parodas jau nueidavo retai, ypač, kai ėmė maišytis įvairūs eksperimentai ar ekskrementai. Aš iš jų pasijuokdavau parėjęs: „Vis geriau negu žmones pjauti“.

Klausėmės nuolatos ne tik „Amerikos balso“, Vatikano, „Laisvosios Europos“ radijo, bet ir muzikos. Atsimenu, kaime gyvendamas, kai visi gulasi, įsijungiu radiją ir iki vidurnakčio klausausi A. Dvorako koncerto violončelei su orkestru. Danutė dažnai mėgdavo klausytis Ravelio

*Joana Danutė Žilaitytė –
trečiojo kurso
studentė tėviškėje
tarp serbentų.*

„Bolero“, paprašė, kad įrašyčiau. Jai įrašiau dar ir Sarasatės „Navarą“, Glinkos „Naktį Madride“, „Aragono chotą“, Chabrier „Ispaniją“, Tarega'os „Atsiminimus apie Alhambrą“. Sakau – bus tau Ispanijos.

Kai dirbau „Literatūroje ir mene“, muzikos skyriuje dirbo nuo Šiaulių kilęs Adeodatas Pėželis, su juo pasikalbėdavau apie muziką. Kaime išgirdau jo balsą per radiją, tik jau buvo Tauragis: sužinojau, kad pasikeitė pavardę. Jis ruošdavo geras laidas su kūrinių pavyzdžiais apie XX a. žymiausius kompozitorius (Ravel, Honegger, Satie, Poulenc, Berg, Webern, Bartok, Boulez, Stravinsky, Orff, Britten, Debussy, Milhaud ir kt.). Iki mudviejų susipažinimo Danutė taip pat klausydavosi tų laidų. Susipažinę kalbėdavomės.

Nepraleisdavome Bacho, Chopino, įvairiausių chorinės, operinės, simfoninės, kamerinės pasaulietinės bei religinės muzikos, pasiliko pilnos prirašytos kasetės. Danutė pati turėjo gražų balsą, dainavo universiteto chore, tik niekada, kaip ir aš, nesiklausė roko. O man reikėdavo dėl gražios melodijos vis paklausti „Tėviškės laukuos saulutė leidžias jau“ ir kad būtinai tą dainą dainuotų Danutė. Pritardama gitara ją įrašė su kitomis dainomis. Persirgusi infarktu, kuriam laikui buvo praradusi balsą. Man šita daina prikeldavo visus mūsų išgyventus laikus, kurių dalyviai ir liudytojai buvome.

Negalėčiau tvirtinti, kokiomis aplinkybėmis

pradėjo piešti. Matydavau piešiančią, vaikystės knygose rasdavau jos piešinių. Vėliau ėmė tapyti, ir kuo toliau, tuo daugiau. Skaitė meno žodynus, enciklopedijas, gilinosi į spalvų mokslą, piešimo teorijas, estetikos knygas. Kiek atsispindėjo kūryboje kokios knygos, negaliu garantuoti. Pastebėdavau, kad visur pabrėžiama spalva. Labai domėjosi kalba. Perskaitydavo visa, kas apie kalbą. Pati kalbėjo gražiu balsu ir su priegaidėmis. Kai kada muziką nutildydavo: „Nešvarus garsas“. Radau tokį jos, dar mažos mergaitės, posmą: „Rudeninis vėjas pučia / Našlaitėlę gėlę. / O tas vėjas, šaltas vėjas / Liūdesį sukėlė“. Man rodos, ją visą gyvenimą lydėjo toks paprastas, tikras ir tyras balsas. O manęs dainuojančio per 40 metų Danutė neišgirdo, nes vaikystėje per balso mutaciją iš manęs buvo pasišaipe, todėl vėliau nedrįsdavau dainuoti kitiems girdint. Tik rašydamas eilėraščius dainuodavau mintyse, iki šiol kiti mano eilėraščiuose išžiūri melodiją.

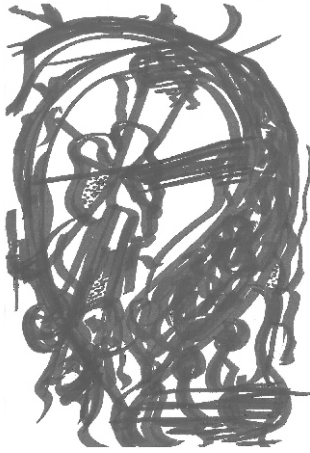
Danutė retai kur ką nors datuodavo, nors ragindavau nuolatos. Paskutinius porą dešimtmečių siuntinėdavo į dailės parduotuvę gero popieriaus ir įvairių dažų, dėl kurių buvo susitarusi. Rasdavau parėjęs kur kampelyje ar vonioje išsidėsčiusią savo paletes, teptukus, akrilus, flomasterius, pieštukus ir kitokias tik jai vienai žinomas priemones, palinkusią prie savo abstrakcijų. Tapydavo nedidelio formato. Dažnai girdėdavau kalbančią su Algirdu Petriuliu,

JOANOS DANUTĖS ŽILAITYTĖS-JUŠKAITIENĖS piešiniai:

Prisiminimai.

Akimirkos.

Neužmiršiu. Dedicacija Lietuvos partizanams ir politikainiams.

Viltis.

Romualdu Lankausku – vis apie abstrakčią tapybą ir žymiausius abstrakcionistus.

Veliuonoje nupiešdavo ar nutapydavo ką nors padovanoti man. Aš ir į savo knygas vėliau įdėjau. 1970-1987 metais Veliuonoje gyvendavome nuo gegužės iki lapkričio, žinoma, panorėję sugriždavome ir į Vilnių. Jos vėlyvą sodę vien obelų buvo trisdešimt. Išnuomodavome savo žemės sklypą, taip gyventi buvo geriau. Atsiremontavau seną tėvų namą. Aplinkui augo alyvos, špareliai, jazminai, rūtos, lelijos, irisai, bijūnai, rykšteniai, diemedžiai. Kai nugriovė mano tėviškę, aš iš ten dar prisikasiau vilkdalgių, plاتمėčių, erškėtrožių, o čia aplinkui prisisisodindavome astrų, jurginų, zinijų, nasturtų, levažandžių, sinavdu, kosmėjų, naktibaldų ir kitokių gėlių, kad būtų kaip senas kaimo palangių darželis. Vien tulpių kasmet išvažiuodami pasodindavome po keturiasdešimt, nes abiem patiko Kazio Binkio eilutė apie tulpes – „vėliavos iš žolių iškeltos“. Pavasario žolėse tarp neužmirštuolių pas mus iškeltos žydėdavo tulpių, gal kokių tik yra, vėliavos. Danutė vaikščiodavo visur, pamačiusi parsinešdavo svogūnėlių. Raudonos, geltonos, įvairių atspalvių, baltos, įvairiausių formų, margos, juodos, violetinės... Kartą sustojo vieškeliu važiuavęs automobilis, atėjo mergina – važiuojanti į sesers vestuves, gal parduotume tulpių. Parduot neparduosime, atsakėme, bet dovanų seseriai nuo mudviejų skinkitės kiek norite ir kokios tik patinka, o mudu nueisime į vidų, nes, kai matysime, nedrįsite skintis.

Niekada neužmiršiu, kaip pirkome kilimą. Mindaugo gatvėje tada prekiaavo Lentvario gamybos kilimais, kaina – 180 rublių. Susigalvojome po vienos pjesės vertimo, - ir mudu nusipirkime. Išsirinkome vyšniavą, rudais ir mėlynais marginiais, kas tik ateina, giria: koks gražus kilimas ir kaip viskas prie jo tinka. Tik mudu tylime ir visą savaitę vienas kitam – nė žodžio. Vieną vakarą valgant ir prasitariau, kad nuo to kilimo man liūdna. Danutė tuojau atgijo – ir man, aš maniau, kad tu labai nori. O aš – maniau, kad tu. Pardavėme kuo greičiausiai už tą pačią kainą. Kad spalvos mums rinktų dulkes? To dar nebuvo!

Persikeldavome net į Užnemunę. Įsidėję valgyti, vaikščiodavome po kaimus per žaras ir mėnesienas, neatsigėrėdami žiedų, rudenų, pavasarių, debesų ir dangaus spalvomis. Keliaudavome į Tytuvėnus, Šiluvą, Kryžių kalną, kartu su broliu baidare plaukdavome Dubysa į Žemaitiją. Kaip Vytautas su Jogaila... Ragindavau neaprašinėti žmonių, nes viskas iš to aplinkinio gyvenimo, kurį ji ir stebėjo, linksmą ir liūdną, kartais degraduojantį. Sakydavau, kad iš viso, ką mato, tegu būna sukurtinis tipas su tikrais bruožais, iš visų surankiotais. Tegu kiti į žmones

*Joana Danutė su broliu Jonu
Žilaičiu – gulagų kaliniu.
Kitoje nuotraukos pusėje
sesuo užrašė:
„Ilgi katorgos metai jo
akių spindesio neužgesino“.
Apie 1969 m.*

įsimeta, kaip skruzdės į slenkstį, o tu išimesk, kaip mintis į galvą arba šviesos spindulys į paveikslą. Išiziūrėk, kaip šviesos spindulys po jį vaikšto, pats besikeisdamas ir jį patį keisdamas. Manau, kad ir vieną, ir kitą į spalvas traukė pati prigimtis. Spalvota širdis į spalvotą pasaulį.

Po mirties jos teptukus lyg nespalvotą puokštę sustačiau į gražią krištolinę vazą, pridėtą pačios Danutės surinktų gintaro gabalėlių, užkabinau jos gintarinius karolius, vidurin įstatęs nedidelę spalvotą Vilniaus verbą. Mudviejų gyvenimai buvo nelengvi, o laikai – nelaimingi, bet ačiū Dievui ir už tokius.

Joana Danutė – aktyvi varpininkė, jos kūryba pausdinta keliuose almanacho numeriuose (tik kažkodėl Jūs, išvardindamas, kur ji skelbė savo kūrybą, mūsų neminite). Ypač artimos buvo su redaktore Silvija – išliko nemažai jautrių laiškų, dažni buvo telefono kambučiai. Iš abipusio bendravimo – patys geriausi atsiminimai apie žmogų, kuriam visada buvo svarbus ypatingas žvilgsnis į kitą žmogų, būties trapumas, dvasinių vertybių paieškos.

Jei neklystu, ne tiek daug artimos sielos žmonių buvo Joanos Danutės aplinkoje. Kas jie? Kaip nuspelnė šito? Ką apie juos ir

bendravimą su jais Jums pasakodavo?

O kas blogiau – ar kad praspūdavo Danutė Žilaitytė dėl „Varpų“, ar kad knygoje „Juozas Keliuotis ir literatūros dinamikos problemos“ (2003) mano atsiminimuose „Žmogus ant minos“ apie Juozą Keliuotį praspūdavo šitaip: „Keliuotis mano akimis geso, likdamas nebent parsidavėliu tikrintoju ir uždusinamųjų simboliu“ (p. 108)? Vietoje „parsidavėlių tikrintoju“.

Institutas savo „XX amžiaus pirmos pusės lietuvių literatūros istorijos“ pirmosios dalies pirmojoje knygoje, išleistoje vėliau už antrąją, pripainiojo nuotraukų tokių rašytojų, kaip H. Radausko, J. Keliuočio, P. Tarulio, V. Katiliaus, L. Dovydėno, J. Jankaus, B. Sruogos, kuriuos ten turėtų žinoti ir iš veidų. Ir nieko jam. Juokiuosi nebe jaunas. O dėl nosinės žodyje apie Keliuotį taip liūdna, kaip jaunas liūdėjau skaitydamas D. Londono knygą „Kai dievai juokiasi“, ar ne 1947 m., radęs, kad turėjo nukirsti galvą Ah Čo, o nukirto Ah Čou.

O „Varpams“, kiek prisimenu, užbaigdavau „linkiu sėkmingai leisti „Varpus“. Tai nereiškia, kad viskas juose patinka, bet linkiu, kad viskas ir man patiktų. Jūs geriau žinote, kiek „Varpų“ leidėjams Danutė artima.

Po Danutės mirties radau jos parašytų laiškų ir

*Joana Danutė ir
Jonas Juškaičiai.
1972 m.
Veliuonoje prie tėvų namų.*

į vokus įdėtų knygų, pats visiems išsiuntinėjau, kai kurie gal nustebo gavę jos ranka užrašytų praėjus metams po mirties, nes pasiūsdavau, kai rasdavau mūsų sumaištyje. Hemodializę atlikti pirmą pirmiausia reikalinga operacija, o paskui ir operacijos – daroma vadinamoji fistulė arba arterijos ir venos jungtis, kad kraujo būtų pakankamai. O tos fistulės užanka, tada guldoma naujoms operacijoms – rankose, kojose, krūtinėje. Danutė tokių operacijų per tris metus turėjo dvylika. Rytais į ligoninę abu važiuodavome neramūs, ar klykaujantis aparatas nepašauks vėl gultis į Santariškes. Tuomet visas gyvenimas pasikeisdavo, pasimiršdavo neišsiųsti laišakai.

Danutės gyvenimą sugriovė gydytojų klaidos, ir pirmiausia nereikalinga ginekologinė operacija 1980 m. Po operacijos turėjo būti trys negyvi. Aputis mudu vežė savo automobiliu į Rotulius prie Jurbarko pailsėti pas mano seserį ir tėvus. Lekiant kelyje tarp Kulautuvos ir Vilkijos, priešais atvažiuojančio sunkvežimio kėbule atsirišo ilgas ir storas gelžbetonio vamzdis, kokie dedami į plentų perkasas, ir, besiraičiodamas iš vienos pusės į kitą, maždaug per sprindį nusirito atgal nuo priekyje susėdusių mudviejų su Apučiu veidų už stiklo ir kažkokių stebuklu praleido mus toliau į šitą pasaulį. Su Juozu geri pažįstami buvome nuo 1959 m., o po tos kelionės, kai susitikdavome, pirmiausia ilgai žiūrėdavome

vienas į kitą, žinodami, kad esame gimę antrą kartą. Tokius atsitikimus tekdavo slėpti nuo Danutės.

Kokiems plunksnos broliams, sesėms ar kitų menų žmonėms visada buvo atviros Jūsų namų durys? Ar Joanai Danutei tai buvo svarbu?

Bendravo su daug žmonių. Abudu – komunikabilūs, tik nusistatę prieš bohemą ir tokias triukšmadarių kompanijas, kai susirinkę šneka apie viską ir apie nieką, o paskui vieną po kito ima apšnekėti pirmus išeinančius. Dėl to gal atrodėme kaip užsidarėliai, bet ateidavo žmonės panašūs į mudu, ir patys eidavome ir kartu, ir po vieną, pas ką tik norėdavome, pas ką tik reikėjo. Buvo bendrų bičiulių. O būdavo ir netikėtumų. Pavyzdžiui, ateidavo Danutės draugė Česė, ilgai kalbėdavosi susėdusios. Išgirdau minint Semėną, Zalatorių ir paklausiau Danutės, iš kur pažįsta. Pasirodo, kad ji – Jono Semėno žmona, o mudu su Semėnu studijavome universitete viename kurse, paskui jį nuteisė ir pasodino. Po Česės mirties kartą netikėtai sutikau Semėną stadione, vedėsi vaiką už rankos. Dešimt metų buvome nesimatę. Paspaudėme rankas, o aš paklausiau, ar tikrai tas visų žinomas rašytojas jį išdavė. Liūdnas Semėnas tik pritariančiai be žodžių lingavo galvą. Jis visada būdavo liūdnas.

Beje, apie stadioną, kur pasivogdavau valandą kitą iš mūsų namų. Su Apučiu ir Vytautu Vanagu

sudarėme trejetuką ir ten smagiai leisdavome jaunam dienelės, žiūrėdami net respublikines pirmenybes. Atvažiuodavo Šiaulių „Elnias“, kuris aplošdavo visas keturias Vilniaus komandas. Rodos, rašytojo Kazio Jankausko brolio sūnus žaidė centro gynėju. Kai Vilniaus komandų žaidėjai, perėję iš komandos į komanda, simuliuodavo baudas, šokinėdavo parietę kojas, kad „žaidžia į kaulą“, mes šaipėmės: palaukit, atvažiuos jums Šiaulių „velnias“, pakaustys visus. Šiauliečiai būdavo arba juodaplaukiai, arba nuplikę, su tamsiai mėlynomis uniformomis nuo galvos iki žemės.

O Danutė taip pat domėjosi, ypač krepšiniu, bet gal nesuprasdavo, kodėl, parėjęs iš stadiono, staiga sėdū rašyti. Verčiant Rilke ar Mandelštamą rimuotame posme užstrikdavo reikalingiausias žodis, ir viskas. Jei nori, prismeik plunksna tą vietą prie stalo, jei nori, melskis į vertėjų globėją šv. Jeronimą, bet, skaičiau, ir šv. Jeronimas lyg tai buvo apsirikęs – nesupratęs ar per klaidą pripaišė Mozei ragus. O stadione, netikėtai atsipalaidavus, iškildavo ar atsirasdavo būtent reikalingiausias žodis.

Arba – parėjusi iš kompozitoriaus Jono Novakausko sesers Elenos, pas kurią gyveno ir paskui dažnai bendraudavo, Danutė pasakoja, kaip solistė Elena Čiudakova, kai sirgo ir buvo atleista iš teatro, nuėjusi pakėlė ragelį, kada jau kita solistė paskambinusi teiravosi, ar Čiudakova dar gyva, atsakė: dar gyva. O aš papasakojau, kad 1961 m., kai gyvenau Kapsuko (dabar – Jogailos) gatvėje, rytą eidamas į darbą užeidavau į Liudo Giros (dabar – Vilniaus) gatvėje esančią valgyklą pusryčių. Anksti būdavo tuščia, tik viename kampe vienų viena, nususukusi, žiūrėdavo į gatvę pirmutinė pokario „Traviatos“ Violeta – pakirptais juodais plaukais Elena Čiudakova. Taip kiekvieną rytą: aš per tuščią valgyklą blynėlių su varške suvalgyti, o kampe, gal nuo viso pasaulio nususukusi, operos solistė. Atrodė, kad ji iš viso nieko nemato. O redakcijoje tada, kai išeidavau valanda anksčiau už visus, Aputis, nežinodamas, kad Sąjungos sekretorė tyliai mane pakvietusi pas E. Mieželaitį „plauti smegenų“, juokavo – „mūsų redakcijos ministras“. Panašiai kaip Danutės klasės auklėtojas ir prancūzų kalbos mokytojas Veliuonoje Antanas Valaitis, tą kalbą studijavęs Lilio katalikų universitete, iškvieštas tardymui į Kauną, paleisdavo gandus, kad išvažiuoja į kurorą, ir visi tikėjo. O dabar, sužinoję tiesą, netikėjo.

Pas mus dažnai buvodavo ir kai kada gyveno Danutės brolis politinis kalinys Jonas Žilaitis, atsėdėjęs nuo skambučio iki skambučio, kai po nuteisimo sušaudyti, Stalinui mirus, bausmė buvo pakeista lageriu. Perėjęs griežčiausių Gulago lagerių pragarus, turėjo savo pažįstamų,

kurie pasidarė ir mudviejų pažįstami. Jis draugavo su liaudies menininko Juozo Laurinkaus žmonos seserimi, muzikos mokytoja, su kuria vėliau susituokė ir gyveno Tauragėje, abu mokytojavo. Ji muziką studijavo Klaipėdoje su J. Domarku. Mokė J. Karosas, K. Griauzdė, taigi ir kalbų bendrauti atsirasdavo. Ypač, kad Laurinkus, apie kurį J. Baltušis rašė, jog po karo Vilniuje vaikščiojęs su šautuvu, mėgo mano poeziją ir mano, anot jo, dainuojančią, kaip ir Danutės, kalbą. Kartą iš svečių pas Laurinkų Klinikų gatvėje kovo mėnesio balomis vidurnaktį į Vytauto gatvę pas mus Jonas parėjo basas. Išgirdęs minint Petro Raslano pavardę, paleido liežuvį – tai tas Rainių budelis, ir Laurinkus jį išmetė lauk, nes gyveno ar ne durimis prieš Raslano duris. Einant nuplyšo iš Amerikos atsiųstų batų padai, o aš kvatojau: „Tai tau devinti Amerika!“

Danutė platino „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką“. Daugiausia gaudavo per brolių, bet ir iš kitur. Perskaitome, tuojau – į rankinuką ir išeina pas pažįstamas vaistininkes, seseles, veždavome ir mokytojams, į kleboniją, į Veliuoną. Kadangi nepasiskambinę mažai kas pas mus užeidavo, tai ir „Kronikos“ namuose neslėpėm. Po mano brolio mirties 1977 m. netikėtai vakare užgriuvo Laurinkus su kompanija. Buvo nusipirkęs automobilį, vairuotoją turėjo, proga pravažinėti. Atsivežė sauso vyno, atvažiuo paguosti. Manė, kad, mirus broliui, esu kaip žymes pardavęs, nustebo, kad sėdžiu ir juokauju lyg niekur nieko. Mano sielvartai yra mano, o ne pašaliniam. Beragaujant (išskyrus mudu su Danute) pamačiau, kad Laurinkaus vairuotojas pasiėmė du „Kronikos“ numerius pamosuoti kalboms į taktą. Duokit, prišokau, nenoriu, kad mano raštus kas žiūrėtų, kol dar neišspausdinau – turiu tokią madą...

J. Aputis surado A. Solženicyno „Gulago archipelago“ visų tomų kopijas, storiausiame popieriuje. Vežamės į Veliuoną. Prisikroviau – pusmaišis. Autobuso Vilnius-Kaliningradas vairuotojas užsispyrė – būtinai į bagažinę. Sakau – ne, čia ir vaistų yra, ir maisto, aš autobuse laikysiu prie kojų, žmonai gali negerumas užėti. Padėjo įkelti milicininkas su kareiviu. „Ka čia taip veži prisikroves?“ „Ką vežu? Grikių kruopų, makaronų, dribsnių“. „O ten ar nėra?“ „Tas ir yra, kad ten nėra“. O beskaitant karklynuose prie Nemuno Danutės brolis ėmė piktintis Solženicynu, nebaigė nė skaityti. Aš baigiau: sakau – vis dėlto Solženicynas savo knygoje mus, tris Baltijos valstybes, iš imperijos paleido. Tai buvo Brežnevo laikais. Vieno kito epizodo paminėjimas tik vaizdingiau nusako bendravimą, kurio viso neįmanoma nupasakoti.

Danutė visada rengdavosi skoningai, nega-

lėdavo pakęsti keiksmazodžių. Jei kada nusi-keikdavau, žinoma, dėl savo reikalų, visą dieną būdavo nesmagi, o jei kas paskambinęs imdavo keiktis, tuojau padėdavo ragelį. Mėgo A. Čechovą, F. Dostojevskį, bet ir H. Ibseną, F. Maurec, J. Kavabatą. Nepriklausomybę atkūrus, aš visiškai nustojau skaityti taip gausiai verčiamus romanus. Ji sakydavo, kad perskaityčiau nors P. Lagerkvisto „Barabą“. Nors tą vieną. Kai pareidavau, paklausdavo: „Ką perskaitei?“ Atsakydavau: „A. Stulginskio, I. Tamošaičio, S. Šilingo, K. Jokanto tardymų bylas, J. Haucko „Stasi bylos – kraupus VDR palikimas“, A. Anušausko „Lietuvių tautos sovietinis naikinimas“, J. Mikelinsko „Kada kodėl taps todėl“, K. Kasparo „Lietuvos karas“. „O „Barabą“?“. „Ne“. Liūdnai palinguodavo galvą. Po kelių dienų vėl: „Ką perskaitei?“ Aš vėl išvardiju panašią litaniją. Po atsakymo: „O „Barabą“?“. „Ne“. „Nors tą vieną...“ – vėl, žiūrėdama į mane, liūdnai linguodavo galvą. Perskaičiau parėjęs iš bažnyčios po mišių jos mirties minėjimo dieną. Supratau, kad labai norėjęs su manimi pasikalbėti apie literatūrą būtent per šitą knygą, tikrai puikią, nes šiaip kalbų netrūkdavo apie teologų, istorikų, mokslininkų, partizanų, psichologų ir kitų knygų. Perskaičius, vitanam ar kitam.

Iš to galima susidaryti šioki toki vaizdą, kaip ir su kuo bendraudavo. Daug jai skambindavo telefonu, knygų užrašydavo dar daugiau. Nuolat palaikydavo ryšį su mokytoju S. Liutvinavičiumi iš Veliuonos, iš savo senųjų draugių – su Ona Survilaitė. Iš rašytojų dar prieš pirmosios knygos išleidimą ilgai ir dažnai telefonu kalbėdavosi su Dalia Urnevičiute. Net keista: aš su Urnevičiute kartu ėjau į literatūrą, bet prasilenkdami tik pasilabindavome, o Danutė kalbėdavosi iki pat Dalios mirties. Pabrėžti reikėtų ilgą abiejų bendravimą su poete Aldona Puišyte, nes buvome iš to paties krašto ir visi tų pačių pažiūrų, kartu keliaudavome, lankėmės vieni pas kitus Vilniuje ir Kaune, dalinomės nuomonėmis ir knygomis. Dažnai skambindavo J. Graičiūnas, kuris mudu mėgo, Alf. Bukontas, R. Lankauskas, V. Čepiauskas, V. Auryla, J. Mikelinskas, J. Kojelis, rasdavau besėdinčią G. Gediėn-Ramoškaitę, rašytojas J. Mačiulis kaip veliuonietis įvairiai bendravo, iki pat mirties susirašinėjo su Marija Barėnienė, rašytojo Kazimiero Barėno žmona, su kunigu Jonu Burkumi – dėl Gvadalupės Dievo Motinos atvaizdo, kaip sakydavo, seniausio pasaulyje. Per „Katalikų pasaulį“ suartėjo su Marija Katiliūte-Lacrima, per „XXI amžių“ – su redaktoriumi Edvardu Šiugžda, per „Kregždutę“ – su anykštėnais Milda ir Vygandu Račkaičiais. Paskambindavo ir skaitytojai. Vienas iš artimų žmonių buvo, anot Kazio Bradūno, auksinis

žmogus – Albinas Šmulkštys-Jotvingis, skambindavęs iš Panevėžio kone kasdien, labai norėjęs per Danutę susipažinti su manimi, bet numirė bažnyčioje per mišias, Ostijos pakylėjimo metu. Panevėžietė Smilgaitė turėjo būti labai artima. Kunigas Robertas Grigas dažnai aplankydavo, su juo susirašinėjo. Tai buvo vienas iš artimiausių bendravusių. Kunigą Joną Kastytį Matulionį nuolat pakviesdavau su ligonio sakramentais. Danutės guldymo į ligoninę šturpoką dieną kunigas Matulionis išklauš išpažinties ir išlydėjo, o Arkikatedroje buvo išstatytos Mažosios Jėzaus Teresėlės relikvijos, prie kurių nuėjau. Kunigas Pranas Račiūnas buvo artimas per Danutės brolių. Visos draudžiamos knygos, kurios okupaciniais laikais pereidavo per kunigų ir politkalinių rankas, perėjo ir per mudviejų. Dar buvo didelės pagarbos ir dėkingumo žmonių: vyskupas Juozas Tunaitis paskambindavo, parašydavo, gydytojai Laimai Gričiūtei paskambindavo dėkinga pati Danutė. Negaliu nepaminėti atėdavusio Kazimiero Umbražiūno, kartu buvo dirbė, paskui buvo nuteistas, o prieš karą Varšuvoje buvo laikraščio „XX amžius“ spec. korespondentas, todėl kalbų netrūko.

O keletą norėčiau išskirti. Su rašytoja Elena Skaudvilaitė susirašinėjo kone kas savaitę. Mano bendrakursė lituanistė, dirbanti Mokslų Akademijos bibliotekoje, Danutė Petkevičiūtė-Labanauskienė buvo nuolatinė pašnekovė, lyg pas mus gyventų. Su gydytoju Kaziu Paltanavičium galėjai kalbėti apie ką tik nori – nuo medicinos iki politikos, pradėjęs šneką su Danute, baigdavo su manimi. Labai nuoširdi ir šviesi iš tolo atrodė bendravimo su dailininku Algirdu Petručiu kultūra. Negaliu pasakyti, kaip tas viskas prasidėjo, dešimtmetį truko kalba apie dailę, tapybą, menininkus, praėjusius laikus, kasmet šv. Kalėdų proga dailininkas atsiųsdavo Danutei nutapęs pastelę, jų įdėta į knygą „Akimirkos“, kabo įrėmintų. Pagaliau – bičiulystė su kunigu Algirdu Mociumi, nuo 1978 metų. Kunigavusiu Jurbarke, Siesikuose, Viduklėje. Buvo mudviejų dvasios vadas. Dažnai nuvažiuodavome išpažinčių, religiniais ir dvasiniais reikalais. Siesikuose sakydavo, kad mudviejų atvažiavimas yra jam lyg dvasinė atgaiva, panašiai, kaip kartais atvažiavus pas jį Deltuvos klebonui Eugenijui Bartuliui, dabar Šiaulių vyskupui. Kunigui Mociui atveždavome naujienų iš tokios aplinkos, kurią mes artimiau pažinome, dalinomės, nes visiems buvo reikalinga. Tai buvo Jono Pauliaus II pontifikato metai, ir mudviejų gražiausieji metai. Per blokadą kunigas Mocius prašė atvežti Danutę į Siesikus, nes klebonijoje buvo šilta, bet Danutė po abejonių pabūgo, kad ten, toli, gali neprisišaukti gydytojo.

Aš išeidavau prie parlamento, o ji nenorėjo ir manęs palikti vieno. Dabar galvoju – reikėjo tada būti ryžtingesniam. Kaip ir „Barabą“ perskaityti. Ne tik...

Iškeltas į Viduklę, kunigas Mocius jau sirgo. Jis paprašė atsiųsti keturias nuotraukas – Danutės, Nijolės Sadūnaitės, kunigo R. Grigo ir mano. Sakydavo, jog, pasidėjęs ant stalo, prisimena, už mus aukoja mišias ir meldžiasi. Prieš mirtį Danutei perdavė savo vadinamąjį ašarų rožinį, kurį kalbėdavo visą gyvenimą. Aš idėjau jį Danutei į rankas karste.

Ar Joanos Danutės ir Jūsų kūrybinės valandos, t. y. tos, kai niekam nevalia trukdyti, sutapdavo?

Mudu gyvenome dviejuose kambariuose, visus namų darbus darėme bendrai, tik niekada neleidavau dirbti vyriškų darbų: jeigu moteris dirbs, kirvis pasiliks įkabintas į tvorą, plaktukas – numestas po stalu.

Tų, kitų vadinamomis kūrybinėmis, valandų neturėjome, net nežinojome, kada kuris rašome ir ką rašome. Vienas kitą gerbėme, pamatę kur užsikniaubusį ir berašantį, netrukdydavome. Nerašėme prie rašomojo stalo, nors, Danutei padėjavus, nupirkau anų laikų rašomąjį stalelį, bet jis ir dabar tebestovi kampe, apkrautas knygomis. Aš niekada eilėraščių nerašiau kitaip, kaip vaikštinėdamas, gulinėdamas, važinėdamas, o ir dabar dar juos rašau, bet lygiai taip pat, tik užrašu kur nors atsėdėjęs ant pirmos pasitaikiusios kėdės. Kas kita užrašyti ar perrašyti. Panašiai ir ji. Pamatydavau – naktį degina žiburį, nuėjęs pasižiūrėdavau, gal kas negerai, bet, pastebėjęs, kad rašo, sėdėdama ant lovos, tyliai išeidavau. Jokių problemų dėl paties rašymo nekildavo. Juokdavomės iš tų, kurie sakydavo, kad nuo tokios ir tokios valandos rašo eilėraščius arba sėdi prie kompiuterio ir rašo juo eilėraščius. Su proza kas kita. Aputis pasijuokdavo iš poetų: galite bet kur galvoti, o prozininkas turi sėdėti ir rašyti. Kas tiesa, tai tiesa. Matydavau ir ją prisėdusią, ir pats turėdavau sėdėti ir rašyti, nes dirbau ir žurnalistinį darbą, visą knygą „Lyra ant gluosnio“ išleidau ir dar pilna spaudoje tekstų. Tačiau visa tai laikiau pašalininiu darbu, kaip ir vertimus, todėl ir dėl tokio sėdėjimo bei rašymo neturėjome nesusipratimų. Pamatei rašantį – netrukdyk, o jeigu ko reikia, galima susitarti. Aš savo „Tolimas dainas. Lyriką“ (2006) ruošiau ir „Pastabų trupinius“ joje rašiau lignoninėje, sėdėdamas ant kitos lovos, kai Danutė užmigdavo. Svarbiausia man buvo eilėraščiai, jai – gal novelės, nes prieš mirtį, kalbant apie išleidimą, sakė – „tas noveles norėčiau“.

Mudu ne iš vargšų, ir vienas, ir kitas, bet pasidėgėjimo poniškumu pirmiausia prisiziūrėjome iš savo giminių ir visada stodavome vargančiųjų pusėn, tik ne su Kremliumi, o su

Kristumi.

Nemunas, Veliuona, Vilkija, Seredžius – tarsi burtažodžiai, kuriuos išgirdus nesunku įsivaizduoti, kokie tai nepaprasti vardai. Na, o tam, kuriam likimas lėmė juos vadinti gimtais, dar ir išskirtinė laimė. Taip nejučia pagalvoji, paėmęs į rankas Joanos Danutės knygą „Paukščiai viršum vaivorykštės“ ir prisiminęs jos viena ar kita proga ištartus žodžius apie gimtinę. Tačiau pirmiausia, tai prisiminus, išsiskiria Jūsų, gerbiamas Jonai, pastebėjimas apie tai, kad „laimingas vaikystės atsiminimai spindi lyg atspalviai XIX a. dailininko ikonos tamsiam aukš“, ikonos, kurią jos tėvas rado ledų grūsties suspaustoje pirkioje. Kokiomis aplinkybėmis tas šventas paveikslas pakviesdavo maldai? Gal dabar toji ikona Jūsų namuose?

Tas paveikslas tebėra tarp kitų, o visi, geri ar blogi, su kuo nors susiję. Todėl ir kabo. Jei kas išmes, tai tik su manimi. Jis buvo ties sergančios ir mirusios Danutės galva, dabar perkėliau į kitą vietą. Veliuonoje, Danutės tėvų namelyje Nemuno g. Nr. 5, arba Pakalniškių kaime, tarp senų šventų paveikslų kabojo du išsiskiriantys. Vienas – toks, kaip Veliuonos bažnyčios zakristijoje, su tamsiai raudonais siūlais išsiuvinėtu „Jezus Širdie, Būk Mano Meile“, kitas – minimasis. 1970-1987 metais ten vasarodavome, o žiemą kas nors ir įsilauždavo, todėl tuodu paveikslus išsivežėme į Vilnių. Nesusiprotėjau išklausinėti dar gyvų, iš kur pirmasis, o antrojo istoriją man išpasakojo Danutė. Jonas Žilaitis, jos tėvas, turėjo keltą vežimams ir automobiliams kelti, buvo keltininkas, keldavo ir po karo, o Kauno užtvankos nesuvaldytas Nemunas su nešamais ledų kalnais skandindavo pakrančių miestus ir kaimus. Yra ir nuotrauka, kurioje Danutės tėviškė vandenų su ledais prispausta prie kalno šlaito. Dar prieš karą J. Žilaitis valtimi priplaukė prie vieno nešamo namelio, ledais įėjo į vidų, pamatęs paveikslą, nusikabino ir parsinešė namo. Aš taip pat eidavau tokių ledonešių pasižiūrėti. Jurbarke nuo kalno kartą girdėjau, kaip nešamoje trobelėje gieda gaidys.

O šito mano naujai įrėminto paveikslo apačioje dar smulkutėmis raidėmis išlikę: „No 58 (...) Cubicularius Intimus Suae Sanctitatis Leopoldus Życzkowski“, toliau – rusiškai: „Dozvoleno Cenzuroju, Varšava, 18 fevralia 1897 (skaičius 9 gali būti ir kitas, labai išsitrynęs), Odbito w Chromolitografii B. A. Bukat i S-ka, w Warsawie“. Kunigas Václavas Aliulis, kai kalbėdavomės, patardavo nusinešti į šalia esančią cerkvę, bet kartą atėjo savivaldybės darbuotojas Žaunierovas, stačiatikis, pamatęs nustebo ir išaiškino visus paveikslo ženklus – kodėl Dievo

Motina ir Kūdikis su karūnomis, kodėl tiek brangakmenių jose ir visa kita. Po to aš niekur nėjau. Man ir taip gražus. Ypač, kai tą 1990 m. gruodžio dieną, kai mane Danutė lydėjo į ligoninę operacijai, pašto dėžutėje radau laišką nuo Stasio Santvaro: lygiai tokio paveikslo, tik šviesesnių spalvų sulenkiamame atviruke Alė Santvarienė parašė sveikinimus abiem su šv. Kalėdomis, o Danutei – kad apie jos knygas rašo Amerikos lietuvių didžioji spauda. Nusivežiau į ligoninę ir ten laikiau, o ten visko buvo.

Sovietiniais laikais taip pat išeidavo gerų knygų, nemažai įsigydavome. Kalbėdamas apie semiotiką ir Nacionalinę premiją, Kęstutis Nastopka per televiziją Lietuvai parodė žalią rusišką 1983 m. išleistą knygą „Semiotika“, kuri nuo tų metų stovi ir pas mus. O prie savo lovos, kur tik būdavome, Danutė turėjo pasidėjusi Naujajį Testamentą, matydavau skaitant ir naktį.

Įdomi smulkmena, kad Žilaičiai giminės su Cvirka iš tėvo pusės. Ar ir dabar tebegalvojate, kad buvo verta dėl pažiūrų nebendrauti su tokia asmenybe, kaip Marija Cvirkienė? O su Joana Danute dėl šito skirtingų nuomonių nebuvo?

Iš čia ir amžinas klausimas – ar rašytojo asmenybė gali nulėmti požiūrį į jo kūrybą?

Aš tą smulkmeną sustambinsiu. Okupacinių laikų atsiminimuose apie Petrą Cvirką rašoma, kad Žilaitis buvo Cvirkos giminė, o mano dėdė Juškaitis (tik vardas nurodytas klaidingai) Vilkijos progimnazijoje jam dėstė istoriją ir piešimą.

Mano senelė, mamos mama, Marijona Baltrušaitė ir jos sesuo Ona iš Paantvardžių Baltrušaičių atitekėjo į Kidulių valsčiaus Karališkių kaimą, viena – už Simo Klorikaičio, kita – už Simeono Narušio, beveik į kaimynystę. O Baltrušaičių vyriausiasis brolis Stankevičius, kito tėvo, amerikonas, nupirko ūkį Karališkiuose, kad Ona ištektų būtinai už Narušio. Jos sūnus majoras Simas Narušis – 1918 m. savanoris; baigęs karo mokyklą, studijavo teisę VDU, rašė kariuomenės klausimais „Židinyje“ ir kariuomenės spaudoje. Kai tik Jurgis Baltrušaitis atvykdavo į Kauną, su juo ir Simanas, kaip visi namie vadino, važinėdavo į Maskvą. Kaune, Karo ligoninės gatvėje, ar ne Nr. 4, turėjo kelių aukštų namą, ten lankėsi nepriklausomybės laikais ir mano tėvas. S. Narušis mirė Australijoje, nusistatęs prieš bendradarbiavimą su sovietine Lietuva. Mano dėdė suėmus, teta mokytoja, atkelta į Papiškių mokyklą prie Klangių, ištektėjo už kolūkio pirmininko Kasparo Ramono, gero Petro Cvirkos pažįstamo. Jis mums pasakodavo, kad klėtis į Cvirkų sodybą atvežta iš garsiųjų partizanų Veverskių ūkio, kad kelią į kalną Klangių linkui

nuo žvyruoto panemune pro Veliuoną einančio vieškelio asfaltavo vietos valdžia, nes į Cvirkų sodybą atvažiuodavo Antanas Venclova su aukštais valdininkais. O aš šaipiausi, prisiminęs Cvirkos novelę („Kur viršaitis vieškelius vedė“) – „kur Venclova vieškelius vedė“, kai su Danute, tik susipažinę ir nuėję į Klanguis, atgal nulipome kalnais į žvyruotąjį vieškelį pro Veliuoną. Nežinodama ar dar susitiksime, ji mano atminimui pasiėmė akmenuką. Susirašinėjant pasisakė, o aš dar iki susipažinimo, gyvendamas kaime, buvau užsispyręs parašyti eilėraštį, kur vienas sakinytis eitų per keturis posmus ir pirmojo posmo pirmoji eilutė, antrojo antroji ir taip toliau prasidėtų „Toj šaly“... Niekaip savo galvoje to eilėraščio negalėjau kelis metus užbaigti, kol sutikta Danutė tą „akmeninį“ eilėraštį sušildė, ir pavadinau jį „Mergaitė“.

Mano mama ir teta šnibždėdavosi apie J. Baltrušaitį, apie Skirsnemunę, Baltrušaičio giminės pripasakodavo man visko. O Kasparas Ramonas, už kurio teta ištektėjo, kad nusišėptų pavardę, pasakojo apie Cvirką. Danutės mama jį taip pat atsiminė, stovintį bažnyčioje su raudonu kaklaraiščiu ir nesiklaupiantį, pasakodavo ir kiti.

Yra kaip yra ir kiek yra, bet muviem su Danute nuo to nei šilta, nei šalta. Nors... turint laiko, galima būtų patyrinėti vandenį nuo kisieliaus.

O su dailininke Marija Cvirkiene reikalų turėjau, kai dar gal nebuvote gimę. 1946 m. pavasarį keli basi pirmaklasiai gimnazistai, prisispaudę knygas prie šonų, užtikome ją, tapančią Jurbarko gatvę. Pasistačiusi molbertą netoli šaligatvio už „Saulės“ salės (dabar ten – „Iki“ prekybos centras), kairėje laikė paletę su dažais, dešinėje – teptuką, žvilgčiodama į dešinę, vis tapė. Kiti nuėjo, o aš išilindau į lapojančių alyvų krūmą už nugaros, kad nenuvytų, ir žiūrėjau, kaip „piešia“ ji. Kadangi piešdavau ir pats spalvotus vaizdus. Mokytojas Juozas Kriaučiūnas, primerkęs akį, žiūrėdavo į juos, kartodamas: „Velnius žino, impresionizmas, ekspresionizmas?“. O visa klasė, ir aš pats, tylėdavome nutirpę. Žinojome: komunizmas – gerai, kapitalizmas – blogai, o čia dar kažkokius žodžius žvangina, kaip tankus per žemę ar lėktuvus per dangų. Kad tik nesuimtų. Iš baimės net piešti nustoja. Atsigaudavome, kai parašydavo penketą. Per pavasario balas ėjau į Geišių kaimą pas bendraklasę Bertulytę; nors merginų nedrįsdavau, iš jos ūkio buvo kilęs vaikų rašytojas Pranas Imsrys-Bastys, ten turėjo „Lietuviškąją enciklopediją“. Taip sužinojau, kad ekspresionizmas tik meno srovė. O juk pats mokytojas galėjo paaiškinti. Prie vokiečių su skulptoriumi Vytautu Kašuba, sako, ir patys dirbe

mane ten įsiviliojo skulptūrų lipdyti. Atrodo, buvo studijavęs su V. Kašuba ir Vytautu Kasiuliu. Tai toks mūšų pirmas mokslas, kaip ir pasiūlymas iš balso mutacijos. Kai kalbėdavo lituanistiką universitete baigusios Danutės pašnekovės, kad mėlyna žibutė mano knygoje esanti ji, Danutė man juokdavosi, esą nustojusios jai pavydėti, nes Danutė išaiškino, kad eilėraštis tikrai gamtinis. Tai toks poezijos supratimas ir šiandien, kaip nesupratimas su balsio mutacija.

Daug žmonių, kalbų, išgyvenimų ir likimų tragiškai sukosi apie mus. Gyvendamas kaime, pamatęs vaikystės žibutę, sugalvoju ją atitraukti cenzūrą – po žibutę paslėpti vaizduojamas nelaisvos tautos dramas.

Kalbuosi su visais, kas mane kalbina. Kaip ir Danutė. Vengiu tik tų, kurie įskundinėdavo kitus. Nors, progai pasitaikius, paklausiu ir tų: ką tokiems, kaip man, buvote numatė? Jeigu būtų kvietusi, paskambinusi pati Cvirkienė, nežinau, kaip būtų buvę, nors abejoju, ar Danutė būtų pasiryžusi. Cvirkienės žodžius perduodavo jauniausioji P. Cvirkos sesuo Izabelė Stepankevičienė, mes tada, atrodo, nė telefono dar neturėjome. Kai susitikdavome, vis klausdavo: „Danute, ar neskambinai Marytei, nori būtinai tave pamatyti. Ir tavo vyrą“; „Danute, ar dar nebuvai pas Marytę, prašo, būtinai paskambink“. Aš žiūrėjau į jos veido spalvą, į brožuos, kaip atrodytų P. Cvirkos veidas. Žiūrėdavau tylėdamas ir į Danutės veidą, nesupratau, ar ji norėtų, ar nenorėtų nueiti. Kalbėdavo kažką aplinkui. Greičiausiai, kad nenorėjo, ir ne tik todėl, kad ne tas lygis.

Ir vieno, ir kito giminėje, ypač Joanos Danutės, nemažai represuotų, skaudžiai nukentėjusių. Dėl šito ir jūsų gyvenimai niekada saldūs nebuvo. O ar nė karto nebuvo tokios situacijos, kad vis tik prisiėję nusizengti savo įsitikinimams, savo principams?

Savo akimis mačiau visus trėmimus – 1941, 1948, 1949, 1951 metų, kai vežė gimines ir kaimynus, Cvirką mokęs mano dėdė 1947 m. buvo nuteistas 25 metams ir žuvo 1949 m. kovo 11 d. Turinsko lageryje prie Sverdlovsko. O Danutė ar ne penkiasdešimt antraisiais, suėmus brolių, per paskaitas universitete sėdėdavo viena, nes visas kursas atsisakė su ja kalbėti. Jos brolio visas gyvenimas buvo tragiškas, tragiška ir mirtis. Jis beveik priešmirtinį parašė Danutei ilgą laišką, kaip man Janina Degutytė, - trumpą. Juo tikėtasi pasinaudoti, bet jis nieko neišdavė. Priešingai. Pats skaičiau tardymų byloje. Per ūkininką Mečislovą Bortninką, apsuptą miškų, perdavinėjo žinias partizanams apie Veliuonos enkavedistus ir komunistus. Suklastotus dokumentus jam išdavė seniūnas Benadas Cvirka, sušaudytas Tuskulėnuose, jo pavardė

iškalta buvusio KGB, dabar Lietuvos ypatingojo archyvo pastato sienoje.

Jurbarke tris metus mane vertė stoti į komjaunimą, bet neprivertė. Du metus vertė, bet neprivertė ir Vilniaus universitete: paimdavo du dabartiniai patriotai, patys buvę komjaunimo veikėjais, už parankių ir lenkdavo – užpildyk anketą. Matyt, privalėjo tokią darbą dirbti. Gerai atsimentu, ką darė pokariniai komjaunuoliai, todėl ir nestojau. Taip, už parankių paėmė trečią, A. Tarkovskio filme apie Andrejų Rubliovą du daužydavo jo kaktą į medį. 1953 m. pirmame kurse man per karinį parengimą durtuvu perdūrė žandą. Jei būtų sprūdęs į vidų nuo žandikaulio apačios, būtų buvę baigta, bet sprūdžio į kitą pusę, atplėšė odą nuo skruosto. Kas dar mane atsimena, gal neužmiršo, kaip kelis mėnesius vaikščiojau su kilogramu vatos ant veido per visą žiemą. Po to, bailus ir kvailas, 1954 m. parašiau kelis eilėraščius, kurie įdėti į „Grūto parko lyriką“. Bailus, kad pabūgau, kaip man gali toliau būti universitete, gyvenant vien iš stipendijos ir turint anketose nuslėptų nuteistų ir ištremtų giminių, o kvailas, kad apsižiojau, kaip F. Kafkos novelės mašinoje, apvemtą veltinį. Veikėjas turėdavo gultis į tokią mašiną, jam ant nugaros uždėdavo su visais į akėčias panašiais virbalais, o į burną įkišdavo kitų apvemtą veltinį. Mano tuose eilėraščiuose nėra nieko savito, o tik automatiškai pakartotos kitų apvemtų frazės, kurios vėliau nugąsdino ir patį Nikitą Chruščiovą, ir prasidėjo „atlydys“ – visą sovietinę ideologiją meniškai perleisti per savo „širdį“. 1989 m. prieš Bernardo Brazdžionio vakarą Arkikatedroje monsignoras Kazimieras Vasiliauskas ir poetas Eugenijus Matuzevičius lauke prie durų supažindino mane su dailininku Petru Rauduve, kurį, dirbdamas „Literatūroje ir mene“ 1959 m., matydavau ateinantį į meno skyrių. O dabar prie visų jis man pasakė: „Už tai, kad prie vokiečių iliustravau Liudo Dovydeno „Užrašus“, po karo turėjau atidirbti bolševikams“. Visi keturi kvatojomės. O kai tą papasakojau A. Petruliui, jis dar pridūrė: „Ir susikrauti kapitalą“. Dar daugiau kvatojomės. Nėra to blogo, kuris neišeitų į gerą...

Štai tokius, kurie, neiilustravę Dovydeno užrašų „iš širdies“ ir „meniškai“, susikrovė kapitalą, ir reikėjo kišti į „Grūto parko lyriką“. Danutė perskaičiusi man pasakė: „Būčiau netekėjus“. Tačiau tai žmonos žodžiai vyrui. Žmonos, kuri dar ir taip yra pasakiusi: „Kiek dar gali apie tave meluoti ir dabar?“ arba: „Dar pasitikiu tik vienu tavimi“. Kai parsivežiau Danutę iš ligoninės hemodializės kelionėms, abiem, turintiem neblogo medicininį apsišvietimą, žinant, kas laukia, sėdėdama ant lovos krašto, liūdnai kalbėjo: „Negi žudysies...“.

Nuėjau į kitą kambarį ir per naktį išbuvau pagalve užsiklojęs galva, kad negirdėtų. Ne todėl, kad taip atsitiko ir kad ji tą pasakė apie hemodializę, o kad taip atsitiko būtent jai. Viešpatie, po šitiek pažeminimų ir kančių, nepriklausomybėje, kurios labiausiai laukėme, po garsiojo 1987 m. mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo, kai Antanas Terleckas ir Nijolė Sadūnaitė kalbėjo mudviem seniai žinomą tiesą, o Danutė, per naktį siuvusi, pro mūsų langą iškišo Lietuvos vėliavėlę, perjuosta juodai... Dabar dar turiu.

Mano pusseserė Zita Bartkutė, išvežta šešerių metų ant motinos rankų ir užaugusi tundroje, „kaip liaudies priešas be teisės sugrįžti“, pasakojo, kaip jos tėvas, mano tetėnas, prieš suimant arimuose dar spėjo užkasti savo broli – nušautą partizaną ir pasakyti, kur. Sakė, jog nediršiusi prieiti prie savo pabėgusio brolio, kai, paleidus iš tremties, buvo supažindinta. Ji bėgo prie vyšnių, prie obelų, nes tokių medžių nebuvo mačiusi. Aš taip pat nediršdavau prieiti prie savo pusbrolių ir pusseserių. Zita tik dabar išdrįsusi manęs, nes – ponas, rašytojas. Kai tą pasako, man baisu ir, kaip Elena Čiudakova toje valgykloje, žiūriu nuo visų nūsikusęs į niekur, o kai paklausia, kaip tu galėjai įstoti į universitetą ir baigti būdamas ne komjaunuolis, nes visi sako, kad, komjaunuoliais nebūdami, negalėjo, aš jai atsakau, jog jie visi meluoja, norėdami pateisinti save. Stodavo visa klasė, neatsirasdavo nė vieno nesutinkančio!

Mudu su Danute rinkome, siuntėme į antologijas ir spaudą kunigų, tremtinių, politikaliųjų, partizanų atsiminimus, eilėraščius. Kai „XXI amžiuje“ paskelbiau Algirdo Kavaliausko atsiminimų, tuometinis Telšių vyskupas Jonas Kauneckas mudviem net padėjo. Kavaliauskas kalėjo vienoje kameroje tarp kitų su vyskupu Vincentu Borisevičiumi, sušaudytu Tuskulėnuose, pats nieko neišdavęs, sukinant rankas, krovėsi tragiškus atsiminimus ant tragiškų atsiminimų ir, nesitikėjęs išlikti gyvas, pasakė ištikimiausiam, jo manymu, tvirčiausiam draugui tai, ką tik vienas žinojo, kad kaip nors išsaugotų, bet šis, ar neatlaikęs, ar kaip, išdavė.

Danutės žodžiai „negi žudysies“ yra kaip visos Lietuvos, nes reikėjo gyventi. O ką kas darė, pirmiausia turėtų pats sau sąžiningai prisipažinti, gal dar kunigui, ir dabar susimąstyti ką nors darydamas. Kai Mečislovas Gedvilas pasiūlė vyskupui V. Borisevičiui pasisakyti prieš Lietuvos partizaninį karą, ekscelencija atsiskakė ir atsakė: mūsų tauta patekusi į tokią sūkurį, iš kurio ją tegali išvesti tik Dievo Apvaizda.

Man rodos, kad mūsų tauta ir dabar tame sūkuryje tebėra. Tik tas sūkurys nusėdo giliai į

žmonių sąmones, sielas, sąžines, asmenybes, psichikas, giliausias ir slapčiausias, sunkiausiai prieinamas vietas, kiekvienam žmogui asmeniškai.

Žinodamas, kad esate giliai tikintis, kad Joana Danutė, taipogi užaugusi religingų tėvų šeimoje, net eilėraščių yra skelbusi katalikiškoje pogrindžio spaudoje, o ir platinusi „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kroniką“, negaliu nepaklausti jūsų nuomonės apie tai, kad Maironio jubilėjaus išvakarėse Palangos bažnyčioje buvo uždrausta skaityti klasiko eiles, giedoti giesmes, sukurtas jo žodžiais.

Jei būtų tik taip, į tokią klausimą neatsakytčiau, kol neišsiaiškinčiau. Kiek žinau, Telšių vyskupas Jonas Boruta pasiūlė iš bažnyčios persikelti su programa į salę, nes praleidžiami Maironio žinomieji žodžiai „Kai ten prieš sumą visi sutarė“ ir visi kiti. Kaip okupaciniais laikais. Bažnyčioje! Ekscelencija teisuus. Jeigu man būtų buvęs panašus atvejis, net visos vyskupų konferencijos akivaizdoje būčiau pakilęs ir išėjęs, kadangi nežinau, kaip tokiu atveju būtų pasielgęs pats Maironis.

O dėl Maironio – tai visiems pavyzdys, kaip galima pas mus viską subanalinti, sumenkinti, kaip net sunkiai paskaitantys, užuot stengęsi gilintis į tekstus, skaito kaip kam papuola, nesuprasi, ar Maironis neišmanė eilėdaros, nes dar nebuvo nei Rygiškių Jono, nei Juozo Girdzijausko, ar dabartiniai skaitytojai su aukštuoju filologiniu išsilavinimu. Jau nekalbant apie Maironio „nusiėjęmus“. 1953-1958 metais studijuodamas universitete, pas Vandą Zaborskaitę „tyrinėjau“ Maironį, bet su didesne pagarba. Su Danute žinojome „labanakt, Maironi“, „laimei Maironis“, „deja, Maironis“, bet mums buvo tik Maironis. Eidamas į mokyklą vaikiškais tolydžio didėjančiais žingsniukais, kaliau į žemę iš S. Esmaičio „Sakalėlio“ išmokus Maironio žodžius: „Ten, kur Nemunas banguoja / Tarp kalnų, lanų, / Broliai vargdieniai dejuoja / Nuo senų laikų. // Ten močiutė užlingavo / Raudomis mane, / Į krūtinę skausmą savo / Liejo nežinia. // Girios užė ten, minėjo / Praeities laikus, / Kai lietuvis netikėjo, / Jog belaisviu bus.“ Žingsniukais kaliau į žemę, o aidas atsiliepdavo galvoje. Dar vėliau – į gimnaziją, septynis kilometrus vienų vienas, per tamsas, nes pas kitus nueiti būtų dar beveik tiek reikėję, gydyčiausi nuo baimės, tą patį tebekaldamas į žemę savo žingsniais. „Į krūtinę skausmą savo / Liejo nežinia“ reikėtų mokiniams įrašyti mokant poezijos supratimo ir aiškinti. Maironis, kunigas, prabilo talentingiausiais posmais, ir katalikiškoji tautos dalis, o tai ir buvo tautiškiausieji, paprasti žmonės, jį ėmė tiesiai į

širdį, Maironį, Čiurlionį, Sabonį, Meilutytę tautai duoda Dievas. Tokie pirmiausia tokiais turi būti gimę. Rašytojas Viktoras Katilius man pasakojo, kaip Kaune tykojęs progos pamatyti Maironį, o pamatęs vos nenubėgęs. Išėjo storas klebonas su lazda, siūbuodamas į šonus, klebonų klebonas, net klebonai geriau atrodo. O tai kas, aš atsakiau Katiliui, bet klebonai – ne Maironis.

Nejau nesijauti, kas pats esi, ir bėgi į pasaulį žiūrėti, kaip ten gyvena paprasti žmonės? Iš gėdos nusukau akis į šoną, kai prie prezidento Antano Smetonos dvaro buvo rodomi... prezidentas ir kiti kaip iškamšos. Tauta tiek teatralizuota, atpratinta mąstyti ir toliau teatralizuojama tingėti, jog primena Jono Aisčio žodžius iš laiško apie vieną poetą, kurį jis pavadino veršiu užaugusiu buliumi: veršiuką girdydavo, įdavę pirštą į snukį ir taip užsiaugino bulių, kurias, stovėdamas prie vandens, baisiausiai baubdamas tol negeria, kol kerdžius neiškia jam į snukį savo „kriukio“ rankenos.

Pamenu seną mūsų susitikimą Gedimino prospekte, kai pasisakėte, jog išeinate iš „Metų“ redakcijos, taip pat atsakote ir kitų nemažiau garbingų pareigų. Turbūt nesuklysiu: Jūsų niekas niekada nėra kaltinęs tuščiagarbiškumu. O prieš priimdama svarbius sprendimus ar tardavotės su Joana Danute? Ar visada pritarėdavote Jums?

Kokios tos kitos pareigos, neatsimenu, nes jų gal ir per daug tada turėjau, net nereikalingų. Jeigu tai iš viso buvo pareigos. Dėl „Metų“ redakcijos taip pat nieko ypatingo. Aš visada buvau už vieną lietuvių literatūrą, visų krypčių rašytojams, pirmiausia – kūrybos vertė, žinant, kad Lietuva viena, o svarbiausia – nepriklausoma. Išgirdau, kad lyg tada norėta palaikyti vienos krypties tendencijas, Aputis, redaktorius, man pripasakodavo. Netgi tokie rašytojai, kaip Jurgis Jankus, Vincas Ramonas, Kazimieras Barėnas atrodo ne tokie, kokie yra. Tokiu atveju aš pats tikrai galiu bendradarbiauti, o redkolegijoje būti kas kita. Parašiau vieną sakinį, kad išeinu. Jei kas klausinėdavo, atsakydavau: redaktorius žino, o kitiems turi užtekti to vieno sakinio.

Mudu buvome „amžini studentai“, visą gyvenimą skaitėme, viskuo domėjomės, nes atsiranda naujienų, naujų išvalgų, vertinimų ir požiūrių. Bet niekada į mano visuomeninius sprendimus Danutė nesikišo. Prikalbino tik vieną kartą. Rašytojų sąjungos valdyba 2008 m. pasiūlė mano kandidatūrą ordinui, o aš nesutikau būti nė keliamas. Po hemodializės, valgydama ir sėdėdama ant lovos krašto, verkdamas sakė: „Imk, Jonai, imk“.

Ar Joanos Danutės kūrybinis palikimas tinkamai įvertintas? Kaip jį vertinate Jūs

pats? Kur, Jūsų požiūriu, jos stiprioji pusė – prozoje, poezijoje, kūryboje, skirtoje vaikams? Ar dar yra nespausdintų kūrinių?

Ką reiškia „tinkamai“? Priimta į Rašytojų sąjungą jau reiklesniais, ne „idėjiniais“ laikais, visas Danutės knygas, išskyrus gal porą smulkesnių, rėmė Lietuvos Respublikos Kultūros ministerija arba Kultūros ir sporto rėmimo fondas, jį įtraukta į „Lietuvių literatūros enciklopediją“, minima keturių tomų lituanistinėje enciklopedijoje „Lietuva“, yra įvairiose poezijos antologijose, V. Kubiliaus „XX amžiaus lietuvių poezijos antologijoje“, jos prozos nuolat imama į „Šviesos“ leidyklos leidžiamus pradinį klasių vadovėlių mokykloms, japonų poezijos vertimai spausdinami greta žymiausių, vertusių tą poeziją, - antologijoje „Septintas mėnulis“, jos pačios haiku – lietuvių poetų šio žanro antologijoje „Vėjo namai“, knygos skaitomos bibliotekose, gaunu kaip teisių paveldėtojas procentus nuo perskaitytų knygų, kaip ženklą, kad ją domimasi. Veliuonoje jai įrengtas gyvenimo ir kūrybos atminimo stendas. Apie jos knygas arba apie ją rašė J. Sprindytė, R. Lankauskas, V. Auryla, E. Skaudvilaitė, A. Zalatorius, D. Petkevičiūtė, V. Skripka, S. Laurenčikaitė, B. Jonuškaitė... Jos pačios tekstų, piešinių, vertimų išliko periodikoje.

Danutė rašė iš paprasto gyvenimo ir apie paprastą gyvenimą, kuris niekada nesibaigia. Galiu didžiutis, kad yra parašiusi tokį eilėraštį, kaip „Ant laiptų“: „Lyg dangūs aukšti, / gilūs tarsi bedugnė / mūsų širdies / judesiai – / Bangavo laiptai / it vandenynas. / Rodė, kad į gelmę / krintu. / Tavo akys buvo šaltos. - / Į gelmę kritau viena.“ Retai randi kur kieno tiek daug pasakyta tokiu tikrumu, meniškumu, paprastumu, gilumu, savitumu, kultūringumu ir žodžio taupumu. Gaila, gaila, kad, jai skubant per gyvenimą, teko atlaikyti tiek smūgių, kad taip neadug turėjo rašymo ramybės.

Prieš keletą metų laiške savo gyvenimą esate pavadinę beviltsku ir sunkiu. O žodis Lietuva net kabutėse buvo parašytas. Tačiau tada dar buvo gyva Joana Danutė. Koks Jūsų požiūris į šiandieną, kurioje įvairių blygybių, deja, nemažėja?

Kodėl tada rašiau kabutėse, reikėtų žiūrėti ne tik į tų metų, bet ir kitų datą ir kas tada darėsi. O blygybių bus visada, visose santvarkose, visose valstybėse, prie visų valdžių. Senas naikinant atsiranda naujos, visai netikėtos ir nenumatytos. Toks pasaulis, o pas mus dar – amžina problema: pusei tautos sovietinis laikotarpis atrodo normalus, kita pusė laiko okupaciniu. Aš dabar prikabinėčiau dar daugiau kabučių. Žinoma, tikrai prie to, kur tikrai reikėtų kabinėtis,

neieškant priekabių. Kai mudu išgyvenome viską patys, kai atsiminimų klodai gulasi ant tokių pat atsiminimų klodų, aš nežiūriu nė tų dokumentinių kino kadru, kur dabar rodomi, nes pats negaliu užmiršti – ugnys, šūviai, tankai, gaisrai... Ir taip nuo vaikystės.

Po pirmųjų ramiųjų metų, kai buvo rodoma nepriklausomybės pradžia, abudu žiūrėjome ir tylėjome, Danutė pabaigoje tik ištare: „Kiek daug ponų, kokie visi gražūs, o kur mano Petriukas?“. Juozapotos žodžius iš Jono Biliūno „Liūdno pasakos“. Kai pats visur dalyvauji, bėgioji, skubi, nieko nejauti, šurpia paskui pamatyti, kokiaje panoramoje sukaisi. Man lengviausia ne kokiuose iškilminguose ar kitokiuose renginiuose, bet bažnyčioje. Bažnyčioje dar jaučiuosi žmogum tarp žmonių. Dalyvauju mišiose kiekvieną sekmadienį. Nežinau nė vieno žmogaus, kuris nekęstų to, kas pas mus tikrai gera, ir nesuprantu nė vieno, nekenčiančio, kad kitam kitaip, jeigu jam gerai.

Aš balsavau už elektrinę, nors ir dabar manau, kad tas specialistų ir politikų klausimas nebuvo tinkamai paruoštas, kaip tinkamai neparuoštas ir alternatyvių šaltinių klausimas. Kalba saviveiklininkai lyg didžiausi ekspertai ir specialistai. Visi didieji renginiai su prokuratūros įsikišimu, o suimtųjų veidai per spaudą ir kitur rodomi kaip didžiausių filosofų. Gal kur nors pasaulyje pirma svarstoma, paskui daroma, pas mus – pirma daroma, paskui svarstoma. Forumuose – ne argumentų ginčai, o kas ką prašauks. Pasodinamas, pavyzdžiui, A. Anušauskas, kuris pasako istorinę tiesą, ir du pasakų seneliai, kurie vienas po kito demagogiškai pjauna jo argumentus, neprashaikiamai. Mane įžeidžia, kai girdžiu: „O tada stovėjote prie šlapios dešros“. Ponai, jūs tikrai nestovėjote, nes buvote arba dar negimę, arba specparduotuvėse „pajoką“ gaudavote. Sovietų Sąjunga buvo sukurta ne žmonių gerovei, o imperijoje uždaryti savo žmones, nes reikėjo kurti pasaulinį komunizmą ir platinti ginklus, ypač Azijoje, Afrikoje, Lotynų Amerikoje. Man mažiau rūpi, ne kaip atrodome pasauliui su savo skandalais, o kaip nejaučiame, kokie atrodome patys sau. Lietuvos vėliava mums buvo šventa, bijojome, kad nesuimtų, o dabar per šventes keliama iš baimės, kad pinigais nenubastų už neiškėlimą! Lietuviškų iškabų gatvėse reikia ieškoti. Išdresiruoti beširdžiai socialinėje atskirtyje per informacines priemones skalambija, kad lietuviai nesišypso. O ar reikia juoktis iš to? Man jie ne svetimi, nes veiduose matau, lygiai kaip ir pirmoji pokarinė „Traviatos“ Violeta, žiūrėdama į niekur. Fariziejai, kuriems gerai, nusprendžia: šypsena privaloma visiems! Geros dienos! Mokiniai beria patriotinius trafaretus, kaip sovietiniai pionieriai,

tik su kitokiu vienodai šaltu turiniu. O kodėl turėtų būti kitaip, jeigu mokykloms nerekomenduojama skaityti Bernardą Brazdžionį. Skaitykit Salomėją Nėrį, Justina Marcinkevičių. Globalizuojant ar globalizuojantis komunizmas su kapitalizmu lydosi į globalinį liberalizmą. Europos Sąjungai pamatus padėjo krikščionys demokratai – italas Alcide De Gasperi, prancūzas Robert Schumann ir vokietis Konradas Adenaueris, o dabar bedieviai pakeičia mėlynosios vėliavos baltas žvaigždes auksinėmis. Vyskupai pirmieji ragino stoti į tokią sąjungą, o dabar ji pirmoji atsisuko prieš Bažnyčios mokymą. Aš tokio atsisukimo nenoriu. Jau vaikystėje žinojome tris ultimatumus, paskui – Teheraną ir Jalta, kai dalijosi visi trys, paskui, – kad visas tris Baltijos valstybes Čerčilis su Stalinu išmanipuliuavo mainais už Graikiją, paskui – popiežius Jonas XXIII lyg ir susitaikė su komunizmu, paskui...

Paskui pas kunigą Algirdą Mocių svarstėme pasaulį ir džiaugėmės Jonu Pauliumi II. Paskui savo namuose žiūrėjome dokumentinį filmą, kaip okeano įlankoje ryklis, tas didžiausias ir tobuliausias jūrų pabaisa, kurį nuplagijavę didžiausi ir piniggingiausi ginklų žvangintojai, norėjo praryti ruoniuką, o gal ruonį, kuris prieš tą pabaisą atrodė tik mažytis šokinėjantis taškelis. Abudu šokdavo iš vandens, bet aukštai ore, visai šalia pabaisos iššieptų nasrų ruoniukas kryptelėdavo į šoną, ir abudu krisdavo atgal. Taip daugiau kaip dešimt kartų. Pabaisa tiesiog pasiuto, akys dirbo kaip kompiuteriai, bet ruoniukas kažkaip stebuklingai kryptelėdavo ir išsisukdavo, kol abudu sukrito į tamsą ir daugiau iš vandens neiškilo.

Visos mūsų tautos generacijos pašokdavo, išsisukdavo ir sukrisdavo į tamsą, nežinodamos, kas bus vienai po kitų. Nesišypsodamas nežinau ir aš. Prieš savo tamsą...

O ko iš Jūsų artimiausioje ateityje gali tikėtis Juškaičio kūrybai neabejingas skaitytojas?

Danutė išliko šviesiu paveikslu. Norėčiau sutikrinti, peržiūrėti visus jos rankraščius, gal pavyktų iš jų ir knygų sudaryti geriausių eilėraščių rinktinę, panašiai, kaip prozos – „Paukščiai viršum vaivorykštės“. Nors, kaip žinote, popierinė spauda ir knygos prieš internetą ir elektroniką atrodo kaip šokinėjantis ruoniukas prieš ryklį.

Kalbėjosi
Leonas PELECKIS KAKTAVIČIUS

VIKTORAS RUDŽIANSKAS

Teisėjau, aš negaliu atsirasti:

mano vidinis balsas neatsakytų nė į vieną jūsų klausimą,
kur vedu mintį, ten akligatvis. Nerandu teismo rūmų,
jūs gerai nuo manęs pasislėpėte!

Pamečiau visas kryptis, tapau savo priešu...
O moterys myli mane!

Jei atvirai, niekada jų nesupratau:
visada – prieš protą!

Iki šiol nežinau, kodėl manęs laukiate
Teismo rūmuose?
Dar nesukūriau straipsnių,
pagal kuriuos turėčiau save linčiuoti,
visų įkalčių dar nesurinkau,
kad viskas įvyktų teisingai.

Mano šešėlis kenčia, kaip koks suicidas,
nervinasi, nes neranda tinkamų priemonių
bausmę įvykdyti taip, kad aikštėj
miestiečiams būtų į ką pažiūrėt!

Liūdna jums be manęs – bet

jau turite mano tėvą.

(1)

vakaras į mano kūną,
 smaigsto prisiminimų šešėlius,
 kuriuos išryškina elektros žvakės.
 susilieja
 keturios mane supančios kertės.
kur jūs dabar? – klausiu moters ir Dievo.–
ištryniau 220V iš savo pirštų atspaudų,
nėra jokio pavojaus ištiesti man ranką.
raudų gatvėje užklumpu pliušinį šunelį,
 sutvertą tylėti ir nevizginti uodegos –
 jis labiau subjaurotas už mane, –
 abu visą naktį kurstysime lietų ir

(2)

lietaus vandens užteks visoms keturioms
 pasaulio šalims arba gyviams, kurie ėda
 šunelio kailį ir veisiasi mano šešėlių žaizdose.

– atgailaujame kad išvykstame nesigailime –

pietuose – persišviečia ledo ananasas,
 raudoni pykčio vabzdžių inkluzai – *šiaurėje*.
 tarp *rytų* ir *vakarų* – vagono koridoriuje
 ritinėjame nervų kamuolį.

kur jūs dabar? – klausiu Dievo ir moters.

– atgailaujame kad išvykstame nesigailime –

kai nutols traukinys
 atkabintame vagone amputuotomis rankomis
 purtysiu obelį.
 nenukris nė vienas atvaizdas.

– atgailaujame kad atvykome kad

(3)

nė vieno atvaizdo atkabintame vagone,
jokio orientyro,
tik nupurtyta obelis žada man
atauginti rankas. oras kvepia
žaibę iškrovomis. jaučiu kaip iš vidaus
odą numyža skruzdės, ima
tvinksėti, dundėti, matau
kaip atauga riešai, delnai, ryškėja
pirštų atspaudai.
kairiaja ranka suspaudžiu elektros žvakę.
išlipęs iš vagono
atjaunėju keturiais tūkstančiais metų.
nerandu Dievo.
tik moteris papartyno žuvį įspaudžia
į mano šešėlį.

Tarkime, vakaras rožinis ir susimąstęs. Ne!
Susimąstęs – netinka, nes rožinis. Tarkim, svajoklis
ar šiaip fantazuotojas, mažumėlę liūdnokas...
Nors, ko jam liūdėti, jei fantazuotojas?

Tarkime, užuodžiu kaitrą pušies kankorėžių,
šiek tiek per aitrią rožiniam vakarui...
Tai gal ne rožinis? Gal tiktai žuvį leidžia per dūmus
girti žvejai ar šiek tiek, ar tik pusgirčiai?

Tarkim, vanduo veidrodis atspindi saulėlydį
ar žvejų moterų rožinius skruostus, ir sukasi
žemė prieš kryptį! Nesisuka žemė! Tik vynas
ieško spalvos, koketuoja, šiek tiek pablykšta...

Nors, ko jam blykšti, jei rožiniai moterų skruostai
plyšta prisirpę ir kvepia kankorėžių dūmais?!
Rūkytos žuvis plaukia, į naktį nueinantis uoste,
ir jų nepasiveja rožinės valtys, nes apverstos.

Tylus

kiekvienam pirštui
kitokia maldos kaligrafija

skleidžiasi mažasis amen
ir didysis tikiu

– išmintimi

kuri sukasi
gelsvu apuoko akies karoliu

– rankomis

kurios visą liūtį
perrenka po lašą

– biriais

kvapais

Antroji ištrauka iš bulės

— — — išsinersime
ir pažinsime: nėra nieko tikresnio už
tėve mūsų,
nebent – tūkstantmetė gilė po
nepasodintu ažuolu — — —

Ten

kur aš negaliu būti moterys prisirpusios pieno
ir plyšta
slėnio saulės rasų pritvinkusios vynuogės
į vagas nebetelpa upės gremžia krantus
klubai ir kekės ir srovės banguoja

o čia kur esu jau po tvano

Voras.Diptikas

1.

jis niekada ir niekur neturi
ramybės
kas nors būtinai susigundo
nuo nugaros kryžių
nulupti

2.

ir tada
neturi ramybės
būtinai kas nors įsigeidžia
prikalti

Keturi laikai

keturi praeities laikai –
su tuo pačiu spuogu ant mėnulio skruosto –
visatą matau lyg būro varnas:

prieš vėją – ašarų pilnos akys,
pavėjui – išdegina obuolius –

keturi praeities laikai – su keturiais gyvenimais,
kai trys – po mirties,
o vieno nebuvo.

Blogas sapnas

neradom nakties, per kurią netekėtų gyvas vanduo
ir gėlas avių bliovimas,
kurioje neskraidytų žašų plunksnomis užrašyti
eilėraščiai.
vedlys rodė smilium į dangų,
nieko
jame nemačiau,
nes paklydom.
amžina ši kelionė: neužsidega sniegas (o sninga karštai
ir aistringai),
kada ieškom vasario lietaus lig pirmosios kragždės
iš
tėvynės.

artėja rugpjūtis. prisimenu jo būseną,
kai susilpnėja žemės ir sodų trauka,
kai kinta vėjo kryptis ir kvapas,
tvyro imbiero skonis. prieš lietų
imi suprasti: sausas dukart neišbrisi.

pirštų galiukais tipeni skustuvo ašmenimis,
netiki ir tiki, kad po balto lainerio sparnais
tiek daug laisvos vietos keleiviams,
kurie dar nė karto neskrido
stebėti žemės užtemimo.

mus jungia tūkstantis kilometrų
iš taško *a* į tašką *b*.
ir tam neužtenka rugpjūčio.

tvankus nakties horizontas su prikepusiu šikšnosparniu –
kažkur matytas vaizdas kažkur girdėta tylą
o jei dar įžengs beduinas jei beduinas įjos
ant balto kupranugario išsilydysiu kartu su smėliu

susitiksiu Mozę apleistą ir vienišą kaip išdegusį sodą
su apanglėjusiais medžiais

iš Mozės dantų lašės kraujas
ir jei kam nors vėliau apie tai pasakosiu –

geriau nepasakoti:

aš nebijau aš tik bijau išgąsdinti
baltą kupranugarį ir tuos kurie medžioja beduiną

keista būseną lietis oranžiniu stiklu per visą erdvę
(jos niekaip neapeitum savomis kojomis)
dar keisčiau iš savo kūno formuoti bronzines žuveles
kurios vėją išlaisvins bet Mozės neatpažins

tik jo kojas badys atbukusiais snukučiais
lyg norėtų *morze* atbelsti visą nueitą kelią

Kaip gyvensiu be būtojo laiko?

— — — tėvas jau bus miręs,
nespėjęs su manim atsisveikinti,
neišpasakojęs kaip mylėjo moteris,

šveisiu nuo dalgio rūdis, bet žolę
pjausiu elektrine žoliapjūve, pjausiu kieme,
kur palaidota mano vaikystė,
kur amžinai buvo kalami vartai į mirties namus,

rūšiuosiu daiktus, išmesiu visus —

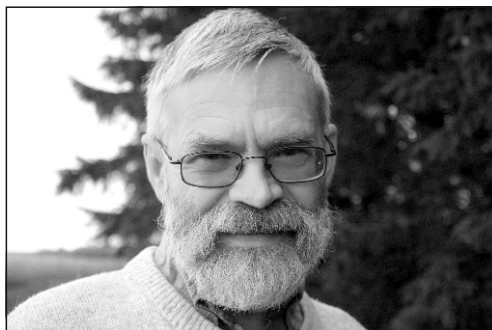
reikalingus ir nereikalingus,
kad nejaustų nuoskaudos vienas kitam,

jei bus pavasaris, leisiu iš beržo sulą —
į visus indus,
tiesiog į žemę, tegul susigeria,

tegul nudžiūva, kam tas beržas be tėvo,
atošęs jo visą gyvenimą?!

o jei šakose užkukuos gegutė,
skaičiuosiu moteris,
kurios mano tėvą mylėjo.

VLADAS BRAZIŪNAS

kadangel

paukščiai apie mūsų meilę

*Jėzus nuliūdo,
tvaną padaręs;
pasigailėjo
žmones nubaudęs*
(žemaičių giesmė)

nesitikėjome priplaukti kranto nei salos ir buvome
iliuzijų ir nevirties prikaustyti prie stiebo
visų po du, visi privalom veistis
ir daugintis, kaip liepta ir palaiminta

be galo ir be saiko ir užtat
netrikdomi, be meilės, nes be meilės
trikampio, be trečio, be imtynių
kruvinų, be meilės šokių

nebuvo pertekliaus, užtat ir kultūra
vadinamo pasileidimo

paskiau paleido varną, rado krantą
išlipo nėsčios, tai tada prigimdė

Fabijoniškės, 2004.III.25

* * *

pasaulio pradžioj vien tik vėjo
it ožragio gausmas ir griausmas
mėnulį nuo saulės bevaikantis
nuo ravinčios sėjantį
žemėj iš jūros, degintoj, velnio kalnų prispjaudytoj
kalnų, užtupty klibančio
molio angelo, apsigimusio

Dievo pirmagimio, būta smagybės
vandenžolėms žiugždant po marėm, baltos
gilybės lyg šlaunys žaibuodamos vartos
lakštuojančią vaiko nuo čirškiančio
karklą nuo dievmedžio, Dievo blindelės, žioplas
paukštytis lukštenas iš sprógymės, lingę
linguoja nenukirsto klevo, laivę ir lovą, ir lopšį
migdyti migloj, atmigdyt, atliūliuoti
iš liulančio, iš leliumuojančio sapno
pasaulio pradžioj paskandinėj

Vilnius, 2009.IV.30

* * *

metė pernykštė gervė
plūksną: kreivok nekantria
rašysena, tvoskė į šnerves
žemės salsva aitra

gyslos tvinksėjo sugedusį
sapną, begyvą gal vos
virpsintį tirpstantį ledą
rasotų rožių spalvos

akys, lipniai antspauduotos
mirksnį regėjo mane
gyvą kaip kūdikio juokas
gyvenime gretimame

Fabijoniškės, 2011.XII.23–2012.I.13

* * *

tavo –
mano sapnuojamos –
sapnuose
aš
pats sau atrodau
pagaliau
tikras

Fabijoniškės, 2008.X.22

* * *

audra nurimo, tik šieno
stirta apgirtusi supas
apsisapnavęs mėnuo
spirga dangaus balutėj

neištesėtas pavasario
pažadas palaimingo
spindinčio vasaros vakaro
neprasidėjęs pradingo

rentiniu kylančią vėsią
rūdijančią dylančią šviesą
lytėsiu, lydėsiu šypsniu

savaitės bus laiškios ir aiškios
tamsėjantis debesio laiškas
jas traiškys žvilgsniu švininiu

Fabijoniškės, 2012.III.26–27

* * *

veiksmas
laiko pakraštyje, besibaigiant
gėlėtiems šiltiems mėnesiams
geismingą neurastenišką rudenį
tyloje tvyrant blykstančiai miglai
migdančiai, tolstančiai
šuo ant būdos be garso aploja
vienintelę spalvą – oranžinį
melioną, suopis vienu sparnu
pakibęs ant vartų virpsto
supasi stadione, vidur stepės
voratinkliai, žolės avims
ligi šākumo, ša
teška, atkaukši
varvantys medžiai

Fabijoniškės, 2012.III.28–IV.3

* * *

liūdņs, kerinčios muzikos, lūpų
aguonų, šventųjų gyvenimų mistiką
akmens sąnarį
rask mano kūne susenusiam
akį aptemusia, reginčią

ugnį bedugnę rusenant
 už ežero
 už vaiko ašarą
 užvaiko vėjai kuršių Kristų, užpusto
 giedančias burnas
 samanų urnos neatpažįstamom
 runom pražysta, rypuoja, rykauja
 vergijos namų Vergilijus
 turėsi mane, tik mane
 ne čia, vogčia, vandeny, po žeme
 nuplėšusi krikšto vilnonius marškinius

Fabijoniškės, 2012.IV.3–5

pirmosios žolės deginimas

rasojančias ledas, elnės
 tiesus ir nekaltas žvilgsnis
 skverbėsi pro koralų
 rifus lig dangaus pašaknių

 drėgnas dausų šermuonėlis
 rausės į priekalnę, landė
 urvelį kaip vamzdišką godo
 žiedą godi skruzdėlė

 žiojos takai ir traukės
 iš ledo radosi žemė
 erdvėjo, degė ir mėlo
 dvi lytys, paklydę miškai

Fabijoniškės, 2012.IV.6–7

jos

šiltos kaip kopų smėlis debesėtą vasaros dieną
 kaip geltoni kapai jai baigiantis
 aisbergo viršūnėlės

 krantan išmestos valtys, rāmios ir sūrios
 šventyklos su murkiančiais sodais
 atodūsių bangos

 jokių tiesų, teisių nei tiesių
 tobulos

Fabijoniškės, 2012.IV.9

dienos

prisimeni neparašytus mano laiškus?
 aš skėtį pamiršau, baltos lazdelės
 galiuko žvilgsnius šaligatvin
 sušlapom abu kaip varlės
 varva tau nuo blakstienų
 mano akiduobėn

Fabijoniškės, 2003.IX.15

vargo bitė viltis

kad tik mato bitelė lėisgyvę, pačios išneša, avily nelaiko

LKŽ 7 244

nežinau, ar bemokėčiau
 išklaust, jei ką sakys
 pro akis išstybę kiečiai
 ir erškėčiai – į akis:

kur tarpo varputis
 kur geltonavo svėrės
 kur tavo vargas it
 pasaulio šalys vėrės

įžūlūs metai grūdosi be eilės
 kaip šaknys varpė vėstančią paklotę
 nespėjo angelas sutrimituoti
 ir vėrėsi po kojomis žvaigždė
 tarytum žiburėlis Mėlynosios
 lelijos namuose:

ant stalo dvi žvakės
 tarp žvakių prieš veidrođį
 plaukus paleidusi
 leisgyvė

Fabijoniškės, 2012.V.31–VII.5

* * *

tik užsimerk, ir ūžianti gyvybės
srovė atplukdo, kas atrodė mirę
į juodą upę kaip lietus panyra
nekantrūs pirštai, virtę amžinybe

kaip nežinia kur plaukusi žuvis
neišpažinto geismo iškamuota
nusvyra plaštaka... kas rodės duota –
nakties šulny pražyduš žadinys

kad rankos bus, kurios ieškos manęs
po akmeniu minagos, kuojos melduos
kad bus atkaklios aklos mūsų maldos

bus neklastingos, bus kaip žolės skalsios
kad akmenį atkels, nekaltas kelsiuos
be atminties, tarties, be giminės

Fabijoniškės, 2012.I.26–VIII.11

prie lango

kai balsvas ryto spindesys akis aptvino
lietum sūriu tarytum kūno mylimo druska
įkvėpęs oro lyg laiškiaus pelynų vyno
bandžiau dar glaustis prie prisiminimų
prošal vis plaukusių, bet jie neatpažino
ir baugščiai traukėsi lyg nuo laukinio
šalta nuo smilkinio atšlijusi ranka

ji gyslų srautą, tirštą, sūkuringą, ginė
į baimės gipsą stingstantį, tą rytą
ir kitą nežinojau, ką daryti
kol traukiny už tarpo tarp sėdynių
eilių išvydau sarpį moterį, tarytum

sapnuojamą, gal ji iš tikro snaudė
prie juodo stiklo smilkinį priglaudus
eiles gal skaitė, gal skaičiavo kraujo
tvinksnius paskutinius, ir vėl iš naujo
iš karšaties ar iš jaunystės karščio
žvilgsniu ji graibstė žarijas ir žarstė

atpažinau lyg seserį, lyg dvyne
manęs neatpažino, kolei kas

Fabijoniškės, 2012.III.5–VIII.11

BIRUTĖ GRAŠYTĖ

Birutė Grašytė kilusi iš Vyžuonų (Utenos r.). Studijuoja lituanistiką Lietuvos edukologijos universitete (III k.). Kūrybą spausdino kultūrinėje spaudoje („Bernardinai“, „Pašvaistė“, almanachas „Literatūrinės Vilniaus slinktys“). Dalyvauja draugijos „Literatų arka“ veikloje bei laikraščio „Žosmė“ kūrime.

* * *

*Dar ne naktis
Bet kvėpuojant
Jau plakasi rankos
Į sapno kraštus,
Pulsuoja pievų planetos
Kartodamos žolę
Nužydi, sutemsta,
Veliasi pienės pūkais.
Sujudinęs orą
Tyliausiai praskrenda
Paskutinio paukščio šešėlis
Nubrėždamas kontūrus
Tamsai ateiti.
Užsimerk, nes kitaip nematysi:
Ant kranto sėdi
Ir stabdo upę žmogus
Blėstančiam dangui
Atsukęs
Savo gražų,
Dainuojantį veidą.*

* * *

*Kai medžiai šitaip be vėjo
Stovėdami klauso
Rusvų debesų,
Sekundę žinoti kažką,
Neįvardijamo,
Stipriau už savo buvimą.
Net kai duria
Į odą netelpantys kaulai
Ar basas į obelį lipa
Laukinis Dievas,
Arba tik dusliai sukosti
Ir išsiduoda pamiršęs
Senas žvejys,
Kad nuo seno pavydi žuvims.
Sekundę žinoti –
Ir nebežinoti tada nieko.*

* * *

*Čia vėjas ir padriskusi žolė
Supučia kūnui stuburą,
Tai vėl jį išblaško.
Visados šalimais
Du šešėliai ilgi, nutįsę
Iš tavo bandomų žingsnių
Ar plaštakos mostų
Nutapyt vazonus
Be gėlių
Ir klausyti, kaip jie auga,
Mėnulis į molį,
Kaip aidi.
Laistyti vandeniu,
Kad neįtrūktų,*

*Neatlaikę šios dienos liudijimo.
Tik nebežinau, tikra
Ar nutapyta – ta –
Ant paveikslo nutūpusi
Graudžiais sparneliais
Musė.*

Užsitęsus naktis

*Ši naktis užsitęs,
Šitą naktį iš krioklio
Iškrinta indėno dvasia
Ir pasklinda po mišką,
Tyliai rūko ant kelmo
Ir žiūri į niekur,
Kol dygsniuoja jam sielą
Į odą pušynai.
Taip tylu, tik kažkur tolumoj
Paukštis cinksi nageliais
Į vándenio šukę,
Kol po truputį pradeda lyti.
Ir nuo šiol –
Teesie tavo vilna
Iš nieko, iš vieno laukinio
Gyvenimo karto,
Kai drįsai paklausyt
Savo nemigos žodžių
Ir įžūliai nubust sau
Prieš miegantį veidą.*

* * *

*Vėjo dvasių susiuves į bure
Tyliai bijo vandens kapitonas.
Nėra gylio už borto –
Jisai išgalvotas,
Tiktai amžinas vaizdas,
Kaip jūra palaimina žuvį
Ir kaip po to greitai prakeikia.
Bet ir šitai į tamsą sueina,
Balkšvas rūkas iš burės
Ir mėnulio šviesa pasilieka,
Laivo denyje tverianti
Kapitono sapnuos pasirodžiusią žolę.*

Nutilęs laikas

*Čia nieks nežinojo,
Kiek kartų praėjo
Ir ką. Tik baikščiai sustodavo
Ir sustodavo laikas,
Užėjęs minutę tylos,
Tos, kur ateina palijus,
Kur prikelia paukščiais
Kvėpuoti medžius.
Dangus tokiomis dienomis
Likdavo išžiūrėtas taip,
Kad nebebūdavo į ką žiūrėti,
O vos į jį pažvelgus,
Iš karto merkdavo akis –
Ateidavo vakaras
Ir imdavo byrėti žemėn
Iš dangaus
Tik vos pražydušios mėnulio gėlės.
Tokiais vakarais
Net ir Dievas numigdavo
Iš gabalėlio
Medyje tylinčios paukščio giesmės
Išlankstęs sau ir žmogui sapną:
Delną, gaudantį
Šlapią ryto voratinklį.*

TOMAS PETRULIS

Gimiau Panevėžyje, šiuo metu gyvenu Vilniuje. Manau, kad, skaitant mano tekstus, biografija arba koks nors šmaikštus save pristatymas nėra būtini. Esu labiau stebėtojas, o kadangi taip jau yra, kad negalima pamatyti stebinčios akies, tai ir apie save daug nežinau. Kita vertus, apie mano tekstus nieko nepasakys faktai apie darbus, kuriuos dirbu, ar studijas, kurias baigiau, veikiu tik nukreips dėmesį nuo jų į mano asmenybę, kuri pageidautų likti už kadro.

Autorius

Ne itin įdomus nuotykis

Namų akys atsiveria,
dangus kiek pritemsta,
paliekant nuo tikrovės
nuskilusį erdvės tinką –
pamenu save išblyškusį,
sustingusį gatvėje –
ten nebuvo daugiau ką veikti,
tik blykšti ir stoti gatvėse
iki širdies netekimo –
po to užmigt vakare
po sunkiom miego plytom
arba miegoti dienom –
kybant medžių viršūnėse,

šviečiant koridorių lempose,
vaikstant elektros laidais,
geriantis į sienų spalvas,
į sapno lekiantį diską,
atviras laiko gyslas,
arba gyventi knygose
ir filmų kadruose,
kol kūnas patiria kitką.

Akimirksnis

Kai nešiepsim vienas kitam dantų
ir nieko nebus tarp mūsų,
tą kažką pasigausiu lyg žiogą,
kad krisčiau į žalią spalvą,
kuri nebebus jau žalia
žalioj visumoj tavo ramių akių –
ryt jas atmerksi,
ir pirmąjį valandos mirksnį,
kai balandžiai bus romūs,
o varnos sustingusios
ties raibstančia bangos ketera,
virš mašinų, dulkių ir ūžesio –
aikštėje, prieš fontaną,
kurs galėtų ten būti,
tu išvysi pasaulį.

Amžinųjų tiesų skanavimas

Pasitiesę ant stalo laikraštį,
valgėme strimeles –
aš ir mano šeima
arba vaikų darželyje,
prie vienos pavėsinių –
dėjaus į burną nuo žemės
skaisčiai rusvas vinis.

Stalas

Liudiju savo trapumą
į mane susigėrusioms dulkėms,
pilnoms šviesos latakėlių,
ir visiems kitiems sutvėrimams,
mano tekančios išraiškos
drumstoje srovėje –
jokių žodžių netardamas
ir beveik nekrutėdamas –
leidžiu būti kitiems.

*

Kalba, kurioje esu
dalim išstampytas,
man užveria laiką
ir uždeda laikrodį,
nes juk visa tai,
ką vadina gyvenimu,
ne daugiau negu
išraiškų gaudymas
ir ieškojimas tikro savęs –
lyg karštas spindulys
ant atvėsusios sienos,
kaip rašė Muzilis,
tos pastangos.
Ką prisimenu aš
ir ką norėčiau žinoti,
ar iš viso norėčiau
prisimint ir žinoti?
Kai laiko šitiek nedaug,
kai kiekvienas laikrodis
rodo baigtinį tave –
kur daugiau pasidėsi
jei ne belsies į sapną –
kuomet miego nėra,
o jo šitaip vergiškai reikia.

Beprasmis įrašas

Lietus tai numirę vaikai
su vandens šautuvėliais -
kas būčiau toksai,
jei nebūčiau,
kas būčiau toks,
jeigu būčiau,
jei maldaučiau dangaus -
savo kybančio skalpo,
kol esu ribose uždarytas,
po raktu lyg spintelėj.

Apie kaitą

Pauzės tarp žodžių ir garsų
yra meilės vietos,
atsirandančios vėlyvą popietę
autobuse, tą vienintelį kartą,
kai veiksmas, atliekamas
bilietėlį perkančios moters,
sutampa su saulėtom
langų dulkėm
ir mano akių žvilgsniu –
nei šališku, nei matuojančiu –
mano buvimo tinklu,
leidžiančiu jai, neįskaudintai,
užimti savąją vietą.

*

Štai planeta su savo
apvalumais ir nelygumais,
ar galima ją priimti
kaip įrodymą,
jog dievybės nėra?
Kai vėjas perbraukia kaktą
ir saulė virpina orą,
tai tik saulė ir vėjas –
šita popietė – tuščias suolelis
laikų pabaigoj,
ar galėtų taip būti?

SAULIUS VASILIAUSKAS

Pirmoji mano publikacija – penktoje klasėje parašytas tekstas „Gražuolė-2“ (apie katyte, kurią, nukritusią iš antro aukšto, užmigdė veterinaras), spausdintas vaikų žurnale „Žvaigždutė“. Pirmasis ir turbūt paskutinis piešinys su dviem malūnais, publikuotas a. a. Jono Strielkūno poezijos vaikams knygoje „Iš vieversio žemės“. Augant keitėsi publikacijų objektai, turinys, vietos. Gal tik nuo jautraus, pastabaus žvilgsnio į mus (visuomenę, jos kultūrą) neatsisakytą. Būtent juo, studijuodamas lyginamosios lietuvių filologijos magistrantūroje Lietuvos edukologijos universitete, dirbdamas Lietuvių kalbos institute, kuruodamas prozos ir poezijos skiltį Pašvaistėje ir kartis nuo karto rasdamas kitų laiką pasiskolinančių veiklų, žiūriu į save ir kitus. Viliuosi, kad laikas (o gal ir ne tik jis) kada nors sugrąžins mane prie Gražuolės-2, sukančios ratus aplink amžinybės miltus malančius, spalvingus jaunystės malūnus.

AUTORIUS

KAIP AŠ NESPĖJAU Į VĖLINES

Kaip pastaruoju metu tapo įprasta, į susitikimą vėlavau dešimčia minučių. „*Nieko bausis, jie veikiausiai irgi vėluoja*“, – perkėliau atsakomybę kitiems ir nuraminau skubančiojo sąžinę. Bėgdamas išsitraukiau telefoną, atsiverčiau už mano atmintį praktiškesnį kalendorių ir patikrinau, kurioje vietoje šiuo metu turėčiau būti – kitaip sakant, kurioje vietoje dabar manęs nėra. Ekrane pasirodė atsakymas: Vilniaus g. 22, salotų baras. Įgrūdau telefoną į palto kišenę ir susivokiau esąs čia pat. Pasiėmęs nosinę dar apsišluosčiau suprakaitavusį veidą, kaire ranka iš nosies pašaliniau nepageidaujama turinį, o dešine jau laikiau durų, kurias privalėjau atverti, rankeną.

Salotų neužsisakiau nei aš, nei jie. Visai ne dėl mandagumo, tiesiog vengdami nepatogių padavėjo klausimų, paprašėme pirmos pasitaikiusios arbatos (mano vadinosi „Vyro svajonė“). Likę trise, pradėjome kalbėtis. Viena ausimi klausiausi, kaip du garbūs ponai bando mane įtikinti pasiūlymo sėkme, aiškiai girdėjau ir sumą, kuri, jei nedvejosiu ir pasirašysiu, jau po kelių mėnesių pasieks mano sąskaitą banke. Mintimis buvau šiek tiek atokiau, stengiausi laikytis atstumo tarp šių įtakingų vyrų ir savęs, tarp stebėtinai intriguojančio pasiūlymo ir nesąmoningo pasižadėjimo parduoti dar keletą asmeninio gyvenimo mėnesių. Žinojau, kad turiu gausybę pareigų, kurias pridera atlikti vieną po kitos, iš lėto, išsigilinant, neplaukiant ir neskestant paviršiuje. Tiesa, šis žinojimas buvo kiek

idealistiškų pažiūrų žmogaus, maksimalisto, dar nesusidūrusio kaktomuša su šio pasaulio taisyklėmis ir naiviai manančio, jog viskas priklauso nuo jo pastangų ir norų.

Vienas iš pašnekovų garsiai nusičiaudėjo ir dar garsiau atsiprašė, tarsi jo poelgis būtų mažų mažiausiai bjaurus. Kitas pratęsė savo kolegės šneką ir, priartėjęs prie pokalbio dalies, kurią galėtume vadinti kulminacija, paklausė:

– Na tai ar imsies?

– Aš... Suprantu, kad idėja viliojanti. Ji tikrai mane domina ir... Aš nežinau, – nuleidau akis į puodelį, kuriame buvo matyti ne visai ištirpusio cukraus likučiai.

– Šiandien pat pagalvok ir paskambink. Štai šiuo telefonu, – vienas iš pašnekovų išsitraukė vizitinę ir iškilmingai padėjo ją kitoje stalo pusėje.

Taip ir nepakėliau akių – tebestebėjau neištirpusį cukrų. Praėjus porai minučių, jį išmaišiau, tarsi būtų mane suerzinęs, tarsi norėčiau, kad išnyktų.

Kitą rytą atsibudau valandą anksčiau, nei sučirškė žadintuvas, tad radau laiko tokioms retenybėms, kaip sotūs pusryčiai, marškinių lyginimas ir plaukų šukavimas. Turbūt mano netvarkingumas galėjo sukurti apsilaidėlio ar tinginio įvaizdį, bet įvaizdis man neturėjo didesnės reikšmės. Bent jau stengiausi tai sau įrodyti, nors niekada nesupratau, ar pavyko.

Papusryčiaavęs pašėriau katiną, kuriam jau metus nesugalvoju vardo. Mąščiau ir vienaip, ir antraip, norėjau, kad pati jo kailio spalva, jo maži tamsūs akių branduoliai prabiltų, parodytų, vardo raides padiktuotų. Kadangi šis noras buvo ne kas kita, kaip iliuzija, o iliuzijos mano sąmonėje užsibūna ilgai, katinas man visada tokiu ir liko – tiesiog katinu.

Išėjęs į darbą, kaip nutinka mažiausiai penkias dienas per savaitę, sutikau viename iš garažų neoficialiai gyvenantį benamį. Na iš tiesų *benamiu* jis nesivadino, kiek žinau, garaže turėjo ir sofą, ir šiek tiek įlūžusį, prakiurusį stogą virš galvos. Netgi matydavau, kaip radęs ne visai tuščią skalbimo miltelių dėžutę, jis plaunasi drabužius, mazgojasi kojines, ar, kaip teko išvysti tik kartą, atsistojęs šalia konteinerių skaito seną kultūros savaitraščio numerį. Ir taip išdidžiai šypsosi... Tarsi būtų nugalėtoju. Tarsi jau seniai pamiršo geliantį jausmą, kurį juntame tapę niekam nereikalingais.

Prieš lipdamas į troleibusą, kurio vairuotojas neskubėjo paspausti durų atidarymo mygtuko, prisiminiau, jog turiu paskambinti garbiems ponams, su kuriais vakar kalbėjome. Dar nežinojau, ką tiksliai jiems sakysiu, nes elementariais būdais (internetu, knygomis, sapnais, iliuzijomis) iki šios akimirkos bandžiau slėptis nuo pastarųjų užduoto klausimo. Gal taip ir toliau būčiau slėpėsis, jei ne tas įkyrus pareigos jausmas, ryjantis mano laiką, traiškantis mano šonkaulius, iš kurių kitomis aplinkybėmis galėjo atsirasti moteris ir dviejų žmonių tyras gyvenimas.

Jie paskambino už dešimties minučių.

– Na tai ar imsies? – Tas pats klausimas, šįkart nuskambėjęs be nereikalingos įžangos.

– Taip. Atsiųskite sutartį. – Pasakiau įsakmiu tonu, užtikrintai, kad pašnekovas mano balse neaptiktų nė mažiausios dvejonės.

– Puiku. Šaunuolis, Sauliau. Šiandien pat jums viską pristatysime.

Pasibaigus lakoniškam pokalbiui, džiaugiausi tarsi mylimos mokytojos pagirtas, gavęs *dešimtuką*, ar, kaip nutikdavo pradinėse klasėse, pieštuku išdailintą saulę.

Tada atsiverčiau darbų knygelę, kuri mano *mokyklišką* džiaugsmą galėjo pateisinti arba atmesti. Mažumėlę nustebau, mat grafoje užrašyta lapkričio trečia diena perspėjo mane atsilikant – skirtukas sustojęs ties lapkričio antrąja, ties Vėlinėmis. Ties diena, kuri kartą jau buvo mane bėgant sustabdžiusi.

Prieš penkerius metus su gerais draugais, kurių nė vieno dabar nebepažįstu, šventėme eilinį penktadienio vakarą. Smarkiai lijo, todėl, pabaigę nežinia kelintą „95-tojo“ butelį (litras šio alaus kainavo maždaug tiek, kiek tuo metu kainavo toks pats kiekis benzino), nutarėme pasišildyti tada sėkmingai veikusio „Snoro“ banko būdelėje. Nebijojome nei kameros, nei gatvėmis migruojančių draugų – policininkų patrulių. Sušilę ir dar labiau išdrąsėję, burtų keliu išsirinkome, kas eis pirkti kito mūsų buvimą kartu jungiančio butelio.

Netrukus įsitikinau, jog burtuose man tikrai nesiseka, užsidėjau kepurę ir leidausi bėgti. Bėgti negalvodamas, nežiūrėdamas į gatvę, susitaikęs su aklina tamsa ir atsidavęs jos jėgai.

Kelią užtvėrė automobilis, kuriuo miškų keliais mokiausi vairuoti. Atsidarius durelėms, balsas paliepė — *sėskis!* Taip skambėjo mamos balsas, kurį kiekvienas sūnus ir kasdieniškomis, ir sunkiomis akimirkomis atpažintų.

Nors bandžiau vaidinti rimtą ir niekuo nenusikaltusį vyrą, kažin koks jausmas ėmė mano vidų siūbuoti. Vien tik nuo gerų draugų ir mūsų elgesio darėsi labai bloga, bet jutau kur kas stipresnį jausmą žmogaus, sėdinčio mano kairėje, tylinčio ir ką tik pasukusio vairą visai ne į namų pusę.

Automobilis, kaip anksčiau ar vėliau turėjo nutikti, sustojo. Vaizdas, kurį pamačiau – tūkstančiai žvakių, mirgančių ir besiliejančių septyniolikmečio akyse, išskleidė visas mintis, kurios iki tol buvo galvoje susikaupusios. Staiga, visai ramiai, vengdama pernelyg didaktinio tono, ji ištarė:

– Ar žinai, kas čia?

„Žinau, mama“ – norėjau atsakyti, bet nepajėgiau ištarti nė vieno reikšmingo žodžio...

Perdedu nuo prakaito įmirkusį skirtuką, užverčiu kalendorių ir sugrįžtu į dabartį. Parėjęs į namus, iš kurių turiu nuolat bėgti ir vėl jų ieškoti, nužvelgiu atvaizdą veidrodyje. Norėčiau tavęs paklausti – *ar žinai, kas čia:*

vaikas, pralošęs burtus ir lekiantis į tamsą;

darbuotojas, geriantis arbatą salotų bare ir nežinantis, ką atsakyti gerb. ponams;

menininkas, įnikęs naiviose iliuzijose;

katinas, vardu katinas;

benamis, išmokęs būti niekam nereikalingu;

ar vyras, dar vieną kartą, nors ir visai kitokiomis aplinkybėmis, nesusėjęs į Vėlines.

Numetu išvargusį kūną į lovą, užmerkiu paraudusias akis, pro juodumą regiu, kaip užgesinamos žvakės, matau, kokia gausybė rankų jas nurenka, jaučiu, kaip kažkas palengva, neatkreipdamas žiūrinčiųjų į žemę dėmesio, pakyla į dangų.

Saulius VASILIAUSKAS